

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI**

**HATTAT AZİZ EFENDİ
VE HAT SANATINDAKİ YERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Meryem YAZICI

Danışman
Recep GÜN

SAMSUN
2024

TEZ KABUL VE ONAYI

Meryem Yazıcı tarafından, Doç. Dr. Recep Gün danışmanlığında hazırlanan “HATTAT AZİZ EFENDİ VE HAT SANATINDAKİ YERİ” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 27.8.2024 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	Sonuç
Başkan	Prof. Dr. Ahmet ÇAKIR Ondokuz Mayıs Üniversitesi İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Recep GÜN Ondokuz Mayıs Üniversitesi İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Üye. Müslüm AYDIN Giresun Üniversitesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Ahmet TABAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi ?

Evet ☐ (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır ☒

27/08/ 2024
Meryem YAZICI

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : HATTAT AZİZ EFENDİ VE HAT SANATINDAKİ YERİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 04/07/2024 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 16

Tek kaynak oranı : % 4 çıkmıştır.

04 /07 / 2024
Doç. Dr. Recep Gün

ÖZET

HATTAT AZİZ EFENDİ VE HAT SANATINDAKİ YERİ

Meryem YAZICI

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans, Haziran /2024

Danışman: Doç. Dr. Recep GÜN

“Hattat Aziz Efendi ve Hat Sanatındaki Yeri” adlı tez çalışmamızda Aziz Efendi’nin hayatına yer verilerek eserleri bir araya getirilmiştir. Bununla birlikte ulaşılabildiğimiz eserler tasnif edilerek hat sanatı kuralları açısından değerlendirilip karşılaştırılmıştır.

Çalışmamızda, 20. yüzyıl hattatlarından Aziz Efendi’nin hat sanatının gelişimi açısından hem ülke içinde hem de ülke dışında ortaya koymuş olduğu gayret ve başarı detaylandırılmıştır. Buradan hareketle; levhalar, murakkalar, kıt’alar, hilyeler, mushaflar üzerinden hat sanatına kattığı değer ve eserlerinin bu sanata uygunluğu modern yöntemlerle tespit edilmiştir. Bu tespit neticesinde eserlerinin hem teknik hem de sanatsal değerleri açısından incelenmesinin önemi ortaya konmuştur.

Bu araştırma ile, yaşadığı dönemde en çok yazısı görülen Hattat Aziz Efendi’nin, ulaşılabildiğimiz eserleri bir araya getirilerek hat sanatı ilkeleri ışığında değerlendirildiği teferruatlı bir çalışma yapılmıştır. Aziz Efendi’nin derin estetik ve sanat düşüncesinin hayatı ve eserleri üzerinden öneminin tespit edilmesi neticesinde mevcut çalışmalara bir halka daha ilave edilerek sanat dünyasına ve akademik câmiaya sunulmuştur.

Çalışmamızda; hattatın bu sanata ne şekilde katkıda bulunduğu, tâkip ettiği hocalarının yazı karakterine etkileri, yaşadığı dönemin sanat anlayışından ve siyâsî ortamından ne derece etkilendiği ayrıca kendisini tâkiben yetişenlerin üzerinde bıraktığı etkinin mâhiyeti gibi hususlara yer verilmiştir. Aynı zamanda bu çalışma Aziz Efendi’nin; kırk yedi sülüs-celî sülüs levha, yirmi altı ta’lik-celî ta’lik levha, on bir kıta’, dört tuğra, on bir hutût-ı mütenevvia levha, üç hilye-i şerif, iki hatt-ı icâze levha, yirmi beş murakka’, üç Kur’an-ı Kerim (altı sayfa) ve dokuz mezar taşı kitâbesini içermektedir.

Bu çalışmada araştırma yöntemlerinden nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Konunun tespitinin ardından arşive dayalı çalışma yapılarak kütüphane, internet ortamı ve çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır. Konuyla ilgili kapsamlı bir literatür taraması sonucunda Hattat Aziz Efendi’nin, hocalarının ve talebelerinin hayatı hakkında bilgiler ilgili kaynaklardan istifade edilerek derlenmiştir. Eserleri; müze, kütüphane, özel koleksiyonlar, internet ortamı, kataloglar ve çeşitli kitaplardan tespit edilmiştir. Bununla birlikte birçok cami, dergâh ve türbe ziyareti yapılarak Aziz Efendi imzalı levha, kuşak yazısı, mezar taşı ve kitâbelerin izi sürülmüştür.

Hayatı ve eserleri üzerinden yapılan incelemeler neticesinde Hattat Aziz Efendi’nin tâkipçilerine rehber olabilecek kudrete sahip bir hattat olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu bağlamda; kompozisyonlarındaki görsel zenginlik, harf bünyelerindeki sağlamlık ve canlılık ile hat sanatının tekâmül sürecine katkıda bulunan ender şahsiyetlerden biri olduğu kanaati oluşmaktadır. Aziz Efendi’nin eserlerinin hat sanatı açısından kapsamlı şekilde incelendiği ve değerlendirildiği bu çalışma, akademik câmiaya ve sanat dünyasına zengin bir görsel arşiv sunmaktadır. Bu anlamda çalışmamızın alana katkı sağlayacağı umudunu taşımaktayız.

Anahtar Sözcükler: Aziz Efendi, Hat, Hat Sanatı, Hattat.

ABSTRACT

CALLIGRAPHER AZİZ EFENDİ AND HIS PLACE IN THE ART OF CALLIGRAPHY

Meryem YAZICI

Ondokuz Mayıs University

Institute of Social Sciences Department of Islamic

Master, June/2024

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Recep GÜN

In our thesis titled "Calligrapher Aziz Efendi and His Place in Calligraphy Art," we have included the life of Aziz Efendi and compiled his works. Additionally, the accessible works have been classified, evaluated, and compared in terms of the rules of calligraphy art.

In this study, the efforts and successes of Aziz Efendi, one of the 20th-century calligraphers, both within the country and abroad, in the development of calligraphy art, have been detailed. From this point of view, the value he added to calligraphy and the conformity of his works to this art have been determined through modern methods, based on his plaques, murakkas, kıt'as, hilyes, and Qur'ans. As a result of this determination, the importance of examining his works in terms of both technical and artistic value has been highlighted.

With this research, a detailed study has been conducted in which the works of Aziz Efendi, one of the most prominent calligraphers of his time, have been compiled and evaluated in the light of the principles of calligraphy art. By determining the importance of Aziz Efendi's deep aesthetic and artistic thought through his life and works, another link has been added to the existing studies, and it has been presented to the art world and academic community.

In our study, we have included topics such as how the calligrapher contributed to this art, the influence of his mentors' writing styles, the extent to which he was affected by the artistic understanding and political environment of his time, and the nature of the influence he had on those who followed him. At the same time, this study includes forty-seven sülüs-celî sülüs, twenty-six ta'lik-celî ta'lik, eleven kıt'as, four tuğras, eleven hutût-ı mütenevvia, three hilye-i şerifs, two hatt-ı icâzes, twenty-five murakka' plaques, three Qur'ans (six pages), and nine tombstone inscriptions by Aziz Efendi.

The qualitative research method was used in this study. After determining the subject, an archive-based study was conducted, utilizing libraries, online resources, and various other sources. As a result of a comprehensive literature review on the subject, information about the lives of Calligrapher Aziz Efendi, his mentors, and his students was compiled from relevant sources. His works were identified from museums, libraries, private collections, online resources, catalogs, and various books. Furthermore, many visits were made to mosques, dervish lodges, and tombs to trace plaques, band inscriptions, tombstones, and inscriptions signed by Aziz Efendi.

As a result of the examinations conducted through his life and works, we conclude that Calligrapher Aziz Efendi was a calligrapher with the potential to guide his followers. In this context, it is believed that Aziz Efendi was one of the rare figures who contributed to the evolution of calligraphy art with the visual richness in his compositions, the robustness and vitality in the structures of letters. This study, in which

Aziz Efendi's works have been extensively examined and evaluated in terms of calligraphy art, provides the academic community and the art world with a rich visual archive. In this sense, we hope that our study will contribute to the field.

Keywords: Aziz Efendi, Calligraphy, Hat Art, Calligrapher

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Yazı, insanlık tarihinin önemli dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmektedir. Kültürel mirasın aktarımındaki etkin rolünün yanı sıra sanata dönüşmesi açısından da ayrı bir yere sahiptir. İslâmiyetin doğuşundan itibaren Kur'an-ı Kerîm'in yazılması ve çoğaltılması sonucunda yazının gelişim süreci hızlanmış ve daha güzele ulaşma arzusuyla gayretle çalışılmıştır. Üzerine yemin edilen yazının estetik bir form kazanarak sanat haline gelmesi sanatkârların, kendilerinden önceki hattatların yolunu takip edip yeni tarzlar eklemek suretiyle özenle çalışmaları sonucundadır. Ekoller ve takipçileri vasıtasıyla günümüze ulaşan hat sanatı, gelenekli sanatlar içerisinde değerini korumaya devam etmektedir.

Her nev'i yazıyı ustalıkla yazdığı ve aynı kudrete sahip olduğu aktarılan Aziz Efendi, kendi döneminin üstatlarından istifade ederek hat sanatına muhteşem eserler kazandırmıştır. İcâzet aldığı hocalarının yanı sıra, Sâmi Efendi'nin sohbet meclislerinde de yer almış ve celî sülûsü onun yolunda, ta'lik ve celî ta'likî ise Yesârîzâde Mustafa İzzet şivesinde yazmıştır. Tezhip ve ebrû sanatını da öğrenip uygulayan Aziz Efendi'nin, Kâhire'de bulunduğu süre içerisinde hat sanatının yeniden canlanması ve gelişmesi adına önemli hizmetleri olmuştur.

Çalışmamızda her türlü destek ve yönlendirmeleriyle bana cesaret veren, talebesi olmaktan onur duyduğum değerli danışmanım Doç. Dr. Recep GÜN'e, başlangıcından bitimine kadar çalışmamda desteğini esirgemeyen Öğr. Gör. Dr. Coşkun YANAR'a, ilmi ve tecrübeleriyle tavsiyelerini esirgemeyen Prof. Dr. Süleyman BERK'e ve hat hocam Ahmet BURSALI'ya, Osmanlı Türkçesi okumalarında ve Farsça eser çevirilerinde yardımcı olan Dr. Necmi ATİK'e, Öğr. Gör. Uğur KARATAŞ'a, Doç. Dr. Ali KOZAN'a ve Mehmet Oğuz ULUSOY'a, hadis-i şerif metinlerinin çözümlenmesine katkı sağlayan Şüheda OKUDAN'a, Fatih Camii Haziresinde mezar taşlarının tespitinde destek olan Pınar AKDAĞ'a, eserlerde yer alan tezhipler için başvurduğum Merve ERDOĞAN'a, her türlü destek ve katkılarından ötürü Hatice Tül Kübra ERSOY'a, Semra SAR'a, TİEM'e, Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfı üyelerine çok teşekkür ederim. Ayrıca sürecin başından sonuna kadar her türlü destek ve yardımları ile yanımda olan kıymetli eşime ve çocuklarıma sonsuz teşekkür ederim.

Meryem Yazıcı

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Özgünlüğü:	1
1.2. Araştırmanın Kapsamı:	1
1.3. Araştırmanın Amacı:	2
1.4. Araştırmanın yöntemi:	2
1.5. Araştırma ile ilgili Literatür:	3
1.5.1. Kitaplar:	3
1.5.2. Makaleler:	5
1.5.3. Kataloglar:	5
1.5.4. Özel Dosyalar:	5
2. HAT SANATI VE AZİZ EFENDİ	7
2.1. Hat Sanatının Tarihçesi	7
2.2. Hat Sanatında Yazı Çeşitleri	11
2.3. Aklam-ı Sitte Dışında Gelişen Yazılar	14
2.4. Hat Sanatında Kullanılan Bazı Terimler	16
2.5. Aziz Efendi	18
2.5.1. Hayatı (1289/1872-1353/1934)	18
2.5.2. İlmi Kişiliği	26
2.5.3. Hocaları	28
2.5.4. Talebeleri	30
3. KATALOG	35
3.1. Sülüs-Celî Sülüs Eserler	35
3.2. Ta'lik ve Celî Ta'lik Eserler	97
3.3. Kıta'lar	129
3.4. Tuğralar	148
3.5. Hutûd-ı Mütenevvia Levhalar	153
3.6. Hilve-i Şerif Levhalar	179
3.7. Hatt-ı icâze Levhalar	193
3.8. Murakka'lar	200
3.9. Kur'an-Kerim Sayfaları	238
3.10. Mezar Taşı Kitâbeleri	244
4. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA	260
4.1. Eser Türleri	260

4.1.1. Sülüs-Celi Sülüs Eserler	260
4.1.2. Ta'lik ve Celi Ta'lik Eserler	261
4.1.3. Kıta'lar.....	261
4.1.4. Tuğralar	262
4.1.5. Hutû-ı Mütenevvia Levhalar	262
4.1.6. Hilve-i Şerif Levhalar	262
4.1.7. Hatt-ı İcâze Levhalar	262
4.1.8. Murakka'lar	263
4.1.9. Ku'an-ı Kerim Sayfaları	263
4.1.10. Mezar Taşı Kitâbeleri	263
4.2. Yazı Türleri	263
4.3. Metinlerin Muhtevası	264
4.4. Kullanılan Diller	265
4.5. İstifler ve Kullanılan Formlar	266
4.6. Harf Anatomileri	271
4.7. Malzeme ve İşleniş	278
4.8. Süslemeler	279
4.9. İmzalar	282
4.10. Tarih	298
5. SONUÇ	290
KAYNAKÇA	292
EKLER	292
ÖZ GEÇMİŞ	299

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
d.	: doğum
Der.	: Derleyen
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Edt.	: Editör
EHAK	: Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu
Env. No.	: Envanter Numarası
H.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazreti
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
M.	: Milâdî
MSK.	: Muhittin Serin Koleksiyonu
MŞH.	: Meşihat Arşivi
ö.	: ölüm
r.a.	: Radiyellâhü anh.
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallâhü aleyhi ve sellem
ss.	: Sayfadan sayfaya
SK.	: Süleymaniye Kütüphanesi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TİEM	: Türk ve İslâm Eserleri Müzesi

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Aziz Efendi'nin doğum tarihi kaydının olduğu arşiv belgesi.	18
Şekil 2.2. Aziz Efendi'nin hocası Karınâbâdlı Hasan Hüsnü Efendi'den aldığı 1312/1894 tarihli mâilkıta' ta'lik hat icâzetnâmesi (EHAK)	20
Şekil 2.3. Aziz Efendi'nin hocası Ârif Efendi'den aldığı 26 Receb 1314/31 Aralık 1896 tarihli sülüs-nesih hat icâzetnâmesi (EHAK Env. No: 40)	21
Şekil 2.4. Aziz Efendi'nin hocası Şehrî Ahmed Efendi'den aldığı 1322/1904 tarihli ilmiye icâzetnâmesinden ilk iki sayfa (EHAK Env. No: 7.2).....	22
Şekil 2.5. Aziz Efendi'nin Edirnekapı Mezarlığı'ndaki mezar taşı.	25
Şekil 2.6. Aziz Efendi'ye ait fotoğraf	27
Şekil 2.7. Kârinâbâdlı Hasan Hüsnü Efendi'ye ait nesta'lik levha	29
Şekil 2.8. Hacı Ârif Efen'ye ait H. 1319 târihli sülüs levha	30
Şekil 2.9. Mahmud Bedreddin Yazır'a ait H. 1326 târihli celî ta'lik levha	31
Şekil 2.10. Ömer Vasfi Efendi'ye ait H. 1322 târihli muhakkak besmele	32
Şekil 2.11. Ahmet Hamdi Tezcan'a ait ta'lik mâil kıta'	33
Şekil 3.1. Levha	36
Şekil 3.2. Levha	37
Şekil 3.3. Levha	39
Şekil 3.4. Levha	40
Şekil 3.5. Levha	41
Şekil 3.6. Levha	42
Şekil 3.7. Levha	43
Şekil 3.8. Yazı Kalıbı.....	44
Şekil 3.9. Levha	46
Şekil 3.10. Levha	47
Şekil 3.11. Levha	48
Şekil 3.12. Levha	49
Şekil 3.13. Levha	50
Şekil 3.14. Levha	51
Şekil 3.15. Levha	53
Şekil 3.16. Levha	54
Şekil 3.17. Levha	55
Şekil 3.18. Levha	56
Şekil 3.19. Levha	57
Şekil 3.20. Levha	59
Şekil 3.21. Levha	60
Şekil 3.22. Levha	61
Şekil 3.23. Levha	62

Şekil 3.24. Levha	63
Şekil 3.25. Yazı Kalıbı.....	65
Şekil 3.26. Levha	66
Şekil 3.27. Levha	68
Şekil 3.28. Levha	69
Şekil 3.29. Levha	70
Şekil 3.30. Levha	71
Şekil 3.31. Levha	73
Şekil 3.32. Levha	74
Şekil 3.33. Levha	75
Şekil 3.34. Levha	76
Şekil 3.35. Levha	77
Şekil 3.36. Levha	79
Şekil 3.37. Levha	80
Şekil 3.38. Levha	81
Şekil 3.39. Levha	82
Şekil 3.40. Levha	84
Şekil 3.41. Levha	85
Şekil 3.42. Levha	86
Şekil 3.43. Levha	87
Şekil 3.44. Levha	89
Şekil 3.45. Levha	90
Şekil 3.46. Levha	92
Şekil 3.47. Levha	97
Şekil 3.48. Levha	98
Şekil 3.49. Levha	100
Şekil 3.50. Levha	101
Şekil 3.51. Levha	102
Şekil 3.52. Levha	103
Şekil 3.53. Levha	104
Şekil 3.54. Levha	106
Şekil 3.55. Levha	107
Şekil 3.56. Levha	108
Şekil 3.57. Levha	109
Şekil 3.58. Levha	110
Şekil 3.59. Levha	111
Şekil 3.60. Levha	112

Şekil 3.61. Levha	113
Şekil 3.62. Levha	114
Şekil 3.63. Levha	117
Şekil 3.64. Levha	118
Şekil 3.65. Levha	119
Şekil 3.66. Levha	120
Şekil 3. 67 Mâil Kıta'	122
Şekil 3.68. Levha	123
Şekil 3.69. Levha	124
Şekil 3.70. Mâil Kıta'	126
Şekil 3.71. Levha	127
Şekil 3.72. Levha	128
Şekil 3.73. Levha	129
Şekil 3.74. Kıta'	131
Şekil 3.75. Kıta'	132
Şekil 3.76. Kıta'	134
Şekil 3.77. Kıta'	135
Şekil 3.78. Kıta'	137
Şekil 3.79. Kıta'	139
Şekil 3.80. Kıta'	141
Şekil 3.81. Kıta'	143
Şekil 3.82. Kıta'	144
Şekil 3. 83. Kıta'	146
Şekil 3. 84. Kıta'	148
Şekil 3.85. Tuğra.....	149
Şekil 3.86. Tuğra.....	150
Şekil 3.87. Tuğra.....	152
Şekil 3.88. Tuğra.....	153
Şekil 3.89. Hutût-ı Mütenevvia Levha.....	157
Şekil 3.90. Hutût-ı Mütenevvia Levha.....	159
Şekil 3.91. Hutût-ı Mütenevvia Levha.....	162
Şekil 3.92. Levha	164
Şekil 3.93. Hutût-ı Mütenevvia Levha.....	167
Şekil 3.94. Levha	169
Şekil 3.95. Hutût-ı Mütenevvia Levha.....	171
Şekil 3.96. Hutût-ı Mütenevvia Levha.....	173
Şekil 3.97. Hutût-ı Mütenevvia Levha.....	176

Şekil 3. 98. Levha	178
Şekil 3.99. Levha	179
Şekil 3.100. Hilye-i Şerif Levha	183
Şekil 3.101. Hilye-i Şerif Levha	186
Şekil 3.102. Hilye-i Şerif Levha	192
Şekil 3.103. Levha	196
Şekil 3.104. Levha	200
Şekil 3.105. Murakka‘ (Meşk)	202
Şekil 3.106. Murakka‘ (Meşk)	203
Şekil 3.107. Murakka‘ (Meşk)	205
Şekil 3.108. Murakka‘ (Meşk)	206
Şekil 3.109. Murakka‘ (Meşk)	208
Şekil 3.110. Murakka‘ (Meşk)	209
Şekil 3.111. Murakka‘ (Meşk)	211
Şekil 3.112. Murakka‘ (Meşk)	213
Şekil 3.113. Murakka‘ (Meşk)	214
Şekil 3.114. Murakka‘ (Meşk)	216
Şekil 3.115. Murakka‘ (Meşk)	217
Şekil 3.116. Murakka‘ (Meşk)	219
Şekil 3.117. Murakka‘ (Meşk)	220
Şekil 3.118. Murakka‘ (Meşk)	222
Şekil 3.119. Murakka‘ (Meşk)	223
Şekil 3.120. Murakka‘ (Meşk)	224
Şekil 3.121. Murakka‘ (Meşk)	225
Şekil 3.122. Murakka‘ (Meşk)	227
Şekil 3.123. Murakka‘ (Meşk)	228
Şekil 3.124. Murakka‘ (Meşk)	229
Şekil 3. 125. Murakka‘ (Meşk)	231
Şekil 3. 126. Murakka‘ (Meşk)	233
Şekil 3.127. Murakka‘ (Meşk)	235
Şekil 3.128. Murakka‘ (Meşk)	236
Şekil 3.129. Murakka‘ (Meşk)	238
Şekil 3.130. Kur’an-ı Kerîm Sayfaları	240
Şekil 3.131. Kur’an-ı Kerîm Sayfaları	242
Şekil 3.132. Kur’an-ı Kerîm Sayfaları	244
Şekil 3.133. Fatih Cami Haziresi No: 5	245
Şekil 3.134. a,b,c Fatih Cami Haziresi No: 15.....	247

Şekil 3.135. Fatih Cami Haziresi No: 36	248
Şekil 3.136. a. Fatih Cami Haziresi No: 58	250
Şekil 3.137. a, b. Fatih Cami Haziresi No: 65	252
Şekil 3.138. Fatih Cami Haziresi No: 78	253
Şekil 3.139. a, b. Fatih Cami Haziresi No: 85	255
Şekil 3.140. Fatih Cami Haziresi No: 90	257
Şekil 3.141. a, b. Fatih Cami Haziresi No: 320	259
Şekil 4. 1. Aziz Efendi'ye ait istif örneği (1324/1906 EHAK)	267
Şekil 4. 2 Armudî formda levha (1334/1916 EHAK)	268
Şekil 4. 3 Ma'kûse Fe formunun uygulandığı yazı örneği (1320/1902 TİEM No: 3465)	268
Şekil 4. 4 Ma'kûse Ye harfî ile yapılan zülfikâr örneği	269
Şekil 4. 5 Tetâbuklu müsenna yazı örneği	269
Şekil 4. 6. Aynı ibarenin kullanıldığı iki istif örneği (Sol: 1327/1909, Sağ: 1338/1919 EHAK No: 62).....	270
Şekil 4. 7. Daha ince kalemle yazılan ibarelere örnekler	270
Şekil 4. 8. Sikke formunda istife örnek (1326/1908)	271
Şekil 4. 9. Aziz Efendi'nin celî sülûs yazısına bir örnek (1322/1904, EHAK No: 58)	273
Şekil 4. 10. Aziz Efendi'nin celî talik yazısına bir örnek (1330/1912, MSK)	274
Şekil 4. 11. Aziz Efendi'nin (Sağ) Yesârîzâde'yi takliden yazdığı meşk murakka'sı (EHAK No: 11-9)	274
Şekil 4. 12. Aziz Efendi'nin nesih yazısına bir örnek (Erhan Altıntaş Koleksiyonu).....	275
Şekil 4. 13. Aziz Efendi'ye ait celî dîvânî yazı örneği (EHAK No: 15)	276
Şekil 4. 14. Süslemede harflerin yer aldığı levhadan detay	279
Şekil 4. 15. Barok tarzı süslemenin yapıldığı levha örneği (1314/1896)	280
Şekil 4. 16. Beyne's-sütûr ve püskürtme tekniği uygulanan mâil kıta' örneği (1340/1921 EHAK No: 28).....	280
Şekil 4. 17. Klasik tezhipli kıta' örneği (1344/1925)	281
Şekil 4. 18. Dış pervazı hatip ebru ile oluşturulan levha (1331/1912 TİEM No: 3472)	281

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 4.1. Harf Detay Örnekleri	272
Tablo 4 2. Aziz Efendi Filibeli Arif Efendi ve Mahmud Bedrettin Yazır'a ait Vav Harfi Mukayese Örneği.....	277
Tablo 4.3. Aziz Efendi ve Sâmi Efendi'nin Aynı İbareyi İstifledikleri Eserlerden Detay ..	278
Tablo 4.4. Aziz Efendi'nin Farklı İmza Örnekleri.....	286
Tablo 4.5. Aziz Efendi' nin Eserlere Tarih Düşürme Örnekleri	289

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Özgünlüğü:

Araştırmanın konusu, Hattat Aziz Efendi'nin hayatına yer verilerek ulaşabildiğimiz eserlerinin bir araya getirilmesi, tasnif edilmesi ve hat sanatı açısından değerlendirilip karşılaştırılmasıdır.

Bu çalışmada, 20. yüzyıl hattatlarından Aziz Efendi'nin özellikle celî süslüsdeki maharetinin yanı sıra hat sanatının gelişimi açısından hem ülke içinde hem de ülke dışında ortaya koymuş olduğu gayret ve başarı detaylandırılması gereken hususlardandır. Buradan hareketle; levhalar, murakkalar, kıt'alar, hilyeler, mushaflar ile hat sanatına kattığı değerin ve eserlerinin bu sanata uygunluğunun modern yöntemlerle tespit edilmesi, hem teknik hem de sanatsal değerleri açısından incelenmesi önem arz etmektedir.

Osmanlı hat sanatının konu edildiği bazı çalışmalarda Aziz Efendi'nin hayatına kısaca yer verilerek eserlerinden örnekler verilmiştir. Ancak yaşadığı dönemde en çok yazısı görülen Hattat Aziz Efendi'nin, ulaşılabilirliğimiz tüm eserlerinin bir araya getirilerek hat sanatı açısından değerlendirildiği teferruatlı bir çalışma yapılmamıştır.

1.2. Araştırmanın Kapsamı:

Bu araştırma; 20. yüzyılın meşhur hattatlarından Aziz Efendi'nin hayatı, şahsiyeti, sanatı ve eserlerinin hat sanatı açısından değerlendirilmesini kapsamaktadır.

Değerlendirmeler neticesinde; hattatın bu sanata ne şekilde katkıda bulunduğu, tâkip ettiği hocalarının yazı karakterine etkileri, yaşadığı dönemin sanat anlayışından ve siyâsî ortamından ne derece etkilendiği ayrıca kendisini tâkiben yetişenlerin üzerinde bıraktığı etkinin mâhiyeti gibi hususlara yer verilecektir.

Bu çalışma; Aziz Efendi'nin kırk yedi sülüs-celî sülüs levha, yirmi altı ta'lik-celî ta'lik levha, on bir kıt'a, dört tuğra, on bir hutû-ı mütenevvia levha, üç hilye-i şerif, iki hatt-ı icâze levha, yirmi beş murakka', üç Kur'an-ı Kerîm (altı sayfa) ve dokuz mezar taşı kitâbesini içermektedir.

1.3. Araştırmanın Amacı:

Meşhur hattatlar ve eserleri ile ilgili tez çalışmaları yapılmaktadır. Söz konusu hattat hakkında akademik anlamda tez cinsinden henüz bir çalışma bulunmamaktadır.

Bu çalışmanın amacı; hat sanatı târihinde 20. yüzyılın değerli hocalarından, kalemi kuvvetli, mektep sahibi olduğunu bildiğimiz Hattat Aziz Efendi'nin derin estetik ve sanat düşüncesini hayatı ve eserleri üzerinden tespit etmektir. Bununla beraber yapılacak olan kapsamlı bir inceleme sonucunda mevcut çalışmalara bir halka daha eklemektir.

Neticede araştırmamızın, ulaşılabilecek tüm eserlerinin toplanıp tasnif edildiği ve detaylı şekilde incelendiği bir çalışma olarak sanat dünyasına ve akademik câmiaya sunulması hedeflenmiştir.

1.4. Araştırmanın yöntemi:

Bu çalışmada araştırma yöntemlerinden nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda, çalışmaya öncelikli olarak tez konusunun tespiti ile başlanmıştır. Konunun tespitinin ardından arşive dayalı çalışma yapılarak kütüphane, internet ortamı ve çeşitli kaynaklardan yararlanılmış; konuyla ilgili kapsamlı bir literatür taraması yapılmış ve gerekli notlar alınmıştır. Hattatın, hocalarının ve talebelerinin hayatı hakkında bilgiler ilgili kaynaklardan istifade edilerek derlenmiştir. Aynı zamanda hattatın hayatına dâir Osmanlıca arşiv belgelerine ulaşılarak transkripsiyonu yapılmıştır

Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Kütüphanesinde bulunan 700 hat eseri taranmış ve Hattat Aziz Efendi'ye âit otuz adet levha tespit edilmiştir. Hattatın, damadı Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu'ndaki eserlerine ulaşmak için Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfı ile iletişime geçilmiş ve yirmi üç eserin görseli tarafıma iletilmiştir. Diğer özel koleksiyonlarda yer alan eserler internet ortamı, kataloglar ve çeşitli kitaplarda saptanmıştır. Birçok cami, dergâh ve türbe ziyareti yapılarak Aziz Efendi imzalı levha, kuşak yazısı, mezar taşı ve kitâbelerin izi sürülmüştür.

Tezin katalog ve değerlendirme kısmında yapılacak yorumlamaya katkısı olması bakımından, konuyla ilgili sanat okumaları yapılmıştır.

Tüm bu araştırmalar ve sürecin neticesinde, yapılan plan dahilinde tezin yazımına geçilmiştir. Birinci bölümde; araştırmanın konusu, önemi, özgünlüğü, yöntemi ve sınırları üzerinde durulmuştur. İkinci bölüm; hat sanatı tarihçesine, Aziz Efendi'nin hayatı, hocaları ve talebelerine ayrılmıştır. Üçüncü bölümde Hattat Aziz efendi'nin eserlerinden oluşan katalog kısmına yer verilmiştir. Bu bölümde eserler; türlerine göre ayrılarak kendi başlıkları altında, kronolojik sıra takip edilerek sıralanmıştır. Tarihi mevcut olmayan eserler yan başlığın sonunda ele alınmıştır. Katalog eserlerini inceleme kısmında standart başlıklar kullanılarak kompozisyonların detaylı incelemesi yapılmıştır. Aynı zamanda eserlerle ilgili yapılması gereken açıklamalar dipnotlarda verilmiştir.

Karşılaştırma ve değerlendirme kısmını içeren dördüncü bölümde ise öncelikli olarak hattatın kendi eserleri arasında karşılaştırmaya gidilmiş, devamında hocaları, talebeleri ve çağdaşlarının yazılarıyla kıyaslama yapılmıştır. Yorumbilimsel bağlamda değerlendirme yapılarak sonuç bölümüne geçilmiştir. Sonuç kısmında, yapılan bu tez çalışmasıyla amaca ulaşılıp ulaşılamadığı tespit edilerek eserin alana katkıları üzerinde durulmuştur.

1.5. Araştırma ile ilgili Literatür:

Hat sanatı alanında yapılan biyografik çalışmalarda, az sayıda olsa da Hattat Aziz Efendi'ye yer verildiği görölmektedir. Fakat yaptığımız literatür taraması sonucunda, ulaşılabilecek tüm eserleri üzerinden üslûbunun, sanat zevkinin ve benzerlerinden ayırıcı özelliklerinin tespit edildiği kapsamlı bir çalışmaya tesadüf edilmemiştir. Hattat hakkında yapılmış, tespit edebildiğimiz çalışmalar şunlardır:

1.5.1. Kitaplar:

-**Muhittin Serin**, *Hat San'atımız*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1982: Hat sanatının târihçesi, malzeme ve âletler, meşkler ve bazı hattatların konu edildiği kitapta, Hattat Aziz Efendiye'de yer verilmiştir. Hayatının özetlenerek şahsiyeti ve sanatı konusunda bilgi edinebileceğimiz bölümde, bir adet celî sülûs eseri bulunmaktadır.

-**Şevket Rado**, *Türk Hattatları*, Yayın Matbaacılık, İstanbul 1984: 15. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar gelmiş hattatların hayatlarına yer verilerek eserlerinden örnekler verilen bu kitapta, hattat Aziz Efendi'nin kısaca hayatına değinilmiş ve bir adet celî sülûs yazısı resimlenmiştir.

-**Uğur Derman**, *Türk Hat Sanatının Şâheserleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990: Büyük boy olarak yayımlanan albüm çalışmasında görsellerin ardından eser sahibi hakkında bilgiler yer almaktadır. Katalokta 53 numarasıyla verilen celî sülüs levha görseli Hattat Aziz Efendi'ye âit olup, arka sayfada hayatı ve sanatı özetlenmiştir.

-**Muhittin Serin**, *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, Kubbealtı Neşriyâtı, İstanbul 1999: Hattat Aziz Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında hazırlanmış en kapsamlı çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. İki bölümden oluşan kitabın ilk bölümünde hayatı, şahsiyeti, sanatı, hocaları ve talebeleri yer alırken ikinci bölümü olan katalog kısmında ise, Aziz Efendi'nin eserlerinden örnekler verilmektedir.

-**Uğur Derman**, *Osmanlı'da Hat Sanatı: Emin Barın Koleksiyonu*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2010: Kitapta, Aziz Efendi'nin hayatına ve sanatına dâir özet bilgilere *Şeyh Abdülaziz Rifâî* başlığı altında ulaşabileceğimiz gibi Emin Barın Hat Koleksiyonu'nda yer alan hattata âit hutû-ı mütenevvia hilye ve bir celî ta'lik levha görseli de bulunmaktadır.

-**Ali Alparslan**, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, Yapı Kredi yayınları, İstanbul 2016: Bu çalışmada, bir paragraf ile Aziz Efendi'nin hayatına değinilmiştir.

-**Muhittin Serin**, *Hat Sanatı Târîhi Ekoller ve Tâkipçileri*, Kubbealtı Neşriyât, İstanbul 2019: Yazarın *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar* adlı kitabının yeni metin ve resimlerle yeniden düzenlenip yayımlanan iki ciltlik eserin birinci cildinde, Aziz Efendi'nin hayatı ve sanatı özet olarak yer almaktadır. Farklı yazı türleri ve kompozisyonlarla oluşturduğu on adet eseri ve hattatın bazı özel resimleri de kitapta karşımıza çıkan görsellerdir.

-**İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Hattatlar*, Ketebe Yayınları, İstanbul 2021: Birçok hattatın yer aldığı kapsamlı çalışmada Hattat Aziz Efendi'nin hayatından bahsedilerek eserleri ve nerede yer aldıkları hakkında kısa bilgi verilmektedir. Aynı zamanda kitapta, sülüs-nesih icâzetnâmesi ve bir adet tâlik levhası bulunmaktadır.

-**Sâmiha Ayverdi**, *İbrahim Efendi Konağı*, Kubbealtı Neşriyâtı, İstanbul 2022: Yazarın Hattat Aziz Efendi'nin şahsiyeti ve sanatı hakkında hususi notları

yer alırken eserleri üzerinde nasıl çalıştığı ve ortaya çıkardığı konusunda okuyucuları bilgilendirmektedir

-Fatih Özkafa, *Hat Sanatı Osmanlı'dan Bugüne*, Kapı yayınları, İstanbul 2023. Bu çalışmada yazar, Aziz Efendinin hayatı hakkında bilgiler sunmuş ve sanatına dair bazı tespitlerde bulunmuştur.

1.5.2. Makaleler:

-“Aziz Efendi (Hattat Şeyh)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, Haz. Reşad Ekrem Koçu, İstanbul 1960: Ansiklopedi maddesinde Aziz Efendi'nin Hayatı ve sanatına dair bilgiler yer alırken yazı sonunda “Ailesi efradından biri” notu paylaşılarak kaynak muallakta bırakılmıştır. Sayfada Aziz Efendi'ye ait bir adet levha da bulunmaktadır.

-Muhittin Serin, “Aziz Efendi, Rifâî”, *DİA*, C. IV, TDV Yayınları, İstanbul 1991: Hattat Aziz Efendi'nin hayatı ve sanatı kısaca anlatılarak eserlerinden üç örnek ile bir portre resmine yer verilmiştir.

-Uğur Derman, *Hattıyla ve edebiyatla mârif hattat: Şeyh Abdülazîz Rifâî*, Fikriyat Gazetesi, Mart 16, 2018: Köşe yazısında Aziz Efendi'nin hayatı ve sanatına dair bilgilere yer verilerek şahsiyeti hakkında hususi notlar aktarılmıştır. Aynı zamanda eserleri ile ilgili genel bir çerçeve çizilerek yazarın özel koleksiyonunda bulunan Aziz efendi imzalı levhaları paylaşılmıştır.

1.5.3. Kataloglar:

5 Kasım 2014 târihinde Suna ve inan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nde açılan *Ekrem Hakkı Ayverdi (1899-1984): Mimarlık Tarihçisi, Restoratör, Koleksiyoner* sergisi için hazırlanan katalogta, Aziz Efendi'nin eserlerinden örneklere yer verilerek kompozisyon açısından değerlendirilmiştir.

Yine 2019 târihinde Yıldız Holding sergi salonunda düzenlenen ve Kubbealtı Neşriyatı olarak yayımlanan *Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Kalem Güzelleri* adlı sergi katalogunda eserlerinden örnekler yer almaktadır.

1.5.4. Özel Dosyalar:

-Süheyl Ünver, “Dosya Aziz efendi”, Süleymaniye Kütüphanesi, No: 37. Hekim, ressam ve tezhipçi Süheyl Ünver'in Süleymaniye Kütüphanesi'ne

başıladığı, tasnif edilmiş 37 numaralı dosyada Aziz Efendi'ye ait özel resimler ve meşk murakka' örnekleri bulunmaktadır.

-Ekrem Hakkı Ayverdi, “Aziz Efendi Dosyası”, Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfı Kütüphanesi ve Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfı hat Koleksiyonu. Dosyada, hattatın hayatıyla ilgili bilgiler bulunurken Damadı Ekrem Hakkı Ayverdi'ye ait zengin hat koleksiyonu da yer almaktadır. Çok sayıda eserden oluşan bu koleksiyon kütüphanede muhafaza edilmektedir.

-Cemâleddin Server Revnakoğlu Arşivi, “Hattat Aziz efendi”, Divan Edebiyatı Müzesi (Galata Mevlevihânesi), B. 41. Bu belgede, hattatın ailesi ve hayatı hakkında bilgiler yer almaktadır.

2. HAT SANATI VE AZİZ EFENDİ

2.1. Hat Sanatının Tarihçesi

“Yazı, çizgi; çığır, yol” gibi anlamlara gelen *hat* kelimesi “yazmak, çizmek; kazmak; alâmet koymak” mânâlarındaki Arapça *hatt* masdarından türemiştir.¹ Bu kelime özellikle İslam kültüründe *hüsn-i hat*, *hüsnü’l- hat*, *el-hattu’l-hasen* (yazı ve güzel yazı) anlamlarında kullanılmıştır.² Terimsel manada ise hüsn-i hat; Arap harflerini estetik form ve kurallara bağlı kalarak en güzel şekilde yazma sanatı olarak ifade edilebilir. Bu sanatı icra eden sanatkârına verilen en eski ad; *kâtip*, *muharrir* ve *verrak* sözcükleridir. Tahmînen 10. yüzyıldan sonra *hattat* denilmiştir.³

İslâm dinini kabul eden toplumlar Arap yazısını dinî bir gayretle benimsemişler ve hicretten birkaç asır sonra İslâm ümmetinin ortak değeri olarak kabul edilmesine katkıda bulunmuşlardır. Öyle ki, aslı ve başlangıcı için doğru bir ifade olan *Arap hattı* sözü süreç içerisinde *İslâm hattı* özelliğini kazanmıştır.

İslâm’ın ilk yıllarına bakıldığında, yazının kullanıldığı alanlar ve yazı malzemelerinin etkisiyle iki farklı tarzın ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlar mushaf, kitâbe ve önemli vesikaların yazıldığı sert ve köşeli yazı ile günlük işlerde kullanılan yumuşak ve kavisli hatların yoğunlukta olduğu yuvarlak karakterli yazı tarzıdır.⁴ Hızlı bir şekilde genişleyen devlet teşkilâtında, Hz. Peygamber’in kâtiplerinden olan ilk halifelerin ve onların valilerinin dîvanlarında, başlangıçta sanat değeri olmayan ikinci üslûp gittikçe önem kazandı. Bu yazı tarzı Arap Yarımadası’nın dışına taşarak İslâmiyetle birlikte çok uzak ülkelerde yayılmaya başlamış ve kullanılan yazıların yerini almıştır.⁵

Emevîler Döneminde (41-132/661-750) Kur’ân ve kitap çoğaltma, telif ve tercüme faaliyetleri hızla artmaya başlamıştır. Halifelerin sanatkârları destekleyip korumaları, hüsn-i hatla mushaf yazan kâtiplerin sayısını arttırdığı gibi saraylarda halifeler adına kâtiplerin çalışmasını da beraberinde getirmiştir. Kur’ân yazımında kâtiplerin ibâdet haline getirdikleri gayret, sabır, itina ve titizlik neticesinde

¹ Uğur Derman, “Hat”, *DİA*, C. 16, TDV Yayınları, İstanbul 1997, s. 427.

² Muhittin Serin, *Hat Sanatı Târihi: Ekoller Ve Takipçileri*, C. 1, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2019, s. 31.

³ Müstakimzâde Süleyman Sadettin, Der. Mustafa Koç, *Tuhfe-i Hattâtîn*, Klasik Yayınları, İstanbul 2014, s. 309.

⁴ Süleyman Berk, *Devlet-i Aliyye’den Günümüze Hat Sanatı*, İnkılâb Yayınları, İstanbul 2013, s. 12.

⁵ Nihad M. Çetin, “İslâm Hat San’atının Doğuşu Ve Gelişmesi”, *İslâm Tetkikleri Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1995, ss. 10-11.

günümüze ulaşan nüshalar hat sanatının en güzel örneklerindendir.⁶ Süratli yazılabildiği için günlük yazılarda daha çok tercih edilen meşk tarzı yazılar yuvarlak ve yumuşak karakterleri nedeniyle sanat icrasına uygun bir hâl almıştır. Emevîler Devrinde Şam’da gelişmesi ve yazılması hızlanan meşk tarzı yazıdan zamanla yeni hat çeşitleri ortaya çıkmış ve kalem ağzının hangi ölçüde olması gerektiği saptanmıştır. Yeni hat çeşitleri arasında, büyük boy yazılara özel olan *celî* ve resmî yazışmalarda kullanılan standart büyük boy *tûmâr* yer almaktadır. Daha sonra *riyasî*, *kalemü’n-nısf*, *hafîfü’n-nısf*, *hafîfü’s-sülûs* gibi hat çeşitleri ortaya çıkmıştır.⁷

Abbâsîler Dönemine gelindiğinde, (132-656/750-1258) devrin başlarında yaşayan ünlü vezir ve aynı zamanda hattat olan İbn Mukle (ö. 328/940), büyük bir özveri ve gayretle ortaya konan harf formlarını hendese bilgisinin etkisiyle de ölçülere bağlamayı başardı.⁸ Bu durum, o dönemin yazı karakterini *Kûfî*’den ayırarak *Aklâm-ı sitte* (sülûs, nesih muhakkak, reyhânî, tevkî’ ve rikâ’) tarzına dönüşümünü başlatmış, İslâm yazısı bir disiplin ve kontrol altına almıştır.⁹ İbn Mukle’den bir asır sonra yetişen ve onun okulunun ikinci aşamasını temsil ederek öne çıkan İbnü’l-Bevvâb (ö. 413/1022) ise uzun yıllar boyunca onun yazılarını hem inceleyerek hem de taklit ederek yazıyı geliştirmiştir. Bu önemli iki isimden iki asır sonra Yâkût el-Musta’simî (ö. 698/1298) yazıda yeni bir tavır ortaya koyarak aklâm-ı sitte’nin kurallarını belirginleştirmiş ve yazıyı daha da güzelleştirmiştir. Onun yaptığı en büyük değişiklik ise o zamana kadar düz bir şekilde kesilen kalem ağzını eğri keserek meyilini yeniden belirlemesidir. Yâkût’un özellikle Muhakkak ve Reyhânî hattında ortaya koymuş olduğu estetik kurallar, Osmanlı hat mektebinin doğuşuna kadar İslâm medeniyetinde kabul görmüş önemli yeniliklerdir.¹⁰

10. yüzyılda Türkler’in İslâmiyeti kabul etmeleri ve yazılarını değiştirmeleri neticesinde yazı sanatına dâir görebileceğimiz ilk eserleri günümüze ulaşamamıştır.¹¹ İlk Müslüman Türk devletlerinden Gazneliler (963/1186) ve Karahanlılar’da (840/1212) yazı özellikle mîmârî eserlerde süslemeyle birlikte kullanılarak renkli,

⁶ Serin, *Hat Sanatı Târihi: Ekoller Ve Takipçileri*, C. 1, s. 102.

⁷ Derman, “Hat”, *DİA*, s. 427.

⁸ Berk, *Devlet-i Aliyye’den Günümüze Hat Sanatı*, s. 15.

⁹ Ali Alparslan, “İbn Mukle’nin İslâm Yazısına Hizmeti”, *Tarih boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri* (Bildiriler), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1988, s. 11.

¹⁰ Berk, *Devlet-i Aliyye’den Günümüze Hat Sanatı*, ss. 15-16.

¹¹ Uğur Derman, “Osmanlı İstanbul’unda Hat Sanatı”, *I. Uluslararası Osmanlı İstanbul’u Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2013, s. 475.

sırlı tuğlalar ile kûfî yazı sanatının en eski örnekleri verilmiştir.¹² Selçuklular Döneminde (1040/1157) mimârî eserlerde daha çok celî sülûs tercih edilirken kûfî yazı çeşidi de kullanılmıştır. Bu dönemin yazılarında harfler cıliz, dik harfler yukarıdan aşağıya doğru incelmekte ve yazıda kalem hareketleri görünmemektedir. Anadolu Selçukluları Devrinde (1075/1308) ise mîmârî eserlerde kûfî, muhakkak ve celî sülûs yazı çeşitleri uygulanmıştır. Celî sülûs hattının bu dönemdeki ortak özelliği, harflerin küt ve basit, dik harflerin ise Büyük Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi yukarıdan aşağıya doğru incelmesidir.¹³

Yazı sanatı Osmanlı hat mektebinde en hızlı gelişmeyi göstermiş, özellikle Fatih Sultan Mehmed Han'dan itibaren ekoller oluşmaya başlamıştır. Öyle ki yaklaşık her yüzyılda bir gelişerek serüvenine devam etmiştir. Osmanlı döneminde, Hattat Yahya Sûfî ve oğlu Ali b. Yahya ile ilk önemli gelişme gerçekleşmiştir.¹⁴ Fatih Sultan Mehmed'in yaptırdığı Fatih Camii avlusunda terkip edilen Besmele ve Fâtîha levhası Yahya Sûfî tarafından yazılmıştır.¹⁵ Topkapı Sarayı Bâb-ı hümayun yazıları ise Ali Sûfî'ye âit olup Mustafa Râkım'a (ö. 1241/1826) kadar en güzel celî sülûs örnekleri olarak kabul edilmiştir.¹⁶

Fatih döneminden sonra temelleri II. Bâyezid'in valiliği döneminde Amasya'da atılan aklâm-ı sittedeki canlanış, II. Bâyezid'in padişah olması ve Osmanlı Hat Ekolü'nün kurucusu olarak kabul edilen Hattat Şeyh Hamdullah'ı (ö. 926/1520) İstanbul'a davet etmesiyle hız kazanmıştır.¹⁷ II. Bâyezid'in hat sanatına olan ilgisi neticesinde Şeyh'ten Yâkût'un yazılarını incelemesini ve üzerinde çalışmasını tavsiye eder. Şeyh Hamdullah bu tavsiye üzerine uzun ve zahmetli bir çalışmanın ardından yepyeni bir üslûp ortaya koymayı başarmıştır. Donuk, cansız harfler yerini, belli bir açıyla satıra oturan, canlı ve hareketli formlara bırakmıştır. Bilhassa nesih yazıya kazandırdığı canlılık, incelik ve sevimlilik yeteneğini ve zekâsını ispatlar niteliktedir.¹⁸ Kendi tarzıyla klasikleştirdiği yazı formlarından oluşan “Şeyh üslûbu”,

¹² Serin, *Hat Sanatı Târihi: Ekoller Ve Takipçileri*, C. 1, s. 188.

¹³ Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, ss. 17-18.

¹⁴ Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, s. 19.

¹⁵ Ali Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s. 45.

¹⁶ Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, s. 19.

¹⁷ Süleyman Berk, *Türk İslâm Sanatları Tarihi*, Edt. Abdülkadir Dündar, Grafiker Yayınları, Ankara 2019, s. 409.

¹⁸ Serin, *Hat Sanatı Târihi: Ekoller Ve Takipçileri*, C. 1, ss. 203-209.

takipçileri tarafından geliştirilip güzelleştirilerek birçok kol ve tarza ayrılmış, günümüze kadar tüm İslâm âleminde hâkim bir hat ekolü olarak devam etmiştir.¹⁹

Kanûni Sultan süleyman döneminde Hattat Ahmed Karahisarî, (ö. 963/1556) Şeyh Hamdullah ekolü yerine Yâkût el- Müsta'sımî üslûbunu yeniden yorumlayarak canlandırmıştır.²⁰ Harf bünyelerine ve kelimelere kazandırdığı ölçü ve biçim ile farklı sayfa tasarımları ve terkipleriyle hattatlara örnek olmuştur. Yâkut tarzıyla yazmış olduğu büyük ebatlı Mushaf-ı Şerif; hattı, tezhibi ve cildiyle önemli eserlerindendir. Eskiye dönüşü temsil eden Karahisarî ekolü, 16. yüzyılın sonlarında terk edilerek unutulmuştur.²¹

17. yüzyıl hattatlarından Hâfız Osman, (ö. 1110/1698) Osmanlı hat sanatında yeni bir milat olarak kabul edilen kendi üslûbunu, Şeyh Hamdullah'ın eserleri üzerinde yaptığı incelemeler neticesinde ortaya koymuştur. Yeteneği ve aralıksız devam ettirdiği gayreti ile harflerin küçülmesini, ince ve kalın yazılması gereken yerlerin tespitini ve yazıdaki bütünlüğü sağlamıştır. Şeyh'in yazılarına sevimlilik ve letâfet kazandırarak harflere canlılık vermiştir.²² Hâfız Osman'ın hat sanatında yapmış olduğu bir başka yenilik ise, *Hilye-i şerif*²³ tasarımını oluşturmastır.²⁴ Günümüzde de en çok kullanılan klâsik tarzda hilye formunu geliştirmesinin yanında sayısız murakkaalar, levhalar ve yazdığı yirmi beş mushafla tâkipçilerine örnek teşkil edecek eserleri ardında bırakmıştır.²⁵

Şeyh Hamdullah ve Hâfız Osman'dan sonra sülûs ve nesih yazıda gerçekleştirdiği atılım ile İsmâil Zühdi Efendi, (ö. 1221/1806) hat sanatı tarihindeki önemli isimlerdendir. Beğenip seçtiği harf ve kelimeler üzerinde uzun müddet çalışarak kendi üslûbunu ortaya koymuştur. Tashihe ihtiyaç duymadan yazdığı harfler onu diğer hattatlardan ayıran özelliğidir.²⁶ Bir diğer ayırt edici özelliği ise;

¹⁹ Muhittin serin, "Hamdullah Efendi, Şeyh", *DİA*, C. 15, TDV Yayınları, İstanbul 1997, s. 451.

²⁰ Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, s. 23.

²¹ Fatih Özkafa, *Hat Sanatı Osmanlı'dan Bugüne*, Kapı Yayınları, İstanbul 2023, ss. 75-76.

²² Özkafa, *Hat Sanatı Osmanlı'dan Bugüne*, s. 76.

²³ Hz. Muhammed'in (s.a.v.) fizikî özelliklerinin anlatıldığı edebî eserler ve aynı konuda hüsn-i hatla yazılmış levhalar için kullanılan terim. Bkz. Mustafa İsmet Uzun, "Hilye", *DİA*, TDV Yayınları, C. 18, İstanbul 1998, ss. 44-47.

²⁴ Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, s. 31.

²⁵ Serin, *Hat Sanatı Târîhi: Ekoller Ve Takipçileri*, C.I, s. 298.

²⁶ Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, ss. 33-34.

harflerin, harekelerin, mühmel harflerin ve tefrişî öğelerin bazılarını zerendûd tekniğiyle uygulayarak etraflarını siyah mürekkep ile tahrirlemesidir.²⁷

Mustafa Râkım Efendi, (ö. 1241/1826) 19. yüzyılda hat sanatına damgasını vurmuş, mektep sahibi hattatlardandır. Hâfız Osman'ı tâkiben harf bünyelerine kazandırdığı estetik, celî sülûs yazıya getirdiği âhenk ve bilhasa tuğra formunda gerçekleştirdiği inkılâp ile uslûbunu ortaya koymuştur.²⁸

Hat sanatının zirveye taşındığı 19. yüzyılın önemli isimlerinden Mahmûd Celâleddin Efendi, (ö. 1245/1829) harflere kendine has yenilikler getirmiş ve istiflerinde mümkün olduğu kadar harflerin birbirini kesmesine izin vermemiştir.²⁹

Celî sülûs ve celî ta'lik hattında öne çıkan Sâmi Efendi (ö. 1330/1912) ise hat sanatına muhteşem eserler kazandırarak aklâm-ı sittenin tekâmül sürecine katkıda bulunmuştur.³⁰ Mustafa Râkım yolunda zikredilmesi gereken diğer isimler, Çarşambalı Ârif (ö. 1309/1892) ve Nazif Beyler'dir (ö. 1332/1913). Hat sanatının kemâle ermesine katkıda bulunan Kadiasker Mustafa İzzet Efendi, (ö. 1292/ 1876) talebeleri Mehmed Şefik Bey (ö. 1297/1880), Abdullah Zühdi Efendi (ö. 1296/1879), Hasan Rıza (ö. 1338/1920) ve üslûbuyla mektep sahibi olmuş Mehmed Şevki Efendi (ö. 1304/1887) anılması gereken isimlerdendir.³¹

20. yüzyılın değerli hattatları; Reîsü'l-Hattatîn Kâmil Akdik (1862-1941), Hacı Nuri Korman (1868-1951), Mehmed Aziz Aktuğ (1872-1934), Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946), Neyzen Mehmed Emin Yazıcı (1883-1945), Hâmid Aytaç (1891-1982), Mâcid Ayrıl (1891-1961), Mustafa Halim Özyazıcı (1898-1964) ve Emin Barın (1913-1987) gayretleri, sorgulayıcı bakış açılarıyla hat sanatının zenginleşmesine katkıda bulunarak günümüze kadar ulaşmasında köprü görevi görmüşlerdir.³²

2.2. Hat Sanatında Yazı Çeşitleri

İslam yazısı, teşekkülünden itibaren kullanım alanına göre çeşitlenerek gelişim göstermiştir. Birçok kaynakta yazı çeşitlerinden bahsedilir. Bu yazıların

²⁷ Özkafa, *Hat Sanatı Osmanlı'dan Bugüne*, s. 97.

²⁸ Özkafa, *Hat Sanatı Osmanlı'dan Bugüne*, ss. 97-98.

²⁹ Özkafa, *Hat Sanatı Osmanlı'dan Bugüne*, s. 103.

³⁰ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, ss. 169-170.

³¹ Özkafa, *Hat Sanatı Osmanlı'dan Bugüne*, ss. 105-130.

³² Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, ss. 176-180; Özkafa, *Hat Sanatı Osmanlı'dan Bugüne*, ss. 131-155.

çeşitlenmeleri, yazı çeşitlerini ayıran özellikler olsa da yapı ve şekil bakımından harfler birbirine benzeyebilmektedir. Bütün bu benzerlikler ve farklılıklar neticesinde, sanat olarak sınıflandırılmaya gidilmiştir.³³ Tarihî seyri içerisinde yazı çeşitlerini şu şekilde sıralayabiliriz; kûfî, şeş kalem olarak tâbir edilen aklâm-ı sitte: tevkî', rikâ', muhakkak, reyhânî, sülûs ve nesih hattı.³⁴

Kûfî: Hat sanatında yazı çeşitlerinin atası olarak kabul edilen kûfî hattı, İslâm'ın doğuşundan itibaren 10. yüzyıla kadar özellikle mushaf yazımında kullanılan, yaklaşık üç asır sonrasında ise mimârî eserlerin kitâbe ve süslemelerinde görebildiğimiz yazı çeşididir.³⁵

Köşeli, düzenli, dik ve yatay harflerle geometrik formlu³⁶ kûfî yazısının mushaf yazımında kullanılan hali “*basit kûfî*” olarak nitelendirilmiştir. “*Tezyinî kûfî*” başlığı altında toplanabilecek çeşitleri ise; “*kıvrık dallı kûfî*”, “*zeminî nebatî motifli kûfî*” ve “*örgülü kûfî*” olarak isimlendirilmektedir. Kalemle yazılan “gerçek yazılara” karşın; pergel, cetvel gibi âletlerle oluşturulan ve “meczâî yazı” olarak belirlenen yazılar da mevcuttur. Düz ve köşeli forma sahip “*ma'kûlî*” yazı, “kale gibi” anlamına gelmekte ve yazı karakterine binaen, özellikle tuğla ve benzeri malzemelerle meydana getirilen yazılara uygun olduğu için mimarî tezyinâtta uzun bir süre kullanılmıştır.³⁷

Tevkî': Hat sanatında padişahlara âit bütün resmî belgelerin yazımında kullanılan yazı çeşidi olup kalem kalınlığı sülûs kalemiyle aynı ölçüdedir. Form olarak sülûs kaidelerine benzemekle birlikte tevkî' yazının bazı farklılıkları vardır.³⁸ Sülûs hattına göre harflerin boyları, küpler, kâseler ve elif harfi daha kısa, küçük ve kıvraktır.³⁹ Ayırt edici özelliği ise, birleşmeyen *elif*, *ra* ve *vav* gibi harflerin yazıda birbirlerine birleştirilebilmesidir.⁴⁰ Tevkî' yazı, sülûs hattına oranla daha yuvarlaktır ve satır çizgisinde yazı bitimine doğru yükselmektedir.⁴¹

³³ Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, s. 69.

³⁴ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, ss. 24-25.

³⁵ Özkafa, *Hat Sanatı Osmanlı'dan Bugüne*, s. 27; Serin, *Hat Sanatı Târîhi: Ekoller Ve Takipçileri*, C. 1, s. 163.

³⁶ Yûsuf Zennûn, Muhittin Serin, “Kûfî”, *DİA*, C. 26, TDV Yayınları, Ankara 2002, s. 342.

³⁷ Özkafa, *Hat Sanatı Osmanlı'dan Bugüne*, s. 27.

³⁸ Muhittin Serin, “Hat Sanatı”, *İslâm Sanatları Tarihi*, Edt. Muhittin Serin, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2012, s. 73.

³⁹ Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, ss. 72-73.

⁴⁰ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, s. 27.

⁴¹ Serin, “Hat Sanatı”, *İslâm Sanatları Tarihi*, Edt. Muhittin Serin, s. 73.

Rikâ’: “Hızlanmak, hızlı yürümek” anlamına gelen *rak’* kökünden gelen rikâ’ kelimesi, küçük kâğıt ve deri parçalarının üzerine süratle yazılan yazının adıdır.⁴² Rikâ’ hattı, tevki’nin daha ince kalemle yazılan şekli olup aynı kurallara tâbi tutulmaktadır. Çabuk yazılmaya elverişli olduğu için Osmanlı Döneminde vakıf işlerinde, Kur’an-ı Kerîm’lerin son sayfasında, icâzetnâmelerde⁴³ ve hat eserlerinin imza kayıtlarında kullanılmıştır. Bu nedenle bu yazıya *hatt-ı icâze* de denilmektedir.⁴⁴

Muhakkak: Sözlükte; “tahkik olunmuş, doğruluğu anlaşılmış, ispat olunmuş gibi anlamlara gelmektedir.”⁴⁵ Kalem genişliği 2,5-3 mm olan muhakkak yazının harfleri uygulanırken tam kelem kullanılır, hiçbir fedakarlık yapılmaz. Bu yazı çeşidinde; dik harfler daha uzun, çanaklı harflerin sola doğru uzayan bölümleri ise sülüs yazısına oranla daha geniş ve düzünsü olup yayılma özelliği göstermektedir.⁴⁶ Kur’an-ı Kerîm yazımında, başka kitaplarda ve 16. yüzyıla kadar mîmârî eserlerin kitâbelerinde celî şekli kullanılmıştır.⁴⁷

Reyhânî: Muhakkak yazı kurallarına tâbi olup kalem genişliği, nesih hattında olduğu gibi daha incedir.⁴⁸ Kur’an-ı Kerîm ve kitap yazımında kullanılan bu yazı çeşidi, harf özellikleri bakımından nesih yazıdan daha geniş ve büyüktür.⁴⁹ Sayfada fazla yer tutması ve sülüs hattına benzemesi nedeniyle 16. yüzyıldan itibaren kullanımı azalmış ve yerini nesih yazıya bırakmıştır.⁵⁰

Sülüs: Lügat anlamı “üçte bir” olan sülüs hattında, harflerin üçte ikisi düzünsü, üçte biri yuvarlağımsıdır ve takriben 3 mm kalem genişliği ile yazılmaktadır.⁵¹ Muhakkak yazıya göre harflerin boyları ve genişlikleri daha küçük olup çanaklı harfler daha derin ve kısadır. Bu nedenle sert yapı yumuşayarak yerini tatlı bir görünüme bırakmıştır.⁵²

⁴² Serin, *Hat Sanatı Târihi: Ekoller Ve Takipçileri*, C. 1, s. 170.

⁴³ İslâmî eğitim ve öğretimde akademik diplomaları, sanat ve meslekte yeterlilik için gerekli izin ve onayı ifade eden terim. Bkz. Cemil Akpınar, “İcâzet”, *DİA*, TDV Yayınları, C. 21, İstanbul 2000, ss. 400-401.

⁴⁴ Özkafa, *Hat Sanatı Osmanlı’dan Bugüne*, s. 28; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, s. 27.

⁴⁵ Serin, *Hat Sanatı Târihi: Ekoller Ve Takipçileri*, C. 1, s. 171.

⁴⁶ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, s. 26.

⁴⁷ Serin, *Hat Sanatı Târihi: Ekoller Ve Takipçileri*, C. 1, s. 171.

⁴⁸ Berk, *Devlet-i Aliyye’den Günümüze Hat Sanatı*, s. 72.

⁴⁹ Serin, *Hat Sanatı Târihi: Ekoller Ve Takipçileri*, C. 1, s. 171.

⁵⁰ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, s. 26.

⁵¹ Özkafa, *Hat Sanatı Osmanlı’dan Bugüne*, s. 27.

⁵² Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, s. 26.

Sülüs yazısı birçok hattatın gayretiyle, beş asır boyunca işlenerek tekâmül sürecini tamamlamıştır. Bu şekilde, harf ve birleşimleri ile ilgili usûl ve kaideler belirlenerek kaynaklarda açıklanmış ve örnekler verilmiştir. Yazı özellikleri sebebiyle günlük hayatta ve resmî işlerde tercih edilmemiştir. Büyük emek ve kompozisyonla oluşturulduğu için daha çok; kelâm-ı kibarlarda, kitap başlıklarında, murakkaalarda, Kur'an yazımında, levhalarda, Selçuklu ve Osmanlılar zamanında 18. yüzyıla kadar kitâbelerde tercih edilmiştir.⁵³

Nesih: Hat sanatında özellikle matbu eserlerde, kitap istinsahında kullanılan ve sözlükte, “hükmü ortadan kaldırmak, bir eseri istinsah etmek anlamına gelen yazı türüdür.⁵⁴ Kalem genişliği sülüsün üçte biri yani 1 mm kadardır. Nesih, sülüsün üçte ikisinin ortadan kaldırılarak üçte biri ile ona tâbi olmuş hâlidir.⁵⁵

Daima satır nizâmındaki nesih hattında dik hafler, ince kalemle ve eğimli olarak hafif sola yatık yazılmaktadır. Osmanlı devleti’de matbaanın kurulmasına kadar kitapların çoğaltılmasında en fazla kullanılan yazı çeşidi olan nesih hattının, harakeli ya da harekesiz olarak yazılabilmesi, ilmî ve dinî konularda da tercih edilmesine neden olmuştur.⁵⁶

2.3. Aklâm-ı Sitte Dışında Gelişen Yazılar

Ta‘lîk/Nesta‘lîk: Yazı târihinde aklâm-ı sitteden sonra ortaya çıkan ta‘lîk hattı, İslâm medeniyetinde tercih edilen önemli yazı türlerindendir. Sözlükte, “asma, asılma” anlamına gelen ta‘lîk, harflerin birbirine asılmış gibi bir görünüme sahip olması sebebiyle bu ismi almıştır.⁵⁷

İran’da nesta‘lîk adı verilen bu yazı çeşidinde hareke ve tezyinî unsurlar bulunmayıp harfler yuvarlağımsıdır. Daha çok edebî eserlerde kullanılan ta‘lîk hattında düz harf yoktur ve sade görünümlüdür.⁵⁸ Eğri çizgiler, yer yer incelik kalınlaşan harf ve bağlantılar yazıya akıcılık ve canlılık vermektedir. Ölçülü çanaklar, uzayıp giden keşideler, soldan sağa doğru eğilen elif ve lamlar ile gözleri kapanıp küçülen harfler talik yazının husûsiyetlerindendir.⁵⁹

⁵³ Serin, *Hat Sanatı Târihi: Ekoller Ve Takipçileri*, C. 1, ss. 173-174.

⁵⁴ Uğur Derman, “Nesih”, *DİA*, C. 33, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 1.

⁵⁵ Serin, *Hat Sanatı Târihi: Ekoller Ve Takipçileri*, C. 1, s. 175.

⁵⁶ Derman, “Nesih”, *DİA*, C. 33, s. 2.

⁵⁷ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, s. 28.

⁵⁸ Özkafa, *Hat Sanatı Osmanlı’dan Bugüne*, s. 28; Berk, *Devlet-i Aliyye’den Günümüze Hat Sanatı*, s. 77.

⁵⁹ Muhittin Serin, *Hat San’atımız*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1982, s. 68.

İran nesta'lık ekolü ve Türk nesta'lık ekolü olmak üzere iki üslup mevcuttur. İlk ekole bağlı kalan ülkeler olmakla birlikte Türk hattatları bu yazı türünde, kendi sanat anlayışlarını ortaya koyarak yeni bir tarz ortaya çıkarmayı başarmışlardır. İran ekolünden ayıran özelliklerin oluşmasında, Mehmed Esâd Yesârî'nin öncülüğü ve oğlu Yesârîzâde Mustafa İzzet'in gayreti söz konusudur.⁶⁰

Dîvânî: İstanbul'un fethinden sonra kurulan *Dîvân-ı Humayûn*'da⁶¹ alınan resmî kararların yazılması, kayıtların tutulması için özel olarak oluşturulmuş yazı çeşididir. Buna istinaden, adına *dîvânî* denilmiş olup sözlükte "dîvâna mahsus" anlamına gelmektedir.⁶² Tam anlamıyla Türk yazısı olarak nitelendirilen dîvânî yazının; anatomisi, formu ve estetiği ile diğer yazı türlerinden ayrılarak kendine özgü bir yapısı olduğu görülmektedir.⁶³

Sülüs ve nesih yazıya göre dîvânî yazıda yuvarlak hatlar azaltılarak daha düzüksü bir form kazandırılmıştır. Bu şekilde kalem hareket ettirilirken, kavislerde ve dönüşlerde hızlı yazmaya uygun olarak kırılma, bükülme halleri oluşturulmuştur. Düzlük içinde kırıklık ve süratle kısa kavislerin tatbik edilebilmesi dîvânî yazının kendine özgü halleridir. Bir iki okutucu haricinde herhangi bir hareke ve sair işaretleri bulunmamaktadır.⁶⁴ Bütün bunlardan hareketle; dîvânî yazı çeşidi asalet, ihtişam ve azamet duyguları uyandıran görünümüyle hücum eden bir orduyu anımsatmaktadır.⁶⁵

Celî Dîvânî: Bazı yazı çeşitlerinde olduğu gibi dîvânî yazının daha kalın kalemle yazılan şekli olduğu anlaşılrsa da aralarında farklar vardır. Bu farkları şu şekilde sıralayabiliriz; birincisi, dîvânî yazıda hareke ve diğer işaretler bulunmazken celî dîvânîde bunlar fazlaca yer almaktadır. İkincisi; satır nizâmın da yazılan dîvânî yazıya karşın celî dîvânî girift ve istifli olarak uygulanmaktadır. Üçüncüsü ise; celî dîvânî hattı daha kalın kalemle yazılmaktadır.⁶⁶

Rik'a: Osmanlı hat sanatında teşekkül eden rik'a hattı, dîvânî yazı türündeki bazı dikey harflerin sadeleştirilmesi ve küçültülmesiyle kavis hareketlerinin

⁶⁰ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, s. 28.

⁶¹ Osmanlı devlet yönetiminde 15. yüzyılın ortasından 17. yüzyılın ilk yarısına kadar resmî toplantıların yapıldığı en önemli karar organıdır. Bkz. Ahmet Mumcu, "Dîvân-ı Hümayûn", *DİA*, C. 9, TDV Yayınları, İstanbul 1994, ss. 430-432.

⁶² M. Bedrettin Yazır, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, İdeâl Matbaası, Ankara 1983, s. 129.

⁶³ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Türklerde Yazı Sanatı*, Mars T. ve S.A.Ş. Matbaası, Ankara 1958, s. 66.

⁶⁴ Yazır, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, ss. 129-132.

⁶⁵ Özkafa, *Hat Sanatı Osmanlı'dan Bugüne*, s. 28.

⁶⁶ Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, s. 75.

azaltılmasından meydana gelmiştir. Bu yazı çeşidinde yuvarlak hatlar azalır, düz formlar çoğalır ve harekeye yer verilmez. Bu özelliği ile rik'a hattının, hızlı ve kolay yazmaya elverişli olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁷ Osmanlı döneminde, sade yapısı neticesinde genellikle günlük yazışmalarda, müsveddelerde ve mektup yazımında tercih edilen yazı türüdür.⁶⁸

2.4. Hat Sanatında Kullanılan Bazı Terimler

Altın (Zer) Mürekkep: Altın yaprakların ezilerek içerisine arap zamkı eklenmesi suretiyle elde edilen mürekkeptir. Kullanılacağı vakit jelatinli su ilave edilir. Zerendûd tekniği ile yazılan yazılar altın mürekkep ile hazırlanır.⁶⁹

Celî: Hat sanatında yazı çeşitlerinin iri yazılan hâline verilen isimdir.⁷⁰

Çanak: Harfin çanağa benzeyen yayvan kısmıdır.⁷¹

İbdâ: Daha önce yapılmamış olan, orijinal. Hattatın, yazıyı kendine özgü bir şekilde tasarlaması, sanat eseri meydana getirmesidir.⁷²

İs Mürekkebi: Yapımında farklı usuller olsa da en basit tarifiyle, isin arap zamkı ile dövülüp süzülmesi neticesinde elde edilen mürekkep çeşididir. Terkibinde saf su da bulunmaktadır.⁷³

Ketebe: Hattatın yazdığı yazıya ismini kaydetmesidir. Satır ya da girift istif şeklinde tasarlanan bir çeşit imza.⁷⁴

Küp: *Cim, ha, hı, ayn* ve *ğayn* harflerinde, baş kısımdan sonra gelen ve küpe benzeyen kapalı bölümüdür.⁷⁵

Kuyruk: Bazı harflerin ince ya da kalın son parçası, uç kısmı.⁷⁶

Ma'kuse: Harfin son kısmının yuvarlanmadan, ters yönde yani soldan sağa doğru düz bir şekilde uzatılıp serbest bırakılması.⁷⁷

Metânet: Harflerin güçlü, sağlıklı, cesur ve sağlam görünmesini sağlayarak yazıya kararlılık kazandırmaktır.⁷⁸

⁶⁷ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, s. 29.

⁶⁸ Özkafa, *Hat Sanatı Osmanlı'dan Bugüne*, s. 28; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, s. 29.

⁶⁹ Serin, *Hat San'atımız*, s. 106.

⁷⁰ Ali Alparslan, "Celî", *DİA*, C. 7, TDV Yayınları, İstanbul 1993, ss. 265-267.

⁷¹ M. Bedreddin Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı Ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, C. 2, s. 276.

⁷² Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, s. 256.

⁷³ Serin, *Hat San'atımız*, s. 104.

⁷⁴ Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, s. 256.

⁷⁵ Abdulkadir Yılmaz, *Türk Kitap Sanatları Tabir ve Istılahları*, Damla Yayınevi, İstanbul 2004, s. 196.

⁷⁶ Yılmaz, *Türk Kitap Sanatları Tabir ve Istılahları*, s. 196.

⁷⁷ Fatih Özkafa, *İstanbul Selâtin Camilerinin Kuşak Yazıları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2008, s. 434.

Mukavver: Harf formlarında, çukur kısımlarının derin yapılmasıdır.⁷⁹

Müdevver: Yuvarlak hatlı harfler veya harflerin yuvarlağımsı olan kısımları için kullanılan terim.⁸⁰

Mühmel: Yazı çeşidine göre farklılık gösterbilen noktasız harf işaretleridir. Hat yazılarında, boşlukların doldurularak leke dengesinin sağlanması amacıyla kullanılan süs öğeleri olup âhenk oluşturmaktadır.⁸¹

Mürsel: Harflerin son bölümünü yuvarlamadan, uzun ya da kısa olarak bırakmak.⁸²

Müselsel: Yazıda, harf gruplarının biribirinden koparılmadan tatbik edilmesi. Bir tür yazı karakteridir.⁸³

Müsennâ: Hat sanatında sağ tarafa yazılan yazının simetrik olarak sol tarafa tabik edilmesidir. Karşılıklı yazıldığı için aynalı yazı adı da verilir.⁸⁴

Seren: Hat sanatı ıstılahında, *kef* harfinin üzerinde bulunan eğimli form için kullanılan terimdir.⁸⁵

Seyyâliyet: Hat sanatında harfler tarkip edilirken, harf bünyelerinde bazı değişiklikler yapıp akıcı ve doğal görünmesine sağlamaktır.⁸⁶

Su‘bânî: *Ayn* harfinin, kaş adı verilen bölümünün kendinden önceki dikey harfle birleşerek şekil olarak yılanı benzetildiği formudur.⁸⁷

Tashîh: Yazı esnasında harf ve harf gruplarında meydana gelen fazlalıkların keskin bir uçla temizlenmesi ve boşlukların uygun mürekkeple doldurulması yöntemidir.⁸⁸

Terkip: Harflerin estetik kurallara uygun bir şekilde bir araya getirilerek göze hoş gelecek formun kazandırılması.⁸⁹

Teşrifat: Kompozisyonda kullanılan metnin harf ve kelimelerini okunuş sırasına göre düzenli bir şekilde, aşağıdan yukarıya doğru istiflemek.⁹⁰

⁷⁸ Özkafa, *Hat Sanatı Osmanlı'dan Bugüne*, s. 23.

⁷⁹ Yılmaz, *Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstılahları*, s. 234.

⁸⁰ M. Bedreddin Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı Ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, C. 2, s. 285.

⁸¹ Yılmaz, *Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstılahları*, ss. 242-243.

⁸² M. Bedreddin Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı Ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, C. 2, s. 285.

⁸³ Derman, “Hat”, *DİA*, s. 429.

⁸⁴ Ali Alparslan, “Müsennâ”, *DİA*, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul 2006, ss. 87-88.

⁸⁵ Yılmaz, *Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstılahları*, s. 298.

⁸⁶ Özkafa, *Hat Sanatı Osmanlı'dan Bugüne*, s. 23.

⁸⁷ Yılmaz, *Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstılahları*, s. 21.

⁸⁸ Özkafa, *Hat Sanatı Osmanlı'dan Bugüne*, s. 185.

⁸⁹ Muhittin Serin, “Âhenk”, *DİA*, C. 1, TDV Yayınları, İstanbul 1988, s. 522.

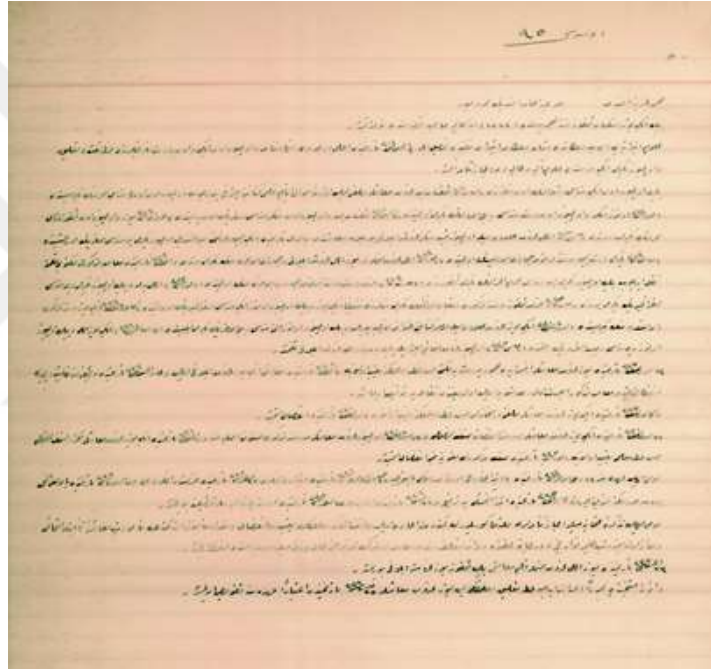
Tetâbuk: Terkipte, bir araya getirilen farklı harflerin benzer kısımlarının ortak kullanılması.⁹¹

Vâsıl Elif: *Elif* harfinin dik olarak değil, yarım daire şeklinde ve sağ tarafa dışbükey formda yazılması.⁹²

2.5. Aziz Efendi

2.5.1. Hayatı (1289/1872-1353/1934)

Hattat Aziz Efendi, 1289 (1872)⁹³ tarihinde Trabzon'un Maçın (Maçka) kasabasında doğmuştur.⁹⁴ Babası, Rize Salâha Deresi eşrafından Molla Mehmed Abdülhamid Efendi, annesi ise Esmâ Hanım'dır.⁹⁵

Şekil 2.1. Aziz Efendi'nin doğum tarihi kaydının olduğu arşiv belgesi. (MŞH, Sicil-i Ahval Defterleri, No: 63, Eski No: 7, s. 50, Dosya 95.)⁹⁶

Babası ailesi ile, târihe *Doksanüç Harbi* olarak kaydedilen Osmanlı-Rus savaşı esnasında Trabzon'dan İstanbul'a göç ederek, önce Akpınar köyü Câmiine, daha sonra Kâğıthâne köyü câmiine imam olduğu belirtilmektedir.⁹⁷

⁹⁰ Serin, "Hat Sanatı", *İslâm Sanatları Tarihi*, Edt. Muhittin Serin, s. 87.

⁹¹ Özkafa, *İstanbul Selâtin Camilerinin Kuşak Yazıları*, s. 433.

⁹² Özkafa, *İstanbul Selâtin Camilerinin Kuşak Yazıları*, s. 434.

⁹³ Damadı Ekrem Hakkı Ayverdi'nin İbnülemin Mahmud Kemal İnal'e Aziz Efendi hakkında verdiği özel notlarda doğum tarihi olarak 1871 (1288) verildiği halde Şeriiye Sicilleri Arşivindeki sicil özetinde 1872 (1289)'da Maçın'da doğduğu kayıtlıdır.

⁹⁴ İstanbul Müftülüğü Şeriiye Arşivi (MŞH), *Sicil-i Ahval Defterleri*, No: 63 (Eski no.7), s. 50. Dosya. 95.

⁹⁵ Muhittin Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1999, s. 13.

⁹⁶ Arşiv belgesinin transkripsiyonu Ek-1'de verilmiştir.

Abdülaziz Efendi, ilk tahsilini Eyüb Sultan'da Şah Sultan İttidâi Mektebi'nde 3 Ağustos 1301 (1885) tarihinde, pekiyi derceyle tamamlamıştır⁹⁸. Küçük yaşta yazıya olan merakı ve kabiliyeti dolayısıyla, Filibeli Ârif Efendi'den (ö. 1327/1909) sülüs ve nesih yazılarını öğrenmeye başlamış, çok kısa zaman içinde çalışkanlığı, istidâdı ve güzel ahlâkı sebebiyle hocasının takdirini ve muhabbetini kazanmıştır.⁹⁹ Kâğıthâne köyünden yaya olarak hocasından taallüm ettiği Nuruosmaniye'deki hat mektebine bu gayretle gittiği belirtilmektedir.¹⁰⁰

Hat derslerine devam ettiği sırada, Emvâl-i Eytam¹⁰¹ idaresinde istihdam edilmesi için Bâb-ı Meşihat'e hüsn-i hat üstadı bir kâtip aranması üzerine Aziz Efendi tavsiye olunmuş ve bunun neticesinde 1311 (1893)'de 95 kuruş maaşla görevine başlamıştır. Orada sekiz sene vazife yaptıktan sonra Meşihat Mektubî Kalemi¹⁰² kâtipliğine terfi etmiştir.¹⁰³

Aziz Efendi, meşihat dâiresi¹⁰⁴ memurlarından Karınâbâdlı Hasan Hüsnü Efendi'den (ö.1332/1914) meşk ettiği nesta'lîk yazısını öğrenerek 1312 (1894) târihinde icâzet almıştır.¹⁰⁵

⁹⁷ Serin, *Hat Sanatı Târîhi: Ekoller Ve Takipçileri*, C. 1, s. 489.

⁹⁸ İstanbul Müftülüğü Şeriyeye Arşivi (MŞH), *Sicil-i Ahval Defterleri*, No: 63 (Eski no.7), s. 50. Dosya. 95.

⁹⁹ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 13.

¹⁰⁰ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, Ketebe Yayınları, İstanbul 2021, s. 75.

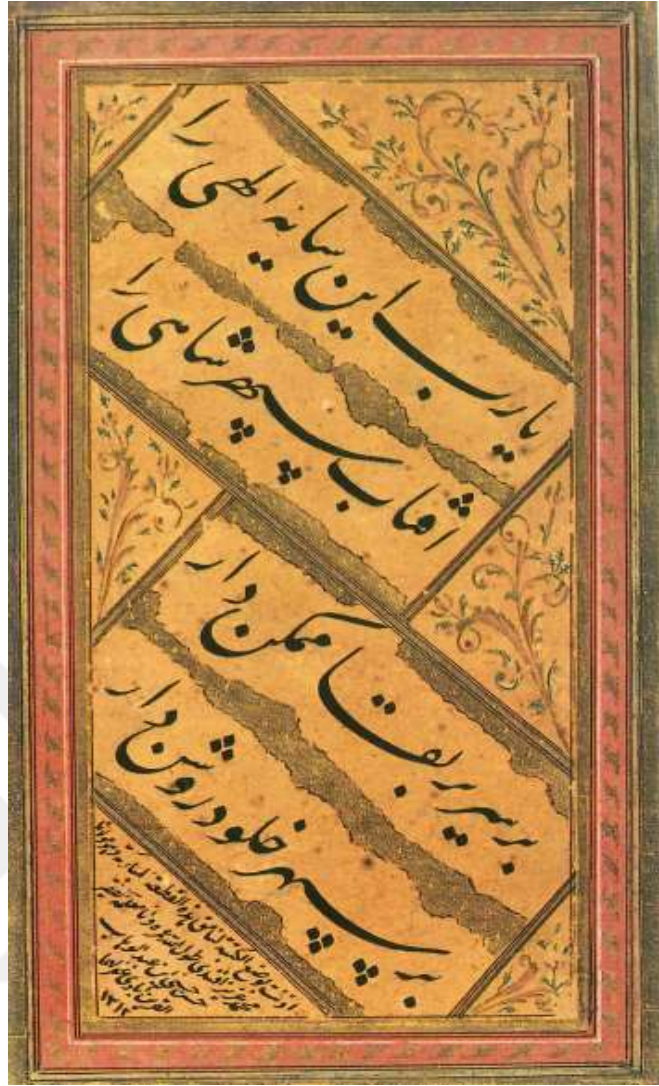
¹⁰¹ 1874 yılında şeyhülislâmlık bünyesinde Meclis-i idare-i Emvâl-i Eytam kuruldu. Bu meclis, yetimlerin mallarını muhafaza etmek, tereke yazımında haklarını korumak, rüşünü ispat edenlerin mallarını kendilerine teslim etmek ve taşradaki eytam sandıklarını denetlemekle sorumluydu. <https://www.fikriyat.com/tarih/2018/03/27/osmanlinin-yetimler-yurdu-druleytm>

¹⁰² Osmanlı Devleti'nde özellikle Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra şeyhülislamların resmi dairelerine verilen ad. Bkz. Mehmet İpşirli, "Bâb-ı Meşihat", *DİA*, C. 4, TDV Yayınları, İstanbul 1991, ss. 362-363.

¹⁰³ İnal, *Son Hattatlar*, s. 75; İstanbul Müftülüğü Şeriyeye Arşivi (MŞH), *Sicil-i Ahval Defterleri*, No: 63 (Eski no.7), s. 50. Dosya. 95.

¹⁰⁴ Bâb-ı Meşihat; Bâb-ı Fetvâ, Meşihat Dairesi veya Şeyhülislâm Kapısı, Osmanlı Devleti'nde şeyhülislamların resmî dairelerine verilen ad. Ayrıca Bkz. Mehmet İpşirli, "Bâb-ı Meşihat", *DİA*, C. 4, TDV Yayınları, İstanbul 1991, ss. 362-363.

¹⁰⁵ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 14; İstanbul Müftülüğü Şeriyeye Arşivi (MŞH), *Sicil-i Ahval Defterleri*, No: 63 (Eski no.7), s. 50. Dosya. 95.

Şekil 2.3. Aziz Efendi'nin hocası Ârif Efendi'den aldığı 26 Receb 1314/31 Aralık 1896 tarihli sülûs-nesih hat icâzetnâmesi (EHAK Env. No: 40)

Aziz Efendi'nin aile hayatı ile ilgili bilgiler ayrıntılı olmamakla birlikte Sâmiha Ayverdi'nin¹⁰⁸ hususi notlarında yer almaktadır.¹⁰⁹ Buna göre; terbiyeli ve nâzik olarak nitelendirdiği eşi Nâciye Hanım ile Râif adında oğlu ve Şerife Aziz isminde

¹⁰⁸ Sâmiha Ayverdi (1905-1993): 21 Kasım 1905'te İstanbul Şehzadebaşı'nda dünyaya geldi. Babası piyade kaymakamı İsmâil Hakkı Bey, annesi Meliha Hanım'dır. Yazar ve mutasavvıf olan Sâmiha Ayverdi, Hattat Aziz Efendi'nin damadı, mimarlık tarihi araştırmacısı Ekrem Hakkı Ayverdi'nin kardeşidir. Bkz. Zeynep Uluant, "Ayverdi, Samiha", *DİA*, C. Ek-I, TDV Yayınları, Ankara 2020, ss. 150-151.

¹⁰⁹ Aziz Efendi'nin şahsiyeti ve bazı hususiyetlerini Sâmiha Ayverdi özel notlarında; çocukluğunda sokakta sık sık karşılaştığını, etrafına bakmadan hızlıca geçip gitse de onun mânâlı ve temiz yüzüne baktığını anlatmaktadır. Devamında, rengi ve şekli ile söğüt yaprağına benzettiği hafif çekik gözlerini korumaya almış gibi duran kaşlarını, çıkık elmacık kemiklerini, ince kırmızı dudaklarını ve nihâyet bir yarım ay gibi bir şakağınan diğer şakağına uzayan kısa sakalıyla genç ve dinç sanatkar olarak betimleyerek, âdeta efsanevî bir destan kahramanına benzetmektedir. Serin, *Hat Sanatı Târîhi: Ekoller Ve Takipçileri*, s. 19; Sâmiha Ayverdi, *İbrâhim Efendi Konağı*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2022, s. 149.

kızıyla mazbut bir aile hayatına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Son derece terbiyeli ve hassas bir çocuk olan Râîf'in babasına olan sevgi ve hürmeti baba sevgisinden çok öte, derin bir bağlılığın dışı vurumu olarak ifade edilmektedir.¹¹⁰ Çevresindekileri hayrete düşürecek olgunluğa sahip biri olarak anlatılan Râîf'in, henüz on yedi yaşındayken vefât ettiği de yine aktarılan bilgiler arasındadır.¹¹¹

Aziz Efendi, hat sanatındaki gayretinin yanı sıra Özbekler Tekkesi Şeyhi Edhem Efendi'den (ö. 1829/1904) ebrû sanatını da öğrenerek kendini bu alanda geliştirmeye devam etmiştir.¹¹² Bununla birlikte Şehrî Ahmed Efendi'nin tedrisine devam ederek 1322 (1904) yılında ilmî manada da icâzetnâme almaya hak kazanır.¹¹³

Şekil 2.4. Aziz Efendi'nin hocası Şehrî Ahmed Efendi'den aldığı 1322/1904 tarihli ilmiye icâzetnâmesinden ilk iki sayfa (EHAK Env. No: 7.2)

Memuriyet yıllarında Medresetü'l- Kudât'ta ve Mahmudiye Rüştîyesi'nde hat hocalığı yapmış, Meşîhat Dâiresi memurlarına da nesta'lık dersi vermiştir.¹¹⁴ 1326 (1910)'da hat hocalığını bırakan Aziz Efendi, kendisine Sâmî Efendi vasıtası ile Divân-ı Hümayun'da tuğrakeşlik¹¹⁵ vazifesi teklif edilmesine rağmen meşîhatteki görevini bırakmak istemediğinden bu teklifi geri çevirmiştir.¹¹⁶

¹¹⁰ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 19.

¹¹¹ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 19.

¹¹² M.Üğur Derman, *Türk Sanatında Ebrû*, Ak Yayınları, İstanbul 1977, s. 40.

¹¹³ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 14; Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 14, İstanbul Müftülüğü Şer'iye Arşivi (MŞH), *Sicil-i Ahval Defterleri*, No: 63 (Eski no.7), s. 50. Dosya. 95.

¹¹⁴ Serin, *Hat Sanatı Târîhi: Ekoller Ve Takipçileri*, C. 1, s. 489.

¹¹⁵ Oğuz hakanlarından Osmanlı padişahlarına kadar Türk hükümdarlarını temsilen kullanılan yazılı

Hat dersleri verdiği ve Bâb-ı Meşîhat'te memuriyetine devam ettiği dönemde Ümmü Ken'an Degâhı Şeyhi Ken'an Rifâî'ye intisap ederek onun terbiye halkasına girmiş, 1326 (1910) târihinde seyr-i sülûkünü tamamlayarak manevî mükâfata mazhar olmuştur. Güzel ahlâkıyla her zaman dikkat çeken sanatkâr için şeyhi Ken'an Rifâî'nin; "Aziz'de Hz. Osman'ın hayâsı vardır" diyerek övdüğü bildirilmektedir.¹¹⁷ Gezmeyi ve yalnızlığı sevdiği ifade edilen Aziz Efendi'nin çok sıcaklarda bile huzurda bulunurken cübbesini çıkarmayarak emre hazır duran, az konuşan, konuşurken kızaran ve daima önüne bakan biri olarak tanıtılmıştır.¹¹⁸

Şeyhülislâm kapısında sıradan bir memur olarak ifade edilen Aziz Efendi, hayatı boyunca zengin olmak gibi bir gayreti ve iddiası olmamıştır. Göze batar bir sadelik ve tevâzu ile çalıştığı gibi iffet ve saflığın azametiyle de zenginleşen güzel ahlâk sahibi bir şahsiyet olarak tanıtılmıştır. Aziz Efendi'nin, ne kadri bilinmekle büyüyen ne de küçümsenmekle değerinden kaybeden kıymetlerden olduğu da aktarılan husûsî bilgiler arasında yer almaktadır.¹¹⁹

1327 (1912) tarihinde mülgâ dershaneler hüsn-i hat hocalığı ile vazifelendirilen Aziz Efendi bu görevi 1330 (1914) tarihine kadar sürdürmüştür. Daha sonra Medresetü'l-Kudât¹²⁰ sınıf-ı mahsûsu ile sınıf-ı asliyesine 1330 (1914) yılında tâyin edilerek hüsn-i hat hocalığına devam etmiştir.¹²¹

Hem ahlâkının olgunluğu hem de yazısının güzelliği sonucunda ödüllendirilerek 1330 (1914) târihinde 1250 kuruş maaşla vazife yaptığı dâirede *Ma'rûzât-ı Mühimme Kitâbeti*'ne terfî ettirilerek gümüş liyâkat madalyasına layık görülmüştür. 1336 (1918)'da 250, bir sene sonra ise 300 kuruş arttırılarak maaşının toplamda 1750 kuruşa yükseltildiği kaydedilmiştir.¹²²

alâmet ve işaret olan *tuğrayı* çekenlere verilen ad. Bkz. Uğur Derman, "Tuğra", *DİA*, C. 41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, ss. 336-339.

¹¹⁶ İnal, *Son Hattatlar*, s. 72, Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 18.

¹¹⁷ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 20.

¹¹⁸ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, ss. 19-20.

¹¹⁹ Ayverdi, *İbrâhim Efendi Konağı*, ss. 147-150.

¹²⁰ Şer'i mahkemelere hâkim yetiştirmek üzere şeyhülislâmlığa bağlı olarak kurulan hukuk medresesi. Bkz. Mehmet İpşirli, "Medresetü'l-Kudât", *DİA*, Cilt: 28, TDV Yayınları, Ankara 2003, ss. 343-344.

¹²¹ İstanbul Müftülüğü Şeriyye Arşivi (MŞH), *Sicil-i Ahval Defterleri*, No: 63 (Eski no.7), s. 50. Dosya. 95.

¹²² İstanbul Müftülüğü Şeriyye Arşivi (MŞH), *Sicil-i Ahval Defterleri*, No: 63 (Eski no.7), s. 50. Dosya. 95.

Mısır Kralı I. Fuâd'ın kendi adına Kur'an-ı Kerîm yazdırmak isteyip, Mısır nâkîbü'l-eşrâfı¹²³ Mehmed Ali Biblâvî'yi İstanbul'a göndermesiyle Aziz Efendi'nin hayatında Kahire dönemi başlamıştır. Hat üstatlarının merkezi olarak kabul edilen İstanbul Medresetü'l-hattâtîn'de¹²⁴ Türk hattatlarıyla tanışır ve yazılarını inceler. Bu incelemeler neticesinde Aziz Efendi'nin istenilen istidada sahip olduğu kanaatine varılır ve 1341 (1922) târihinde, Mısır hükümetinin isteği, Mısır ve İstanbul İngiliz işgal kuvvetleri yüksek komiserliğinin aracılığı ile resmen Mısır'a davet edilir. Vazifeli olduğu Meşihat Dâiresi'nden beş ay izin çıkarılarak Kahire'ye gider. Burada *Melik Fuâd nüshası* olarak bilinen mushafı Ezher ulemâsısının denetiminde, resm-i Osmânî¹²⁵ şeklinde yazdığı nakledilmiştir. Altı ay içinde yazdığı Kur'an-ı Kerîm'in tezhîbi de kendisinden istenince izni beş ay daha uzatılmıştır. O dönemde yapılan yenilikler sonucunda memuriyeti kaldırılan¹²⁶ Aziz Efendi, I. Fuâd'ın ülkesinde yok olmaya yüz tutmuş olan hat sanatını canlandırmak arzusuyla kendisine yapmış olduğu Kahire'de bir hat mektebi açma teklifini kabul etmiş ve ailesini yanına alarak oraya yerleşmiştir.¹²⁷

Mısır'da 1341 (1922) yılında *Medresetü Tahsînü'l-Hutûti'l-Arabiyye* adıyla bir hat mektebi açılarak, *Halılağa Medresesi*'ne bağlanmıştır. Yoğun ilginin gösterilmesi üzerine Melik I. Fuâd ikinci hat mektebi kurulması emrini verir ve bunun üzerine 1342 (1923)'de *Şeyh Sâlih Erkek Medresesi*'nde yeni bir okul açılır. Aziz Efendi'nin, her iki mektebin hem müdürlüğünü hem de hat hocalığını yapmıştır. İlk önce I. Fuâd'ın özel evkâf divanına, daha sonra ise eğitim bakanlığına bağlanan bu medreselere Kahire'nin meşhur hattatlarından; Muhammed Efendi İbrahim, Eş-

¹²³ Seyyid ve şeriflerle ilgili işlere bakan yetkili. Bkz. Ş. Tufan Buzpınar, "Nakibüleşraf", *DİA*, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul 2006, ss. 322-324.

¹²⁴ Hüsn-i Hat ile İslâm kitap sanatlarının öğretim ve eğitimi için 1915'te kurulan Osmanlı müessesesi. M. Uğur Derman, "Medresetü'l-Hattâtîn", *DİA*, C. 18, TDV Yayınları, Ankara 2003, ss. 341-342.

¹²⁵ Hz Osman döneminde Zeyd b. Sâbit başkanlığında kurulan Mushaf İstinsah Heyeti'nin kitâbette uyguladığı usuller hakkında kullanılan bir tabir. Bkz. Mehmet Emin Maşalı, "Mushaf", *DİA*, TDV Yayınları, C. 31, Ankara 2020, ss. 248-254.

¹²⁶ O vakitlerde hilâfet merkezi İstanbul işgâl altındaydı. Resmî dâirelere İngilizler tarafından zorla ve resmen el konulmuş, Meclis-i Mebûsân dağıtılmıştı. Hükûmetin iç ve dış işleri kontrol altında tuluyordu. Birçok yerde olduğu gibi Mısır hükûmeti de İngiliz esaretindeydi. *Sebilürreşâd Dergisi*, "Mısır'da İstiklâl Efsânesi", Ankara 1340, C. 2, S. 500, s. 66; *Sebilürreşâd Dergisi*, "İngiltere ve Mısır", C. 19, S. 493, Ankara 1340, s. 268; *Sebilürreşâd Dergisi*, "Mısır Ahvâli", C. 21, S. 533, İstanbul 1341, s. 100; *Sebilürreşâd Dergisi*, "İngiltere ve İslam Âlemi", C. 25, S. 630, İstanbul 1343, s. 96.

¹²⁷ Serin, *Hat Sanatı Târîhi: Ekoller Ve Takipçileri*, C. 1, s. 489-490; İnal, *Son Hattatlar*, ss. 75-77.

Şeyh Ali Bedevî, Mustafa Guzlân, Mehmet Ali Efendi, Muhammed Hüsnü Efendi ve Seyyid İbrahim'in hoca olarak tâyin edildikleri bildirilmektedir.¹²⁸

Kahire, İslâm ilimleri bakımından kadim merkezlerden biri olmuş ve çeşitli İslâm ülkelerinden gelen gençlere ev sahipliği yapmıştır. Oradaki hat okullarından istifade eden bu gençler, kendi ülkelerine dönerek Osmanlı hat üslûbunun yayılmasını sağlamışlardır. On iki yıl boyunca hocalığını yapmış olduğu mekteplerde klâsik yazı usulü takip edilmiş ve talebeleri onun meşklerinden yazı tâlimi etmişlerdir. Aziz Efendi büyük bir titizlikle önceden hazırladığı bu meşkleri sınıfın tahtasına asarak en arkadaki sırada oturan öğrencinin bile görebilmesini sağlamıştır. Uyguladığı bu metot, yazıdaki ayrıntıların, inceliklerin fark edilmesini kolaylaştırdığı gibi hat eğitime yeni bir hareket ve canlılık getirmiştir. Aynı zamanda Ezher idâresinin izni ile Kahire'nin diğer medreselerinde de onun meşk mecmuaları örnek olarak dağıtılmıştır.¹²⁹

Kahire'nin havası sağlığına iyi gelmediği için rahatsızlanan Aziz Efendi, 1352 (1933) yılında kraliyet özel kalem nâzırlığına vazifesine devam edemeyeceğini açıklayan bir dilekçe yazarak, emekliliğini ister. Bu isteği kabul edilerek, kendisine Mısır hükûmeti tarafından sekiz Mısır lirası aylık bağlanır. İstanbul'a döndükten sonra 5 Cemâziyelevvel 1353 (16 Ağustos 1934)'de Fatih civarında Çarşamba'daki evinde vefât eden hattat Aziz Efendi, Edirnekapı Kabristanı'na defnolunmuştur.¹³⁰

Şekil 2.5. Aziz Efendi'nin Edirnekapı Mezarlığı'ndaki mezar taşı.¹³¹

¹²⁸ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 29.

¹²⁹ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, ss. 29-30.

¹³⁰ İnal, *Son Hattatlar*, s. 77; Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, ss. 34-35.

¹³¹ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s.43.

2.5.2. İlmî Kişiliği

Hattat Aziz Efendi'nin sanatçı kimliğinin yanı sıra ilmî kişiliği ile de döneminin önemli şahsiyetlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Zira, memuriyet yıllarında ilmiye sınıfı rütbelerinden, 1313 (1897)'de Edirne, 1322 (1905)'de Bursa müderrisliği, 1325 (1907)'de *ibtidâ-i altmışlıya*¹³² terfi ettirilmiş, 1329 (1911)'da ise dönemin en büyük ilmî rütbesi olan mahreç pâyesi İzmir pâye-i mücerridliği ile dört gümüş mecîdî nişanla mükâfatlandırılmıştır.¹³³

Hat sanatındaki tekâmül sürecine bakıldığında ise dönemin celî üstâdı Sâmi Efendi'nin (ö. 1330/1914) Horhor'daki evinde sanat adına yapılan sohbetlere devam ederek celî sülüs ve celî nesta'lık yazı çeşitlerinin inceliklerini öğrenmesi bu sürece önemli katkı sağlamıştır.¹³⁴

Aziz Efendi, ta'lik ve celî ta'lik yazılarını Yesârîzâde (ö. 1265/1849) şîvesinde yazmış, celî sülüsde ise Mustafa Râkım (ö. 1242/1826) ekolünün en önemli temsilcilerinden olan Sâmi Efendi yolunu takip etmiştir. Satır veya istif halinde yazdığı sülüs ve celî sülüs kompozisyonlarında hem teşrîfâtta hem de yazı nizâmında ona bağlı kalmıştır. Eserlerinde dik hatların ritmi, harflerin en ve boylarında birbirine olan yakınlıkları, küplü ve çanaklı harflerin bir merkez veya satır etrafında dengeli bir şekilde dağılımlarını başarıyla gerçekleştirmiştir. Kamışa olan hâkimiyetini yazılarında görebildiğimiz hattatın özellikle sülüs ve nesih eserlerinde aranan bütün sanat inceliklerinin mevcut olduğu yazı üstatlarınca kabul edilmektedir.¹³⁵

Yazıdaki maharetinin yanı sıra disiplinli bir hat öğrenimi gören hattat, sülüs-nesih hattında Şevki Efendi (ö. 1304/1887) yolunu takip ederken aynı zamanda kendine özgü bir üslûp geliştirerek hat sanatında şahsiyetini ortaya koymuştur. Sûratle yazması neticesinde *Serî'u'l-Kalem* nâmıyla şöhret bulduğu, Dîvânî, reyhânî, muhakkak, tevkî', nesta'lık, rikâ' ve rik'a yazılarının tüm inceliklerini öğrendiği ve yazdığı bilinmektedir. Özellikle celî sülüs yazılarının istif ve terkîbinde çok kâbiliyetli olup muhteşem *tuğra* resmettiği aktarılanlar arasındadır.¹³⁶ Eserlerini

¹³² Osmanlı Devleti medrese sisteminde ilmî derecelerden biri. Bkz. Mehmet İpşirli, "Medrese (İkinci bölüm, Osmanlı Dönemi)", *DİA*, C. 28, TDV Yayınları, Ankara 2003, ss. 327-333.

¹³³ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 18.

¹³⁴ Serin, *Hat Sanatı Târîhi: Ekoller Ve Takipçileri*, s. 489; Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 14.

¹³⁵ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, ss. 16-17.

¹³⁶ Serin, *Hat Sanatı Târîhi: Ekoller Ve Takipçileri*, s. 489.

önceleri *Abdülaziz Eyyûbî*, sonrasında *Aziz* ve en sonunda *eş-Şeyh Mehmed Abdülazizü'l-Rifâî* şeklinde imzalamıştır.¹³⁷

Gözle görülür bir sadelik ve tevâzu haliyle çalıştığı ifade edilen Aziz efendi'nin, sanatına dâir tüm işlerini de kendisinin yaptığı eklenmektedir. Öyle ki âhar,¹³⁸ mürekkep, murakka germek, yıldız ezmek gibi birçok işlemi başkaları tarafından yapılabilmesi mümkün iken titizlikle kendisi yapmıştır.¹³⁹ Hat ve ebrû sanatının yanında tezhipte de istidadı olan sanatkârın her isteyene ücretsiz verdiği yazılarının bozulmaması ve bir kenara atılmaması için tezhiplerdi.¹⁴⁰

Aziz Efendi'nin, Şevki Efendi'yi tâkiben sülûs ve nesih yazıya getirmiş olduğu canlılık yeni bir şivenin de kapısını aralamıştır. Celî sülûsü ise Sâmi Efendi tavrında yazıp, onun satır ve istif kâidelerine bağlı kalmasıyla birlikte kompozisyonlarında kendine özgü tasarımları da görmek mümkündür. Eserlerindeki harflerin birbirlerine olan nispetleri, dengeli dağılımı, hatların keskinliği ve letâfeti ile Aziz Efendi'nin kalemi kuvvetli bir hattat olması, yazı ve kompozisyon açısından da ince bir zevke sahip olabileceğinin kanıtıdır.

Şekil 2.6. Aziz Efendi'ye ait fotoğraf
(Süheyl Ünver, “Hattat Aziz Efendi Dosyası”, No: 37, SK.)

¹³⁷ İnal, *Son Hattatlar*, s. 77.

¹³⁸ Hat, tezhip ve minyatür sanatlarında kullanılan kâğıt üzerine sürülen koruyucu tabaka. Bkz. Uğur Derman, “Âhar”, *DİA*, C. 1, TDV Yayınları, İstanbul 1988, s. 485.

¹³⁹ Ayverdi, *İbrâhim Efendi Konağı*, s. 148.

¹⁴⁰ İnal, *Son Hattatlar*, s. 77

2.5.3. Hocaları

2.5.3.1. Hasan Hüsnü Efendi (1256/1840-1333/1917)

El-Hâc Hasan Hüsnü Efendi, 1256/1840'da Bulgaristan sınırları içinde kalan Karinâbâd'da doğmuştur. Hüseyin Çelebi Medresesi müderrisi Abdülvehhab Efendi'nin oğludur. Karinâbâd'da ilköğrenimini aldıktan sonra 1856'da İstanbul'a giderek Ali Efendi'den Arapça ve dinî ilimleri öğrenerek icâzet almıştır. Hat sanatına Mehmed Zeki Dede'den İran üslûbunda ta'lik yazı meşk ederek başlamıştır. Gayreti ve kabiliyeti neticesinde icâzet almaya hak kazanan Hasan Hüsnü Efendi, devrinin ta'lik yazarları arasında iyi mevki kazanmıştır.¹⁴¹

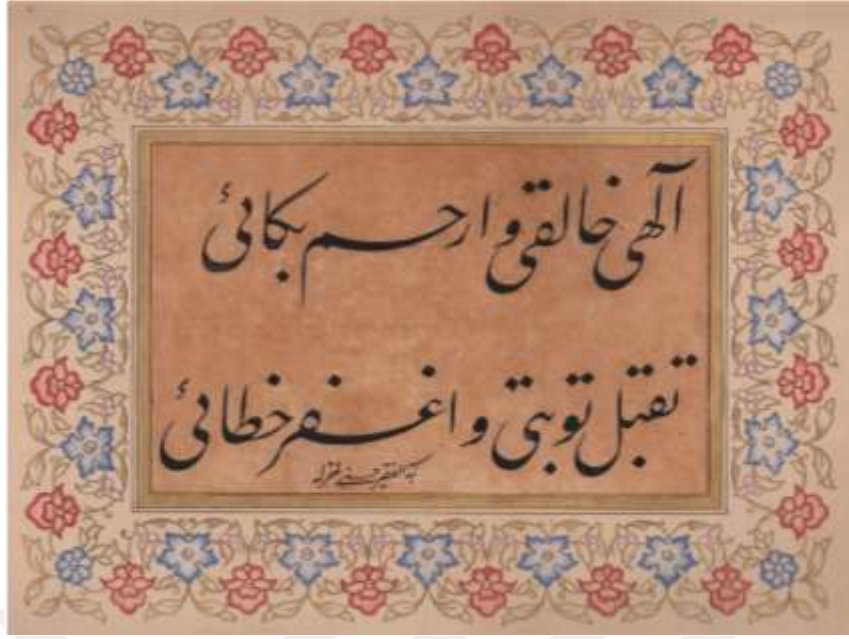
İlmiye sınıfında çeşitli görevlerde yüksek rütbeler almıştır. İstanbul'da Fetvâhâne müsevvidliğine getirilen hasan Hüsnü Efendi 1912'de emekli olmuştur. 1333 (1917) târihinde vefât ettiği ve Fâtih Camii hazîresine defnedildiği, fakat kabrinin bugün mevcut olmadığı anlaşılmıştır.¹⁴²

Medresetü'l- Kudât ve Mekteb-i Nüvvâb'da uzun süre ta'lik hattı hocalığı yapan Hasan Hüsnü Efendi, çokça da talebe yetiştirmiştir. Ta'lik yazıda halefi olan Hulûsi Efendi ve Türk hat ekolünün Kahire'de yayılmasında büyük katkısı olan Rifâi Aziz Efendi kendisinden meşk ederek icâzet alan hat üstatlarıdır. Ayrıca Reîsülkurrâ Hamdi Efendi (ö. 1877), Muallim Bahâeddin Bey (ö. 1878), Mehmed Vasfî Efendi (ö. 1925) ve Hâfız Kemal Batanay (ö. 1981), Hasan Hüsnü Efendi izinde ta'lik hattı öğrenerek icâzet alan hattatlar arasındadır. Müze ve koleksiyonlarda az sayıda eserlerine rastlanmaktadır.¹⁴³

¹⁴¹ Muhittin Serin, "Hasan Hüsnü Efendi", *DİA*, C. Ek-I, TDV Yayınları, Ankara 2020, s. 536.

¹⁴² Serin, "Hasan Hüsnü Efendi", *DİA*, ss. 536-537; İnal, *Son Hattatlar*, s. 420.

¹⁴³ Serin, "Hasan Hüsnü Efendi", *DİA*, ss. 536-537.

Şekil 2.7. Kârinâbâdî Hasan Hüsnü Efendi'ye ait nesta'lik levha¹⁴⁴

2.5.3.2. Hacı Arif Efendi (1245/1830-1326/1909)

1830 yılında Filibe'de doğan Ahmet Arif Efendi Rumeli'nin önde gelen hattatlarındanıdır. İlköğrenimini bitirdikten sonra medreseye giren Arif Efendi, güzel yazıya olan merakından dolayı Filibe Yürüyüş Camii hatibi İsmail Efendi'den meşk alıp, mezun oldu. Tarihte Doksanüç Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşı'nda Filibeyi terk ederek İstanbul'a göç ederek Saraçhâne'de bakkal dükkanı açarak ticaretle uğraştı.¹⁴⁵

Hattat Şevki Efendi'nin derslerine devam ederek 1883 yılında ikinci kez sülüs, nesih yazılarından icâzet aldı. Maârif okullarında ve Nûruosmâniye Camii avlusundaki meşkhane'de 1319/1899 tarihine kadar hat hocalığı yaparak pek çok talebe yetiştirdi.¹⁴⁶ 2 Ramazan 1327'de (17 Eylül 1909) vefat eden Hacı Ârif Efendi, Edirnekapı Mezarlığı'na defnedildi.¹⁴⁷

Hacı Ârif Efendi; bir Kur'ân-ı Kerîm, levha, murakka, hilye, kıta', evrâd, delâil türünden birçok eser vermiştir. İstanbul Şehzâde Camii'nin Vefa Kapısı üzerine yer alan 1314 tarihli besmele onun eserleri arasındadır.¹⁴⁸

¹⁴⁴ <https://www.ketebe.org/sanatkar/karinabadi-hasan-husni-efendi-470>, (Erişim: 08.04.2024).

¹⁴⁵ M.Uğur Derman, "Ârif Efendi, Filibeli", *DİA*, C.3, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s. 364.

¹⁴⁶ Serin, *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 13.

¹⁴⁷ Serin, *Hat Sanatı Târihi 1: Ekoller ve Tâkipçileri*, s. 447.

¹⁴⁸ Serin, *Hat Sanatı Târihi 1: Ekoller ve Tâkipçileri*, s. 447.

Şekil 2.8. Hacı Ârif Efen'ye ait H. 1319 târihli sülûs levha¹⁴⁹

2.5.4. Talebeleri

2.5.4.1. Mahmut Bedrettin Yazır (1895-1952)

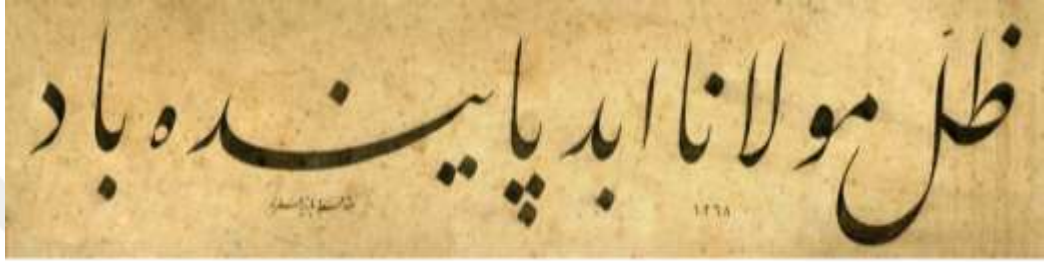
Burdur'un Gölhisar ilçesine bağlı Yazır köyünden Hoca Nûman Efendi'nin oğlu ve Müfessir Elmalılı Muhammed Hamdi Efendi'nin kardeşi olup Antalya'nın Elmalı ilçesinde 1895'de doğmuştur. Memleketinde ilk eğitimini tamamlayarak 1908'de İstanbul'a gider ve orada *Rüşdiyye*'yi bitirir. Nûruosmaniye Medresesi'nde Aziz Efendi'den sülûs ve nesih yazıları öğrenerek icâzet almaya muvaffak olduğu bilinmektedir. Rûus¹⁵⁰ imtihanını kazandıktan sonra *Medresetü'l-mütehasşısîn* kelâm şubesine kaydolmuş ve 1924'te oradan mezun olmuştur. *Meşihat-ı İslâmiyye Dairesi*'nde ve *Evkaf İdaresi*'nde çeşitli görevlerde yer aldıktan sonra 1938'de *Vakıflar Umum Müdürlüğü Kuyûd-ı Vakfiyye mümeyyizliğine*, 1943'te de aynı kurumun müdürlüğüne tayin edilmiştir. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde aynı yıl içinde Osmanlı paleografyası dersini okutmuştur. Burada dokuz yıl hizmet eden Mahmut Efendi, 1952 târihinde vefât etmiştir. Sahrây-ı Cedîd

¹⁴⁹ <https://www.ketebe.org/sanatkar/bakkal-arif-efendi-170>, (Erişim: 15.04.2024).

¹⁵⁰ Osmanlı bürokrasisinde tayin işleriyle uğraşan kalemin adı. Bkz. Recep Ahışalı, "Ruûs", *DİA*, C. 35, TDV Yayınları, İstanbul 2008, ss. 272-273.

Kabristanı'nda, ağabeyi Elmalılı Hamdi Efendi'nin yanına defnedildiği kaydedilmiştir.¹⁵¹

Fâtih civarında İskender Paşa Camii'nin celî yazıları, Ankara'da Kağı Pazarı'ndaki mescidin yazıları ve sonradan yapılan Bahçelievler'deki caminin kubbesindeki *İhlâs-ı Şerif* kendisine aittir.¹⁵² İslâm-Türk Ansiklopedisi ve İslâmın Nuru gibi yayınlarda makaleleri olduğu bilinen Mahmut Yazır, Eski Yazıları Okuma Anahtarı, Siyâkat Yazısı ve Kalem Güzeli adında kitapların da müellifidir.¹⁵³

Şekil 2.9. Mahmud Bedreddin Yazır'a ait H. 1326 târîhli celî ta'lik levha (Sami Tokgöz Koleksiyonu)¹⁵⁴

2.5.4.2. Ömer Vasfî Efendi (1297/1880-1347/1928)

Ömer Vasfî Efendi, 1927 (1880)'de Hırka-i Saadet Cami-i Şerif hatibi Hâfız Eyüp Sabri Efendi'nin oğlu olarak Tophane semtinde dünyaya gelmiştir. İlk eğitiminden sonra, Tophane'de yer alan Feyziye Rüşdiyesi'nde Çukurcumalı Kadri Efendi'den sülûs ve nesih yazılarını meşk etmeye başlamıştır. 1896'da idadiden, 1898'de ise Sultan Ahmed Camii'nde Kazasker Mehmed Esad Efendi'nin tedrisinden mezun olarak icâzetnâme almıştır. Hattat Aziz Efendi'den ta'lik ve sülûs yazılarını, Kâmil Efendi'den ise sülûs ve dîvânî yazılarını meşk etmiştir. En sonunda Sâmi Efendi'den ta'lik, celî ta'lik ve celî sülûs yazılarını yeniden meşk ederek 1907'de ta'lik hattından icâzet almaya uygun görülmüştür.¹⁵⁵

Babasının ölümü üzerine Hırka-i Şerif Camii hatipliği görevini devralmıştır. Vefâtına kadar bu görevi yerine getiren Ömer Vasfî Efendi, bu nedenle *Hatip* nâmıyla anılmıştır. Çeşitli okullarda Kur'an, hat, tarih ve coğrafya dersleri verdiği aktarılmaktadır. Sâmi Efendi ekolünü takiben her çeşit yazıda eserler ortaya

¹⁵¹ Uğur Derman, "Yazır, Mahmut Bedrettin", *DİA*, C. 43, TDV Yayınları, İstanbul 2013, ss. 365-366.

¹⁵² İnal, *Son Hattatlar*, s. 174.

¹⁵³ Derman, "Yazır, Mahmut Bedrettin", *DİA*, C. 43, ss. 365-366.

¹⁵⁴ <https://www.ketebe.org/sanatkar/mahmud-bedreddin-yazir-524>, (Erişim: 20.04.2024).

¹⁵⁵ Ali Alparslan, "Ömer Vasfî Efendi", *DİA*, C. 34, TDV Yayınları, İstanbul 2007, ss. 83-84.

koymuştur. Üsküdar'da Ayazma Camii'ndeki yazısı, Kısıklı Camii ve çeşmesinin yazıları, günümüzdeki İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde yer alan kitâbe, Edirne'deki Hacı Âdil Bey Çesmesi'ndeki besmele ile dört cephesinde yer alan kitâbeler, İstanbul'da Hırka-i Şerif Camii'ndeki *zerendûd* levha, Eyüp'te bulunan Sultan Reşad Türbesi'nin kapı üstündeki *müsennâ* celî sülûs âyet ve türbe içerisindeki kuşak yazısı bilinen eserlerindendir.¹⁵⁶

Serbest tavırlı, asabî mizaçlı, çabuk küsüp barışan, yemek yapmayı ve ikram etmeyi seven, sarığı, cübbesi ve hangi mevsim olursa olsun yanından ayırmadığı şemsiyesi ile tanınan Hattat Ömer Vasfî Efendi 1928 târihinde vefât etmiştir.¹⁵⁷ Kabri Eyüp'teki Gümüşsuyu Mezarlığı'nda yer almaktadır.¹⁵⁸

Şekil 2.10. Ömer Vasfî Efendi'ye ait H. 1322 târihli muhakkak besmele¹⁵⁹

2.5.4.3. Hâfız Ahmet Hamdi Tezcan Efendi (1311/1893- 1374/1954)

1311 (1893)'te Edremit'te doğduğu zikredilen Hâfız Ahmed Hamdi Tezcan Efendi, 1293'te Rumeli'den hicret eden Hacı Mehmed Efendi'nin oğludur. Kâğıthane köyünde bulunan babasının yanına giderek dokuz yaşında iken iptidâîye

¹⁵⁶ Uğur Derman, “Kardeş İki Hattatımız: Hatip Ömer Vasfî Efendi- Neyzen Emin Efendi”, *Ömrümün Bereketi: I*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2020, ss. 48-49; Alparslan, “Ömer Vasfî Efendi”, *DİA*, C.34, ss. 83-84.

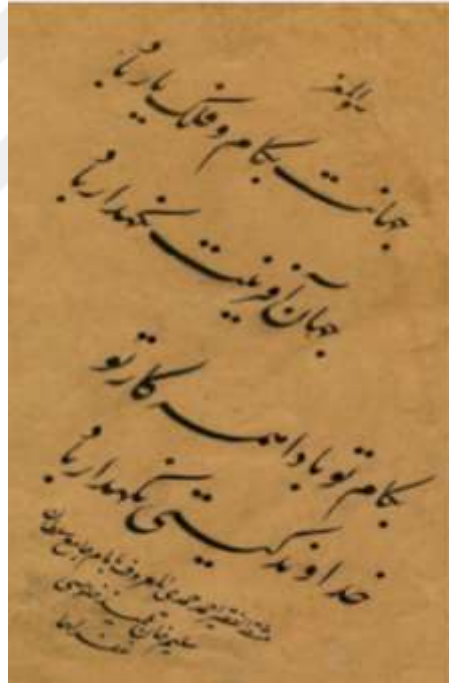
¹⁵⁷ Derman, “Kardeş İki Hattatımız: Hatip Ömer Vasfî Efendi- Neyzen Emin Efendi”, *Ömrümün Bereketi: I*, s. 49.

¹⁵⁸ Alparslan, “Ömer Vasfî Efendi”, *DİA*, C. 34, s. 84.

¹⁵⁹ <https://www.ketebe.org/sanatkar/hatib-omer-vasfi-efendi-372>, (Erişim: 01.04.2024).

başlamıştır. Köy camisinin imamı Hacı Hâfız Hakkı Efendi'den Kur'an-ı Kerîm'i hıfz etmiştir. Sekiz sene Aziz Efendi'den sülûs, nesih ve ta'lik meşk etmiştir. Hocasının Mısır'a, kendisinin ise askerlik vazifesi için Çanakkale'ye gitmesi üzerine yazı ile meşguliyetine ara vermek zorunda kalmıştır. Terhis olduktan sonra 1337 (1918)'de polisliğe başlamış ve bu meslekte yirmi sekiz yıl görev yaptıktan sonra 1366 (1946)'da emekli olmuştur. Polis mesleği sırasında vakit buldukça Medresetü'l-Hattâtîn'e devam ederek, Kâmil Efendi'den sülûs, nesih, Tuğrakeş Hakkı Bey'den celî, Hulûsi Efendi'den ta'lik ve Ferid Bey'den dîvânî yazılarını meşk ederek, icâzetnâme almıştır.¹⁶⁰

Üç Kur'an-ı Kerîm, pek çok *hilye-i Şerif* ve kasideler yazdığı bilinen Hâfız Ahmed Hamdi Efendi, 1954 târihinde vefât etmiştir. Kabrinin nerede olduğu hususunda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.¹⁶¹

Şekil 2.11. Ahmet Hamdi Tezcan'a ait ta'lik mâil kıta¹⁶²

Aziz Efendi'nin sanatından istifâde edip, onun izinde hat sanatına önemli hizmetleri olmuş bu isimler haricinde İzzeddin Hümâyi Bey (ö. 1950), Şeyh Bedreddin Efendizâde Hâfız Nureddin, Karagümrüklü Zâkir Selahaddin Bey (ö.

¹⁶⁰ İnal, *Son Hattatlar*, s. 113.

¹⁶¹ İnal, *Son Hattatlar*, s. 113.

¹⁶² <https://www.ketebe.org/sanatkar/ahmed-hamdi-tezcan-68>, (Erişim: 31.03.2024).

1978), Yüksek Mühendis Ârif Bey ve Hâfız Kâzım Büyükkaksoy Bey (ö. 1993) icâzet alan diğer talebeleri olarak bilinmektedirler.¹⁶³

Kendi topraklarında hat sanatında verdiği hizmetler, yetiştirdiği talebeleri ile adından çokça söz edilen Aziz Efendi, bu sanatın yaygınlaşması, gelişmesi ve canlılık kazanması adına Kahire’de on iki yıl boyunca verdiği mücadeleler neticesinde bir ekol olarak kabul edilmektedir. O dönem içinde yüz on beş talabeye icâzet verdiği kaydedilmekle beraber, Arap dünyasında önemli bir yere sahip olan Tâhiru’l Kurdî, Medresetü Tahsinü’l-Hutûti’l-Arabiyye’nin ilk mezunlarından olan Muhammed Ali Mekkâvî, meşk mecmuaları ve hat kitabı yazarı Muhammed Efendi eş-Şehhât, Muhammed Ahmed Abdü’l-Âl, yine Mısır’ın ünlü hattatlarından Muhammed Rızk Mûsâ, Muhammed Efendi Hâfız, Abdülkadir Efendi, Necmüddin Efendi Abdürrâzık Sâlim, Türk asıllı Ahmed Efendi Muhtâr, mühür ve yüzük hâkketmede oldukça mâhir olduğu ifade edilen Abdurrahman Hâfız, Arapça tezkirelerde adı geçen talebelerdir.¹⁶⁴

¹⁶³ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 36.

¹⁶⁴ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 37-38.

3. KATALOG

Bu bölümde Aziz Efendi'ye ait olduğunu tespit ettiğimiz; doksan levha, on bir kıta, üç hilye-i şerif, yirmi beş murakka', üç Kur'ân-ı Kerîm (Altı sayfa) ve dokuz mezar taşı kitâbesi olmak üzere toplam yüz kırk bir eser; türü, dil, bulunduğu yer, ebat, okunuş, anlam, imza ve tarih ile kompozisyon özellikleri bakımından incelenecektir. Bu inceleme; sülüs-celî sülüs levhalar, Talik-celî talik levhalar, kıtalar, tuğralar, hutût-ı mütenevvia levhalar, hilye-i şerifler, hatt-ı icâze levhalar, murakka'lar, Kur'â-ı Kerîm sayfaları ve mezar taşı kitâbeleri başlıkları altında yapılacaktır.

3.1. Sülüs-Celî Sülüs Eserler

Bu bölümde kırk yedi levha; ad, tür, dil, bulunduğu yer, ebat, okunuş, anlam, imza, tarih ve kompozisyon özellikleri bakımından, kronolojik sıralama esas alınarak değerlendirilmiştir. Tarih kaydı bulunmayan eserlere sıralamanın sonunda yer verilmiştir.

Katalog No:	1
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî Sülüs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Tespit edilemedi.
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.1
Metnin Okunuşu:	Ve inneke lealâ hulikin azîm. Sadakallâhü'l-azîm. ¹⁶⁵
Metnin anlamı:	Sen elbette üstün bir ahlâka sahiptin. Azîm olan Allah ne güzel, ne doğru söyledi.
İmza ve Tarih:	Ketebehû Azîz 1314/Bunu Aziz yazdı 1896.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah zemin üzerine zırnık mürekkep ile uygulanan yazıda, küplü harfler kullanılarak satır nizamı hareketlendirilmiştir. *İnneke* ibaresindeki *kef* harfi, ma'kûse formundaki *ye* harfi ve *hulikin* kelimesindeki *kaf* çanağı küplerin içinde terkip edilmiştir. *Sadakallâhü'l-azîm* ifadesi daha ince bir kalemle *mim* kuyruğu bitimine, damla şeklinde tatbik edilerek zemin boşluğu değerlendirilmiştir. Yazı renginde cetvel ve arasuyu çekilen kompozisyonun dış

¹⁶⁵ Kalem, 68/4.

pervazı da yine aynı renkte uygulanan tezhiple oluşturulmuştur. Kurdeleler, yaprak buketleri ve minik çiçek motifleri ile yapılan barok¹⁶⁶ tarzı tezyinat yoğun bir görünüm sunmaktadır. Yazı ve süslemenin aynı renkte kullanılmış olması gözü yormaktadır.

Şekil 3.1. Levha

Katalog No:	2
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Sülüs
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi
Bulunduğu Yer:	Albayrak Hat Koleksiyonu. ¹⁶⁷
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.2
Metnin Okunuşu:	Bâb-ı rızkı kimseden sed eylemez ol pür-kerem Bir kapu seddetse açayısın vermez elem Sa'y eder tahsîl-i rızka gâfil insân cehd edip Rızk ise andan ziyâde anı ister dem-be dem. ¹⁶⁸

¹⁶⁶ Avrupa'da 16. yüzyıl sonunda doğan bir sanat üslûbu. Çiçek demeti, rozet, çiçekli vazo ve meyve doldurulmuş ayaklı kaplar, (S) ve (C) kıvrımları, akantus yaprakları barok üslûbunun öne çıkan motifleri olarak sıralanabilir. Bkz. Nurhan Atasoy, "Barok", *DİA*, C. 5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, ss. 81-83.

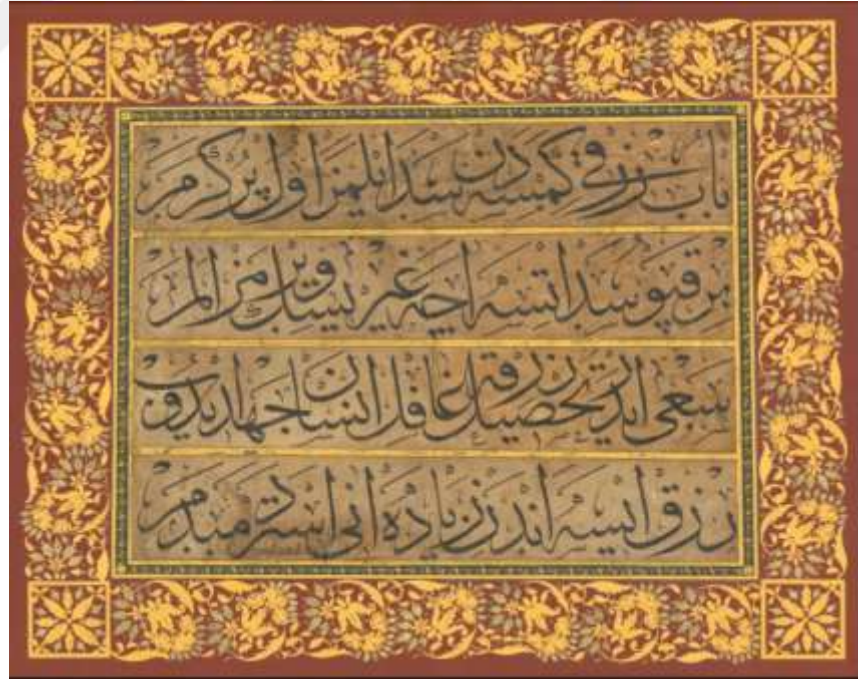
¹⁶⁷ <https://www.ketebe.org/en/artist/aziz-rifai-166>, (Erişim: 25.03.2024).

¹⁶⁸ Hulûsi Efendi Divânı'ndan. Seyyid Osman Hulûsî Efendi (1915-1990): 20. yüzyılın mutasavvıf divân şâiri Hulûsi Efendi, Malatya'nın Darende ilçesinde doğdu. Küçük yaşlarda Nakşibendî-Hâlidî şeyhi Sivaslı İhrâmîzâde İsmâil Hakkı Efendi'ye (Toprak) intisap etti. Şeyhinin ölümünden

Metnin Anlamı: Rızık kapısını kimseye kapatmaz o cömertlik sahibi
Bir kapı kapatırsa başka kapı açar, vermez elem
Gâfil insan rızkını kazanmak için çalışır, çabalar
Rızık ise ondan daha fazla ister onu her zaman.

İmza ve Tarih: Ketebehû Muhammed Azîz, sene 1315?/Bunu Muhammed Aziz yazdı, sene 1897?

Kompozisyon Özellikleri: Klasik siyah is mürekkebiyle yazılan dörtlük, kahve rengi zemin üzerine tatbik edilmiştir. Satır nizamındaki kompozisyonda, bazı harf ve kelimeler üst boşluklara terkip edilerek yazı sınırları belirlenmiştir. Üçüncü satırdaki istif daha yoğun bir görüntüde olup satır aralarına cetvel çekilmiştir. Yazı etrafı, yeşil zemin üzerine motifli arasuyu ile çevrelenerek dış bordürden ayrılmıştır. Kare formuna uygulanan yaprak motifli köşebentler, sitilize edilmiş yapraklar ve çiçeklerle oluşturulan süsleme sarı tonlarda olup koyu zemin üzerine uygulanmıştır. Rokoko¹⁶⁹ tarzındaki tezyinatın yoğun olarak uygulanması neticesinde yazının gölgede kaldığını söyleyebiliriz.

Şekil 3.2. Levha

sonra onun halifesi sıfatıyla irşad faaliyetlerine başladı. Osman Hulûsi Efendi 14 Haziran 1990'da İstanbul'da vefat etti ve Darende'ye götürülerek Hamîd-i Velî Camii hazîresine defnedildi. Bkz. DİA, "Hulûsi Efendi, Osman", *DİA*, C. 18, TDV Yayınları, İstanbul 1998, s. 345.

¹⁶⁹ 17. yüzyılın sonu ile 18. yüzyılın başında Fransa'da gelişen ve daha sonra Türk süsleme sanatında görülen bir üslûp. Bkz. Hatice Aksu, "Rokoko", *DİA*, C. 35, TDV Yayınları, İstanbul 2008, ss. 159-160.

Katalog No:	3
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Sülüs
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi
Bulunduğu Yer:	Uzluk Koleksiyonu. ¹⁷⁰
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.3
Metnin Okunuşu:	Mazhar-ı feyz olamaz düşmeyicek hâke nebât Mütevâzı' olanı rahmet-i Rahmân büyütür. ¹⁷¹
Metnin Anlamı:	Tohum toprağa düşmeden yeşermez Alçakgönüllü olanı Râhman'ın Rahmeti büyütür.
İmza ve Tarih:	Ketebehû Muhammed Azîz, sene 1317/Bunu Muhammed Aziz yazdı, sene 1899.
Kompozisyon Özellikleri:	Tevazu ile ilgili beyit, kahve tonlarındaki zemin üzerine sülüs hattıyla yazılmıştır. Sanatının ilk dönemlerinde kaleme almış olduğu bu güzel eserde, yazı etrafına ve satır arasına altın cetvel çekilmiştir. İkinci satırdaki terkip, ilk satıra göre daha önde başlayıp yazı sonu da daha geride tamamlanmıştır. Hem istif nizamı hem de harekelerin kullanımından hareketle sade ve ferah görünümlü bir kompozisyon olarak nitelendirebiliriz. Levhanın dış pervazına, ortaları ve köşebentleri örgülü cetvellerle süsleme yapılmıştır.

¹⁷⁰ Fatih Özkafa, "Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk Koleksiyonundaki Kırk Hat Eseri", *Uzluk Ailesi Armağanı*, Hazırlayanlar: Haşim Karpuz, Ahmet Çaycı, Serdar Ceylan, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 2017, s. 210.

¹⁷¹ Özkafa, "Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk Koleksiyonundaki Kırk Hat Eseri", *Uzluk Ailesi Armağanı*, Hazırlayanlar: Haşim Karpuz, Ahmet Çaycı, Serdar Ceylan, s. 209.

Şekil 3.3. Levha

Katalog No:	4
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî Sülûs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Kütüphânesi. Env. No: 3465.
Eserin Boyutları:	36x61 cm.
Şekil No:	3.4
Metnin Okunuşu:	En-necâtü fi's-sıdk. ¹⁷²
Metnin Anlamı:	Kurtuluş doğruluktur.
İmza ve Tarih:	Ketebehû Muhammed Azîz 1320/Bunu Muhammed Aziz yazdı 1902.

Kompozisyon Özellikleri: Nohudî renk zemin üzerine siyah mürekkeple yazılmıştır. Eser enine dikdörtgen şeklinde olup ferah bir kompozisyon oluşturulmuştur. *Fî* terkinde yer alan *ye* harfinin ma'kûse formunda kullanılıp dik harflerle yatay düzlemde kesişmesi ile yazıya hareket kazandırılmıştır. Hareke ve tezyinî işâretler kullanılarak harf aralarındaki boşluklar dengelenmiştir. Yazı etrafına çekilen kırmızı renkteki cetvel hoş bir görüntü oluştururken yazının önüne geçecek yoğunlukta değildir. İmza ve tarih ise istifin sol alt köşesini tamamlayacak nitelikte

¹⁷² İsmail Hakkı Bursevî, *Tefsirü Rûhu'l-Beyân*, C. 5, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, (ty.), s. 64.

kaydedilmiştir. Yazı ortasında bulunan *elif* harfinde daha yoğun olmakla birlikte yazıda yer yer yıpranma meydana gelmiştir.

Şekil 3.4. Levha

Katalog No:	5
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülüs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Türk İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi Kütüphanesi Env. No: 442 (3477).
Eserin Boyutları:	32x49 cm.
Şekil No:	3.5
Metnin okunuşu:	Yâ Mahbûbe'l-âşikîn. ¹⁷³
Metnin Anlamı:	Ey Âşıkların Sevgilisi!
İmza ve Tarih:	Muhammed Abdülazîz 1321/Muhammed Abdülaziz 1903.

Kompozisyon Özellikleri: Kahve tonlarındaki zemin üzerine siyah is mürekkebiyle dikdörtgen formunda yazılmıştır. *Mahbûbel* ibaresindeki *ha* harfi ve *âşikîn* kelimesindeki *ayn* harfinin küplü kullanılması yazıyı hareketlendirmiştir. Yazının başında yer alan *yâ* ifadesindeki *elif* ve *ayn* bağlantısı olan *elif* harfi simetri oluşturacak şekilde konumlandırılmıştır. Terkîbin ortasındaki noktalar yuvarlak formda kullanılarak alanda tasarrufa gidilmiştir. Sonda bulunan *nun* harfi ise mevkûfe bırakılarak kompozisyonun sınırları belirlenmiştir. İmza alt kısımda kalan

¹⁷³ Anonim.

boşluğa dikey formda istiflenmiş, tarih ise sağına ve soluna iki bölümde kaydedilmiştir. Etrafı cetvellenen eserde tezhip bulunmamaktadır. Açık tondaki dış pervazda ciddi boyutta yıpranma söz konusudur.

Şekil 3.5. Levha

Katalog No:	6
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülüs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu Env. No: 58.
Eserin Boyutları:	38.5x25.5 cm.
Şekil No:	3.6
Metnin Okunuşu:	Hâzâ min fazli Rabbî. ¹⁷⁴
Metnin Anlamı:	Bu rabbimin lütfudur.
İmza ve Tarih:	Ketebehû Muhammed Azîz 1322/Bunu Muhammed Azîz yazdı 1904.

¹⁷⁴ Neml, 27/40. (Âyetten bir bölüm.)

Kompozisyon Özellikleri: Sade ve ferah görünümlü kompozisyonda yer alan ibare, siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. *Rabbî* kelimesindeki *ra* harfi, *fedli* ifadesindeki *lam* harfinin içine yerleştirilerek sınırlandırılmıştır. İki dik harfi yatay olarak kesen ma'kûse formulu *ye* ve yazı kalemi kalınlığında çekilen üstün harekesi boşlukları dengelemiştir. Diğer hareke ve tezyinî öğeler sadeliği bozmayacak miktarda kullanılmıştır. Hâzâ kelimesinin altında yer alan yuvarlak nokta, harfe âit olmayıp boşluğun dengelenmesi için tatbik edilmiştir. Yazı etrafına çekilen cetvel arası, birbirini takip eden altın nokta ve beyaz renkteki çizgilerle tezhiplenmiştir. İmza ve tarih kaydı, sol alt köşede bırakılan boşlukta yer almaktadır.

Şekil 3.6. Levha

Katalog No:	7
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülûs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu Env. No: 41.
Eserin Boyutları:	195x30.5 cm.
Şekil No:	3.7
Menin okunuşu:	Kad efleha'l-mü'minûn, ellezîne hum fî salâtihim hâşîûn, vellezîne hum ani'l-leğvi mü'ridûn, vellezîne hum li'z-zekâti fâ'ilûn. ¹⁷⁵

¹⁷⁵ Mü'minûn, 23/1-4.

Metnin Anlamı: Mü'minler gerçekten kurtuluşa ermişlerdir. Onlar ki, namazlarında derin saygı içindedirler. Onlar ki; faydasız işlerden ve boş sözlerden yüz çevirirler. Onlar ki, zekatı öderler.

İmza ve Tarih: Ketebehû Muhammed Azîz 1323/Bunu Muhammed Aziz yazdı 1905.

Kompozisyon Özellikleri: Siyan zemin üzerine sarı zırnık mürekkebiyle terkip edilen yazı, hem istif hem de harf bünyeleri itibariyle metanetlidir. Müdevver ve dik harflerin satır nizamında dengeli dağılımı, küplü harflerin ise ustalıklı kullanımı hattatın maharetini ortaya koyacak niteliktedir. Kompozisyonda üç kere tekrar eden *hüm* kelimesi simetri oluştururken yazının sonunda yer alan *fâilûn* kelimesindeki *nun* harfi mevkûfe bırakılmıştır. Boşlukları dolduran mühmel harfler ve tezyinî öğeler aynı zamanda yazının alt ve üst sınırını taşmayacak şekilde tertip edilmiştir. Tezhip ve cetvelin bulunmadığı eserde imza ve tarih sol alt köşede, kalan boşluklar değerlendirilecek şekilde kaydedilmiştir.

Şekil 3.7. Levha

Katalog No:	8
Eserin Türü:	İstif kalıbı
Yazının Türü:	Celî sülüs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Ekrem Hakkı Ayverdi koleksiyonu. ¹⁷⁶
Eserin Boyutları:	34x31.5 cm.
Şekil No:	3.8
Metnin Okunuşu:	İnnellâhe cemîlun yühibbü'l-cemâl. ¹⁷⁷
Metnin Analmı:	Muhakkak ki Allah güzeldir, güzelliği sever.

¹⁷⁶ Bu eser, 3 Mayıs-27 Haziran 2019 tarihleri arasında Yıldız Holding Sergi Salonu'nda düzenlenen "Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Kalem Güzelleri" sergisi için hazırlanan kataloğun 74. sayfasında yer almaktadır.

¹⁷⁷ Hadis-i Şerif/ Müslim, İman, 147.

İmza ve Tarih: Ketebehû Muhammed Azîz 1324/Bunu Muhammed Aziz yazdı 1906.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah zemin üzerine sarı zırnık mürekkeple uygulanan terkipte, harf kenarlarının iğneli olması yazı kalıbı olduğunu göstermektedir. Daire formundaki yazıda küplü harfler üçgen oluşturacak şekilde tatbik edilerek hoş bir görüntü elde edilmiştir. *Lafza-i Celâl* terkiibi en üste yer alırken *cemîlun* ifadesindeki *mim* harfi ustalıkla terkip edilmiştir. Solda yer alan *lam* harflerinin birbirlerine olan uygunluğu, yerinde ve kararında kullanılan tezyini öğeler ve hareketlerle olgun bir yazı örneği kanaatini oluşturmaktadır. İmza sol alt köşeye dikey olarak, imza ise iki küp arasındaki boşluğa kaydedilerek daire formu korunmuştur. Yazı kalıbı olması hasebiyle herhangi bir tezyini öge bulunmamaktadır.

Şekil 3.8. Yazı Kalıbı

Katalog No:	9
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Sülüs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Türk ve İslam eserleri Müzesi Kütüphanesi Env. No: 3460
Eserin Boyutları:	24x37 cm.
Şekil No:	3.9

Metnin okunuşu: İnnilte yâ riyha's-sabâ yevmen ilâ arzı'l-Harem
Belliğ selâmî ravzaten fihe'n-Nebiyye'l-Muhterem
Min ceddihî bedru'd-dücâ min vechihî şemsü'd-dühâ
Min zâtihî nûru'l-Hüdâ min keffihi bahri'l-himem.¹⁷⁸

Metnin Anlamı: Ey seher yeli! Bir gün yolun uğrarsa semt-i Haremeyn'e
Selamımı arz eyle ravzadaki Nebiyy-i Muhterem'e.
Dedelerinden (Hz. İbrahim'den) gelen, karanlık gecelerin ışığı
olan dolunay, onun yüzünden doğan gündüz güneşi gibidir.

Onun zatı hidâyet (doğru yol) ışığıdır, eli ise cömertlik
denizidir.

İmza ve Tarih: Ketebehû Muhammed Seyyidü'l-Azîz? 1325/Bunu Seyyid
Muhammed Aziz yazdı 1907.

Kompozisyon Özellikleri: Kahve rengi zemin üzerine siyah is mürekkebiyle dört
satır halinde yazılan sülûs yazının satır araları cetvelle ayrılmıştır. Yatay ve dikey
harflerin uyumu ile istifte ferah bir görünüm sağlanmıştır. İlk satırdaki es-sabâ ve
ikinci satırda yer alan ravzaten kelimelerinde kullanılan keşide formları satır
nizâmını dengelemiştir. Tefrişî öğeler ve harekelerle de işlek ve canlı tutulmuştur.
Son satırda tertip edilen *hüdâ* ibaresindeki *dal* harfi mürsel kullanılarak ye harfine
alan açılmıştır. Sıkça gördüğümüz turuncu zemin üzerine yaprak motifli bordür
klâsik tezhip anlayışından uzaktır. Gelgit ebru ile oluşturulan dış pervaz ile eser
tamamlanmıştır. Tahribat nedeniyle ketebe kaydının tespiti zorlaşırken dışta yer alan
ebruda da yıpranma mevcuttur.

¹⁷⁸ Kaynağa ulaşılamadı.

Şekil 3.9. Levha

Katalog No:	10
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülüs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi Env. No: 411 (3444)
Eserin Boyutları:	56x60 cm.
Şekil No:	3.10
Metnin okunuşu:	Îlâhe ente maksûdî ve rizâke metlûbî. ¹⁷⁹
Metnin Anlamı:	Allah'ım benim maksudum sensin ve kazanmak istediğim şey senin rızandır.
İmza ve Tarih:	Ketebehû el-fakîr el-hakîr Muhammed Abdülazîz...1325/Bunu fakir hâkir ...Muhammed Abdülaziz yazdı1907.

Kompozisyon Özellikleri: Teşrifatı uygun olan yazı, kahve tonlarındaki zemine siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. *Îlâhi* kelimesindeki keşideli *ye* harfi, daire formunda tasarlanan yazıya uygun olarak tertip edilmiştir. *Metlûbî* kelimesindeki *ye* harfi ise dik harfleri keserek şekilde ma'kûse formunda yazılmıştır. Harflerin, harekelerin ve tezyini öğelerin dengeli kullanıldığı eser, kahve rengi zemin üzerine, minik çiçek motifleri ile süslenmiştir. Tezhibin etrafı cetvellenerek kare formu

¹⁷⁹ Bir dua ifadesi.

verilen kısım ise yıldız desenli dış pervazla çevrelenmiştir. Ne yazık ki eser büyük oranda yıpranmış, aslî özelliğini yitirmiştir. Bu tahribat yazının ve ketebe kaydının okunmasını zorlaştırmaktadır.

Şekil 3.10. Levha

Katalog No:	11
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülüs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Muhittin Serin Koleksiyonu. ¹⁸⁰
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.11
Metnin Okunuşu:	Mâ raâhü'l-mü'minûne hasenen fehüve 'indellâhi hasenün. ¹⁸¹ Sadaka Resûlullâh.
Metnin Anlamı:	Mü'minlerin güzel gördükleri şey, Allah katında da güzeldir. Allah Resûlü doğru söyledi.

¹⁸⁰ Serin, *Hat Sanatı Târîhi: Ekoller Ve Tâkipçileri*, C. 1, s. 498-499.

¹⁸¹ Hadis-i Şerif, Ahmet b.Hanbel, 1, 379.

İmza ve Tarih: Ketebehû Muhammed Azîz 1325/Bunu Muhammed Aziz yazdı 1907.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah zemin üzerine sarı zırnık mürekkep ile tatbik edilen yazı, kompozisyon açısından düzenli ve dengelidir. Harflerdeki ideal ölçü, istifdeki ustalık ve leke dengesi ile etkili bir görsel sağlanmıştır. Yazıda tekrar eden *mim* ve *vav* harflerindeki ustalık dikkat çekerken 'inde terki bindeki *nun* harfi keşide formunda kullanılarak istifte tasarrufa gidilmiştir. *Hasenün* kelimesinde *ha* harfi küplü tercih edilerek alt bölümdeki müdevver form devam ettirilmiştir. *Sadeka Rasûlullâh* ifadesi ince kalemle, *dal* harfi bitimine yazılarak kompozisyon tamamlanmıştır. Yazı etrafına aynı renkte cetvel çekilen eserde tezhip bulunmamaktadır.

Şekil 3.11. Levha

Katalog No:	12
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Sülûs-Celî sülûs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphânesi. Env. No: 3433.
Eserin Boyutları:	6x95 cm.
Şekil No:	3.12
Metnin okunuşu:	Meded Yâ Hazret-i Edhem/ Kaddesallâhü sirrahü'l-azîm.

Sağ taraftaki sancakta: Lâ ilâhe illelâhü'l-melikü'l-hakku'l-mübîn/ Nesrun minellâhi ve fethun karîb.¹⁸²

Metnin Anlamı: Yardım et Ey Hazreti Edhem!

Sağ taraftaki sancakta: Melik (her şeyin sahibi), Hakk (varlığı hiç değişmeyen) ve Mübin (apaçık ki) olan Allah'tan başka hiç bir ilah yoktur/ Allah'ın yardımı ve yakın bir fetih!

İmza ve Tarih: Ketebehû Muhammed Azîz 1325/Bunu Muhammed Aziz yazdı 1907.

Kompozisyon Özellikleri: Levha, siyah zemin üzerine altın mürekkep ile yazılmış olup istifte yer alan *elif* harflerine sancak iliştilmiştir. Sağdaki sancakta yer alan âyet-i kerîme sülûs, zikir ifâdesi ise hatt-ı icâze ile yazılmıştır. İki sancağı taşıyan *elif* harflerini yatay formda kesen *te* harfi mevkûfe olarak konumlandırılmıştır. Sancakların arasına ise sülûs hattıyla hürmet ifâdesi istiflenerek alt kısımdaki boşluklara uygun bir şekilde imza ve tarih serpiştirilmiştir. Levhanın iç pervazı turuncu zemin üzerine yaprak motifli bordür ile oluşturulmuş olup etrafı koyu renklerdeki ebru ile çevrelenmiştir.

Şekil 3.12. Levha

¹⁸² Saff, 61/13. (Âyetten bir bölüm)

Katalog No: 13
Eserin Türü: Levha
Yazının Türü: Celî sülüs
Yazının Dili: Arapça
Bulunduğu Yer: Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi Env. No: 4552.
Eserin Boyutları: 33x82 cm.
Şekil No: 3.13
Metnin Okunuşu: Fellâhü hayrun hâfizen ve hüve erhâmü'r-râhimîn.¹⁸³
Sadekallâhü'l-azîm.
Metnin Anlamı: En iyi koruyucu Allâh'tır. O, acıyanların en merhametlisidir.
İmza ve Tarih: Ketebehü Azîz 1326/Bunu Aziz yazdı 1908.

Kompozisyon Özellikleri: *Allâh* lafzı ve *Hû* zamirinin üst bölümlere tertip edildiği görülen kompozisyon, koyu tonlardaki zemin üzerine klâsik siyah is mürekkebiyle kaleme alınmıştır. Yazıda yer alan dik harfler ve sonda aynı formda tertip edilen *ha* harfleri kompozisyonu hareketlendiren unsurlardır. Sol üst köşedeki boşlukta daha ince kalemle *sadekallâhü'l-azîm* ifâdesi, mevkûfe bırakılan *nun* harfinin ortasında da hattatın imzası yer almaktadır. Eser cetvelle, desenli turuncu tonlarındaki dış pervazdan ayrılmıştır.

Şekil 3.13. Levha

¹⁸³ Yûsuf, 12/64. (Âyetten bir bölüm)

Katalog No:	14
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülüs
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi
Bulunduğu Yer:	Tespit edilemedi.
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.14
Metnin Okunuşu:	Garik-i bahr-i isyânım Dahîlek Yâ Rasûlallâh. ¹⁸⁴
Metnin Anlamı:	İsyân denizinde boğolmuşum Yetiş Ey Allah'ın elçisi.
İmza ve Tarih:	Ketebehû Muhammed Abdülazîz 1326/Bunu Muhammed Abdülaziz yazdı 1908.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah is mürekkebiyle yazılan yazı, kahve tonlarındaki ahârlı kâğıt üzerine terkip edilmiştir. İki satır halinde tasarlanan eserde, satır arasına ve yazı etrafına cetvel çekilerek sınırlar belirlenmiştir. Her iki satırda da, kompozisyon açısından sadelik ön plandadır. İlk satırdaki 'isyânım' kelimesindeki *ye* harfinin keşideli olarak kullanılmasıyla ve ikinci satırın sonundaki mühmel *he* harfi ile satır istifi dengelenmiştir. Yazı bütününde hareke ve tezyinî unsurlarla da dengeli dağılım devam etmiştir. Sol alt köşede kalan boşluk ketebe ve imza kaydı ile değerlendirilerek yazı tamamlanmıştır.

Şekil 3.14. Levha

¹⁸⁴ Özellikle tasavvuf edebiyatında sıkça kullanılan dua veya yakarış.

Katalog No: 15
Eserin Türü: Levha
Yazının Türü: Celî sülüs
Yazının Dili: Arapça
Erişim Yeri: <https://www.ketebe.org/sanatkar/aziz-rifai-166>, (Erişim: 08.12.2023).
Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.
Şekil No: 3.15
Metnin Okunuşu: Ve üfevvizu emrî ilellâh, innellâhe besîrun bi'l-'ibâd.¹⁸⁵ Sadekallâhü'l-azîm.
Metnin Anlamı: Ben durumumu Allâh'a havale ediyorum; kuşkusuz Allâh kullarını çok iyi görmektedir. Azîm olan Allâh doğru söyledi.
İmza ve Tarih: Ketebehû Muhammed Azîz 1326/Bunu Muhammed Aziz yazdı 1908.
Kompozisyon Özellikleri: Âharlı kahve tonlarındaki kâğıdın üzerine siyah is mürekkebiyle beyzî formda kompozisyon oluşturulmuştur. Baştaki kuyruklu vav harfi, dikey harfler ve sondaki *dal* harfi dairevî formu oluşturacak şekilde terkip edilmiştir. *Ayn* harfi *lam* harfine bitişik yazılabilmesine rağmen, kelime başlarındaki şekliyle ve küplü formuyla kullanılarak sol üst köşede yer alan *sadakallâhü'l-azîm* ibârsine alan açılmış, böylece istif âhenkli bir görünüm kazanmıştır. Dikey harflerin ve harekelerin yoğun olarak kullanıldığı görülen yazıda mühmel harfler de yer almaktadır. Tarih, imzanın her iki tarafına serpiştirilmiştir. Yazı etrafı, bordo zemin üzerine dönemin barok ve rokoko etkisiyle tezyin edilmiştir.

¹⁸⁵ Mü'min, 40/44. (Âyetten bir bölüm)

Şekil 3.15. Levha

- Katalog No:** 16
- Eserin Türü:** Levha
- Yazının Türü:** Celî sülûs
- Yazının Dili:** Arapça
- Bulunduğu Yer:** Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Kütüphânesi. Env. No: 3435.
- Eserin Boyutları:** Tespit edilemedi.
- Şekil No:** 3.16
- Metnin Okunuşu:** Kâle'llâhu Te'âlâ fî kitâbihi'l-Kerîm: Zâlikümüllâhü Rabbüküm lâ ilâhe illâ hû hâliku külli şey'in fe'büdühü ve hüve alâ külli şey'in-vekil/ Lâ tûdrikühü'l-eksâr ve hüve yûdrikü'l-eksâr ve hüve'l-latîfü'l-habîr.¹⁸⁶ Sadakallahü'l-azîm.
- Metnin Anlamı:** Yüce Allâh Kerîm olan kitabında şöyle buyurmaktadır: İşte bu Allâh sizin Rabbinizdir. Ondan başka ilâh yoktur. O her şeyin yaratıcısıdır. Öyleyse O'na kulluk edin, O her şeye vekildir (Güvenilip dayanılacak tek varlık O'dur). Gözler O'nu idrak edemez, hâlbuki O gözleri idrak eder. O en ince şeyleri bilir ve her şeyden haberdardır. Azîm olan Allâh doğru söyledi.
- İmza ve Tarih:** Ketebehû Azîz 1326/Bunu Aziz yazdı 1908.
- Kompozisyon Özellikleri:** Koyu kahve tonlarındaki zemin üzerine siyah mürekkeple, üç satır halinde yazılmıştır. Altın suyuyla belirlenen satırların ilkinde;

¹⁸⁶ En'am, 6/102-103.

Kâle'llâhu Te'âlâ fî-kitâbihi'l-Kerîm ibâresi bulunmakta ve sağına *Lafza-i Celâl* (Allâh celle celâlüh), soluna ise *İsm-i Nebî* (Muhammed aleyhi's-selâm) tertip edilmiştir. İkinci satır üçüncü satıra göre daha yoğun görünmekle beraber *kef* harfinin serenleri, *lam-elif*in uzantıları ve istifin ortasından yatay olarak tatbik edilen *ma'kûse* ye harfleri kompozisyonu zenginleştirmiştir. *Hû* ve *hüve* formları ve son satırda üst üste yer alan *nun* ile kuyruklu *vav* harflerinin âdetâ dikey harflerle yarışırmasına yerleştirilmesi dikkat çeken uygulamalardır. *Sadakallahü'l-azîm* ifadesi ise boşluğu dolduracak bir öge olarak konumlandırıldığı görülmektedir. Harekelerin ve mühmel işaretlerin oldukça fazla olduğu eserde, ketebe kaydı *ra* çanağının içinde yer almaktadır.

Şekil 3.16. Levha

Katalog No:	17
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülûs
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi
Bulunduğu Yer:	Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Kütüphanesi. Env. No: 3459.
Eserin Boyutları:	46x36 cm.
Şekil No:	3.17
Metnin okunuşu:	Meclis-i irfâna bir şeb mum olan ehl-i hüner Mahveder kendini amma subh-ı maksûda erer. ¹⁸⁷

¹⁸⁷ Hacı Bektâş-ı Velî'den bir beyit. Hacı Bektâş-ı Velî (ö. 669/1279): Bektaşîlik tarikatının kurucusu olarak kabul edilen Türkmen şeyhi. Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, "Hacı Bektâş-ı Velî", *DİA*, C. 14, TDV Yayınları, İstanbul 1996, ss. 455-458.

Metnin anlamı: Bir gecelik irfân meclisine mum olan hüner sahipleri, kendilerini yok ederler ama sabah olduğunda da arzularına ulaşırlar.

İmza ve Tarih: Ketebehü'l-fakîr Muhammed Abdülaziz 1326/Bunu fakîr Muhammed Abdülaziz yazdı 1908.

Kompozisyon Özellikleri: Bir velînin gönlünden süzülen bu güzel beyit, hat sanatının âhengi ile bütünleşip seyredilesi bir kompozisyona konu olmuştur. İki satır şeklinde, kahve rengi tonlarındaki âharlı kâğıda tatbik edilen yazı siyah mürekkep ile yazılmıştır. İkinci satırda yer alan küplü *ha*'lar tenâsüp oluştururken *mahveder* ifadesindeki *vav*, küpün içine tatbik edilmiştir. Boşluklar, hareketlerle ve mühmel harflerle doldurulmuş olup imza sol alt köşeye dikey olarak yerleştirilmiştir. Ketebe kaydı boşluğu dolduracak nitelikte hatt-ı icâze ile yazılmıştır. Turuncu zemin üzerine stilize edilmiş yaprak motifleri ile tezyîn edilerek oluşturulan iç bordür, altın kuzu ve iplikle belirginleştirilmiş, ebrûlu dış pervaz ile de kompozisyon sonlanmıştır.

Şekil 3.17. Levha

Katalog No:	18
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülûs
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi
Bulunduğu Yer:	Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi Env. No: 471 (3507).
Eserin Boyutları:	48x75 cm.

Şekil No: 3.18

Metnin okunuşu: Tarikat-i aliyye-i Rifâiyyeden/Ümm-ü Ken'ân Dergâh-ı Şerîfî.¹⁸⁸

Metnin Anlamı: Yüce yol Rifâiyye'den Ümm-ü Kenan Dergâh-ı Şerîfî.

İmza ve Tarih: Ketebehû Azîz 1326/Bunu Aziz yazdı 1908.

Kompozisyon Özellikleri: Oval şeklindeki yazı, siyah zemine altın mürekkep ile uygulanmıştır. İki satır halinde yazılmış olup satır arasında yer alan cetvel başları motiflendirilmiştir. Üst satırda yer alan *te* harfi keşideli olarak kullanılarak görsel zenginleştirilmiş alt satırda ise, *kef* harflerinin serenleri âhenkli görünüm kazandırmıştır. Aynı satırın sonundaki *ye* çanağının bitimine imza atılıp ovalliği bozmayacak şekilde atl boşluğa tarih kaydedilmiştir. Siyah zeminde yıpranma ve yazıda dökülme meydana gelmiştir.

Şekil 3.18. Levha

Katalog No: 19

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Celî sülüs

Yazının Dili: Arapça

¹⁸⁸ Bu çalışma, İstanbul Fatih, Hırka-i Şerif civarında yer alan Cenân Eğitim-Kültür ve Sağlık Vakfı Kenan Rifâî Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü'nde kitâbe olarak mermer zemine hakk edilmiştir.

Erişim Yeri: İstanbul Antik Sanat Eserleri, Başyapıtlar Müzayedesi, 31 Ekim 2022.

şekil No: 3.19

Eserin Boyutları: 48x69 cm.

Metnin Okunuşu: Meded Yâ Hazret-i Ken'ân.

Metnin Anlamı: Yardım et Ey Hazreti Kenan.

İmza ve Tarih: Ketebehû Azîz 1326/Bunu Aziz yazdı 1908.

Kompozisyon Özellikleri: Lacivert rengi zemine altın mürekkeple uygulanan yazıda, *yâ* kelimesinde ve *Ken'ân* ibaresinde bulunan *elif* harfleri dengeli bir şekilde yatay harflere zıtlık oluşturmaktadır. *Ayn* küpünün içinde *ra* ve *nun* harflerinin birleşmesi ve iki *nun* harfi noktalarının, yuvarlak formda alt alta tatbik edilmesi istife hareket kazandıran uygulamalardır. Harf bünyeleri ve istif bakımından bütünlüğün sağlandığı kompozisyon, üçgenimsi bir formda olup tepe noktasına tarîkat tâcıcının resmedilmesi ile görünüm tamamlanmıştır. Hareke ve tezyinî unsurlarla dengenin devam ettirildiğı yazının etrafına altın cetvel çekilmiştir. Barok tarzı desenlerin ulama yöntemi ile uygulandığı dış bordür ise yazıyı ön plana çıkaracak nitelikte oluşturulmuştur.

şekil 3.19. Levha

Katalog No: 20

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Celî sülûs

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi Env. No: 412 (3445)

Eserin Boyutları: 52x48 cm.

Şekil No: 3.20

Metnin okunuşu: Yâ Hazret-i Şeyh Sultân Merkez Mûsâ Muslihiddîn.¹⁸⁹
Kuddise sirrahe'l-mu'în.

Metnin Anlamı: Ey Hazreti Şeyh Sultân Merkez Mûsâ muslihiddîn, Allah onun sırrını mukaddes kılsın, kutlu kılsın.

İmza ve Tarih: Ketebehû Azîz 1328/Bunu Aziz yazdı 1910.

Kompozisyon Özellikleri: Dairevî formda tasarlanan yazı, kahve tonlarındaki zemine, siyah is mürekkebiyle tatbik edilmiştir. Kaidelere uygun olarak aşağıdan yukarıya doğru istiflenen kompozisyonda harf bünyeleri açısından sağlam bir hat örneğidir. *Şeyh* kelimesindeki *şin*, *sultan* ve *kuddise* ifadelerindeki *sin* harfleri keşideli uygulanarak yoğunluk azaltılmıştır. Yazının solunda dik harfler terkip edilirken *ebe'l* kelimesindeki *elif* harfi, daire formuna uygun, vâsıl olarak tasarlanmıştır. Hareke ve tezyinî işaretlerin dengeli dağılımı sağlanan kompozisyonun sol alt köşesindeki boşluğunda imza yer almaktadır. Köşebentlerde barok üslubunda buketler tezyin edilerek kare formunda çelilen cetvele geçiş yapılmıştır. Koyu zemin üzerine, birbirini takip eden altın yaprakların yer aldığı bordürü çevreleyen dış pervaz tahribata uğramıştır. Tezyinatta ve yazıda büyük oranda yıpranma meydana gelmiştir.

¹⁸⁹ Merkez Mûsâ Muslihiddîn (ö. 959/1552): Halvetî-Sünbülî Şeyhi ve âlim olan Merkez Efendi, muhtemelen 868 (1463-64) yılında Denizli'nin Sarı Mahmudlu köyünde (bugün Buldan kazasına bağlı Akçaköy) dünyaya geldi. Sünbül Efendi'den hilâfet almasının ardından ilk olarak Aksaray'da Kovacı Dede adıyla anılan Halvetî Tekkesi'nde başladığı irşâd faaliyetleri zamanla İstanbul'a uzanmıştır. 959'da (1552) vefât eden Merkez Efendi, Mevlânâkapı dışında kendi adıyla anılan dergahın yanına defnedilmiş, kabrinin üzerine daha sonra bir türbe inşa edilmiştir. Geniş bilgi için bkz. Reşat Öngören, "Merkez Efendi", *DİA*, C. 29, TDV Yayınları, Ankara 2004, ss. 200-202.

Şekil 3.20. Levha

Katalog No:	21
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülûs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Orhan Büyükaksoy Koleksiyonu. ¹⁹⁰
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.21
Metnin okunuşu:	Hüden lil müttekîn. ¹⁹¹
Metnin Anlamı:	O, günahtan sakınanlar için bir rehberdir.
İmza ve Tarih:	Ketebehû Azîz 1329/Bunu Azîz yazdı 1911.

Kompozisyon Özellikleri: Yukarıdan aşağıya doğru terkip edilen yazı, açık tondaki zemin üzerine siyah mürekkeple uygulanmıştır. *Hüden* kelimesinde keşide formu kullanılarak *ye* herfine alan açılmıştır. *Nun* harfi çanağında imza ve tarih kaydı yer alırken kompozisyonda yuvarlak hatlı noktalar da tercih edilmiştir. Sade ve ferah yazıda, hareke ve mühmel harfler yoğun değildir. Yazı etrafındaki siyah çerçeve haricinde tezyinî öge bulunmamaktadır.

¹⁹⁰ Serin, *Türk Hat Üstâdları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 69.

¹⁹¹ Bakara, 2/2.

Şekil 3.21. Levha

Katalog No:	22
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülüs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi Env. No: 450 (3485).
Eserin Boyutları:	30x54
Şekil No:	3.22
Metnin okunuşu:	Et-turuku küllühâ âdâb. ¹⁹²
Metnin Anlamı:	Bütün tarikatler baştan başa edepten ibarettir.
İmza ve Tarih:	Ketebehû Azîz 1329/Bunu Aziz yazdı 1911.

Kompozisyon Özellikleri: Celî sülüs hattıyla, nohudî renkteki âharlı kağıda siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Olgun bir yazı olarak değerlendirebileceğimiz istifin sonunda yer alan *be* harfi keşide formunda, dikey harfleri kesecek şekilde tertip edilmiştir. Bol miktarda tezyini unsurları görebileceğimiz kompozisyonda *et-turuk* ifâdesindeki *kaf* harfi mukavver formda yer almaktadır. Hattatın imzası yazının sonunda bulunurken tarih, *elif* harfinin sağına ve soluna, iki bölüm halinde kaydedilmiştir. Koyu renkli iki bordür iplik çekilerek birbirinden ayrılmıştır.

¹⁹² Tasavvufi bir söylem, Anonim.

Şekil 3.22. Levha

Katalog No:	23
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Sülüs-Celî sülüs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Ümm-i Ken'ân Degâh-ı Şerif'nden. ¹⁹³
Eserin Boyutları:	40x32 cm.
Şekil No:	3.23
Metnin okunuşu:	Celî sülüs: Yâ Alî. Hasan, Hüseyin/Fâtımatü'z-Zehrâ Sağ tarafta dikey olarak: Nâdi Aliyyen mazhare'l-acâib Tecidhu avnen leke fî'n-nevâib Ortada dikey olarak: Küllü hemmin ve ğammin seyencelî Binübüvvetike Yâ Muhammed ve bivelâyetike. ¹⁹⁴ Sol tarafta dikey olarak: Kerramellâhü vecheh ¹⁹⁵ ve radiyellâhü Te'âlâ anhü. Metnin Anlamı: Nâd-ı Ali duası: "Aliyyen" diye nida edin ki o, harikaların tezahürünü sağlar. Onu felaketler ve zor durumlarında bir yardımcı olarak bulacaksınız. Tüm gam ve üzüntülerini giderip rahatlamayı sağlar. Nübüvvetin ile Ey Muhammed velayetin ile Ey Ali. Allah yüzünü ak etsin ve Allah Te'âlâ ondan razı olsun.

¹⁹³ Serin, *Türk Hat Üstâdları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 83.

¹⁹⁴ Nâd-ı Ali duası. Bektâşi-Alevî zümrelerinde şifahi olarak söylenegelen ve bazı yazılı literatürde yer alan bir nev'i duadır. Bkz. M. Saffet Sarıkaya, "Bektâşi-Alevîlerde Bir Dua: Nâdı Ali", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 5, Isparta 1998, ss. 17-31.

¹⁹⁵ Hz. Ai için kullanılan dua ve saygı sözü. Bkz. Ramazan Biçer, "Kerremallahu Vecheh", *DİA*, C. 25, TDV Yayınları, Ankara 2022, ss. 296-297.

İmza ve Tarih: Bende-i âli abâ Muhammed Azîz pür hata 1330/Abâ ehlinin kölesi, hata dolu Muhammed Aziz 1911.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah zemin üzerine zerendûd¹⁹⁶ tekniği uygulanarak yazının merkezine, *Nâd-ı Ali* olarak bilinen duanın son cümlesi olan *yâ Ali* kelimesi, celî sülûs hattıyla tatbik edilmiştir. İstifte yer alan *ayn* harfî küplü ve su‘bânî formunda kullanılmıştır. Sondaki *ye* harfî ma‘kuse tercih edilerek *zûlfikar*¹⁹⁷ şekli verilmiştir. Sağ tarafta dikey olarak terkip edilen duanın ilk iki beyti satır nizamında olup yatay ve dikey harfler birbirlerine orantılıdır. İstif sonlarında bulunan *be* harfleri mevkûfe formunda yazılmıştır. Duanın ikinci kısmı, daha ince kalemle uygulanarak iki dikey harf arasına yerleştirilmiştir. Sol tarafta dikey olarak yer alan saygı ifadesinde ise müdevver ve küplü harfler dikkat çekmektedir. *Ayn* harfî başlangıcında bulunan *Hasan* ve *Hüseyn* isimlerinde tetâbuk uygulanmıştır. Kare formulu kompozisyonun etrafına altın cetvel çekilerek alt kısma imza ve tarih kaydedilmiştir.

Şekil 3.23. Levha

¹⁹⁶ Hat eserlerinin, altın ezme suretiyle hazırlanan altın mürekkebiyle yazılması için uygulanan tekniktir. Daha çok hattan anlayan müzehhipler eliyle meydana getirilir. Altın mürekkebi fırçayla önce yazının hududunu tesbit maksadıyla tahrir (kontur) şeklinde çekildikten sonra çizgilerin içi kalın fırça kullanılarak yine kesif altın mürekkebiyle doldurulur. Derman, “Hat”, *DİA*, s. 433.

¹⁹⁷ Hz. Muhammed’in Hz. Ali’ye verdiği, iki tarafı keskin, ortası yivli meşhur kılıcın adıdır. Bkz. Mustafa Öz, “Zûlfikar”, *DİA*, C. 44, TDV Yayınları, İstanbul 2013, ss. 553-554.

Katalog No:	24
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülüs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Tespit edilemedi
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.24
Metnin Okunuşu:	Yâ müfettiha'l-ebvâb, iftah lenâ hayra'l-bâb. ¹⁹⁸
Metnin Anlamı:	Ey kapıları açan Allah'ım! Bize hayır kapılarını aç.
İmza ve Tarih:	Ketebehû eş-Şeyh Azîz 1330/Bunu Şeyh Aziz yazdı 1911.

Kompozisyon Özellikleri: Dikdörtgen formundaki yazı, siyah is mürekkebiyle terkip edilmiştir. Eserin bütününde, harflerdeki ritim ve istifteki denge dikkat çekmektedir. Kompozisyonda yer alan küplü *ha* ve *hı* harflerinin nizamî duruşları, dik harfleri kesen mürsel *be* harfleriyle görsel açıdan bütünlük sağlanmıştır. *Yâ* ibaresindeki *elif* bağlantısı uzatılarak üst sınırı uyumlu hale getirilen istif, hareke ve tezyinî öğelerle zenginleşmiştir. Son olarak, yazı etrafı cetvellenerek koyu renk pervazla çevrelenmiştir.

Şekil 3.24. Levha

¹⁹⁸ Bir dua ifadesi.

Katalog No: 25

Eserin Türü: İstif kalıbı

Yazının Türü: Sülüs-Celî sülüs

Yazının Dili: Arapça-Osmanlı Türkçesi

Bulunduğu Yer: Ekrem Hakkı Ayverdi koleksiyonu.¹⁹⁹

Eserin Boyutları: 48.5x37.7 cm.

Şekil No: 3.25

Metnin okunuşu: Ortada armudî kısım: Emân mürüvvet.²⁰⁰
Sağ yaprak: Yâ seyyide'l-evvelîne.
Sol yaprak: Ve'l-âhirîn.
Altta; Emân lafzı senin ism-i şerîfinle müsâvîdir/Anınçün âşıkın zârı emândır Yâ Rasûlallâh.

Metnin Anlamı: Orta armudî kısım; Emân Mürüvvet.
Sağ ve sol yaprak: İlklerin ve sonların efendisi.
Altta: Aman kelimesi senin şerefli isminle eşittir, onun için âşığın zikri amandır Ey Allah'ın elçisi!

İmza ve Tarih: Ketebehû Muhammed Azîz 1334/Bunu Muhammed Azîz yazdı 1915.

Kompozisyon özellikleri: Dikine dikdörtgen levha siyah zemin üzerine sarı zırnık mürekkep ile yazılmıştır. Kalınlığı farklı ölçülerde olan kalemelerin kullanıldığı kompozisyon *armudî* formda terkip edilmiştir. *Emân* ibâresindeki *nun* ve *mürüvvet* kelimesindeki *te* harfi aynı yöne bakacak şekilde konumlandırılmıştır. Formun ortasında yer alan *vav* ve *mim-ra* harflerinin *nun* harfine kesiştiği yerler belirlenerek boyut kazandırılmıştır. *Elif* ve *mim* harfleri ise armudî formu oluşturmak üzere şekillendirilmiştir. *Yâ seyyide'l-evvelîne* kelimesindeki *ye* ve *sin* harfleri, *ve'l-âhirîn* ifadesindeki *elif* harfi yaprak formunun sınırlarını belirlemek için kullanılmıştır. Formun alt kısmını yarım daire şeklinde çevreleyen beyit ise satır istifi şeklinde

¹⁹⁹ Bu eser, 3 Mayıs-27 Haziran 2019 tarihleri arasında Yıldız Holding Sergi Salonu'nda düzenlenen "Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Kalem Güzelleri" sergisi için hazırlanan kataloğun 75. sayfasında yer almaktadır.

²⁰⁰ İnsânî özellikler ve erdemli davranışlar için kullanılan ahlâk terimi. Mükemmel insâniyet. Bkz. Mustafa Çağrıcı, "Mürüvvet", *DİA*, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul 2006, ss. 61-63.

tatbik edilmiştir. Armudî formun en güzel şekilde tatbik edildiği levha, olgun ve sade yazı üslûbuyla hem gözlere hem de gönüllere hoş gelmektedir.

Şekil 3.25. Yazı Kalıbı

Katalog No: 26

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Celî sülüs

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Serhat Aydın Koleksiyonu.²⁰¹

Eserin Boyutları: 75x75 cm.

Şekil No: 3.26

Metnin Okunuşu: Bismillâhirrahmânirrahîm Allâhü nûru's-semâvâti ve'l-erdi meselü nûrihî kemişkâtin fihâ misbâh, el-misbâhu fî zücâceh, ez-zücâcetü keennehâ

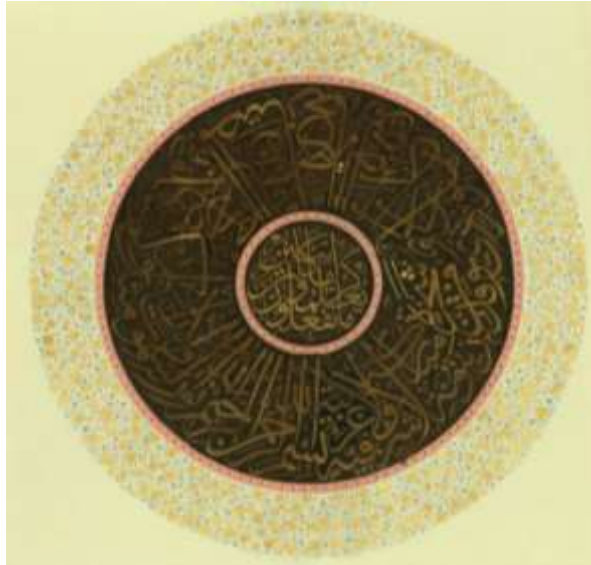
²⁰¹ <https://www.ketebe.org/eser/7835?ref=artist&id=166>, (Erişim: 08.01.2023).

kevkebü dūrriyyūn yukâdū min şeceratin mübâraкетин zeytûnetin lâ şarkiyyeh.²⁰²Kirâmen Kâtibîn, ye‘lemûne mâ tef‘alûn.²⁰³

Metnin Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allâh’ın adıyla; Allâh göklerin ve yerin nurudur. O’nun nurunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciye andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Oysa sizi gözetleyen muhafızlar, değerli yazıcılar vardır.

İmza ve Tarih: Ketebehû eş-Şeyh Azîz 1334/Bunu Şeyh Azîz yazdı 1915.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah zemin üzerine zerendûd uygulanarak müdevver kompozisyon oluşturulmuştur. Geniş bölümde terkip, besmele ile başlayıp sağdan sola doğru tam tur devam ederek yine besmele başlangıcında sonlanmaktadır. Gâyeler dikey harflerde tenâsüp oluştururken, bir bütün olarak teşrifatı uygun, ağır ve olgun bir yazı olduğu görülmektedir. Pembe rengine arasuyu üzerine negatif desenlerle çevrelenmiş merkezde ise âyetler yukarıdan aşağıya doğru okunabileceği şekilde istiflenmiştir. Eserin en dışını çevreleyen sarmal formda uygulanan halkârî bezeme, açık sarı zemin üzerinde olup aralara lacivert negatif süslemeler yine aynı şekilde uygulanmıştır. Uzun bir müddet temaşa etmeyi gerektiren eserin tezhibinin, renk ve desenlerin canlılığı göz önünde bulundurulursa yakın dönemde yapılmış olması muhtemeldir. Ketebe kaydında eş-Şeyh ibâresini gördüğümüz levhada, tarih istife uygun olarak kaydedilmiştir.

Şekil 3.26. Levha

²⁰² Nûr, 24/35. (Âyetten bir bölüm)

²⁰³ İnfitâr, 82/11-12.

Katalog No: 27

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Celî sülüs

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Tespit edilemedi.

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.27

Metnin Okunuşu: Kâlellâhü Te‘âlâ/Bel hüve Kur‘ânün mecîdün. Fî levhin mehfûz.²⁰⁴

Metnin Anlamı: Şüphesiz o (asılsız saydıkları kitap) şanı yüce bir Kur‘an’dır; Levh-i mahfûzdadır.

İmza ve Tarih: Ketebehû eş-Şeyh Azîz er-Rifâî 1334/Bunu Şeyh Aziz Rifâî yazdı 1915.

Kompozisyon Özellikleri: Dairevî formdaki yazı kahve rengi zemin üzerine siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. *Hüve* kelimesindeki *vav* birleşimi, *he* harfine mesafeli tutularak *bel* ibaresindeki *lam* harfine alan açılmıştır. *Mecîd* ifadesindeki *cim* harfi de keşide formunda kullanılarak küplü *ha* herflerinin ter kibini kolaylaştırmıştır. Üst kısımdaki boşluğa daha ince kalemle, *kalellâhü Te‘âlâ* ifadesi yazılan kompozisyonda, *mehfûz* kelimesindeki *he* harfi *fe* başından geçirilerek girift bir görünüm elde edilmiştir. Harf bünyelerinin olgun olduğu yazıda imza, *nun* harfinin çanağına kaydedilmiştir. Etrafına minik motifli cetvel çekilirken, mavi zemin üzerine çiçek motifli tezhiple kare şekli verilen ikinci cetvele geçiş yapılmıştır. Gri tonlardaki dış pervaz ile eser tamamlanmıştır.

²⁰⁴ Burûc, 85/21-22.

Şekil 3.27. Levha

- Katalog No :** 28
- Eserin Türü:** Levha
- Yazının Türü:** Celî sülüs
- Yazının Dili:** Arapça
- Erişim yeri:** <https://www.ketebe.org/en/artist/aziz-rifai-166>, (Erişim: 12.02.2024).
- Eserin Boyutları:** Tespit edilemedi.
- Şekil No:** 3.28
- Metnin Okunuşu:** Yâ Hazret-i Pîr Muhammed Behâeddîn Şâh-ı Nakşibendî el-Buhârî,²⁰⁵ Kuddise sirruhu'l-âlî.
- Metnin Anlamı:** Ey Hazret-i Pîr Muhammed Bahâeddîn Şâh-ı Nakşibendî el-Buhârî. Yüce sırrı mübârek ve temiz olsun.

²⁰⁵ Muhammed Bahâeddîn Şâh-ı Nakşibendî el-Buhârî (ö. 791-1389): Buhara yakınlarındaki Kasrîhindûvan köyünde doğdu. Uzun yıllar Emîr Külal'ın yanında kaldı. Uzun süren çok yönlü müridlik devresini tamamladıktan sonra tekrar köyüne dönerek müridlerini yetiştirmeye başlar. 3 Rebîülevvel 791 (2 Mart 1389) tarihinde doğduğu köyde vefat etmiştir. Nakşibendiyye tarikatının kurucusu olarak kabul edilmektedir. Bkz. Hamid Algar "Bahâeddin Nakşibend", *DİA*, C. 4, TDV Yayınları, İstanbul 1991, ss. 458-460.

İmza ve Tarih: Ketebehû eş-Şeyh Azîz er-Rifâî 1335/Bunu Şeyh Aziz Rifâî yazdı 1916.

Kompozisyon Özellikleri: Dairevî formda siyah is mürekkebiyle kahve rengi zemin üzerine tatbik edilmiştir. Teşrifata uygun olarak aşağıdan yukarıya doğru tasarlanan yazıda girift görüntüyü dengelemek için bolca keşide formu kullanılmıştır. Dikey harflerin yer aldığı üst bölümde harf yoğunluğu olup alt kısım daha ferah bir görünümde. Mukavver harflerin ustalıkla dizilimi kompozisyonun terkipini güçlendirmektedir. Sol üst köşede bırakılan boşlukla saygı ifadesi için alan açılmış çiçek motifli süslemelerle de istif kenarları değerlendirilmiştir. Yazı etrafına cetvel çekilerek arasuyu oluşturulan kompozisyon lacivert pervazla nihayete ermiştir.

Şekil 3.28. Levha

Katalog No:	29
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülüs
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi
Bulunduğu Yer:	Ender Kayan Koleksiyonu. ²⁰⁶

²⁰⁶ Serin, *Türk Hat Üstâdları I Hattat Aziz Efendi*, s. 68.

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.29

Metnin okunuşu: Kimsenin lütfuna olma tâlib
Bedeli cevher-i hürriyettir.²⁰⁷

Metnin Anlamı: Kimsenin iyiliğini isteme zirâ bedelini özgürlüğünle ödersin.

İmza ve Tarih: Ketebehû eş-Şeyh Muhammed Azîz er-Rifâî 1335/Bunu Şeyh Muhammed Aziz yazdı 1916.

Kompozisyon Özellikleri: Bu güzel sözler iki satır olarak beyaz zemin üzerine siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. İlk satırda dik harfler daha fazla yer alırken ikinci satırda ferah bir istif terkip edilmiştir. *Kimsenin* kelimesindeki *kef* sereni dik harflerle uyum içinde olup kompozisyondaki boşluklar; tezyinî öğeler, harekeler ve mühmel harflerle doldurulmuştur. Siyah renk cetvelle çevrelenen levhada tezyinat bulunmamaktadır.

Şekil 3.29. Levha

Katalog No: 30

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Celî sülüs

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu Env. No: 87.

Eserin Boyutları: 38x37 cm.

²⁰⁷ Vatan ve hürriyet şairi Namık Kemal'e ait beyit.

Şekil No: 3.30

Metnin Okunuşu: Meded Yâ Hazret-i Hadîce Cen'ân²⁰⁸ Ken'ân, Kuddise sırrahü'l-menân.

Metnin Anlamı: Yardım et Ey Hazret-i Hatice Cenân Kenân.

İmza ve Tarih: Ketebehû eş-Şeyh Azîz er-Rifâî 1336/Bunu Şeyh Aziz Rifâî yazdı 1917.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah zemin üzerine zerendûd uygulanmıştır. Daire şeklinde terkip edilen yazının sağ tarafında aynı formdaki *ha* harfleri ve solda, aşağıdan yukarıya doğru konumlandırılan *dal* harfleri estetik görünüm kazandırmaktadır. Kompozisyonda keşide formları tercih edilerek yoğunluk giderilmiştir. *Yâ* ibaresi uzun, *Ken'ân* kelimesindeki *elif* harfi ise kısa formda kullanılarak yazı insicâmı sağlanmıştır. *Nun* harfleri mukavver olup içine *kuddise sırrahü'l-menân* ibaresi yazılmıştır. Müdevver *dal* harfi bitiminde ketebe kaydı bulunan yazıya, altın ve beyaz renkte cetvel çekilmiştir. İki cetvel arası, yine aynı renklerde birbirini takip eden nokta ve yaprak motifleri ile tezyîn edilmiştir.

Şekil 3.30. Levha

²⁰⁸ Mutasavvıf- şair Kenân Rifâî'nin annesidir. Bkz. Mustafa Tahralı, "Kenan Rifâî", *DİA*, C. 25, TDV Yayınları, Ankara 2022, ss. 254-255.

Katalog No: 31

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Celî sülüs

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu Env. No: 02

Eserin Boyutları: 43x20 cm.

Şekil No: 3.31

Metnin okunuşu: Ve‘lemû enne‘l-cennete tahte zılâli’s-süyûf. Sadeka Rasûlullâh.²⁰⁹

Metnin Anlamı: Cennet kılıçların gölgesi altındadır. Allah Rasûlu doğru söyledi.

İmza ve Tarih: Ketebehû Azîz 1337/Bunu Aziz yazdı 1918.

Kompozisyon Özellikleri: Açık tonlardaki âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle, dikdörtgen formunda yazılmıştır. *Ve‘lemû* kelimesindeki *ayn* harfi su‘bâni formunda kullanılırken yazı sonunda yer alan *fe* harfi ise mürsel olarak tertip edilmiştir. Hemen üzerine ise *sadaka resûlullah* iifadesi daha ince bir kalemle tertip edilmiştir. Dik ve yatay harflerin birbirlerine olan nispetleri yazıyı öne çıkaracak güzelliktedir. Yazı kaidelerine uygun olduğu görülen eserde imza, vav çanağına atılarak boşluk değerlendirilmiştir. Altın cetvel çekilen kompozisyonda yer alan tezhip; siyah zemin üzerine renklendirilen çiçekler, yapraklar, goncalar ve minik bulutlarla oluşturulmuş olup Süheyl Ünver’in talebelerinden Mihriban Sözeri (Keredin) imzalıdır.

²⁰⁹ Hadis-i Şerif. İbnu‘l-Eş‘aş es-Sicistâni el-Ezdî Ebû Dâvud, *Sünen-i Ebî Dâvud*, Dâru‘l-Ma‘rife, Beyrut 2001.

Şekil 3.31. Levha

Katalog No:	32
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülûs
Yazının Dili:	Arapça
Erişim Yeri:	https://www.ketebe.org/en/artist/aziz-rifai-166 , (Erişim: 09.03.2024).
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.32

Metnin Okunuşu: Kâlellâhü Te'âlâ, ve in yekâdüllezîne keferû leyüzlikûneke biebsârihim lemmâ semi'u'z-zikrâ ve yekûlûne innehû lemeccnûn. Ve mâ huve illâ zikrun li'l-âlemîn.²¹⁰

Metnin Anlamı: Allah Te'âlâ buyurdu ki; O inkârcılar Kur'an'ı işittikleri zaman, seni gözleriyle devireceklermiş gibi bakar, “Şüphe yok o bir delidir” derler. Oysa Kur'an, âlemler için öğütten başka bir şey değildir.

İmza ve Tarih: Ketebehu'l-fakîr eş-Şeyh Muhammed Azîz er-Rifâî 1338/Bunu Fakir Şeyh Muhammed Aziz yazdı 1919.

Kompozisyon Özellikleri: İki satır şeklinde tatbik edilen istif nazar âyetini içermektedir. Siyah âharlı kağıt üzerine sarı zırnık mürekkep ile satır nizamında, harfler üstüste bindirilerek yazılmıştır. Kalemin sağlamlığı, harflerin olgunluğu ve terkinin güzelliği dikkat çekmektedir. Her iki satırda da yoğun görünüm mevcut olmasına rağmen gözü yormamaktadır. Dik harflerin *kef* serenleri ile olan uyumu,

²¹⁰ Kalem, 68/51-52.

engellenmiştir. Hareke ve tezyinî öğelerin bolca kullanıldığı eserin üst satırında, daha ince bir kalem ile istiflenen yazının sağında ve solunda iç içe üçgen formları bulunmaktadır. Bu üçgenler altın cetvelle belirlenerek içleri çiçek ve minik yaprak motifleri ile tezhiplenmiştir. Renkli dış pervazın içine kuzu cetvel çekilerek tamamlanmıştır.

Şekil 3.33. Levha

Katalog No:	34
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülüs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Abdullah Karataş Koleksiyonu. ²¹²
Eserin Boyutları:	30x21 cm.
Şekil No:	3.34
Metnin Okunuşu:	Aşağıdan yukarıya doğru; Hasan, Hüseyin, Fatıma, Ömer Osman, Alî, Muhammed, Ebu Bekir, Allah.
Metnin Anlamı:	Hasan, Hüseyin, Fatıma, Ömer Osman, Alî, Muhammed, Ebu Bekir, Allah.
İmza ve Tarih:	Ketebehû eş-Şeyh Azîz 1340/Bunu Şeyh Aziz yazdı 1921.
Kompozisyon Özellikleri:	Beyzî formda siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Zemin rengi olarak tercih edilen mavi renk, hattatın eserlerinde görmeye alışık olduğumuz türde değildir. İstifte yer alan <i>ayn</i> ve <i>ha</i> harflerinin küplü çekilişleri beyzî formla

²¹² Serin, *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 97.

tenasüp oluşturmaktadır. *Hüseyin* kelimesindeki *nun* harfi tam yuvarlanmayarak *Fatıma* İsminin, daha ince kalemle yazılabileceği alan sağlanmıştır. *Ali* isminde yer alan *ye* harfi zülfıkar formda tatbik edilerek *ayn* küplerinin içinden geçmektedir. Teşrifata uygun olacak şekilde *Lafza-i Celâl* kompozisyonun en üst kısmına tertip edilmiştir. Oval şeklinde cetvel çekilerek desenli ince bir bordür oluşturulmuştur. Beyzî formun etrafı ise sarı tonlarındaki gelgit ebru ile çevrelenerek levha tamamlanmıştır.

Şekil 3.34. Levha

Katalog No:	35
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülüs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Türk ve İslâm eserleri Müzesi Kütüphanesi. Env. No: 3436.
Eserin Boyutları:	59x65 cm.
Şekil No:	3.35

Metnin Okunuşu: Fellâhü hayrun hâfizen ve hüve erhâmü'r-râhimîn.²¹³

Metnin Anlamı: En iyi koruyucu Allâh'tır. O, acıyanların en merhametlisidir.

İmza ve Tarih: Ketebehü eş-Şeyh Azîz 1340/Bunu Şeyh Azîz yazdı 1921.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah mukavva üzerinde yer alan zerendûd yazı oval şeklinde istiflenmiştir. Küplü *ayn* harflerinin yazıda dikkat çekecek nitelikte terkip edilmesi, *elif* harfinin ise merkezde yer bulması kompozisyona latîf bir görünüm kazandırmıştır. Sol tarafta üst üste istiflenen *vav* harfleri müdevver haliyle kullanılarak, *râhimîn* ibâresindeki *nun* harfine olan mesafesinde dikey olarak tarih yazılmıştır. *Lafzatullâh* ise istifin en üstünde yer almaktadır. Ketebe kaydı sol alt köşede olup tezyinî işaretler forma uygun olarak tatbik edilmiştir. Yazı zemininde oluşan tahribat bütünlüğü bozmamış olsa da kompozisyonun görselini etkileyecek boyuttur.

Şekil 3.35. Levha

Katalog No: 36

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Sülüs-Celî sülüs

Yazının Dili: Arapça

²¹³ Yûsuf, 12/64. (Âyetten bir bölüm)

Bulunduğu Yer: Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu Env. No: 69.

Eserin Boyutları: 35x44 cm.

Şekil No: 3.36

Metnin Okunuşu: Armut formunda: Amân yâ Hüseyin meded senden.

Sağ yaprakta altında: Hüseyinî Kerbelâ'nın vâkıât-ı mâtem-engîzi

Zemânî hâme-i sû-yi hurûfiyle edâ olmaz

Sol yaprakta ve altında: Fasîhâ nüh felek Yâkût-ı zemân ile pür olsa

O mihr-i âlemin bir katre kanına bahâ olmaz.

İmzanın sağında ve solunda: Sanma ol sürh-i seher mihr-i felekdir görünen

Her şafak hûn-ı Hüseyin ile güneş kan ağlar.²¹⁴

Metnin Anlamı: Sağ yaprakta altında: Hz. Hüseyin'in başından geçen matem gerektiren olaylar, ses ve harflerin kaleminin diliyle anlatılamaz.

Sol yaprakta ve altında: Ey Fasîh eğer dokuz kat gökler en değerli yakutlarla dolsa, o âlemin güneşi olan zatın bir damla kanının değeri kadar etmez.

İmzanın sağında ve solunda: Her sabah görünen seher kızılığını dünyanın güneşi sanma, her şafak vakti Hz. Hüseyin'in (r.a.) kanı ile güneş kan ağlar.

İmza ve Tarih: Ketebehû eş-Şeyh Azîz er-Rifâî 1341/Bunu Şeyh Aziz Rifâî yazdı 1922.

Kompozisyon Özellikleri: Hafif desenli kâğıdın üzerine siyah is mürekkebiyle armudî formda yazılmıştır. Celî sülüs yazıda, *emân* kelimesinin başındaki ve *mim*den sonraki *elif*lerin stilize edilmesiyle armudî formun sınırları belirlenmiştir. Armudun sapına bağlanmış yaprak terkipleri sülüs hattı ile olup harflerin keşideleriyle form oluşturulmuştur. Yaprakların dış kısmında ise hilal şeklinde rikâ' hattı yer almaktadır. Hattat İmzasının sağına ve soluna yine hilal şeklinde bir başka beyit terkip edilmiştir. Altın ve renkli cetvellerle çevrelenen yazıda dış bordür, açık renk zemin üzerine yeşil tonlarında iç içe geçmiş rûmî motiflerle tezyîn edilmiştir.

²¹⁴ Fasîh Dede şiiri. Fasîh Ahmed Dede (ö. 1111/1699): Divan şairi ve Hattat Fasîh Dede, 17. yüzyılın ikinci çeyreğinin başlarında İstanbul'da doğdu. Arapça ve Farsça'ya olan hâkimiyetinden iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır. Hattat Derviş Ali'den sülüs ve nesih öğrenen Fasîh, hurde ta'lik hattını ilk yazan hattat olarak anılmaktadır. Mustafa Çıpan, "Fâsîh Ahmed Dede", *DİA*, C. 12, TDV Yayınları, İstanbul 1995, ss. 213-214.

Resim-yazı türü olan tasarım; hattatın başarısına, zekâ ve becerisine bir örnektir. Özenle istiflenen kelimelerde, teşrifat hatası veya harf bünyelerine dâir herhangi bir hata görülmemektedir. İstif zorunluluğu ile elif harfleri bükülerek kullanılmış olsa da okunmasına engel teşkil etmemektedir. Yaprığın içine istiflenen beytin, dış kısma tekrar yazılmış olması da çözümlemeyi kolaylaştırmaktadır.

Şekil 3.36. Levha

Katalog No:	37
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülüs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Tespit edilemedi.
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.37

Metnin Okunuşu: Sübhânellâhi ve'l-hamdülillâhi ve lâ ilâhe illellâhu vallâhu ekber ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-alliyyi'l-azîm.²¹⁵

Metnin Anlamı: Allah bütün noksan sıfatlardan münezzehtir, bütün hamdler ona mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur, Allah en büyüktür. Azamet sahibi Yüce Allah'tan başkasında güç ve kudret yoktur.

İmza ve Tarih: Ketebehû Azîz 1341/Bunu Aziz yazdı 1922.

Kompozisyon Özellikleri: Kahve tonlarındaki zemin üzerine terkip edilen yazı siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Dik harflerin yoğun olarak yer aldığı kompozisyonun üst kısımlarına tatbik edilen vav harfleri ve istifin sonundaki *ayn* harflerinin nizâmi duruşu yazıya hareket kazandırmıştır. Tezyinî işaretler, harekeler ve mühmel harflerle leke dengesi sağlanmıştır. Altın cetvel ve klasik tezhiplerle bezenen iç bordür ve mavi zemin üzerine uygulanan klasik motiflerin cetvelle birleştirilmesiyle oluşturulan dış süsleme ile kompozisyon sonlanmıştır.

Şekil 3.37. Levha

Katalog No:	38
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülüs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Tespit edilemedi.
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.38

²¹⁵ Tesbih duası. Tesbih: Allah'ın bütün noksan sıfatlardan münezzehtir ve yüce olduğuna inanıp bunu söz ve davranışlarla ifade etme anlamında bir terim. Metin Yurdağür, "Tesbih", *DİA*, C. 40, TDV Yayınları, İstanbul 2011, ss. 527-528.

Metnin Okunuşu: Kâlellâhü Te‘âlâ fi kitâbihi’l-azîzi’l-mübîn.

Metnin Anlamı: Yüce Allah açık ve anlaşılır şerefli kitabında buyurdu.

İmza ve Tarih: Ketebehû Azîz 1344/Bunu Aziz yazdı 1925.

Kompozisyon Özellikleri: Ferah görünümlü kompozisyon, açık tonlardaki zemin üzerine siyah is mürekkebiyle terkip edilmiştir. Satır istifi formunda tasarlanan yazıda *Lafza-i Celâl*, ma‘kuse ye harfinin üst kısmına tatbik edilmiştir. *Te‘âlâ* kelimesindeki *ayn* harfinin keşideli hâli kullanılarak istifte tasarrufa gidilmiştir. Yazı sonunda yer alan *mübîn* kelimesinde *ye* ve *nun* harfleri *be* harfinin devamına değil üst kısmına iliştilmiştir. Harekeler ile tezyinî unsurlar sadeliği bozmayacak miktarda kullanılarak eserin düzeni sağlanmıştır. Yazı etrafı, siyah zemin üzerine çekilen iki ayrı altın cetvelle çevrelenerek beyaz renkte ugulanan üçüncü cetvelle kompozisyon nihayete ermiştir.

Şekil 3.38. Levha

Katalog No: 39

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Celî sülüs

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu Env. No: 19.

Eserin Boyutları: 33x34.5 cm.

Şekil No: 3.39

Metnin okunuşu: ‘Uluvvu’l-himmeti mine’l-îmân.²¹⁶

Metnin Anlamı: Himmetin (Kalbin) Allah’a yönelmesinin yüceliği imandandır.

İmza ve Tarih: Ketebehû Azîz 1347/Bunu Aziz yazdı 1928.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah zemin üzerine zerendûd uygulanmıştır. Dairevî formdaki, olgun ve ağır yazı örneğinde, *ayn* küpüne yerleştirilen *vav* harfi ustalık göstergesidir. Dik harfleri kesen *min* ibaresinin, terkîbî güçlendirdiği yazıda çok az miktarda hareke yer almaktadır. Yazı boşlukları yoğun negatif desenlerle ve daire formunun etrafı kare şekli oluşturacak tarzda buket çiçekler, kurdeleler ve akant yapraklarıyla tezhiplenmiştir. Yazının ve tezhibin aynı tonlarda olup motiflerin çok yoğun olarak kullanılması yazıyı gölgede bırakmıştır.

Şekil 3.39. Levha

Katalog No: 40

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Celî sülüs

Yazının Dili: Arapça

²¹⁶ Hâdimî, Ebu Said, *Tarîkatü’l-Muhammediyye fi-Şerhi Tarîkatı Muhammediyye*, C. 4, Halep 1348, s. 263’te yer alan eserde hadis-i şerîf olarak belirtilmişken; Bursevî, *Rûhu’l-Beyân*, C. 7, s. 73’te ise Hz. Ali’nin sözü olarak kitabına almaktadır.

Erişim Yeri: <https://www.fikriyat.com/yazarlar/ugur-derman/2018/03/16/hat-sanatinin-buyuk-isimleri-28>, (Erişim tarihi: 22.05.2024).

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

şekil No: 3.40

Metnin Okunuşu: Rikâ‘, sırasıyla sağ, sol üst köşeler: Kâlellâhü Te‘âlâ; Ellezîne yünfikûne fi’s-serrâi ve’d-darrâi.

Celî sülüs: Ve’l-kâzimîne’l-ğayza ve’l-âfine ani’n-nâs.

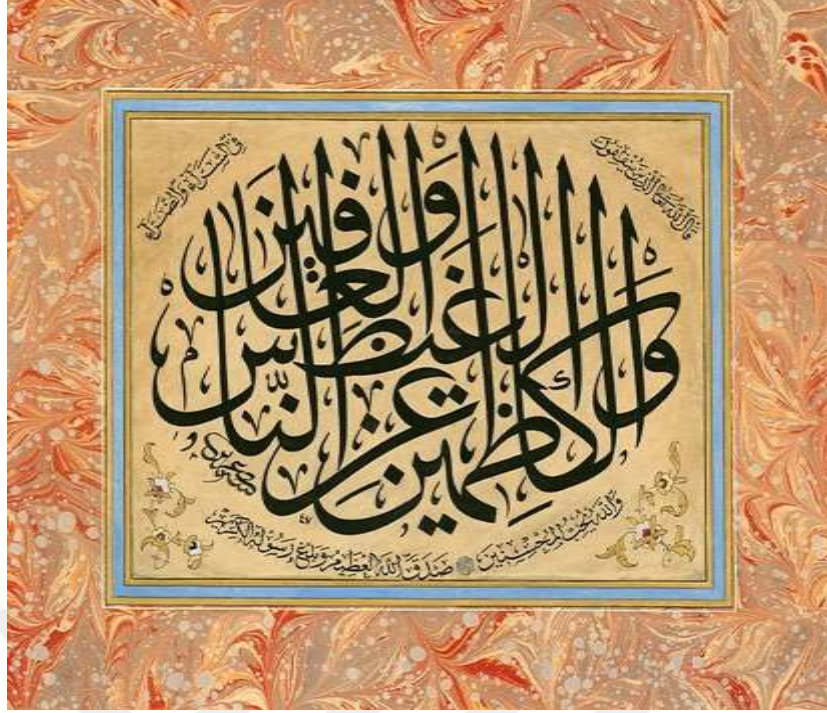
Altta yer alan satır: Vallâhü yuhibbû’l-muhsinîn.²¹⁷ Sadakallâhü’l-azîm ve belleğa Resûlühü’l-Kerîm.

Metnin Anlamı: Onlar (Takva sahipler) bollukda da darlıkda da Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yenerler, insanları affederler. Allah işini güzel yapanları sever. Yüce olan Allah, şühhesiz doğru söylemiştir ve onu, resûlü bize ulaştırmıştır.

İmza ve Tarih: Ketebehü Azîz 1347/Bunu Aziz yazdı 1928. Rifâi yazdı.

Kompozisyon Özellikleri: Kompozisyon, siyah is mürekkebiyle nohudî renk âharlı kâğıda tatbik edilmiştir. Beyzî formdaki yazıda dik harflerin terkibi üst sınırı belirleyecek şekilde ustalıkla yapılarak estetik görünüm sağlanmışır. Celî sülüsde, âyetin başlangıç ve bitiş ibarelerinin formun en geniş kısmına denk getirilmiş olması hattatın yazıdaki muvaffakiyeti ve becerisini göstermektedir. Devamında, âyetten bölümler rikâ‘ hattıyla, oval formu koruyacak halde boşluklara yazılmışır. Sağ ve sol alt köşelere süsleme yapılan yazının etrafı altın cetvelle ve mavi renk arasuyu ile çevrelenmiştir. Pastel tonlarındaki gelgit ebrulu pervaz ise yazıyı ön plana çıkaran unsurlardandır.

²¹⁷ Âl-i İmrân, 3/134.

Şekil 3.40. Levha

Katalog No:	41
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülûs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Tespit edilemedi.
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.41
Metnin Okunuşu:	Ve zeyyennâhâ li'n-nâzirîn. Ve hafıznâhâ min külli şeytânî'r-racîm. ²¹⁸
Metnin Anlamı:	Ve seyredenler için ona güzel bir görünüm verdik. Onları her kovulmuş şeytana karşı koruduk.
İmza ve Tarih:	Ketebehû Azîz 1348/Bunu Aziz yazdı 1929.

²¹⁸ Hicr, 15/16-17.

Kompozisyon Özellikleri: Harf nispetleri ve teşrifât bakımından başarılı bir yazı olduğunu söyleyebiliriz. Kompozisyonda bazı dik harfler yerine göre ideal ölçüden daha uzun tatbik edilmiştir. *Zeyyennâhâ* ve *hâfeznâhâ* kelimelerindeki *elif* harflerinin iç içe gelecek şekilde istiflenmesi estetik boyut kazandırmıştır. Bununla beraber *hâfeznâhâ* ve *şeytân* ifadelerindeki elif harflerinde tetâbuk uygulanmıştır. Yazı bütününde harflerin kesişme yerleri boyutlandırılarak form tamamlanmıştır. Hareke ve tezyinî unsurlarla leke dengesinin sağlandığı yazıda imza alt boşluğa kaydedilmiştir.

Şekil 3.41. Levha

Katalog No:	42
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülüs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu. ²¹⁹
Eserin Boyutları:	33x79 cm.
Şekil No:	3.42

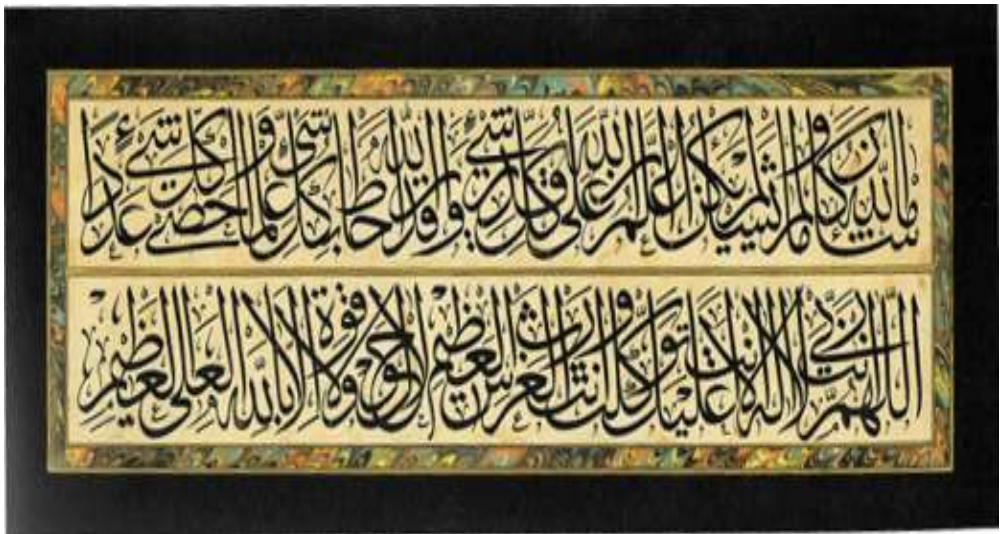
²¹⁹ Bu eser, 3 Mayıs-27 Haziran 2019 tarihleri arasında, Yıldız Holding Sergi Salonu'nda düzenlenen "Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Kalem Güzelleri" sergisi için hazırlanan kataloğun 59. sayfasında yer almaktadır.

Metnin Okunuşu: Mâşâallâhü kâne ve mâ lem yeşe'lem yekün e'lemü ennellâhe alâ külli şey'in kadîr ve ennellâhe kad ehâta bikülli şey'in 'ilmen ve ehsâ külle şey'in adeden. Allâhümme ente Rabbî lâ ilâhe illâ ente aleyke tevekkeltü ve ente Rabbü'l-arşi'l-azîm lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm.²²⁰

Metnin Anlamı: Allah'ın dilediği olur, dilemediği olamaz. Ben biliyorum ki Allah'ın her şeye gücü yeter ve O'nun ilmi her şeyi kuşatır ve her şeyin adedini ve sayısını O bilir. Allah'ım sen benim Rabbimsin. Senden başka ilah yoktur, sana güvendim ve sen ulu arşın Rabbisin.

İmza ve Tarih: İmza ve tarih mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Krem rengi âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Satır nizâmında, iki bölüm hâlinde terkip edilen kompozisyonda, harfler örülerek girift bir görünüm sağlanmıştır. İlk satırda tatbik edilen *maşâellâhü* ve *kâne* ifâdelerindeki *elif* harfi bağlantısında tetâbuk uygulanmıştır. Aynı satırın sonunda yer alan *adeden* kelimesindeki *dal* ve *elif* harfleri yazı sınırının korunması bakımından üst üste istiflenmiştir. İkinci satırda da yatay ve dikey harflerin ustalıklı dizilimi hattatın muvaffakiyetini göstermektedir. Yazının bütününde ise hareke ve teşrifi unsurlarla mükemmel bir dengenin sağlandığını söylemek mümkündür. Satır arası ve yazı etrafına altın cetvel çekilen eserde, canlı renklerden oluşan taraklı ebruyla bordür oluşturulmuştur. Siyah paspartu ile de bordür etrafı çevrelenerek yazı ön plana çıkarılmıştır.

Şekil 3.42. Levha

²²⁰ Arapça dua metni.

Katalog No:	43
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülüs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Tespit edilemedi.
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.43
Metnin Okunuşu:	İn yensur kûmullâhü felâ ğâlîbe leküm. ²²¹
Metnin Anlamı:	Allah size yardım ederse artık sizi yenecek hiçbir kimse yoktur.
İmza ve Tarih:	Ketebehû Azîz/Bunu Aziz yazdı. Tarih mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah is mürekkebiyle açık renk zemin üzerine tatbik edilen yazı, dikdörtgen formundadır. *Kûmullâh* kelimesindeki *elif* harfi *in* ibaresinde yer alan *elif* harfine göre daha kısa kullanılarak *yensuru* ifadesine alan sağlanmıştır. *Ġâlîbe* ibaresindeki dik harfler *lekum* kelimesini keserek yazıya hareket kazandırılmıştır. Terkipte, *kef* serenlerinin kompozisyonun üst sınırını taşmayacak şekilde ideal ölçüden daha kısa kullanıldığını görmekteyiz. Harekeler, mühmel harfler ve tezyinî öğeler ile dengelenen kompozisyona turuncu renkte cetvel çekilerek yazı ön plana çıkarılmıştır.

Şekil 3.43. Levha

²²¹ Âl-i İmrân, 3/160. (Âyetten bir bölüm)

Katalog No:	44
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülüs
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi
Bulunduğu Yer:	Prof. Dr. Faruk Akçal'dan. ²²²
Eserin Boyutları:	43x44 cm.
Şekil No:	3.44
Metnin Okunuşu:	Fahr-i sâdât-ı kirâm u pîşvâ-yı ârifin Mazhar-ı sırr-ı halîl ü nuhbe-i ehl-i yekîn Bülbül-i gülzâr-ı âteş-gâh-ı aşk-ı lâ yezâl Hazret-i Ahmed Rifâî râfi'-i a'lâm-ı dîn. ²²³
Metnin Anlamı:	Ulu seyyidlerin iftihârı ve âriflerin reisi Dostluk sırrına eren kimse ve Hakk'ı yakinen bilenlerin seçkini Ebedî aşk mâbedinin gül bahçesindeki bülbül. Dinin sancaklarını yükselten, Ahmed Rifâî Hazretleri.
İmza ve Tarih:	İmza ve tarih mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Açık renk âharlı kâğıt üzerine dört satır hâlinde tertip edilen kompozisyon siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. İlk bakışta kalemden çıktığı gibi, tashîh edilmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Satırlarda bazı harfler, yazı sınırlarının belirlenmesi bakımından üst kısma gelecek şekilde istiflenmiştir. Yine satır sonlarındaki harfler mevkûfe formda bırakılarak denge sağlanmış, teşrifî öğeler ve harflerin dizilimi ile de terkipte tenasüp oluşturulmuştur. Eserin bütününde sade ve ferah görünüm ön plana çıkmakta ve yazının tashîhsiz hâli dahi hattatın becerisini göstermektedir. Satır aralarına altın cetvel çekilen kompozisyonun etrafı yeşil tonlarındaki battal ebru ile çevrelenerek eser tamamlanmıştır.

²²² Serin, *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 75.

²²³ Klasik Türk şiirinin son dönem büyük şairlerinden Şeyh Galib şiiri. Şeyh Galib (ö. 1213/1799): 1171'de (1757) İstanbul'da Yenikapı Mevlevihânesi yakınlarındaki bir evde dünyaya gelmiştir.

Şekil 3.44. Levha

Katalog No:	45
Eserin Türü :	Levha
Yazının Türü:	Celî sülüs
Yazının Dili :	Arapça
Bulunduğu Yer:	Nâdîde Uluand'dan. ²²⁴
Eserin Boyutları:	16x37 cm.
Şekil No:	3.45
Metnin Okunuşu:	Muhammed. Aleyhi's-selâm.
Metnin Anlamı:	Muhammed. Selam üzerine olsun.
İmza ve Tarih:	Ketebehû Azîz/Bunu Aziz yazdı. Tarih mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Zerendûd olarak uygulanan yazının zemini beyaz renkte olup çokça tercih edilen İsm-i Nebî çalışmasına güzel bir örnek olduğunu söyleyebiliriz. Klâsik formda tatbik edilen yazıda hürmet ifâdesi alışlagelmiş hâliyle

²²⁴ Serin, *Türk Hat Üstâdları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 91.

dal harfi bitimine istiflenmiştir. Müdevver şeklindeki süslemede yazı etrafına çekilen cetvel araları klâsiğin dışında bir üslûpla örülmüştür. Lacivert zemin üzerindeki tezyinât ise pençlerden²²⁵ ve stilize edilmiş yapraklardan oluşmaktadır. İkinci cetvelin ardından köşebentler rûmî²²⁶ motiflerle oluşturularak eser nihâyete ermiştir. Kompozisyonun tezhibi Nâdîde Uluant imzalıdır.

Şekil 3.45. Levha

Katalog No:	46
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülûs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu. ²²⁷
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.46
Metnin Okunuşu:	Yâ Hazret-i Pîr Seyyid Sultân Ahmed er-Rifâî. Ebe'l-alemeyn. ²²⁸

²²⁵ çiçeklerin kuş bakışı görünüşünün üslûplaştırılmasıyla çizilen bir motif. İnci Ayan Birol, “Tezhip”, *DİA*, C. 41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, ss. 61-62.

²²⁶ Birbirine bağlı kıvrım dallar ile uçlarındaki bademe benzer yapraklardan oluşan Türk süsleme biçimi. Şeyda Yavuz, *Süsleme Sanatlarında Rumi Motifi ve Tarihsel Gelişimi*, Yüksek lisans Tezi, Ankara 2008, s. 13.

²²⁷ Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1999.

Sağ sancakta: Lâ ilâhe ilellâhü'l-melikü'l-hakku'l-mübîn, Muhammedün Rasûlullâhi sâdiku'l-va'dil emîn.²²⁹

Sol sancakta: Nesrun minellâhi ve ve fethün karîb, ve beşşiri'l-mü'minîn Yâ Muhammed.²³⁰

Metnin Anlamı: Ey Hazret-i Pîr Seyyid Sultân Ahmed er-Rifâî. İki bayrak sahibi.

Sağ Sancakta: Bütün saltanat ve hükümrancılık kendisinin olan ve apaçık yegâne hakikatin ta kendisi olan Allah'tan başka ilâh yoktur. Vadinde sadık ve emin olan Muhammed, Allah'ın rasûlüdür.

Sol sancakta: Allah'ın yardımı ve yakın bir fetih! Haydi müminleri müjdele. Ey Muhammed!

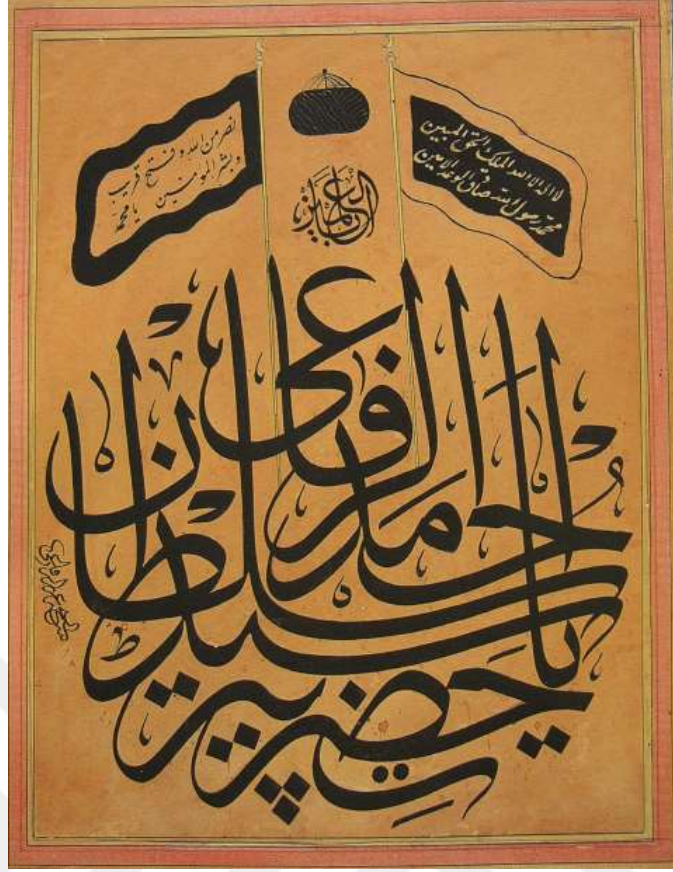
İmza ve Tarih: Ketebehû eş-Şeyh Azîz er-Rifâî/Bunu Şeyh Aziz Rifâî yazdı. Tarih mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Müdevver formda terkip edilen yazı siyah is mürekkebiyle kahve tonlarındaki zemin üzerine uygulanmıştır. Yuvarlak hatlı harflerin alt zemini oluşturmasıyla başlayan kompozisyonda dik harflerin ve keşidelerin ustalıklı kullanımı dikkat çekmektedir. Harflerdeki ritim, kararında kullanılan hareke ve tezyinî unsurlarla dengenin sağlandığı istif, hattatın başarısını göstermektedir. Yazıdan yükselen iki bayrağa ise hurde ta'lik hattıyla dua ifâdesi ve âyet terkip edilmiştir. Bayrakların arasında tarîkat tâcî yer alırken hemen altına Ken'ân Rifâî'ye isnad edilen *ebe'l-alemeyn* ibaresi sülüs hattıyla yazılmıştır. Yazı etrafına çekilen iki cetvel arası pastel renkle doldurularak sol tarftaki boşluğa dikey olarak imza tatbik edilmiştir.

²²⁸ Ahmed er-Rifâî'nin soyu, baba yönünden Hz. Hüseyin'e anne yönünden ise Hz. Hasan'a dayandığı için *İki Bayrak Sahibi* lakabı verilmiştir. (Kaynak bulunamadı).

²²⁹ Bir dua ifadesidir.

²³⁰ Saff, 61/13. (Âyetten bir bölüm)

Şekil 3.46. Levha

Katalog No:	47
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülûs
Yazının Dili:	Arapça
Erişim Yeri:	İstanbul Antik Sanat Müzayedesı, 19 Haziran 2022. (Erişim Tarihi: 26.04.2024)
Eserin Boyutları:	36x49 cm.
Şekil No:	3.47
Metnin Okunuşu:	Celî sülûs: Muhammed. Aleyhi's-selâm.

Gubârî: Ellezîne keferû ve saddû an sebîlillâhi edalle e'mâlehum. Ve'l-lezîne âmenû ve amilu's-sâlihâti ve âminû bimâ nûzzile alâ muhammedin ve hüve'l-hakku min rabbihim keffera anhüm seyyiâtihim ve esleha bâlehüm. Zâlike bienne'l-lezîne keferû't-tebe'û'l-bâtîle ve enne'l-lezîne âme't-tebe'û'l-hakka min rabbihim, kezâlike yedribullâhü linnâsi emsâlehüm. Feizâ lekîtümü'l-lezîne keferû fedarbe'r-rikâb, hattâ

izâ eshantümûhüm feşeddû'l-vesâka feimmâ mennen be'dü ve immâ fidâen hattâ teda'a'l-harbü evzârahâ, zâlike ve lev yeşâullâhü le'n-tesara minhüm ve lâkin liyeblüve be'daküm bibe'din, ve'l-lezîne kutilû fî sebîlillâhi felen yüdille e'mâlehüm. Seyehdîhim ve yuslihu bâlehüm. Ve yüdhülühümü'l-cennete arrafehâ lehüm. Yâ eyyühellezîne amenû in tensurullâhe yensurküm ve yüsebbit akdâmeküm. Vellezîne keferû feta'sen lehüm ve edalle a'mâlehüm. Zâlike biennehüm kerihû mâ enzelellâhü feahbeta a'mâlehüm. E-felem yesirû fi'l-erdı feyenzurû keyfe kâne âkıbetüllezîne min kablihî demmerallâhü aleyhim ve li'l-kâfirîne emsâlühâ. Zâlike biennellâhe mevllellezîne amenû ve enne'l-kâfirîne lâ mevlâ lehüm. İnnellâhe yüdhülüllezîne âmenû ve amilu's-sâlihâti cennâtin tecrî min tahtihe'l-enhâru vellezîne keferû yetemette'ûne ve ye'külüne kemâ te'külü'l-en'âmü ve'n-nâru mesve'l-lehüm. Ve keeyyin min karyetin hiye eşeddü kuvveten min karyetikelletî ahracetke ehleknâhüm fe lâ nâsıra lehüm. E-femen kâne alâ beyyinetin min rabbihî kemen züyyine lehü sûü amelihî ve't-tebeû ehvâehüm. Meselü'l-cennetilletî vüide'l-mütteküne fihâ enhârun min mâin ğayri âsinin ve enhârun min lebenin lem yeteĝayyer ta'mühü ve enhârun min hamrin lezzetin li's-şâribine ve enhârun min aselin musaffan ve lehüm fihâ min külli's-semerâti ve mağfiratün min rabbihî kemen hüve hâlidün fi'n-nâri ve sükû mâen hamîmen fe-kattaa em'âehüm. Ve minhüm men yestemi'u ileyke hattâ izâ haracû min 'indike kâlû lillezîne ütül-ilme mâzâ kâle ânifen ülâikellezîne tabeallahü alâ kulûbihîm ve't-tebe'û ehvâehüm. Vellezînehtedev zâdehüm hüden ve âtâhüm tekvâhüm. Fehel yenzurüne ille's-sâ'ate en te'tiyehüm beĝteh, fekad câe eşrâtuha feennâ lehüm izâ câethüm zikrâhüm. Fa'lem ennehu lâ ilâhe illellâhü vestaĝfir lizembike ve li'-mü'minîne ve'l-mü'minât vallâhü ya'lemü mütekallebeküm ve mesvâküm. Ve yekülüllezîne amenû lev lâ nüzzilet surâten feizâ ünzilet sûratün muhkemetün ve zükira fihe'l-kıtâlü raeytellezîne fî kulûbihîm meradun yenzurüne ileyke nazara'l-maĝsiyyi aleyhi mine'l-mevti fe evlâ lehüm. Tâatün ve kavlün ma'rufün fe izâ azeme'l-emru felev sadekullâhe lekâne hayra'l-lehüm. Fehel aseytüm in tevelleytüm en tüfsidü fi'l-erdı ve tükattı'û erhâmeküm. Ülâikellezîne le'anehümüllâhü feesammehüm ve a'mâ ebsârahüm. E-felâ yetedebberüne'l-kur'âne em alâ kulûbin ekfâlühâ. İnnellezîne'r-teddü alâ edbârihim min be'di mâ tebeyyene lehümü'l-hüde's-şeytânü sevvele lehüm ve emlâ lehüm. Zâlike biennehüm kâlû lillezîne kerihû mâ nezelellâhü senütî'uküm fî be'di'l-emri vallâhü ya'lemü isrârahüm. Fekeyfe izâ teveffethümü'l-melâiketü yadribüne vücûhehüm ve edbârahüm. Zâlike biennehümüttebe'û mâ eshatallâhe ve kerihû

rıdvânehu feehbeta a'malehüm. Em hasibellezîne fî kulûbihim meradun en len yuhricellâhü adğânehüm. Ve lev neşâü leeraynâkehüm fele'araftehüm bisîmâhüm, ve leta'rifennehüm fî lahni'l-kavli vallâhü ya'lemü a'mâleküm. Ve leneblüvenneküm hattâ na'leme'l-mücâhidîne min küm ve's-sabirîne ve neblüve ahabâraküm. İnnellezîne keferû ve saddû an sebîlillâhi ve şakku'r-rasûle min be'di mâ tebeyyene lehümü'l-hüdâ len yedurrullâhe şey'en ve seyuhbitu a'mâlehüm. Ya eyyühellezîne âmenu etiy'ullhe ve etiy'u'r-rasûle ve lâ tübtılû a'mâleküm. İnnellezîne keferû ve saddû an sebîlillâhi sümme mâtu ve hüm küffârun felen yeğfirallâhü lehüm. Felâ tehinû ve ted'û ile's-selmi, ve entümü'l-a'levne vallâhü me'aküm ve len yetiraküm a'mâleküm. İnneme'l-hayatü'd-dünyâ le'ibün ve lehvün ve in tü'minû ve tettekû yü'tiküm ücûraküm ve lâ yes'elküm emvâleküm. İn yes'elkümûhâ feyuhfiküm tebhalû ve yuhric edğâneküm. Hâ entüm hâülâi tûd'avne litünfikû fî sebîlillâhi, feminküm men yebhalü feinnemâ yebhalu an nefsihî, vallâhü'l-ğaniyyü ve entümü'l-fükâra', ve in tetevellev yestebdil kavmen ğayraküm sümme lâ yekûnû emsâleküm.

Metnin Anlamı: Celî sülûs: Muhammed. Selam üzerine olsun.

Gubârî: İnkâr edenler ve Allah yolundan alıkoyanlar var ya; İşte Allah onların bütün amellerini boşa çıkarmıştır. İnanıp salih ameller işleyenlerin ve Muhammed'e indirilene -ki o Rablerinden gelen haktır- inananların ise Allah günahlarını örtmüş ve hallerini düzeltmiştir. Bu, inkâr edenlerin bâtıla uymaları ve inananların Rablerinden gelen gerçeğe uymalarından dolayıdır. İşte Allah, onların örnek teşkil edecek durumlarını insanlara böyle anlatır. (Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onları çökertip etkisiz hale getirdiğinizde bağı sıkı bağlayın (sağ kalanlarını esir alın). Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin. Savaş sona erinceye kadar hüküm budur. Eğer Allah dileseydi onlardan öd alırdı. Fakat sizi birbirinizle denemek için böyle yapıyor. Allah yolunda öldürülenlere gelince, Allah onların amellerini asla boşa çıkarmayacaktır. Onları doğruya ve güzele erdirecek ve durumlarını düzelterektedir. Onları, kendilerine tanıttığı cennete koyacaktır. Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a yardım ederseniz (emrini tutar, dinini uygularsanız), O da size yardım eder ve ayaklarınızı sağlam bastırır. İnkâr edenlere gelince, yıkım onlara! Allah, onların işlerini boşa çıkarmıştır. Bu, Allah'ın indirdiğini beğenmemeleri, bu sebeple de Allah'ın onların amellerini boşa çıkarmasındandır. Onlar yeryüzünde dolaşıp, kendilerinden öncekilerin sonlarının nasıl olduğuna bakmadılar mı? Allah, onları yerle bir etmiştir. İnkâr

edenlere de bu akıbetin benzerleri vardır. Bu, Allah'ın inananların yardımcısı olması, inkâr edenlerin ise, hiçbir yardımcısı bulunmamasından dolayıdır. (Ey Muhammed!) Seni çıkaran kendi memleket halkından daha güçlü nice memleket halkları vardı ki, biz onları helak ettik. Onların hiçbir yardımcısı da olmadı. Rabbinin katından açık bir belgesi olan kimse, kötü işleri kendisine güzel gösterilen ve nefislerinin arzularına uyan kimseler gibi midir? Allah'a karşı gelmekten sakınanlara söz verilen cennetin durumu şöyledir: Orada bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları ve süzme bal ırmakları vardır. Orada onlar için meyvelerin her çeşidi vardır. Rablerinden de bağışlama vardır. Bu cennetliklerin durumu, ateşte temelli kalacak olan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu? Onlardan seni dinleyenler vardır. Fakat senin yanından çıktıkları zaman (alay ederek), kendilerine bilgi verilmiş olanlara, "Az önce ne söyledi?" derler. İşte bunlar, Allah'ın, kalplerini mühürlediği ve nefislerinin arzularına uyan kimselerdir. Hidayete erenlere gelince, Allah onların hidayetini artırır. Onların Allah'a karşı gelmekten sakınmalarını sağlar. Onlar kıyametin kendilerine ansızın gelmesinden başka bir şey beklemiyorlar. Muhakkak onun alametleri gelmiştir (ama öğüt almıyorlar). Kıyamet kendilerine gelip çatınca öğüt almaları kendilerine ne fayda verecek? Bil ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Hem kendinin, hem de inanmış erkek ve kadınların günahlarının bağışlanmasını dile! Allah gezip dolaştığınız yeri de, içinde kalacağınız yeri de bilir. İnananlar, "Keşke bir sûre indirilse!" derler. Fakat hükmü apaçık bir sûre indirilip de onda savaştan söz edilince; kalplerinde hastalık olanların, ölüm baygınlığına girmiş kimsenin bakışı gibi sana baktıklarını görürsün. O da onlara pek yakındır. İtaat ve güzel bir söz onlar için daha hayırlıdır. İş ciddileşince Allah'a verdikleri söze bağlı kalsalardı, elbette kendileri için daha iyi olurdu. Demek, yüz çevirdiğinizde yeryüzünde bozgunculuk çıkaracak ve akrabalık bağlarını koparacaksınız, öyle mi? İşte bunlar, Allah'ın lânetleyip, kulaklarını sağır, gözlerini kör ettiği kimselerdir. Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalplerin üzerinde kilitleri mi var? Kendileri için hidayet yolu belli olduktan sonra gerisin geri dönenleri, şeytan aldatıp peşinden sürüklemiş, ve kendilerini boş ümitlere düşürmüştür. Bu, münafıkların, Allah'ın indirdiğini beğenmeyen kimselere, "Bazı işlerde size itaat edeceğiz" demelerindendir. Allah onların gizlice konuşmalarını bilir. Melekler, onların yüzlerine ve sırtlarına vurarak canlarını alırken halleri nasıl olacak? Bu, Allah'ı gazaplandıran şeylere uydukları ve onun hoşnut olduğu şeyleri beğenmedikleri içindir. Allah da onların amellerini boşa

çıkarmıştır. Yoksa, kalplerinde hastalık olanlar Allah'ın, kinlerini ortaya çıkarmayacağını mı sandılar? Biz dileseydik, onları sana gösterirdik de, sen onları yüzlerinden tanırdın. Andolsun, sen onları, konuşma tarzlarından da tanırırsın. Allah yaptıklarınızı bilir. Andolsun, içinizden, cihad edenleri ve sabredenleri belirleyinceye ve durumlarınızı ortaya koyuncaya kadar sizi deneyeceğiz. İnkâr edenler, Allah yolundan alıkoyanlar ve kendilerine hidayet yolu belli olduktan sonra Peygamber'e karşı gelenler hiçbir şekilde Allah'a zarar veremezler. Allah, onların amellerini boşa çıkaracaktır. Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin. Amellerinizi boşa çıkarmayın. İnkâr eden, Allah yolundan alıkoyan, sonra da inkarcılar olarak ölenler var ya, Allah onları asla bağışlamayacaktır. Sakın zaaf göstermeyin. Üstün olduğunuz halde barışa çağırmayın. Allah sizinle beraberdir. Sizin amellerinizi asla eksiltmeyecektir. Şüphesiz dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir. Eğer inanır ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, size mükafatınızı verir ve sizden mallarınızı (tamamen sarf etmenizi) istemez. Eğer onları sizden isteyip de sizi zorlasaydı, cimrilik ederdiniz, O da kinlerinizi ortaya çıkarırdı. İşte sizler, Allah yolunda harcamaya çağırılıyorsunuz. Ama içinizden cimrilik yapanlar var. Kim cimrilik yaparsa ancak kendi zararına cimrilik yapmış olur. Allah her bakımdan sınırsız zengindir, siz ise fakirsiniz. Eğer ondan yüz çevirecek olursanız, yerinize başka bir toplum getirir de onlar sizin gibi olmazlar.

İmza ve Tarih: Ketebehû Azîz/Bunu Aziz yazdı. Tarih mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Âharlı kâğıda siyah is mürekkebiyle terkip edilen yazıda, celî sülüs formundaki *Muhammed* ismi gubârî²³¹ yazıyla doldurulmuştur. Klâsik şekliyle ideal ölçüde ve özenli tatbik edilen İsm-i Nebî'nin sonunda yer alan *dal* harfi bitimine, yine celî sülüs olarak *aleyhi's-selâm* ibaresi istiflenmiştir. Mühmel harfler ve tezyinî öğelerin az miktarda tatbik edildiği eserde boşluklar çiçek dalı motifleri ile bezenmiştir. Yazı etrafı yeşil zemin üzerine geometrik şekillerle oluşturulan çiçek formu bordür ile çevrelenmiştir. Daha geniş tutulan dış bordürde ise çeşitli renkler kullanılarak klâsik tezhip uygulanmıştır. Bezeme ve kompozisyon bakımından eserde güzellik ve bütünlüğün sağlandığını söylemek mümkündür.

²³¹ Çıplak gözle okunamayacak kadar küçük boyutta olan yazı çeşididir. Her çeşit yazı tatbik edilebilse de yazı itibariyle daha çok ta'lik ve rikâ' hatları için uygundur. Ali Alparslan, "Gubârî", *DİA*, C. 14, TDV Yayınları, İstanbul 1996, s. 167.

Şekil 3.47. Levha

3.2. Ta'lik ve Celî Ta'lik Eserler

Bu bölümde yirmi altı levha; ad, tür, dil, bulunduğu yer, ebat, okunuş, anlam, imza, tarih ve kompozisyon özellikleri bakımından, kronolojik sıralama esas alınarak değerlendirilmiştir. Tarih kaydı bulunmayan eserlere sıralamanın sonunda yer verilmiştir.

Katalog No:	48
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Ta'lik
Yazının Dili:	Farsça
Bulunduğu Yer:	https://www.ketebe.org/en/artist/aziz-rifai-166 , (Erişim: 07.05.2024)
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.48
Metnin Okunuşu:	Berg-i dırahtân sebz der nazar-ı hûş-yâr Her varakî defterîst ma'rifet-i Kird-gâr. ²³²
Metnin Anlamı:	Uyanık bakışlar için yeşil ağaçların her bir yaprağı,

²³² Fars edebiyatı şairlerinden Sâdi-i Şîrâzi'den (ö. 691/1292) bir beyit.

Yaratan'ın marifet defterinin bir yaprağı gibidir.

İmza ve Tarih: Ketebehû'l-fakîr Muhammed Azîz 1320/Bunu fakir Aziz yazdı 1902.

Kompozisyon Özellikleri: İki satır şeklinde tatbik edilen yazı, kahve rengi zemin üzerine siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Klasik olarak keşide formlarının kullanıldığı terkip temiz bir yazı örneğidir. İstifin satır kürsüsündeki duruşu, birbirini tekrar eden *ra* harfleri ve noktalarla işlek bir görünüm kazanmıştır. Denge ve bütünlüğün sağlandığı eserde satır aralarına cetvel çekilerek boşluklara süslemeler eklenmiştir. Yazı etrafındaki, pembe renk zemin üzerine yaprak motifli iç bordür, koyu renk zeminin aynı üslûpla tezyîn edildiği ikinci bir arasuyu ile çevrelenmiştir. Dış bordür ise rokoko tarzında tasarlanan köşebentlerden oluşturulmuş ve ortaları motifli cetvellerle birleştirilmiştir.

Şekil 3.48. Levha

Katalog No:	49
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî ta'lik
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi-Arapça
Bulunduğu Yer:	Tespit edilemedi. ²³³
Eserin Boyutları:	74x26 cm.

²³³ Serin, Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi, ss. 112-113.

Şekil No: 3.49

Metnin Okunuşu: Ol Resûlü müctebâ hem rahmeten lil âlemîn
Bende medfûndur deyû eflâke fahreyler zemîn
Râvzasın idüp ziyâret didi Cibrîl-i Emîn
Hâzihî Cennâtü Adnin fedhuluhâ hâlidîn.²³⁴

Metnin Anlamı: O Resûl ki hem yüce hem âlemlere rahmettir. Toprak, O'nun mübârek bedenini muhafaza ediyor olmakla, feleklere, göklere karşı iftihar etmektedir. Cebrâil (a.s.), O'nun ravzâsını ziyâret edip “Burası Adn Cenneti”dir, ebedî kalmak üzere oraya girin” buyurmaktadır.

İmza ve Tarih: Eser-i kilik Muhammed Azîz 1322/Muhammed Aziz eserinin kalemi 1904.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah zemin üzerine zerendûd uygulanmıştır. Dörtlükte; *cim*, *ha*, *be* ve *te* harflerinin, ta‘lîk hattında klasikleşmiş keşideli formları kullanılarak satırlarda denge sağlanmıştır. Üçüncü satırda, *idüp* kelimesinin *elif*, *be* ve *dal* harfleri ile devamında *ze* ve ikinci bir *dal* harfi üst kısımlara terkip edilerek yazı sınırının aşılmasına engel olunmuştur. İstif sonlarının *nun* harfi ile bitiyor olması görsel açıdan estetik ve bütünlük sağlarken imza ve tarih alt kısma aralıklı olarak kaydedilmiştir. Levhada herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

²³⁴ Anonim (Nutuk).

Şekil 3.49. Levha

Katalog No: 50

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Celî ta'lik

Yazının Dili: Osmanlı Türkçesi-Arapça

Bulunduğu Yer: Eyüp Sultan Türbesi.

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

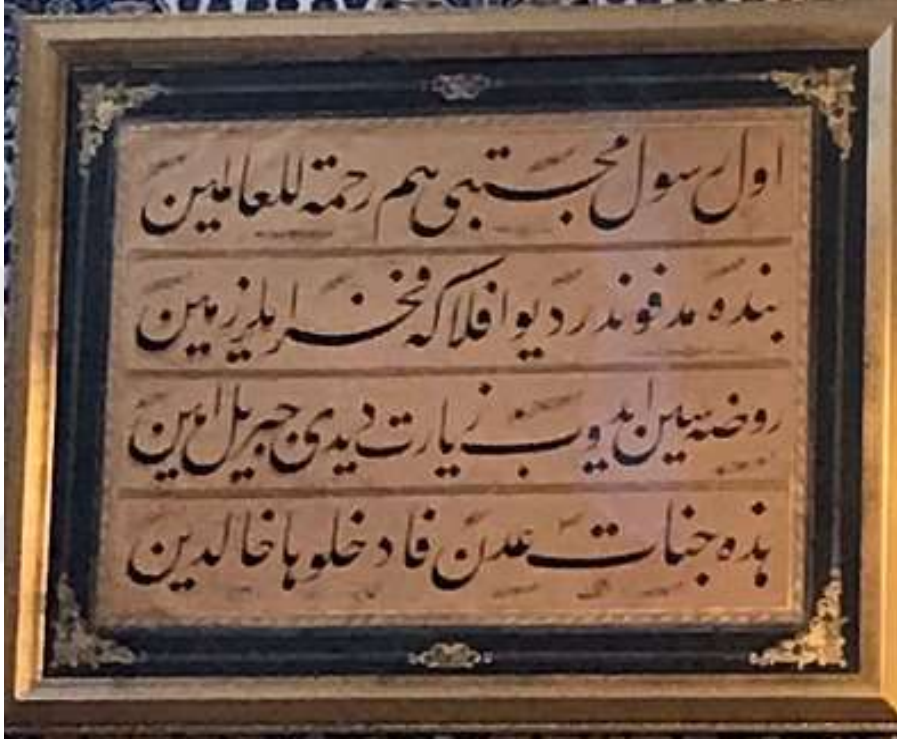
Şekil No: 3.50

Metnin Okunuşu: Ol Resûlü müctebâ hem rahmeten lil âlemîn
Bende medfûndur deyû eflâke fahreyler zemîn
Râvzasın idüp ziyâret didi Cibrîl-i Emîn
Hâzihî Cennâtü Adnin fedhuluhâ hâlidîn.

Metnin Anlamı: O Resûl ki hem yüce hem âlemlere rahmettir. Toprak, O'nun mübârek bedenini muhafaza ediyor olmakla, feleklere, göklere karşı iftihâr etmektedir. Cebrâil (a.s.), O'nun ravzâsını ziyâret edip “Burası Adn Cenneti”dir, ebedî kalmak üzere oraya girin” buyurmaktadır.

İmza ve Tarih: Eser-i kilk Muhammed Azîz 1322/Muhammed Aziz eserinin kalemi 1904.

Kompozisyon Özellikleri: Kahve rengi tonlarındaki âharlı kâğıt üzerine dört satır şeklinde yazılmıştır. Denge ve düzenin sağlandığı eserde satır araları cetvelle ayrılarak boşluklar minik motiflerle süslenmiştir. Birbirini tekrar eden yapraklarla oluşturulan iç bordürün etrafı barok-rokoko üslûbunda yapılan tezyinatla çevrelenmiştir. Süslemenin, köşebentlerin ortaları motifli cetvellerle birleştirilmesiyle meydana getirildiği yazıda, imza ve tarih alt kısımda yer almaktadır.

Şekil 3.50. Levha

Katalog No:	51
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî ta'lik
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi
Bulunduğu Yer:	Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu Env. No: 56.
Eserin Boyutları:	46.5x79.5 cm.
Şekil No:	3.51
Metnin okunuşu:	Mazhar-ı feyz olamaz düşmeyecek hâke nebât

Mütevâzı olanı rahmet-i Rahman büyüdür.²³⁵

Metnin Anlamı: Tohum toprağa düşmeden yeşermez

Alçakgönüllü olanı Râhman'ın Rahmeti büyütür.

İmza ve Tarih: Nemekahû Muhammed Azîz 1323/Bunu Muhammed Aziz yazdı 1905.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah zemin üzerine zerendûd tekniği ile iki satır şeklinde tatbik edilmiştir. *Düşmeyecek* kelimesindeki *kef* ve *rahmet* ifâdesindeki *te* harfleri keşide formunda kullanılarak satır nizâmı sağlanmıştır. Birinci satırın sonuna terkip edilen *nebât* ibaresindeki *te* harfî ise üst kısma yazılarak yazı sınırı belirlenmiştir. Satır aralarına ve çevresine altın cetvel çekilerek eser ön plana çıkarılmıştır. Devamında, art arda uygulanan cetvellerle tamamlanan levhanın alt kısmında kalan boşluğa imza ve tarih düşülmüştür.

Şekil 3.51. Levha

Katalog No: 52

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Celî ta'lik

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Türk ve İslam Eserleri Müzesi kütüphanesi Env. No: 408 (3439)

²³⁵ Kaynağı bulunamadı.

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.52

Metnin okunuşu: Yâ Gavsü'l-a'zâm es-Seyyid Abdü'l-Kâdir Geylânî.²³⁶
Kaddesellâhü sirruh.

Metnin Anlamı: Ey en büyük Gavs²³⁷ Seyyid Abdülkâdir Geylânî! Allah Onu (onun sırrını) azîz ve mübârek etsin.

İmza ve Tarih: Eser-i kilk Muhammed Abdülazîz ğaferallâhu lehû
1324/Muhammed Abdülaziz eserinin kalemi, Allah onu affetsin 1906.

Kompozisyon Özellikleri: Ta'lik hattının güzel bir örneği olan yazı, koyu tonlardaki zemin üzerine siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Es-Seyyid kelimesindeki *sin* harfinin keşideli olarak kullanılması ve hemen üzerine hürmet ifâdesinin terkîp edilmesi estetik bir görünüm kazandırmaktadır. Tarih ve imzanın alt kısma, aralıklı olarak kaydedildiği eserde, küçük bir çiçek motifine de yer verilmiştir. Hattatın eserlerinde sıkça gördüğümüz turuncu tonlarındaki zemin üzerine stilize edilmiş yaprak motifli pervaz ve açık tonlardaki dış çerçeveyle kompozisyon tamamlanmıştır.

Şekil 3.52. Levha

Katalog No: 53

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Celî ta'lik

²³⁶ Abdülkâdir-i Geylânî (ö. 561/1166): Kâdiriyye tarikatının kurucusu olarak kabul edilen mutasavvıf Bkz. Süleyman Uludağ, "Abdülkâdir-i Geylânî", *DİA*, C. 1, TDV Yayınları, İstanbul 1988, ss. 234-239.

²³⁷ Kendisinden manevi yardım istenen kişi. Tasavvufi bir terim. Bkz. Süleyman Ateş, "Kutub", *DİA*, C. 26, TDV Yayınları, Ankara 2002, ss. 498-499.

Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi
Bulunduğu Yer:	Hüseyin Gündüz Koleksiyonu. ²³⁸
Şekil No:	3.53
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Metnin Okunuşu:	Mü'minân bisyârlık îmân yeni Cism-i şân ma'dûd lâkin cân yeni. ²³⁹
Metnin Anlamı:	Müminlerin çokluğu ile iman yenilenir, Onların bedenleri sınırlı olsa da canları yenidir
İmza ve Tarih:	Ketebehû el-fakîr Muhammed Azîz ğaferallâhu lehû 1324/ Bunu fakir Muhammed Aziz yazdı, Allah onu affetsin 1906.

Kompozisyon Özellikleri: Dikdörtgen şeklindeki yazı, kahve rengi âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle iki satır hâlinde tertip edilmiştir. Altın cetvelle ayrılan satırlarda, denge ve bütünlüğün sağlandığını söylemek mümkündür. Satır kürsülerinde hemen hemen paralel denebilecek şekilde tetbik edilen keşideler istife hareket kazandırmaktadır. Yazı sonlarının aynı harflerle bitiyor olması hoş bir görüntü ortaya koymaktadır. İkinci satırın alt kısmı tam ortalanarak imza ve tarihin kaydedildiği yazının etrafına cetvel çekilip mavi renkteki bordüre geçiş yapılmıştır. İkinci bir cetvel çekilen eser, siyah mukavva ile çevrelenmektedir.

Şekil 3.53. Levha

²³⁸ Serin, *Hat Sanatı Târîhi: Ekoller Ve Takipçileri*, C.1, s. 296.

²³⁹ Kaynağı tespit edilemedi.

Katalog No: 54

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Celî ta‘lîk

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi Env. No: 409 (3441)

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.54

Metnin okunuşu: Yâ ebe’l-alemyn es-Seyyid Ahmed er-Rifâî.²⁴⁰ Kaddesellâhü sirruh.

Metnin Anlamı: Ey iki bayrak sahibi Seyyid Ahmed er- Rifâî. Allah onu (Onun sırrını) azîz ve mübârek etsin.

İmza ve Tarih: Ketebehu’l- fakîr Muhammed Abdülazîz ğaferallâhü lehû 1324/Bunu fakir Muhammed Abdülaziz yazdı, Allah onu affetsin 1906.

Kompozisyon Özellikleri: Tekke yazısı²⁴¹ levhada yer alan dik harflerin insicâmı ve ta‘lîk hattının kendine özgü kıvraklığı ile ferah, sade bir çalışma olarak nitelendirebiliriz. Koyu mürekkep kullanılmasından dolayı kalem hareketlerini göremediğimiz eser, iki adet çiçek motifi ile tezyîn edilmiştir. *Es-Seyyid* kelimesindeki tahribat okumaya engel olmamakla birlikte yazının etrafını çevreleyen pervazdaki yıpranma daha fazladır. Koyu zemin üzerine altın yaprak ve nokta motifli bordür ile çevrenmiştir.

²⁴⁰ Ahmed er-Rifâî (ö.578/1182): Rifâiyye tarikatının kurucusu. Hz. Hüseyin soyundan geldiği kabul edilmektedir. Bkz. Mustafa Tahrâli, “Ahmed er-Rifâî”, *DİA*, C. 2, TDV Yayınları, İstanbul 1989, ss. 127-130.

²⁴¹ Hat sanatında, genellikle amatör veya mahallî hattatların ketebe/ketebesiz yazılarını da içine alan, tekke ve tasavvuf kültürünün ürünü olan levhalar. Özkafa, *Hat Sanatı Osmanlı’dan Bugüne*, s. 69.

Şekil 3.54. Levha

Katalog No: 55

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Celî ta'lik

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Emin Barın Hat Koleksiyonu.²⁴²

Eserin Boyutları: 22x63 cm.

Şekil No: 3.55

Metnin Okunuşu: Yâ Hazret-i Pîr Seyyid Abdü'l-Kâdir Geylânî. Kuddise sirrahü'l-âlî.

Metnin Anlamı: Ey Hazret-i Pir Seyyid Abdülkâdir Geylânî! Yüce sırrı mübarek ve temiz olsun.

İmza ve Tarih: Nemekahû Muhammed Abdülazîz 1325/Bunu Muhammed Abdülaziz yazdı 1907.

Kompozisyon Özellikleri: Yazı, siyah zemin üzerine zerendûd tekniğiyle uygulanmıştır. Klâsik formdaki bu levhada, *seyyid* kelimesindeki *sin* harfi keşideli olarak kullanılmıştır. Yazıda, ta'lik hattının kendine has usulüyle uygulanan noktaların fazla olması görsel açıdan zenginlik ve güzellik kazandırmıştır. Kompozisyonun üst tarafında, tam ortada olacak şekilde terkip edilen hürmet ifâdesinde kullanılan keşideler yazıyla bütünlük sağlamıştır. Etrafına cetvel çekilerek ön plana çıkarılan yazının dış pervazı gelgit ebru ile oluşturulmuştur. Beyaz renkteki

²⁴² Serin, Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi, s. 116.

ikinci bir cetvelle nihâyet bulan eserde imza alt kısmında yer alırken tarih keşide formunda uygulanan *be* harfinin üstüne kaydedilmiştir.

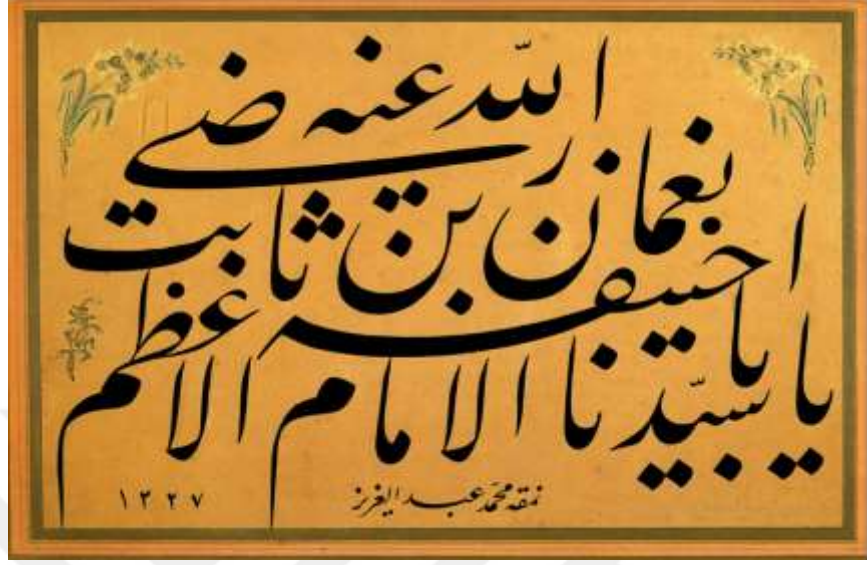
Şekil 3.55. Levha

Katalog No:	56
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî ta'lik
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Bîdâr Kâdehâr Koleksiyonu. ²⁴³
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.56
Metnin Okunuşu:	Yâ seyyididinâ'l-imâmü'l-azam Ebû Hanîfe Nu'mân ibni Sâbit. Radiyellâhü anh.
Metnin Anlamı:	Ey efendimiz, büyük imam Ebû Hanîfe Nu'mân ibni Sâbit. Allah ondan razı olsun.
İmza ve Tarih:	Nemekahû Muhammed Abdülaziz 1327/Bunu Muhammed Abdülaziz yazdı 1909.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah is mürekkebiyle kahve rengi zemin üzerine yazılmıştır. Aşağıdan yukarıya doğru istiflenen yazıda *Hanîfe* ismindeki *fe* ve *he* harfleri keşide formuyla birleştirilerek alan açılmıştır. Keşidenin üstüne *nun* harfleri terkip edilerek estetik görünüm sağlanmıştır. *Radiyellâhü* ifâdesindeki ma'küse formlu *ye* harfi, yazıyı ters yönde keserek hareket kazandırılmıştır. Kompozisyonun

²⁴³ Serin, *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 111.

sağında ve solındaki boşluklara barok tarzı çiçek buketi tezyîn edilerek *mim* harfinin her iki tarafı ayırdığı alt boşluğa imza ve tarih kaydedilmiştir. Yazı etrafı altınla cetvellenerak kuzu çekilen, renkli ikinci bir cetvelle çevrelenmiştir.

Şekil 3.56. Levha

- Katalog No:** 57
- Eserin Türü:** Levha
- Yazının Türü:** Celî ta'lik
- Yazının Dili:** Osmanlı Türkçesi
- Bulunduğu Yer:** Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi Env. No: 429 (3464)
- Eserin Boyutları:** Tepit edilemedi.
- Şekil No:** 3.57
- Metnin okunuşu:** Tespit edilemedi.
- Metnin Anlamı:** Tespit edilemedi.
- İmza ve Tarih:** ...Muhammed Abdülazîz ğaferallâhü zünûbehû 1328/
...Muhammed Abdülaziz, Allah onun günahlarını affetsin 1910.

Kompozisyon Özellikleri: Kısmen okunabilen yazı iki satır halinde tertîp edilmiştir. Satır arası ve yazı etrafında, klâsik tezhip anlayışından uzak olarak koyu zemin üzerine çiçek motifli bordür yer almaktadır. Tahribatın büyüklüğüne rağmen yazı

kalitesi ve olgunluğunu görmek mümkündür. Her iki satırda boşluklar yoğun olarak çiçek dalı motifleri ile, dış pervaz ise yine klâsik tezhibin dışında bir uygulama ile tezyîn edilerek eser tamamlanmıştır. Maalesef eser, yıpranma sebebiyle bütünlüğünü kaybetmiştir.

Şekil 3.57. Levha

Katalog No:	58
Eserin Türü :	Levha
Yazının Türü:	Celî ta'lik
Yazının Dili :	Farsça-Arapça
Bulunduğu Yer:	Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi Env. No: 3456.
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.58
Metnin okunuşu:	Küşâde bâd be-devlet Hemîşe in dergâh Bi hakkı eşhedü en lâ ilâhe illellâh. ²⁴⁴
Metnin Anlamı:	Bu dergâh eşhedü en lâ ilâhe illellâh hakkı için her zaman açık kalacaktır.
İmza ve Tarih:	Eser-i kilk Muhammed Azîz 1329/Muhammed Aziz eserinin kalemi 1911.

²⁴⁴ Kaynağa ulaşılamadı.

Kompozisyon Özellikleri: Kahve rengi âharlı kağıt üzerine siyah is mürekkebiyle üç satır halinde yazılmıştır. Satır aralarına altın cetvel çekilen yazının mürekkep koyuluğu dikkat çekmektedir. *Devlet* kelimesindeki *te* ve *hemîşe* ibaresindeki *şin* harfleri keşideli olarak kullanılmıştır. Satırlara serpiştirilen çiçek dalı motifleri ile boşlukların dengelendiğini söyleyebiliriz. Yazı etrafı, kırmızı renkte ara suyu ve yeşil tonunda ikinci bir dış pervazla çevrelenerek eser tamamlanmıştır.

Şekil 3.58. Levha

Katalog No:	59
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî ta'lik
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi Env. No: 3470.
Eserin Boyutları:	32x56 cm.
Şekil No:	3.59
Metnin okunuşu:	Elhamdü lillâhi hamden lâ inkitâ'a lehû. Feleyse ihsânühû annâ bimektû'i.
Metnin Anlamı:	Allah'a sonsuz hamd olsun çünkü O'nun bize olan lütfü sonsuzdur ve hiç bitmez.

İmza ve Tarih: Ketebehû'l-fakîr el-hakîr Muhammed Abdülazîz ğufira lehû 1330/ Bunu fakir, zavallı Muhammed Abdülaziz yazdı. Allah onu affetsin 1912.

Kompozisyon Özellikleri: Turuncu tonlarındaki gelgit ebru üzerine iki satır halinde, siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Satır aralarına, harf bitimine çok yakın olarak altın cetvel çekilmiştir. *Hamden* kelimesindeki *mim* bağlantısı ve *annâ* ifadesindeki *nun* harfi keşîdeli olarak yazılmıştır. Her iki keşidenin satır ortasında yer alması âhenkli bir görünüm kazandırmış olmasına rağmen çiçek dalı tezhibinin yoğunluğu gözü yormaktadır. Yazı etrafındaki cetvel, renkli ara suyu ile doldurularak ebrulu dış pervaza geçiş yapılmıştır. Sol alt köşede, yukarıdan aşağıya doğru seyreden ve üçgenimsi formda imza kaydı yer almaktadır.

Şekil 3.59. Levha

Katalog No:	60
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî ta'lik
Yazının Dili:	Osmanlıca
Bulunduğu Yer:	Türk ve İslam Eserleri Müzesi kütüphanesi Env. No: 434 (3469)
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.60
Metnin okunuşu:	Ah teslimiyet.
Metnin Anlamı:	Âh teslimiyet.

İmza ve Tarih: İmza mevcut değildir. 1330/1912.

Kompozisyon Özellikleri: Hat sanatında çokça kullanılan ibâre, siyah zemin üzerine zerendûd tekniğiyle uygulanmıştır. *Teslimiyet* kelimesindeki *te* harfi klâsikleşmiş haliyle keşîde formunda yazılmıştır. *Te* harfinin noktaları, tâcî andıran negatif motiflerle çevrenmiş olup klâsik anlayıştan uzaktır. Siyah zemin; cetvel, renkli arasuyu ve ebrulu dış pervaz ile çevrenmiştir.

Şekil 3.60. Levha

- Katalog No:** 61
- Eserin Türü:** Levha
- Yazının Türü:** Celî ta'lik
- Yazının Dili:** Arapça
- Bulunduğu Yer:** Muhittin Serin Koleksiyonu.²⁴⁵
- Eserin Boyutları:** 38x35 cm.
- Şekil No:** 3.61
- Metnin Okunuşu:** Ve inneke le'alâ hulîkîn azîm.²⁴⁶
- Metnin Anlamı:** Sen elbette üstün bir ahlâka sahipsîn.
- İmza ve Tarih:** Ketebehu'l-fakîr eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz 1330/Bunu fakir Muhammed Abdülaziz yadı 1912.

²⁴⁵ Serin, *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 107. Aynı kompozisyonun daha büyük ölçülerde yazılmış hâli Bursa Ulu Camii'nde yer almaktadır.

²⁴⁶ Kalem, 68/4.

Kompozisyon Özellikleri: Hat sanatında çokça tercih edilen âyet-i kerîme siyah is mürekkebiyle âharlı kâğıt üzerine tatbik edilmiştir. Aşağıda yukarıya doğru istiflenen yazıda *inneke* kelimesindeki *kef* harfi uzatılarak alt sınır belirlenmiştir. *Kef* harfini, *lealâ* ibâresindeki *ye* harfi ters yönde keserek zıt bir görünüm sağlanmıştır. Yazı çeşidi bakımından harekelerin kullanılmadığı istifte, noktalarla boşluklar dengelenerek bütünlük sağlanmıştır. Yazı etrafı, iki altın cetvel arası turuncu arasuyu ile çevrelenerek esere canlılık kazandırılmıştır.

Şekil 3.61. Levha

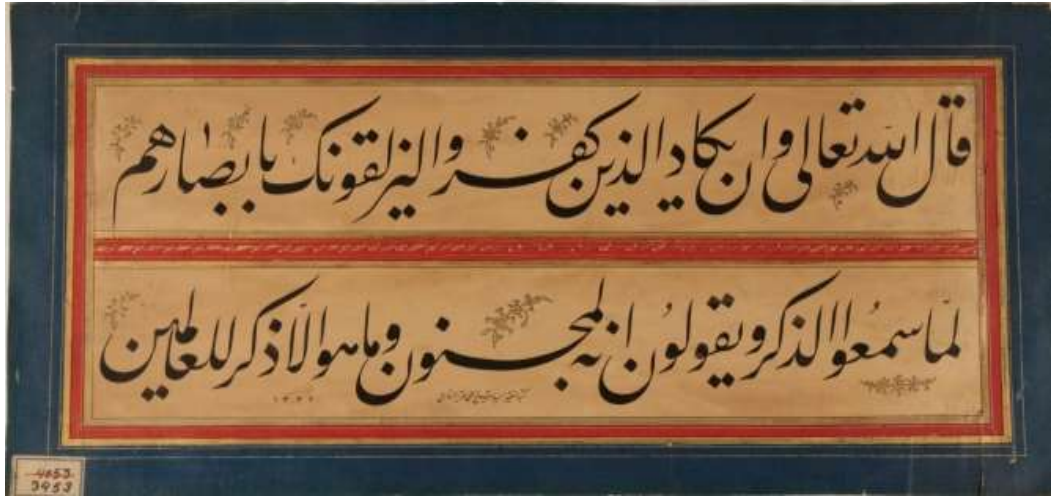
Katalog No:	62
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî ta'lik
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Kütüphanesi. Env. No: 3453.
Eserin Boyutları:	38x70 cm.
Şekil No:	3.62

Metnin Okunuşu: Kâlellâhü Teâlâ ve in yekâdüllezîne keferû leyüzlükûneke biebsârihim lemmâ semiû'z-zikrâ ve yekulûne innehû lemecnûn ve mâ hüve illâ zikrun li'l-âlemîn.²⁴⁷

Metnin Anlamı: Yüce Allâh buyurdu ki; o inkârcılar Kur'an'ı işittikleri zaman, seni gözleriyle devireceklermiş gibi bakarlar, “şüphe yok o bir delidir” derler. Oysa Kur'an, âlemler için öğütten başka bir şey değildir.

İmza ve Tarih: Ketebehû el-fakîr eş-Şeyh Muhammed Azîz Rifâî 1332/Bunu fakîr Şeyh Muhammed Azîz er-Rifâî yazdı 1913.

Kompozisyon Özellikleri: Kahverengi tonlarındaki âharlı kâğıdın üzerine iki satır halinde, dikdörtgen formunda yazılmıştır. Siyah mürekkebin kullanıldığı yazıda az sayıda harekeye de yer verilmiştir. Turuncu ara suyu ile satır arası belirlenmiş olup bordür birbirini tekrar eden yaprak motifleri ile bezenmiştir. Her iki satırda yer alan çiçek dalı motifleri yoğun bir görünüme neden olmuştur. *Lemecnûn* ibâresinin altında ketebe kaydı yer almaktadır. En dışta kalan altın cetvel ve lacivert mukavva pervaz eseri ön plana çıkarmıştır.

Şekil 3.62. Levha

Katalog No:	63
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Ta'lik
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi

²⁴⁷ Kalem, 68/51-52.

Bulunduğu Yer: Sünbül Sinan Türbesi.

Eserin Boyutları: 38x70 cm.

Şekil No: 3.63

Metnin Okunuşu: Merhabâ yâ Hazret-i Sünbül Sinân yâ müctebâ
Merhaba Ey zübde-i kevn ü mekân Ey mürtezâ
Şâh-ı ıklîm-i velâyetsin Hüdâ'nın arslanı
Menbâ'-i sırr-ı Hüdâ'sın hem Habib-i Mustafâ
Şemsî vü Mevlânâ nasılsa sen ve merkez yek-vücûd
Vird-i sizden hem Muhammed'le Alî nûr-ı ziyâ
Nokta olmuşsun bâ-yı kâinâta sen hemân
Mazhar-u mir'at-ı Hakk'sın hem halîl-i Kibriyâ
Öksüzün bî-çârenin dermandenin dermânısın
Âşıkâ dârü'l-emânsın fâtih-i bâb-ı Hüdâ
Rahmetin şâmil senin dünya vü ûkbâya müdâm
Muktedâ-yı evliyâsın hem de minhâc-ı Hüdâ
Rûh nasılsa cisme karşı âlemde sen de osun
Kime kim âb-ı hayâtı virdiysen buldu bekâ
Cevher-i pâk-i vücûdun kaplamış âlemleri
Zâhir ü bâtında feyzin olmada cilve-nümâ
Bâb-ı lütfundan bizi dûr eyleme allah için
Hâk-i Pâyinde senin Ken'ân Cenân dâim fedâ.²⁴⁸

Metnin Anlamı: Merhaba, Ey Hazret-i Sünbül Sinan, Ey seçkin olan!

Merhaba, Ey âlemin özü ve mekânın nuru, Ey seçilmiş olan!

Sen velâyet diyarının sultanısın, Allah'ın aslanı.

²⁴⁸ Ken 'an Rifâi'nin Sünbül Sinan Efendi için yazdığı ve türbesinde, sanduke önünde bulunan manzûme. Kenan Rifâi'nin kaleme aldığı ve Aziz Efendi'nin ta'lik hattıyla yazdığı bir başka manzûme ise Merkez Efendi Türbesi'nde sanduka önündedir. Türbeye yapılan ziyarette yeri tespit edilmiş fakat kafes arkasında yer almasından dolayı kaliteli bir çekim yapılamamıştır.

Sen, Allah'ın sırrının kaynağısın, aynı zamanda sevgili

Peygamberimizin dostusun.

Nasıl ki Şems ve Mevlâna bir bütünse, sen de öyle bir merkezsin.

Sizin zikriniz, Muhammed ve Ali'nin nurudur, ışık saçır.

Sen âlemin "b" harfî için bir noktasın.

Sen, Hakk'ın yansıması ve Kibriya'nın dostusun.

Sen, yetimin, çaresizin ve dermansızın dermanısın.

Aşıklara güven kapısısın, Allah'ın kapısını açansın.

Senin rahmetin, her daim dünyaya ve ahirete ulaşır.

Evliyanın önderisin ve Allah'ın yolunun rehberisin.

Ruh bedene nasıl bağlıysa, sen de bu âleme öylesin.

Kime hayat suyunu verdiysen, o sonsuzluğu buldu.

Temiz varlığının cevheri âlemleri kaplamış,

Hem zahirde hem bâtında feyzinle parıldıyor.

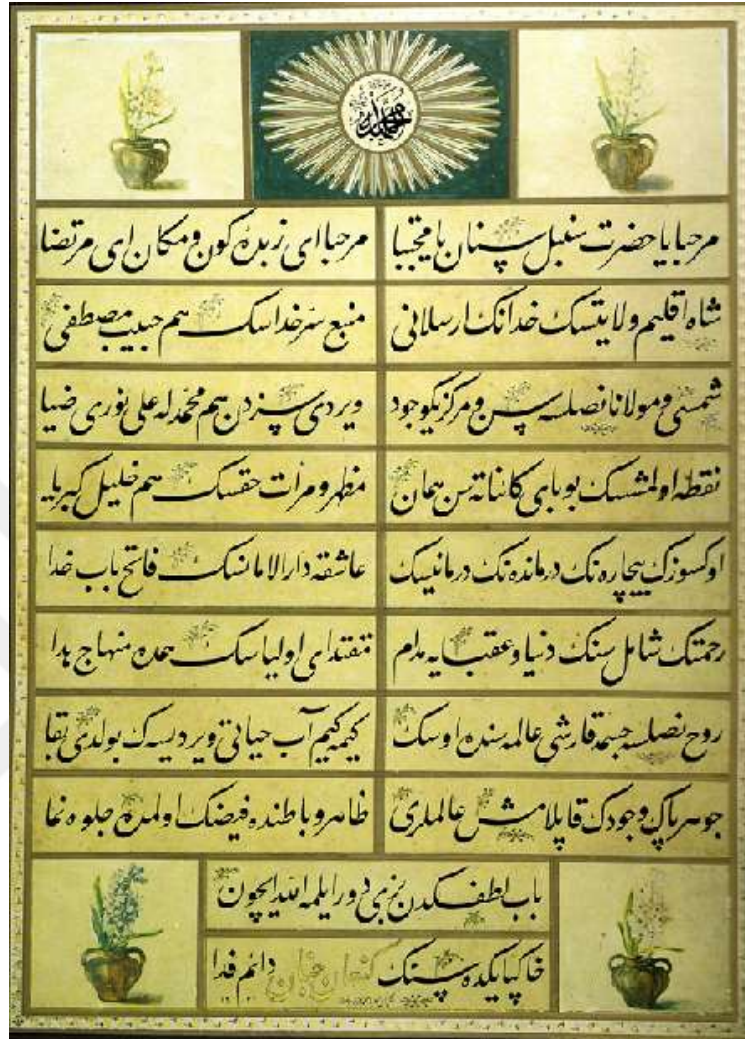
Allah için lütuf kapından bizi uzak eyleme.

Kenan Cenân olarak, daima ayaklarının toprağına feda olayım.

İmza ve Tarih: Hâk-i Pây-i Evliya Muhammed Azîz pür hatâ 1332/Velilerin ayağıının tozu, hata dolu Muhammed Aziz 1913.

Kompozisyon Özellikleri: Kenan Rifâî'ye âit manzûme, siyah is mürekkebiyle ve satır nizâmında yazılmıştır. Üst bölümün tam ortasına, yeşil zeminli güneş formu resmedilerek içine *Allah celle celâlühü* ve *Muhammed aleyhi's-selâm* girift olarak terkip edilmiştir. Kalem sevkini esnekliğini görebileceğimiz eserde, yazı sınırına göre keşideli harf kullanımı söz konusudur. Son iki satır koltuklu olup son satırda *Ken'ân*, *Cen'ân* kelimeleri zerendûd olarak yazılmıştır. Satır boşluklarına, boyutları farklı çiçek bezemeleri yerleştirilmiştir. Manzûme, hem yatay hem de dikey olarak çekilen cetvellerle ayrılmıştır. Yazının dört köşesi, barok tarzını yansıtan vazo içinde çiçek formları ile süslenerek birbirini takip eden minik çiçekli bordür ile

çevrelenmiştir. Alt kısımda, mim kuyruğunun sağına ve soluna tarih düşülmüş ve aynı bölüme imza kaydedilmiştir.

Şekil 3.63. Levha

Katalog No:	64
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî ta'lik
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu Env. No: 66.
Eserin Boyutları:	33.5x16.5 cm.
Şekil No:	3.64

Metnin okunuşu: Kale aleyhis's-selâm, kefâ bi'l-mevti vâizen yâ Ömer.²⁴⁹

Metnin Anlamı: (Hz Muhammed s.a.v) Şöyle buyurdu, üzerine selam olsun; Ey Ömer, kişiye nasihat olarak ölüm yeter.

İmza ve Tarih: Nemekahû eş-Şeyh Azîz er-Rifâî 1338/Bunu Şeyh Aziz yazdı 1919.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah is mirekkebiyle açık tonlardaki zemine terkip edilen yazı metni, hat levhalarındada tercih edilen hadis rivâyetidir. *Mevt* kelimesindeki *te* harfi klâsikleşmiş olarak keşide formunda kullanılmıştır. Üst kısımda daha ince bir kalem ile kale *aleyhi's-selâm* ibaresi yazılarak simetri oluşturacak şekilde alt kısma ketebe kaydı tatbik edilmiştir. Hattatın bir çok çalışmasında yer verdiği çiçek dalı motifi iki köşede bulunmaktadır. Altın cetvel ve farklı renklerdeki bordürlerle çevrelenen yazı, siyah dış pervaz üzerine çekilen beyaz kuzu cetvel ile tamamlanmıştır.

Şekil 3.64. Levha

Katalog No: 65
Eserin Türü: Levha
Yazının Türü: Celî ta'lik
Yazının Dili: Arapça

²⁴⁹ Hz. Ömer'in yüzüğünde yazılı olduğu söylenen söz. Yâ Ömer kısmı dışında hadis-i şerif olduğu belirtilmektedir.

Bulunduğu Yer: Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi Env. No: 404 (3431)

Eserin Boyutları: 7x2.3 cm

Şekil No: 3.65

Metnin okunuşu: Amân yâ Hazret-i Şâh-ı Velâyet,²⁵⁰ Aleyhi's-selâm.

Metnin Anlamı: Aman Ey Velîlerin Şâhı, üzerine selâm olsun.

İmza ve Tarih: Ketebehû eş-Şeyh Muhammed Azîz er-Rifâî 1340/Bunu Şeyh Muhammed Aziz Rifâî yazdı 1921.

Kompozisyon Özellikleri: Kahve rengi zemin üzerine zerendûd uygulanmıştır. Yazının sağ ve sol üst kısmında çelenk içine yazılmış, *Allâh celle celâlühü* ve *Muhammed aleyhi's-selâm* ibâresi yer almaktadır. *Hazreti* kelimesindeki *te* harfi keşîdeli olup üst kısmına gelecek şekilde hürmet ifadesi ve müsenna *Alî* yazısı terkîp edilmiştir. *Alî* ismindeki *ye* harfi ise zülfikar formunda, ma'kuse olarak yazılmıştır. Yazı etrafı cetvellenerek dış bordür yine klâsik tezhipten uzak bir teknikte tezyîn edilmiştir.

Şekil 3.65. Levha

Katalog No: 66

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Celî ta'lik

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Abdurrahman Kılıç Koleksiyonu.²⁵¹

²⁵⁰ Hz. Ali için kullanılan bir sıfat.

Eserin boyutları: Tespit edilemedi.

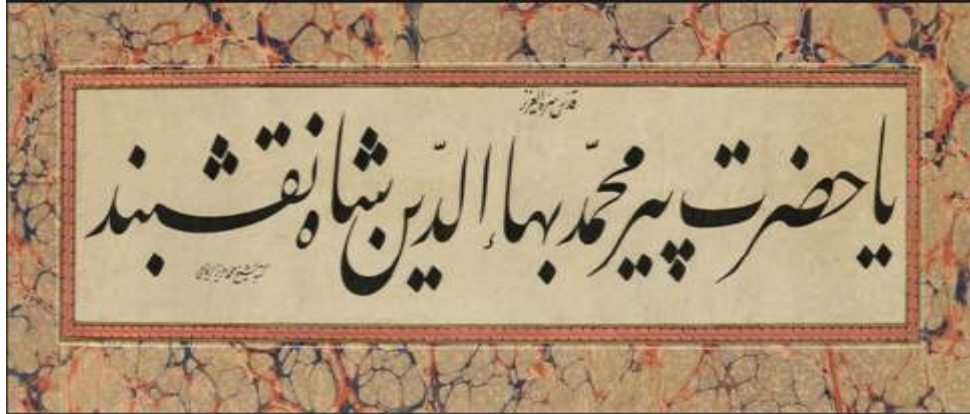
Şekil No: 3.66

Metnin Okunuşu: Yâ Hazret-i Pîr Muhammed Behâeddîn Şah-ı Nakşibend/
Kuddise sırrahu'l-azîz.

Metnin Anlamı: Ey Hazreti Pîr Muhammed Behâüddîn Şah-ı Nakşibend/
Mübarek sırrı mukaddes olsun.

İmza ve Tarih: Ketbehû eş-Şeyh Muhammed Azîz er-Rifâî 1340/ Bunu Şeyh
Muhammed Azîz Rifâî yazdı 1921.

Kompozisyon Özellikleri: Krem rengi âhârlı kâğıt üzerine siyah mürekkeple yazılmıştır. Ta'lik hattının estetik formunu görebildiğimiz yazıda yer alan noktalar, istifin daha yoğun görünmesini sağlamıştır. *Kuddise sirruhu'l-azîz* ifadesinin *Muhammed Behâüddîn* isminin üst kısmına gelecek şekilde tatbik edilmesi dikkat çekmektedir. Esrde, bu hat nev'inde görmeye alıştığımız keşîde formu tercih edilmemiştir. Ketebe kaydı sol köşede yer alırken tarih ise hemen altına kaydedilmiştir. Yazıda, renkli zencerekle²⁵² tezyin edilen bordürü, beyaz renkle çekilen cetvel takip etmektedir. Eser, Mustafa Düzgünman'a ait olduğu ifade edilen battal ebrûlu dış pervaz ile nihayetlenmiştir.

Şekil 3.66. Levha

Katalog No: 67

Eserin Türü: Mâil kıta'

Yazının Türü: Ta'lik

²⁵¹ <https://www.ketebe.org/eser/4577?ref=artist&id=166>. (Erişim: 11.03.2024)

²⁵² Levhaların, yazma kitapların sayfa kenarlarına yapılan, iç içe geçmiş halkalar şeklindeki süsleme, küçük zincir.

Yazının Dili: Farsça

Bulunduğu Yer: Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu Env. No: 28.

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.67

Metnin Okunuşu: Rûz der kesb-i hüner kûş ki mey hûrdân-ı rûz

Del-i çûn âyine, der zeng-i zûlam andâzed

Ân zemân vakt-i mey-i subh furûğ est ki şeb

Gird-i hargâh-i ufuk perde-i şâm endâzed.²⁵³

Metnin Anlamı: Gündüzleri hüner öğrenmeye çalış, çünkü gündüz içki içmek, kalbi aynanın paslandığı gibi karartır. Sabah içki içme vakti, ancak gece ufukta karanlık perdeyi çektiği zamandır.

İmza ve Tarih: El-fakîr Muhammed Azîz er-Rifâî 1340/Fakir Muhammed Aziz er-Rifâî 1921. Ketebehû'l-fakîr el-müznîb 'Îmâd el-Hasenî guğira zünûbehû/Bunu 'Îmâd el-Hasenî yazdı, günahları bağışlansın.

Kompozisyon Özellikleri: 'Îmâd el-Hasenî'den²⁵⁴ takliden yazmış olduğu mâil kıta ' kahve rengi âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle tatbik edilmiştir. Ta'lik hattında klasikleşmiş keşide formlarının kullanıldığı yazıda mürekkep, kalem hareketlerini görebileceğimiz kıvamdadır. Terkipteki metânetin, hattatın maharet ve becerisini ispatlar nitelikte olduğunu söylemek mümkündür. Yazı alanı ve ketebe kaydı canlı renklerin kullanıldığı beyne's-sütûr ile çevrelenmiştir. Çiçek motiflerinin rengine uygun gelgit ebru ile oluşturulan bordürün etrafına altın cetvel çekilmiştir. Son olarak açık renk zemin üzerine püskürtme tekniği uygulanan süsleme ile nihayetlendirilmiştir. Süheyl Ünver imzalı tezyinâtın gözlere hitap ettiği bu çalışmada imza iki bölüm hâlinde, yazıya uygun formda tertip edilmiştir.

²⁵³ İran'ın önde gelen lirik şairlerinden Hâfız-ı Şîrâzî'ye (ö. 792/1390) ait sekiz beyitlik gazelin 5. ve 6. beyitleri. Bkz. Tahsin Yazıcı, "Hâfız-ı Şîrâzî", *DİA*, C. 15, TDV Yayınları, İstanbul 1997, ss. 103-106.

²⁵⁴ 'Îmâd-i Hasenî (ö. 1024/1615), nesta'lik yazıyı zirveye taşıyan Safevî hattatıdır. 961 (1554) yılında Kazvin'de doğdu. Tezkirelerde ve tarih kitaplarında adı Mîr 'Îmâd olarak kaydedilmektedir. Sarayda kâtiplik ve kitap istinsah etme yanında şehzadelere de güzel yazı dersleri veren, ayrıca saray dışından gelenlerin yetişmesine yardımcı olan 'Îmâd, sanat hayatının en verimli on altı yılını geçirdiği İsfahan'da birçok öğrenci yetiştirdi. İran'ın çeşitli kütüphanelerinde, İstanbul'da Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ile Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde yazıları bulunmaktadır. Ali Alparslan, "'Îmâd-i Hasenî'", *DİA*, C. 22, TDV Yayınları, İstanbul 2000, ss. 169-171.

Şekil 3. 67 Mâil Kıta‘

- Katalog No:** 68
- Eserin Türü:** Levha
- Yazının Türü:** Celî ta‘lîk
- Yazının Dili:** Arapça
- Bulunduğu Yer:** Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Kütüphanesi. Env. No: 3467.
- Eserin Boyutları:** 28x56 cm.
- Şekil No:** 3.68
- Metnin Anlamı:** Yâ Latîf.²⁵⁵
- Metnin Anlamı:** Fiillerini rıfk ile gerçekleştiren, kullarına iyilik ve merhamet eden, yaratılmışların ihtiyacını en ince noktasına kadar bilip sezilmez yollarla karşılayan, zâtı duyularla algılanamayan, en gizli ve ince hususları dahi bilen.²⁵⁶

²⁵⁵ Allah’ın isimlerinden (Esmâ-i Hüsnâ) biri.

²⁵⁶ Bekir Topaloğlu, “LATÎF”, *DİA*, C. 27, TDV Yayınları, Ankara 2003, ss. 108-109.

İmza ve Tarih: Nemekahû Azîz 1341/Bunu Azîz yazdı 1922

Kompozisyon Özellikleri: Enine dikdörtgen formundaki levha siyah renk zemin üzerine altın mürekkep ile yazılmıştır. Ta'lik hattının ferahlığını ve sadeliğini görebildiğimiz yazıda, *fe* harfi mevkûfe formunda kullanılarak noktasının sağına ve soluna farklı boyutlarda çiçek motifi tezyin edilmiştir. *Ye* harflerinin noktaları ise yan yana tertip edilerek hoş bir görünüm elde edilmiş olmasına rağmen zemininde tahribat, yazıda ise dökülme meydana gelmiştir.

Şekil 3.68. Levha

Katalog No:	69
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî ta'lik
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Ebubekir Mete Koleksiyonu. ²⁵⁷
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.69
Metnin Okunuşu:	Küllü men aleyhâ fân. Ve yebkâ vechü rabbike zü'l-celâli ve'l-ikrâm. ²⁵⁸
Metnin Anlamı:	Yeryüzünde bulunanların hepsi fânidir. Azamet ve kerem sahibi rabbinin zâtı ise bâki kalır.

²⁵⁷ <https://www.ketebe.org/en/artwork/8279?ref=artist&id=166>. (Erişim: 11.03.2024)

²⁵⁸ Rahmân, 55/26-27.

İmza ve Tarih: Ketebehû eş-Şeyh Azîz er-Rifâî 1342/Bunu Şeyh Aziz er-Rifâî yazdı 1923.

Kompozisyon Özellikleri: Kahve rengi zemin üzerine celî ta‘lîk hattıyla, tek satır olarak yazılmıştır. *Aleyhâ* ibaresindeki *he* harfinin keşide formu, *küllü* kelimesindeki *lam* ve *men*, *fân* ifadesindeki *nun* harflerinin yuvarlak hatları yazıya hareket kazandırmıştır. Sondaki *nun* harfinin üstüne hatt-ı icâze ile Rahmân Suresi’nin 27. âyeti terkip edilmiştir. Keşide üstünde ve *küllü* kelimesinin sağ alt köşesinde, yazıyla aynı önemde olduğunu tahmin edebileceğimiz çiçek dalı motifleri tezyin edilmiştir. Cetvel etrafında yer alan süsleme ise klasik tezhip anlayışından uzak, stilize çiçek ve yapraklardan örülü motiflerden oluşmaktadır. Tezhipte imza ve tarih mevcut olmayıp desendeki canlılık, yakın dönemde yapıldığına işaret etmektedir.

Şekil 3.69. Levha

Katalog No:	70
Eserin Türü:	Mâil kıta‘
Yazının Türü:	Ta‘lîk- Celî ta‘lîk
Yazının Dili:	Arapça-Farsça
Bulunduğu Yer:	Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu. ²⁵⁹
Eserin Boyutları:	22.5x33 cm.
Şekil No:	3.70
Metnin Okunuşu:	Üst kısımdaki kartuşta: Hüsni hâza’l-haddi-În keyse bihi.

²⁵⁹ Serin, *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 102.

Sol taraftaki kartuşlarda: Eyyü hüsnin kâne anhü kâsirâ. Kem şümû'in kad habet edvâühâ. Hîne lâ he'l-haddü nûran bâhirâ.

Sağ taraftaki kartuşlarda: Seta'â linnâsi subhâ sâfiran. Mentikun hilvün ve râbi'un. Cem'â hâza'l-cemâle's-sâhirâ.

At kısımdaki kartuşta: Fecemâlû'l-vechi ve'l-ahlâki kad.

Metnin Anlamı: Mâil kıta': Çiçek yüzü mumumun önünde, iyi insanların toplamı hiçbir şeydir. Çiçek gibi parlayan bir mumun güzelliği, yüzü olmadan hiçbir şeydir. Yüzün güzelliği ve doğanın iyiliği dünyanın mumunu yakar. Bütün bu güzelliğe ve çiçek gibi bir yüze rağmen, bütün bu konuşma bilgisi onun önünde hiçbir şey değildir.

Üst kısımdaki kartuşta: Akıllılık bu sınırla ölçülür.

Sol taraftaki kartuşlarda: Hangi güzellik ondan eksik kalmıştı? Kaç mumun ışığı sönmüştü? Ne zaman ki sınır parlak bir nur olarak belirdi.

Sağ taraftaki kartuşlarda: İnsanlar için sabah parlak bir şekilde doğdu. Tatlı bir konuşma ve güzel bir bahar gibiydi. Bu büyüleyici güzelliğin toplandığı bir yerde.

At kısımdaki kartuşta: Yüzün güzelliği ve ahlak zaten birleşmiştir.

İmza ve Tarih: Ketebehû es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz er-Rifâi min telâmizi Hasan Hüsnî Karinabâdî sene 1348/Bunu Hasan Hüsnî Karinâbâdî'nin talebelerinden Seyyid, Şeyh Muhammed Abdülaziz yazdı 1929.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah is mürekkebiyle yazılan mâil kıta' iki bölüm halinde terkip edilmiştir. İstifte alt alta keşide formlarının tatbik edilmesi ile yazıya hareket kazandırılmıştır. Her satırda harf çanakları, sonrasında gelen harflerin çanaklarıyla birleştirilerek geçmeli yazı tekniği uygulanmıştır. Bu uygulama hattatın maharetini ve zekasını görebileceğimiz bir üslûpla tertip edilmiş olup ta'lik hattı bakımından farklı bir çalışma olarak dikkat çekmektedir. Dikdörtgen formundaki her bir bölüm beyne's-sütûr bezeme ile doldurularak altın cetvel ile sınırları belirlenmiştir. Mâil kıta'nın etrafında kalan üçgen boşluklar ise mavi zemin üzerine çiçek motifli tezhiplerle süslenmiştir. Yazıya uygun olarak alt kısımda kalan üçgen şekli içine mâil imza ve tarih kaydedilerek yine beyne's-sütûr tezhip uygulanmıştır. Celî ta'lik yazının etrafında yer alan kartuşlara Arapça ibâreler, ta'lik hattıyla yazılarak kalan boşluklar barok karakterli süslemelerle

şekillendirilmiştir. Altın cetvellerle çevrelenen kıta‘ ön plana çıkarılarak nihayatlendirilmiştir.

Şekil 3.70. Mâil Kıta‘

Katalog No:	71
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî ta‘lîk
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi Env. No: 3466.
Eserin Boyutları:	29x72 cm.
Şekil No:	3.71
Metnin okunuşu:	El-mülkü lillâh ²⁶⁰

²⁶⁰ Anonim.

Metnin Anlamı: Mülk Allâh'ındır.

İmza ve Tarih: Azîz...(Tespit edilemedi).

Kompozisyon Özellikleri: Siyah zemin üzerine zerendûd tekniği kullanılarak yazılmıştır. Ta'lik hattında, klâsikleşmiş keşîde formu *kef* harfinde kullanılmıştır. Güzel bir yazı örneği olan eserde, üç adet çiçek dalı motifine de yer verilmiştir. Tahribat sebebiyle, Azîz ismi belli belirsiz okunmakta fakat tarih kaydı tespit edilememektedir.

Şekil 3.71. Levha

Katalog No: 72

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Celî ta'lik

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu.²⁶¹

Eserin boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.72

Metnin Okunuşu: Elâ bizikrillâhi tetmeinnü'l-kulûb.²⁶²

Metnin Anlamı: Bilesiniz ki gönüller ancak Allah'ı zikrederek huzura kavuşur.

İmza ve Tarih: İmza ve tarih mevcut değildir.

²⁶¹ Serin, *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 115.

²⁶² Ra'd, 13/28. (Âyetten bir bölüm)

Kompozisyon Özellikleri: Zerendûd tekniği ile yazılan yazı, siyah zemin üzerine tatbik edilmiştir. Teknik açıdan kalem hakkı yerinde olup harflerdeki ritim ve istif dengesi eseri değerli kılmaktadır. Ta'lik hattının sade ve ferah görünümünü bu çalışmada da görebilmekteyiz. *Bi-zikrillâh* kelimesindeki *kef* sereni ve yazı sonunda yer alan *be* harfinin yatay formu zıtlıkta bütünlük sağlamıştır. Son olarak etrafına çekilen altın cetvelin yazı sınırına çok yakın olduğunu söyleyebiliriz.

Şekil 3.72. Levha

Katalog No:	73
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî ta'lik
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Ümm-i Ken'ân Degâh-ı Şerif'inden. ²⁶³
Eserin boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.73
Metnin Okunuşu:	Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh.
Metnin Anlamı:	Alah'tan başka ilah yoktur, Muhammed Allah'ın elçisidir.
İmza ve Tarih:	İmza ve tarih mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah zemin üzerine zerendûd uygulanmıştır. Yazının başında tatbik edilen dik harfler ve sonrasında devam eden yatay harflerlerin âhenkli uyumu insicamı sağlamaktadır. *Resûlullah* ifâdesindeki *lam* harfinin alt sınırı taşması ve çanağın bitimine *lafzatullâh* terkip edilmesi ile görsel açıdan estetik bir boyut kazandırılmıştır. Yazı etrafına altın cetvel çekilerek nihayetlendirilmiştir.

²⁶³ Serin, *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 115.

Şekil 3.73. Levha

3.3. Kıta'lar

Bu bölümde on bir kıta²⁶⁴; ad, tür, dil, bulunduğu yer, ebat, okunuş, anlam, imza, tarih ve kompozisyon özellikleri bakımından, kronolojik sıralama esas alınarak değerlendirilmiştir. Tarih kaydı bulunmayan eserlere sıralamanın sonunda yer verilmiştir.

Katalog No: 74

Eserin Türü: Kıta'

Yazının Türü: Sülüs-Nesih-Hatt-ı icâze

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Tespit edilemedi.

Eserin boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.74

Metnin Okunuşu: İlk satır hatt-ı icâze: Kâle'n-nebiyyü sallallâhü Te'âlâ aleyhi ve sellim.

Sülüs: Kün âlimen ev müte'allimen ev müstemi'an ve lâ tekün râbi'an fetehlük.²⁶⁵

Nesih: Kâle'n-nebiyyü aleyhi's-selâm. Hayruküm te'alleme'l-Kur'âne ve allemehü.²⁶⁶ Sadaka Habîbullâhi'l-meliki'l-allâm.

İkinci satır sülüs: Yehtezzü'l-arşu inde bükâi'l-yetîm.²⁶⁷ Sadaka Resûlüllâh.

²⁶⁴ Hat sanatında belirli ölçülerdeki dikdörtgen kâğıtlara sülüs-nesih, muhakkak-reyhânî, nesta'lik, tevkî', rikâ' hatlarıyla yazılmış yazılara verilen ad. Ali Alparslan, "Kıta", *DİA*, C. 25, TDV Yayınları, Ankara 2022, s. 505.

²⁶⁵ Dârimî, Mukaddime, 26. Rivayet; "Ya öğretene ol, ya öğrenen ol, ya dinleyen ol, ya da ilmi destekleyen ol. Beşincisi olma, helâk olursun!" şeklinde nakledilmiştir.

²⁶⁶ Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'ân, 15.

Nesih: İnne'l-yetîme izâ dürribe ihtezze arşu'r-Rahmâni li-bükâihi feyekûlullâhi te'âlâ limelâiketihî yâ melâiketî men ebkellezî ğayyebtû ebâhü fi't-türâbi ve hüve e'lemü bihî.²⁶⁸

Metnin Anlamı: İlk satır nesih: Nebî (s.a.v.) şöyle buyurdu, Yüce Allah'ın selâmı üzerine olsun.

Sülüs: Ya öğretene ol ya öğrenen veya dinleyen ol, dördüncü olma helak olursun.

Nesih: Nebî buyurdu, selâm üzerine olsun; Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretenidir. Her şeyi bilen, Melik olan Allah'ın sevgilisi doğru söyledi.

İkinci satır sülüs: Yetim ağladığı zaman arş titrer. Allah Rasûlü doğru söyledi.

Nesih: Yetim ağladığında, Rahman'ın arşı sarsılır ve Allah Teâlâ meleklerine şöyle der; Ey meleklerim! Babasını toprağa koyarak ondan ayırdığım bu çocuğu kim ağlattı? Oysa Allah, durumu en iyi bilendir.

İmza ve Tarih: El-fâkir es-Seyyid Muhammed Azîz min telâmizi el-Hâcc Ahmed Ârif 1314/Hacı Ahmed Arif'in talebelerinden fakir Seyyid Muhammed Aziz 1896.

Kompozisyon Özellikleri: Nohudî renk âharlı kâğıt üzerine siyah is mürkkebiyle iki bölüm olarak yazılmıştır. İlk satırda, üstte ve altta yer alan nesih yazıların arasına sülüs hattıyla hadis-i şerîf terkip edilmiştir. *Âlimen* kelimesinde *ayn* harfî su'bânî olarak tatbik edilerek *müstemi'an* ifadesindeki keşideli *ayn* harfine *ve lâ* kelimeleri yerleştirilmiştir. Satıra sığdırabilmek için hadisin son kısmı, mâil hatt-ı icâze olarak *nun* harfî bitimine yerleştirilmiştir. İkinci satır ise bir başka hadis-i şerîf ile başlamaktadır. Satırın sonundaki *kaf* harfî mevkûfe bırakılarak üstüne *Rasûlullâh* ifadesi nesih olarak tertip edilmiştir. Sülüs istifin altında ise nesih yazı ve ketebe kaydı bulunmaktadır. İkinci satırdaki sülüs yazı ikinci satırdaki sülüse göre daha içerde bitmiştir. Satır boşluklarına irili ufaklı motifler uygulanmış olsa da süsleme özensiz bir görünüm sergilemektedir. Yazı etrafı turuncu arasuyu ve cetvellerle çevrenip lacivert dış pervaza uygulanan cetvelle sonlandırılmıştır.

²⁶⁷ Tespit edilemedi

²⁶⁸ Tespit edilemedi

Şekil 3.74. Kıta'

Katalog No:	75
Eserin Türü:	Kıta'
Yazının Türü:	Sülüs- Nesih
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Ziya Aydın Koleksiyonu. ²⁶⁹
Eserin boyutları:	30x21 cm.
Şekil No:	3.75

Metnin Okunuşu: Sülüs: Allâhü veliyü't-tevfik²⁷⁰ ve hüve ni'me'r-rafik.

Nesih; Kâle Rasûlüllâh sallallâhü aleyhi ve sellem. Hayru's-sahâbeti erbe'atün. Ve hayrû's-serâyâ erbe'amietin. Ve hayru'l-cüyûşi erbe'atü âlâfin ve lem yeğlibi'snâ aşera elfen min kılletin.²⁷¹ Allâhümme salli ve sellim alâ eşrafî'l-halki Muhammedin ve âlihi ve sahbihi ecme'in.

Metnin Anlamı: Sülüs: Başarıyı sağlayan Allah'tır ve o. ne güzel dosttur.

Nesih: Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurdu; En hayırlı arkadaş grubu dördttür. En hayırlı askerî birlik, dört yüz kişidir. En hayırlı ordu, dört bin kişidir ve on iki bin

²⁶⁹ Serin, *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 64.

²⁷⁰ Nesâî, Fey', 1. (H. no: 4147)

²⁷¹ Ebu Davud, Cihad 89, (2611); Tirmizi, Siyer 7, (1555); İbnu Mace, Cihad 25, (2827).

kişi, sayıca az diye mağlup edilemez. Allah'ım, yaratılmışların en şerefli si Muhammed'e, onun âline ve bütün sahabelesine salât ve selam eyle.

İmza ve Tarih: Ketebehû el-fakîr Muhammed Abdûlazîz 1322/Bunu fakir Muhammed Abdûlaziz yazdı 1904.

Kompozisyon Özellikleri: Kahve rengi tonlarındaki âharlı kâğıt üzerine bir satır sülûs ve mâil nesih olarak siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Satır kürsüsü yerinde olan sülûs terki binde, *ye* harfi ve *ni'me* ibaresindeki *ayn* harfi keşide formunda kullanılarak estetik görünüm sağlanmıştır. Yazı sonunda yer alan *kaf* harfi ise mürsel bırakılarak irsâl edilmiştir. Küçük çiçek ve yaprak motifleriyle örölü koltuk tezhibinin arasına nesih yazı terkip edilmiştir. Kıt'anın her bir bölümüne altın cetvel çekilerek etrafı, turuncu zemine uygulanan basit çiçek motifli bordür ile çavrelenmiştir. Dış bordür ise koyu yeşil renk zemin üzerine yapılan barok-rokoko tarzı köşebentlerin, ortalarında süsleme olan cetvellerle birleşmesinden oluşmaktadır.

Şekil 3.75. Kırta'

Katalog No:	76
Eserin Türü:	Kırta'
Yazının Türü:	Sülûs- Nesih
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Tespit edilemedi.

Eserin boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.76

Metnin Okunuşu: Sülüs: Ve daccû dacceten kedacîcinâ ve accû acîcen ve'l-e'âdî te'acceçû haccenâ me'a'l-huccâci haccen kehaccetihim hacceten fetehacceçû kehaccetihim.²⁷²

Nesih: Kâle Rasûlüllâhi sallallâhü aleyhi ve sellem. Yâ ebâ Hureyrete kad feradallâhü lekümü'l-hacce fehaccü.²⁷³ Ve anhü aleyhi's-selâm. Efdalü'l-e'mâlî haccün mebrûrun.²⁷⁴ Ve kâle'n-nebiyyü salavatullâhi aleyhi ve selâmühü: Sallû hamsiküm ve savmû şehraküm ve eddû zekâte emvâliküm ve etî'û zâ emriküm tedhulû cennete.²⁷⁵

Metnin Anlamı: Sülüs: Ve bir kargaşa kopardılar, sanki bizim kargaşamız gibi ve toz kaldırdılar ve düşman tozlandı. Hacılarla onların haccettiği gibi haccettik, öyleyse siz de onların haccettiği gibi haccedin.

Nesih: Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurdu; Ey Ebû Hureyre! Allah size haccı farz kıldı, o halde haccedin. Resûlullah aleyhi's-selâm'dan rivayetle: Amellerin en faziletlisi, makbul olan haccdır. Ve Nebi sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: Beş vakit namazınızı kılın, ayınızı (Ramazan) oruçla geçirin, mallarınızın zekâtını verin, emrinize itaat edin; böylece Rabbinizin cennetine girersiniz.

İmza ve Tarih: Ketebehû el-fakîr Muhammed Abdülazîz min telâmizi Ahmed Ârif 1327/Bunu Ahmed Arif'in talebelerinden fakir Muhammed Abdülaziz yazdı 1909.

Kompozisyon Özellikleri: Koyu renk zemine siyah is mürekkebiyle sülüs ve nesih hatlarıyla iki bölüm hâlinde tatbik edilmiştir. Sülüs yazıda kullanılan metin tekerlemeden oluştuğu için aynı harflerin tekrar ettiğini görmekteyiz. Küplü harflerin sıralanarak alt sınırın oluşturulması görsel açıdan güzellik ve bütünlük sağlamıştır. Kelime grupları yukarıdan aşağıya doğru terkip edilerek aralarına dik harfler konumlandırılmıştır. Nesih yazıda ise duraklar, birbirine benzeyen süslemelerden oluşmaktadır. Satır aralarına yoğun olarak irili ufaklı bezeme yapılmış olan bu

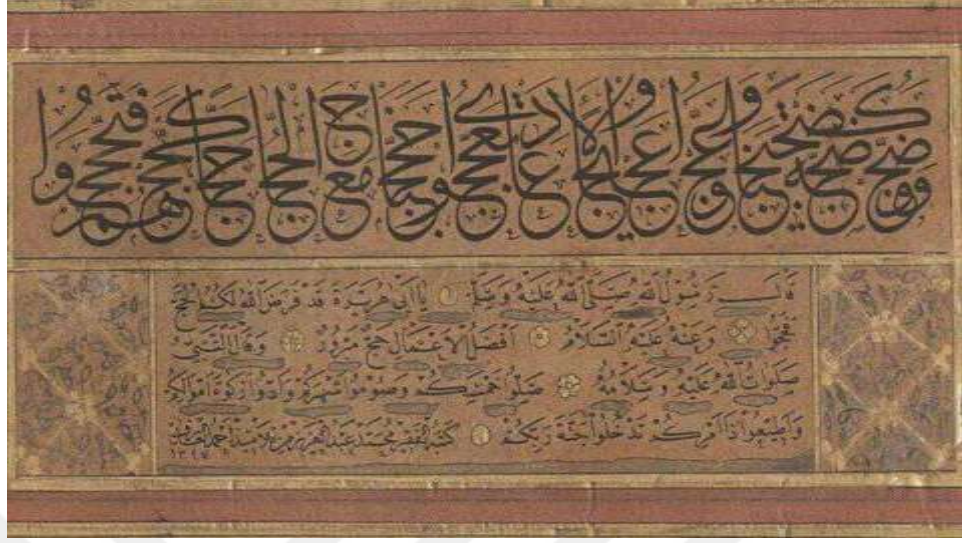
²⁷² Arapça tekerleme.

²⁷³ Müslim, Hac 412; Nesâî, Menâsik 1; Buhârî, İ'tisâm 2.

²⁷⁴ Buhârî, İmân 18, Hac 4, Tevhîd 47; Müslim, İmân 135; Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 22; Nesâî, Hac 4, Cihâd 17

²⁷⁵ Tirmizî, "Cum'a", 80.

bölüm, klâsikten uzak koltuk tezhibiyle ayrılmıştır. Yazının her bir tarafına altın cetvel çekilmiş ve renkli arasuyu ile eser çevrelenmiştir.

Şekil 3.76. Kıta‘

Katalog No:	77
Eserin Türü:	Kıta‘
Yazının Türü:	Sülüs-Nesih
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Tespit edilemedi.
Eserin boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.77

Metnin Okunuşu: Sülüs: Kün keyyisen ve kerîmen ve ketûmen.²⁷⁶

Nesih: Kefâke rabbûke kem yekfike vâkifeten. Kifkâfuhâ kekemîmin kâne minkelekâ. Tekerru kerran kekerri’l-kerri fi kebidî. Tehkî müşekkeketen kânet leke’l-kelekâ. Kefâke mâ bî kefâke’l-kâfi kürbetehü. Yâ kevkebâ kâne yehkî kevkebe’l-felekâ.

Metnin Anlamı: Sülüs: Anlayışlı, cömert ve sır saklayıcı (Ağzı sıkı) ol.

Nesih: Rabbin sana nasıl yeterse, o da sana yeter. O'nun yardımı, senin için en büyük destek gibi olur. İnsanın içinde tekrar eden dertler, yorgunluklar vardır. Bu dertler,

²⁷⁶ Hikmetli sözler.

Şekil No: 3.78

Metnin Okunuşu: Sülüs: Ve daccû dacceten kedacîcinâ ve accû acîcen ve'l-e'âdî te'acceçû haccenâ me'a'l-huccâci haccen kehaccetihim hacceten fetehacceçû kehaccetihim.

Nesih: 'An ebî Hureyrete radiyellâhü Te'âlâ 'anhü. Kâle süile'n-nebiyyi sallallâhü aleyhi ve sellem. Eyyü'l e'mâli efdalü kâle îmânün billâhi ve rasûlihî. Kîle sümme mâzâ kâle cihâdün fî sebilillâhi kîle sümme mâzâ kâle haccün mebrûrun.²⁷⁸ An Âişete ümmi'l-mü'minîne radiyellâhü anhâ ennehâ kâlet; Yâ rasûlellâhi nera'l-cihâde efdalü'l-e'mâli efelâ nücâhidü, kâle; lekünne efdalü'l-cihâdi haccün mebrûrun.²⁷⁹ An ebî Hureyrete radiyellâhü anhü kâle semi'tü Rasûlellâhi sallallâhü aleyhi ve sellem. Yekûlü men hacce lillâhi felem yerfûs ve lem yefsuk race'a keyevmi veledethü ümmühü²⁸⁰. Sadaka Rasûlüllâh.

Metnin Anlamı: Sülüs: Ve bir kargaşa kopardılar, sanki bizim kargaşamız gibi ve toz kaldırdılar ve düşman tozlandı. Hacılarla onların haccettiği gibi haccettik, öyleyse siz de onların haccettiği gibi haccedin.

Nesih: Ebu Hureyre'den (r.a.) rivâyet olduğuna göre o şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.v.)'e: Amellerin hangisi daha faziletlidir? diye sorulunca, o şöyle buyurmuştur: Allah'a ve Rasûlüne imân etmektir. Sonra hangisidir? diye sorulunca, şöyle buyurmuştur: Allah yolunda cihâddır. Sonra hangisidir? diye sorulunca, şöyle buyurmuştur: Kabul olunmuş hacdır." Mü'minlerin annesi Âişe'den (r.a.), şöyle demiştir; Ey Allah'ın Rasûlü, cihâd en faziletli amel olarak görüyoruz, cihâd etmeyecek miyiz? Allah Rasûlü şöyle demiştir; sizler için en faziletli cihâd kabul olunmuş hacdır." Ebu Hureyre'den (r.a.) rivâyet olduğuna göre o şöyle demiştir: Allah Rasûlü (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim: "Kötü söz söylemeden ve büyük günah işlemeden hacceden kimse, annesinden doğduğu gündeki gibi günahsız olarak (evine) döner."

İmza ve Tarih: Ketebelhü el-fakîru'l-hakîr es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz er-Rifâî min telâmizî'l-me'rûf el-Hacc Ahmedü'l-Ârif 1338/Bunu Hacı Ahmed Ârif'in tanınmış öğrencilerinden fakir, hakir Seyyid Şeyh Muhammed Abdülaziz yazdı 1919.

²⁷⁸ Buhârî; "Hac", 4; "İman", 18; Müslim, "İman", 135.

²⁷⁹ Tespit edilemedi

²⁸⁰ Buhârî, "Hac", 4, "Muhsar", 10.

Kompozisyon Özellikleri: Arapça tekerlemenin sülüs hattıyla terkip edildiği çalışma, nohudî renk âharlı kâğıda siyah is mürekkebiyle uygulanmıştır. Harflerin ve hareketlerin ustalıklı kullanımıyla denge sağlanmıştır. Mâil olarak sülüs yazının alt kısmına tatbik edilen nesih yazı canlı ve işlek formuyla dikkat çekmektedir. Altın zemin üzerine mavi ve kırmızı renklerle oluşturulan rûmî ve hatâyî²⁸¹ grubundan olan penç motifler, koltuk tezhibi unsurlarındandır. İki altın cetvel arasında canlı renklerden oluşan gelgit ebrulu bordür yer almaktadır. Dış bordürdeki soluk renkli battal ebru ise iç kısımdaki canlı renklerle zıtlıkta uyum örneği sergilemektedir.

Şekil 3.78. Kıta‘

Katalog No:	79
Eserin Türü:	Kıta‘
Yazının Türü:	Sülüs-Nesih-Hatt-ı icâze
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Tespit edilemedi.
Eserin boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.79

²⁸¹ Doğadaki görünümüleri üslûba çekilerek çizilen bitki kaynaklı motiflere hatâyî grubu denir. Ayan Birol, “Tezhip”, *DİA*, C. 41, s. 61.

Metnin Okunuşu: Birinci satırdaki sülüs: El-hattu'l-haseni li'l-hakîmi kemâlün ve li'l-ğaniyyi cemâlün (Ve li'l-fakîri mâlün).²⁸²

Nesih: El-hattu'l-haseni li'l-hakîmi kemâlün ve li'l-ğaniyyi cemâlün ve li'l-fakîri mâlün. Men lem yeşküri'l-kalîle lem yeşküri'l-kesîra ve men lem yeşküri'n-nâse lem yeşküri'llah.²⁸³

İkinci satırdaki sülüs: Ve bi's-şükri tedûmu'n-ni'amü küllühâ.

Metnin Anlamı: Birinci bölümdeki sülüs: Güzel ve hikmetli yazı, zengin için güzellik, fakir için mal (zenginlik) yönünden kemaldır.

Nesih: Güzel ve hikmetli yazı, zengin için güzellik, fakir için mal (zenginlik) yönünden kemaldır. Aza teşekkür etmeyen çoğa da teşekkür etmez, insanlara teşekkür etmeyen Allah'a da teşekkür etmez.

Üçüncü bölümdeki sülüs: Şükür ile tüm nimetler devam eder.

İmza ve Tarih: Nemekahû Azîz sene 1341/Bunu Aziz yazdı sene 1922.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah is mürekkebi ile iki bölüm sülüs ve ortada iki satır nesih hattıyla yazılmıştır. İlk satırda *kemâlün ve cemâlün* kelimelerindeki *elif* harfleri *lam* harflerine bağlanmıştır. Sonda yer alan *lam* harfi mürsel bırakılarak içine metnin devamı rikâ' hattıyla terkip edilmiştir. Üçüncü satırda yer alan sülüs yazıda ise keşide formu kullanılarak satır nizamı dengelenmiştir. Minik çiçek ve yaprak motiflerinden oluşan koltuk tezhibi arsında iki satır nesih yazı bulunmaktadır. İkinci satır mâil olarak bitirilerek alanda tasarrufa gidilmiştir. İlk bölümü ayıran altın cetvelin son kısmı içe doğru şekillendirilerek yazıya alan açılmıştır. Yazı etrafı cetvel ve arasuyu ile çevrenelerek nihayetlendirilmiştir.

²⁸² Kelâm-ı kibâr (Hikmetli sözler).

²⁸³ Tirmizî, Birr, 35 (1955); Ebu Davud, Edeb 12, (4811).

Şekil 3.79. Kıta‘

Katalog No: 80

Eserin Türü: Kıta‘

Yazının Türü: Sülüs-Nesih

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Tespit edilemedi.

Eserin boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.80

Metnin Okunuşu: Nesih: Şehâbü'd-dîni'l-busrî fî ravdati'n-nebiyyi âleyhi's-selâm.

Sülüs: Feleke tenezzele ve hüve yühibbü bük'aten ev mâ terâ'l-ekmâra min sükkânihi.

Nesih: Fîhi telmîhun ilâ mâ ruviye an Âişete (r.a.). Kâlet raeytü salâsete ekmârin sükkâten fî hücratî fekasastü ru'yâye alâ Ebî Bekrin fekâle lî yâ Âişetü leyüdfenenne fî beytike. Selâsetün hüm hayru ehli'l-erdi felemmâ teveffâ Rasûlüllâhi sallallâhü

aleyhi ve sellem. Ve düfine fî beytî kâle lî Ebû Bekrin hâzâ vâhidün min ekmârike ve hüve hayruhüm.²⁸⁴

Metnin Anlamı: Nesih: Şehâbüddîn el-Busrî, Peygamber'in (aleyhi's-selâm) ravzasında.

Sülüs: Ve işte, O (Allah) sana, ayın sakinlerini göremediğin o yere iner ve orayı sever.

Nesih: Bu, Hz. Aîşe'den (r.a.) rivayet edilen bir olaya işaret etmektedir. Hz. Aîşe şöyle demiştir; üç dolunayı odamda dururken gördüm. Bu rüyamı babam Ebû Bekir'e anlattım. Bana dedi ki: Ey Aîşe, bu üç dolunay senin evine defnedileceklerdir. Onlar yeryüzünün en hayırlı insanlarıdır. Sonra Allah Resulü (s.a.v.) vefat etti ve benim evime defnedildi. Ebû Bekir bana dedi ki; bu, dolunaylarından biridir ve o onların en hayırlısıdır.

İmza ve Tarih: Ketebehû el-fakîr eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz er-Rifâî, sene 1341/Bunu fakir Şeyh Muhammed Abdülaziz yazdı sene 1922.

Kompozisyon Özellikleri: Krem rengi zemine siyah is mürekkebiyle tatbik edilen yazı; üstte bir satır nesih, ortada bir satır sülüs ve altta dört satır nesih hattı olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yer alan nesih satırın etrafı klasik tezhipte sınırlandırılmıştır. Sülüs yazıda terkip edilen *yâ-yı ma'kûs*, yazıyı ters yönde keserek satıra hareketlilik kazandırmıştır. Yatay ve dik harfler, harekelerle uyum içinde dengeyi sağlayacak şekilde uygulanmıştır. Üçüncü bölümde yer alan nesih hattı canlı ve işlek olup alana beyne's-sûtür bezeme yapılmıştır. Üçüncü bölüm, negatif desenlerden oluşan klâsik koltuk tezhibi ile ortalanmıştır. Yazı etrafı ve bölüm araları zencerek süsleme ile çevrelenerek penç, gonca ve dişli yapraklardan oluşan halkâr²⁸⁵ tezhipli dış bordüre geçiş yapılmıştır.

²⁸⁴ İmam Mâlik, Muvatta, Cenâiz 10, (1/232).

²⁸⁵ Varak altının ezilip jelatinle terkip edilmesiyle hazırlanan altın mürekkebin yoğunluğunun kademeli olarak kullanılmasıyla elde edilen gölgeli süslemeye verilen ad. Fatma Çiçek Derman, "Halkârî", *DİA*, C. 15, TDV Yayınları, İstanbul 1997, s. 365.

Şekil 3.80. Kıta‘

Katalog No:	81
Eserin Türü:	Kıta‘
Yazının Türü:	Sülüs-Nesih-Hatt-ı icâze
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Hüseyin Gündüz Koleksiyonu. ²⁸⁶
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.81

Metnin Okunuşu: Hatt-ı icâze-Sülüs: Kâlellâhü Te‘âlâ fî kitâbihi’l-Kerîm, Allâhü nuru’s-semâvâtî ve’l-erdi meselü nûrihî kemişkâtin fihâ misbâhun. El-misbâhu fî zücâcetî e’z-zücâcetü keennehâ kevkebün dürriyyün yûkadü min şecaretin mübâraketin zeytûnetin lâ şerkıyyetin ve lâ ğarbiyyetin yekâdü zeytühâ yûdü ve lev lem temseshü nârun, nûrun alâ nûrin, yehdillâhü linûrihî men yeşâü ve yedribüllâhü’l-emsâle linnâsi, vallâhü biküllî şey’in alîm. Fî büyûtin ezinellâhü en turfe‘a ve yüzkerâ fihe’smühü yüsebbihü lehü fihâ bi’l-ğudüvvi ve’l-âsâl. Ricâlün lâ tülhîhim ticâratün ve lâ bey’un an zikrillâhi ve ikâmi’s-salâti ve itâi’z-zekâti yehafûne yevmen tetekallebü fihî’l-kulûbü ve’l-ebşâr. Liyecziyehümüllâhü ehsene

²⁸⁶ Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, C. 2, s. 461.

mâ amilû ve yezîdehüm min fedlihi, vallâhü yerzuku men yeşâü biğayri hisâb.²⁸⁷
Sadakallâhü rabbüne'l-vehhâb.

Metnin Anlamı: Yüce Allah Kerîm olan kitabında buyurdu ki; Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam bir inciye andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da âit olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir. Allah'ın yapılmasına ve içinde isminin anılmasına izin verdiği evlerde, akşam sabah Allah'ı tenzih ederek anarlar; Ticaretin de satımın da kendilerini Allah'ı anmaktan, namazı hakkıyla kılmaktan ve zekâtı vermekten alıkoyamadığı, gözlerin ve gönüllerin dehşetle sarsılacağı bir günden korkan kişiler; Anarlar ki, Allah kendilerini, yaptıklarından daha güzeli ile ödüllendirsin, daha fazlasını da lutfundan versin. Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır. Karşılık beklemeden bol bol veren Rabbimiz Allah doğru söyledi.

İmza ve Tarih: Ketebehû el-fakîr es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz er-Rifâî, sene 1344/Bunu fakir, Seyyid, Şeyh Muhammed Abdülazîz yazdı, sene 1925.

Kompozisyon Özellikleri: Açık kahve rengi zemine siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Bir satır sülüs ve beş satır nesih hattı olmak üzere iki bölüm hâlinde tertip edilmiştir. Sülüs bölümünde, harfler satır nizamında olup bazı harfler üst kısımlara yazılmıştır. Yuvarlak hatlı harfler alt sınırı oluştururken dik harflerin gayeleri hakkıyla uygulanmıştır. İki bölümü birbirinden ayıran cetvel ortasında âyetin son bölümü yazılarak ikinci bölüme geçiş yapılmıştır. Bu bölümde, nesih hattının güzel bir örneğini görebilmekteyiz. Mavi ve sarı renkler kullanılarak bezenen klâsik koltuk tezhibi nesih yazının sınırlarını belirlemiştir. Sol taraftaki koltuk tezhibinin iç kısmındaki zencerek, sağ tarfta uygulanmamıştır. Aynı teknikteki süsleme yazı etrafını da çevrelemektedir. Kahve rengi zemin üzerine; hançer yapraklar, goncalar ve pençlerden oluşan halkâr bezeme dış bordürü meydana getirmektedir.

²⁸⁷ Nûr, 24/35-38.

Şekil 3.81. Kîta'

- Katalog No:** 82
- Eserin Türü:** Kîta'
- Yazının Türü:** Sülüs-Nesih
- Yazının Dili:** Arapça
- Erişim Yeri:** <https://www.ketebe.org/eser/3056?ref=artist&id=166>, (Erişim: 14.02.2023)
- Eserin Boyutları:** Tespit edilemedi.
- Şekil No:** 3.82
- Metnin okunuşu:** Sülüs: Yâ eyyühe'n-nebiyyü innâ erselnâke şâhiden ve mübeşşiran ve nezîrâ.²⁸⁸
- Nesih: Ve dâ'ıyan ilellâhi biiznihi ve sıracan münîrâ. Ve beşşiri'l-mü'minîne bienne lehüm minellâhi fedlan kebîrâ. Ve lâ tüti'î'l-kâfirîne ve'l-münâfikîne ve de' ezâhüm ve tevekkel alellâhi, ve kefâ billâhi vekîlâ.²⁸⁹
- Metnin Anlamı:** Sülüs: Ey Peygamber! Seni tanık, müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik.

²⁸⁸ Ahzâb, 33/45.

²⁸⁹ Ahzâb, 33/46-47-48.

Nesih: Allâh'ın izniyle kendi yoluna çağırان bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik. Mü'minlere kendileri için Allâh'tan büyük bir lütuf olduğunu müjdele. Kâfirlere ve münâfıklara itaat etme! Onların eziyetlerine aldırma ve Allâh'a tevekkül et. Vekil olarak Allâh yeter.

İmza ve Tarih: Ketebehû Azîz 1346/Bunu Azîz yazdı 1927.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah mürekkeple nohudî renk kâğıda kıta' formunda yazılmıştır. Üstte sülûs hattıyla satır istifî yer almaktadır. Yazıda dikey harfler tenâsüp oluştururken üst üste istiflenmiş formları da görmekteyiz. *Şâhiden* ve *nezîran* ifadelerinde kullanılan *elif* harfleri diğerlerine göre daha kısa tutulmuştur. Hareke ve tezyinî işaretler yoğun olarak tatbik edilmiştir. Nesih hattının her iki yanında bulunan koltuk tezhip klasik usulde olup, altın zeminin üzerine, rûmî, renklendirilmiş çiçek detayları ve iğne perdahı ile tezyin edilmiştir. Yine renklendirilmiş bordür ve cetvel çekilerek çevrelenen yazı, yeşil zemin üzerine uygulanan tarama halkâr bezeme ile tamamlanmıştır.

Şekil 3.82. Kıta'

Katalog No: 83
Eserin Türü: Kıta'
Yazının Türü: Sülûs-Nesih
Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Mustafa İnan Koleksiyonu.²⁹⁰

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.83

Metnin Okunuşu: Sülüs: Allâhü veliyyü't-tevfîk ve hüve ni'me'r-rafi'k²⁹¹

Nesih: Kâle Rasûlüllâhi sallelâhü aleyhi ve sellem, eşrafü ümmetî hameletü'l-Kur'an ve ashâbü'l-leyl. Sadeka rasûlüllâh.²⁹²

Metnin Anlamı: Sülüs: Başarı Allâh'tandır; O, ne güzel dosttur.

Nesih: Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurdu; ümmetimin en şereflipleri, Kur'an'ın taşıyıcıları (hâfızları) ve gece ibadet edenlerdir. Allâh Rasûlü doğru söylemiştir.

İmza ve Tarih: Ketebehû el-Hâcc Azîz er-Rifâî /Bunu Hacı Azîz Rifâî yazdı.

Tarih mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Koyu kahve tonlarındaki kâğıda iki satır halinde, siyah mürekkeple yazılmıştır. Altın rengi cetvel çekilerek ayrılan ilk satırda sülüs satır istifi yer almaktadır. *Tevfîk* ibâresindeki keşideli ye noktaları harfin üstüne tatbik edilmiş olup sonlara doğru boşluğu doldurma gayesiyle *üstün* harekesinin kalın kalem ağzıyla yazıldığı görülmektedir. İkinci satırda nesih hattıyla hadis-i şerîf metni terkip edilmiştir. Satır, klasik koltuk tezhip ile tezyîn edilerek yazının sonundaki boşluk ketebe kaydıyla doldurulmuştur. Aynı zamanda satır aralarındaki duraklar da tezhiplenmiştir. Yazı, parçalara ayrılmış ebrularla ve yaprak motifleriyle şekillendirilen iç pervazla çevrelenerek beyaz cetvelle devam etmiştir. Kıt'anın nihayetinde lacivert zemin üzerine uygulanan *halkâr* bezeme ile estetik görünüm zenginleşmiştir.

²⁹⁰ <https://www.ketebe.org/eser/2692?ref=artist&id=166>, (Erişim: 07.02.2023).

²⁹¹ Nesâî, Fey', 1. (H. no: 4147)

²⁹² Süyûtî, el-Câmiu's-sağîr, I, 36/1063.

Şekil 3. 83. Kıta‘

Katalog No:	84
Eserin Türü:	Kıta‘
Yazının Türü:	Sülüs- Nesih
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Erhan Altıntaş Koleksiyonu. ²⁹³
Eserin Boyutları:	21x29 cm.
Şekil No:	3.84

Metnin Okunuşu: Sülüs: Tevekkelnâ alâ rabbi's-semâi ve sellemnâ esbâbi'l-kadâi.²⁹⁴

Nesih: Ân ümmi Habîbete kâlet semi'tü Rasûlullâhü sallallâhü Te'âlâ aleyhi ve selleme yekûlu men hâfeze alâ erbe'i rake'âtin kable'z-zühri ve erbe'in be'dehâ harramehullâhü Te'âlâ ale'n-nâr.²⁹⁵ Ân Ebî Eyyûbin (r.a.), kâle Rasûlullâhi sallallâhü aleyhi ve sellem. Erbe'un kable'z-zuhri leyse fihinne teslîmün yüftehu lehünne ebvâbü's-semâ'.²⁹⁶ Ân ebî Hureyrete kâle kâle Rasûlullâhi sallallâhü aleyhi ve selleme men kâne minküm müsalliye be'de'l-cumu'ati feyüsalli erbe'an.²⁹⁷ Ve fi rivâyetin izâ sallâ ehadükümü'l-cumu'ati fe'l-yüsalli be'dehâ erbe'an. Ve ruviye

²⁹³ Serin, *Türk Hat Üstâdları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 51.

²⁹⁴ Arap şair Ali b. El-Cehm'den (ö. 863/1458).

²⁹⁵ Ebû Dâvûd, Tatavvu 7; İbn Mâce, İkame 108; Tirmizî, salât 317.

²⁹⁶ Ebu Dâvud, Salât 296, (1270); İbn Mâce, İkâmet 105, (1157).

²⁹⁷ Müslim, Cuma 67-69; Ebû Dâvûd, Salât 238; Tirmizî, Cuma 24; Nesâî, Cuma 42; İbni Mâce, İkâmet 95.

ennehü sallallâhü aleyhi ve selleme kâne yüsallî erbe'a rake'âtin be'de'z-zevâli lâ yüsellimü illâ fî âhirihiinne ve kâle innehâ sâ'atün tüftehu ebvâbü's-semâi feühubbü en yes'ade lî fiha amelün sâlihün.²⁹⁸ Allâhümme salli ve sellim nebiyyi'r-rahmeti.

Metnin Anlamı: Sülüs: Göklerin Rabbine tevekkül ettik ve kazânın (kaderin) sebeplerine (hükmüne) teslim olduk.

Nesih: Ümmü Habîbe'den (r.a) rivayetle: Rasûlullâh'ın (s.a.v) şöyle dediğini işittim. “Kim öğlen namazından önce ve sonra dört rekat namaz kılsa Allah cehennemi ona haram kılar.” Ebî Eyyûb'dan (r.a) rivayetle Rasûlullâh (s.a.v) şöyle buyurdu: “Öğlen namazının farzından önce tek bir selamla kılınan dört rekat namaz ile sema kapıları açılır.” Ebû Hureyre'den (r.a) rivayetle Rasûlullâh (s.a.v) şöyle buyurdu: “Sizden kim, Cuma namazından sonra namaz kılmak isterse, dört rekât kılsın.” Ve rivayet ediliyor ki, Rasûlullâh (s.a.v) zeval vaktinden sonra yalnızca sonunda selam vermek üzere dört rekat namaz kılar. Rasûlullâh (s.a.v) dedi ki: “Bu vakit gök kapılarının açıldığı bir zamandır. Ben iyi bir amelimin o saatte Allah'ın huzuruna çıkmasını isterim.” Allah'ım, rahmet peygamberine salat ve selam eyle.

İmza ve Tarih: Ketebehû el-fakîr es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz er-Rifâî gaferallahü zünûbehü. Bunu, fakir Seyyid Şeyh Muhammed Abdülaziz yazdı, Allah onun günahlarını bağışlasın. Tarih bulunmamaktadır.

Kompozisyon Özellikleri: Dikine dikdörtgen formundaki kıta', krem rengi âharlı kâğıda siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Alt ve üst bölümlere sülüs satır istifleri, ortaya ise nesih hattı terkip edilmiştir. Eserin bütününde sade ve ferah yazı hakim olup hareke ve tezyinî unsurlar da bu sadeliği devam ettirmektedir. Farklı motiflerden oluşan duraklar, alanın genişliğine göre boyutlandırılmıştır. Nesih yazının sağında ve solunda yapılan bezeme pembe renk tonlarında, tekrar eden motiflerden oluşmaktadır. Yazının her bir tarafına cetvel çekilerek sınırlar belirlenmiştir. İki cetvel arasında yer alan iç bördür, koyu renk zemin üzerinde açık renk kıvrımlardan, dış bördür ise battal ebrudan oluşmaktadır.

²⁹⁸ Tirmizî, Vitir 16; İbni Mâce, İkâmet 105.

Şekil 3. 84. Kıta‘

3.4. Tuğralar

Bu bölümde dört tuğra; ad, tür, dil, bulunduğu yer, ebat, okunuş, anlam, imza, tarih ve kompozisyon özellikleri bakımından, kronolojik sıralama esas alınarak değerlendirilmiştir.

Katalog No:	85
Eserin Türü:	Tuğra
Yazının Türü:	Tevkî‘-sülüs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu Env. No: 36.
Eserin boyutları:	56x44 cm.
Şekil No:	3.85

Metnin Okunuşu: İnnehû min süleymâne ve innehû bismillâhirrahmânirrahîm.²⁹⁹

Metnin Anlamı: Mektup Süleyman'dan gelmekte, rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla başlamaktadır.

İmza ve Tarih: Ketebehû Muhammed Azîz 1320/Bunu Muhammed Aziz yazdı 1902.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah zemine zerendûd tekniği ile uygulanan yazı, dikdörtgen şeklindedir. Kürsüsü, beyzeleri tuğları, zülfeleri ve kollarıyla klâsik tuğra formu başarıyla tatbik edilmiştir. Kolların hemen üstüne müdevver formda, âyetin bir bölümü terkip edilmiştir. Terkipte *Süleyman* kelimesindeki *sin* harfinin keşideli olarak kullanılmasıyla hem alan açılmış hem de estetik görünüm kazandırılmıştır. Yazı etrafındaki boşluklar barok üslûpla; buket çiçekler, kurdeleler ve şükûfe³⁰⁰ motiflerle bezenmiştir. İrili ufaklı yıldızlarla kalan boşluklar doldurulmuş ve üçgen şeklinde köşebentler yapılmıştır. Açık renk zemine, tekrar eden minik çiçek ve yaprak desenleri uygulanarak bordür oluşturulmuştur. Dış kısmına çekilen cetvel ile eser tamamlanmıştır.

Şekil 3.85. Tuğra

Katalog No: 86

Eserin Türü: Tuğra

²⁹⁹ Nemi, 27/30.

³⁰⁰ Osmanlı süsleme sanatlarında kullanılan natüralist üslûpta yapılmış çiçek motifleridir. Bkz. İnci Ayan Birol, “Şükûfe”, DİA, C. 39, TDV Yayınları, İstanbul 2010, ss. 258-259.

Yazının Türü: Tevkî'-sülüs

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanası Env. No: 3474.

Eserin Boyutları: 55x45.5 cm.

Şekil No: 3.86

Metnin okunuşu: Yâ Hazret-i Seyyid Sultân Şeyhü'l-kebîr Ahmed er-Rifâî kuddise sırruh/Ebe'l-âlemeyn.

Metnin Anlamı: Ey Hz. Seyyid, Sultan, büyük Şeyh Ahmed er-Rifâî. Allah onun sırrını mukaddes etsin, mübarek kılsın/İki bayrak sahibi.

İmza ve Tarih: Ketebehû Azîz 1325/Bunu Aziz Yazdı 1907.

Kompozisyon Özellikleri: Tuğra, siyah zemin üzerine zerendûd olarak yazılmıştır. Kürsüde hem keşide formları kullanılmış hem de *lam* harfinde tetâbuk uygulanmıştır. Terkip yoğun bir görünüm arz etmekte fakat harfler okunabilecek şekilde, muvaffakiyetle istiflenmiştir. Hançere üzerinde unvan ibaresi yer almaktadır. İbarede *ebel* kelimesindeki *be* harfi keşideli, elif harfi ise vâsıl olarak kullanılmıştır. Sağ alt köşeye mâil olarak tarih düşülmüş ve imza sol kısma kaydedilmiştir. Tuğra etrafına cetvel çekilen eserde herhangi bir tezyinat bulunmamaktadır.

Şekil 3.86. Tuğra

Katalog No:	87
Eserin Türü:	Tuğra
Yazının Türü:	Tevkî'-sülüs
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi Env. No: 3454.
Eserin Boyutları:	44x54 cm.
Şekil No:	3.87
Metnin okunuşu:	Yâ Hazret-i Üveys İbn-i Âmir'ul Karenî ³⁰¹ /Radiyallâhü anh.
Metnin Anlamı:	Ey Hz. Üveys İbn-i Âmir'ul Karenî /Allah ondan razı olsun.
İmza ve Tarih:	Ketebehû Azîz 1328/Bunun Aziz yazdı 1910.

Kompozisyon Özellikleri: Nohudî renk âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Kürsüde terkip edilen mürsel vav, sülüs formu olup tuğrada kullanılan diğer harflerden farklı görünmektedir. Tuğra bölümleri olması gerektiği gibi yerli yerinde ve eksiksiz tatbik edilmiştir. Hançerin üstünde yer alan hürmet ifadesi yukarıdan aşağıya doğru yazılmıştır. Tuğların her iki tarafı çiçek dalı motifi ile bezenerek alan değerlendirilmiştir. Tuğranın etrafı cetvel ve kırmızı arasuyu ile çevrelenerek tasarım ön plana çıkarılmıştır. Dış bordür olarak yaprak desenli ebru tercih edilmiş ve böylelikle eserin nihayete ermesi sağlanmıştır.

³⁰¹ Veysel Karani (ö. 37/657): Tâbiîn neslinde yaşamış Yemenli bir zâhid. Bir rivâyete göre, Yemen'de deve çobanlığı yaparak ve hurma çekirdeklerini toplayıp satarak geçimini sağlamaktaydı. İslâm'ı yaymak için Yemen'e giden müslümanlar sayesinde İslâmiyet'i kabul etmiştir. Ölüm yeri olarak farklı söylemlerin olduğu Veysel Karani'nin Peygamber sevgisi menkıbelere konu olmuş ve halk arasında bu şekilde tanınmıştır. Bkz. Necdet Tosun, "Veysel Karani", *DİA*, C. 43, TDV Yayınları, ss. 74-75.

Şekil 3.87. Tuğra

- Katalog No:** 88
- Eserin Türü:** Tuğra
- Yazının Türü:** Tevkî'-sülüs
- Yazının Dili:** Arapça
- Bulunduğu Yer:** Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu Env. No: 32.
- Eserin Boyutları:** 30x25 cm.
- Şekil No:** 3.88
- Metnin okunuşu:** Yâ Hazret-i Şeyh Sultân Abdülkâdir Geylânî/Kuddise sirrahu'l-âlâ.
- Metnin Anlamı:** Ey Hazret-i Şeyh Sultan Abdülkâdir Geylânî. Yüce sırrı mübarek ve temiz olsun.
- İmza ve Tarih:** Ketebehû Muhammed Azîz 1343/Bunu Muhammed Aziz yazdı 1924.
- Kompozisyon Özellikleri:** Açık tonlardaki âharlı kâğıda siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Harflerin ustalıkla terkîp edildiğini tespit ettiğimiz eser, klasik tuğra formunun tüm öğelerini taşımaktadır. Kürsüsüyle, beyzesiyle, hançeriyle ve

tuğlarıyla³⁰² ayrı bir özen ve gayret isteyen bu kompozisyon hattatın tuğra çekmedeki maharetini de göstermektedir. Kürsüde, *şeyh* kelimesindeki *ha* harfinin zâid kısmı yapılmamış, sultan ifadesindeki *lam* harfi ise kısa bırakılmıştır. Boşlukların; hürmet ifadesi, imza ve tarih kaydıyla dengelendiği kompozisyonda, Süheyl Ünver imzalı *penç* ve yapraklardan oluşan tezhip yer almaktadır. Etrafına cetvel çekilen iç bordür gelgit ebrudan oluşturulmuştur. Püskürtme tekniğinin uygulandığı dış bordürle eser nihayetlendirilmiştir.

Şekil 3.88. Tuğra

3.5. Hutû-ı Mütenevvia Levhalar

Bu bölümde on bir hutû-ı mütenevvia (Yazı çeşitleri) levha; ad, tür, dil, bulunduğu yer, ebat, okunuş, anlam, imza, tarih ve kompozisyon özellikleri bakımından, kronolojik sıralama esas alınarak değerlendirilmiştir. Tarih kaydı bulunmayan eserlere sıralamanın sonunda yer verilmiştir.

Katalog No:	89
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Sülûs-Nesih-Dîvânî-Ta'lik
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Necib Sarıcı Koleksiyonu. ³⁰³

³⁰² Uğur Derman, “Tuğra”, *DİA*, Cilt: 41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, ss. 336-339.

³⁰³ Serin, *Türk Hat Üstâdları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 50.

Eserin Boyutları: 55x37 cm.

Şekil No: 3.89

Metnin Okunuşu: Tuğra: İnnihû min süleymâne ve innihû bismillâhirrahmânirrahîm.

Sülûs: Ve daccû dacceten kedacîcinâ ve accû acîcen ve'l-e'âdî te'accecû haccenâ me'a'l-huccâci haccen kehaccetihim hacceten fetehaccecû kehaccetihim.

Nesih: Kâle Rasûlüllâhi sallallâhü aleyhi ve sellem. Hayru's-sahâbeti erbe'atün ve hayru's-serâyâ erbe'amietin. Ve hayru'l-cüyûşi erbe'atü âlâfin ve lem yeğlibisne aşera elfen min killetin. Allâhümme salli ve sellim alâ eşrafi'l-halkı Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ecme'îne't-tayyibîne't-tâhirîn.

Dîvânî: Tehassantü bi-zî'l-mülki ve'l-melekût, ve'tesamtü bizi'l-'izzeti ve'l-azameti ve'l-kibriyâi ve'l-ceberût, ve tevekkeltü ale'l-hayyi'l-lezî lâ yenâmü ve lâ yemût, sübbûhun kuddûsün rabbenâ ve rabbü'l-melâiketi ve'r-rûhullâhi rabbi lâ şerîke leh.³⁰⁴

Hurde ta'lik: Tehassantü bizi'l-mülki ve'l-melekûti, ve'tesamtü bizi'l-izzeti ve'l-azameti ve'l-kibriyâi ve'l-ceberût, ve tevekkeltü ale'l-hayyi'l-lezî lâ yenâmü ve lâ yemût, sübbûhun kuddûsün rabbenâ ve rabbü'l-melâiketi ve'r-rûhullâhi rabbi lâ şerîke leh.

Ta'lik: Elâ yâ el-beyti rasûlillâhi hubbuküm.

Ferdun minellâhi fi'l-Kur'âni enzelehü

Yekfîkümü min azîmi'l-fehri enneküm

Men lem yüsalli aleyküm lâ salâte leh.³⁰⁵

Metnin Anlamı: Tuğra: Mektup Süleyman'dan gelmekte ve Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlamaktadır.

³⁰⁴ "Hıfz duası" olarak bilinen Arapça dua metni.

³⁰⁵ İmam Şafii'ye (767-820) atfedilen bir şiiirdir. İmam Şafii; tam adıyla Muhammed bin İdris eş-Şafii (767-820), İslam dünyasında dört büyük fıkıh mezhebinden biri olan Şafii mezhebinin kurucusudur. Aslen Mekke doğumlu olan İmam Şafii, hem ilmi hem de ahlaki derinliğiyle tanınmış büyük bir İslam alimi ve fakihidir. Bkz. Bilal Aybakan, "Şâfiî", *DİA*, C. 38, TDV Yayınları, İstanbul 2010, ss. 223-233.

Sülüs: Ve bir kargaşa kopardılar, sanki bizim kargaşamız gibi ve toz kaldırdılar ve düşman tozlandı. Hacılarla onların haccettiği gibi haccettik, öyleyse siz de onların haccettiği gibi haccedin.

Nesih: Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurdu; En hayırlı arkadaş grubu dördttür. En hayırlı askerî birlik, dört yüz kişidir. En hayırlı ordu, dört bin kişidir ve on iki bin kişi, sayıca az diye mağlup edilemez. Allah'ım, yaratılmışların en şereflişi Muhammed'e, onun temiz âline ve bütün sahabesine salât ve selam eyle.

Dîvânî: Ben mülk ve melekûtun (maddî ve manevî bütün âlemlerin) sahibine sığındım. İzzet, azamet, kibriya ve ceberut (ululuk) sahibi olan Allah'a dayandım. Uyumayan ve ölmeyen diri olan Allah'a tevekkül ettim. O, her türlü eksiklikten münezze, kutsal olan, bizim ve meleklerin Rabbi olan Allah'tır. O'nun ortağı yoktur.

Hurde ta'lik: Ben mülk ve melekûtun (maddî ve manevî bütün âlemlerin) sahibine sığındım. İzzet, azamet, kibriya ve ceberut (ululuk) sahibi olan Allah'a dayandım. Uyumayan ve ölmeyen diri olan Allah'a tevekkül ettim. O, her türlü eksiklikten münezze, kutsal olan, bizim ve meleklerin Rabbi olan Allah'tır. O'nun ortağı yoktur.

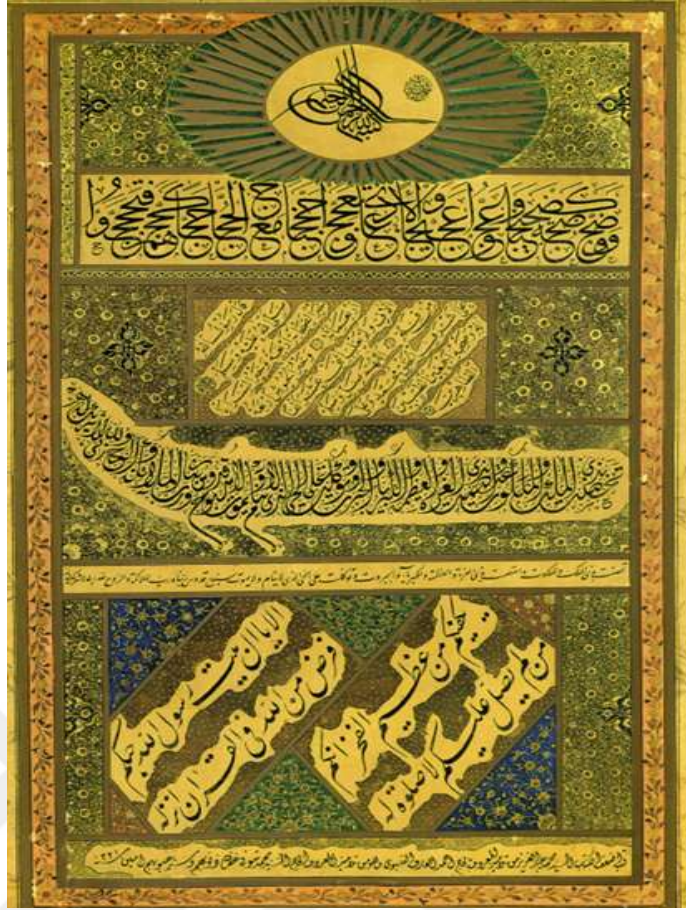
Ta'lik: Ey Allah'ın Resulü'nün ailesi, sizin sevginiz, Allah'ın Kur'an'da indirdiği bir farzdır. Sizin için övünmenin büyüklüğünde yeterlidir ki, kim size salât etmezse, onun salâtı kabul olmaz.

İmza ve Tarih: Ketebehû'l-zayîf el-küttâb es-Seyyid Muhammed Abdülazîz min telâmizi el-me'rûf el-hâcc Ahmed el-Ârif Filibevî ve hüve min telâmizi el-me'rûf el-Hâcc es-Seyyid Muhammed Şevkî gafera zünübehüm ve setera 'uyubehüm âmin, sene 1321/Bunu Hacı Seyyid Muhammed Şevkî'nin bilinen talebelerinden Filibeli Hacı Ahmed Ârif'in bilinen talebelerinden zayıf küttap Seyyid Muhammed Abdülaziz yazdı, Allah onların günahlarına mağfiret etsin ve kusurlarını örtsün amin, sene 1903.

Kompozisyon Özellikleri: İs mürekkebiyle yazılan hutût-ı mütenevvia levhanın en üstünde, ortasında tuğra besmele olan güneş formu yer almaktadır. Tuğranın sağında, Neml Suresi 30. âyetinin ilk kısmı yazılmıştır. Tuğranın hemen altında ise sülüs hattıyla Arapça tekerleme terkip edilmiş olup istifte müdevver *ha* harflerinin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Satırın sonunda, alt boşlukta kullanılan mühmel

küplü *ha* harfi tefrişatta çok rastlanan bir uygulama değildir. Nesih hattı mâil tertip edilerek etrafına beyne's-sütûr bezeme yapılmış ve koltuk tezhibiyle sınırlandırılmıştır. Yazı karakterinden mütevellit, satır sonunda yukarıya doğru yükselen dîvânî istifte, *ha* ve *mim* kuyrukları aşağıya doğru taşırılarak yazı sınırı aşılmıştır. Hattın üst kısmında yer alan *kef* serenleri ise estetik görünüm arz etmektedir. Bu bölümde de beyne's-sütûr süsleme uygulanmıştır. Dîvânî yazının altında bulunan bordürde, hurde³⁰⁶ ta'lik terkibi yer almaktadır. Hem dîvânî yazıda hem de hurde ta'lik hattında aynı metin kullanılmıştır. Kompozisyonun alt kısmına ise dikdörtgen formu içinde, mâil talik yazı iki bölüm, dört satır hâlinde tatbik edilmiştir. Yazı, beyne's-sütûr bezeme ile çevrenmiş ve etrafındaki cetvelin dışında kalan üçgen boşluklar çiçek motifleriyle doldurulmuştur. Sağında ve solunda bulunan koltuk tezhibi farklı boyutta tasarlanmıştır. Yine beyne's-sütûr bezeme içine ketebe kaydı düşülmüş ve yazının her bir tarafı tekrar eden çiçek ve yaprak desenli bordürle çevrenmiştir. Altın cetvel ve gelgit ebrulu pervaz ile kompozisyon tamamlanmıştır.

³⁰⁶ Olması gerekenden daha ince harflerle yazılan yazı karakteridir.

Şekil 3.89. Hutût-ı Mütenevvvia Levha

- Katalog No:** 90
- Eserin Türü:** Levha
- Yazının Türü:** Sülüs-Celî Sülüs-Rikâ'-Ta'lik
- Yazının Dili:** Osmanlı Türkçesi-Arapça
- Bulunduğu Yer:** Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi Env. No: 3473.
- Eserin Boyutları:** Tespit edilemedi.
- Şekil No:** 3.90
- Metnin okunuşu:** Celî ülüs: Yâ Hazret-i Pîr Seyyid Sultân Abdülkâdir el-Geylânî.
- Sülüs ve rikâ': Allâh celle celâlühü, Muhammed aleyhi's-selâm, Ebû Bekir radiyellâhü anh, Ömer radiyellâhü anh, Osman radiyellâhü anhü, Alî radiyellâhü anh, Hüseyin radiyellâhü anh.
- Ta'lik: Ulüvv-i kadr-i Abdülkâdir'i evc-i 'ulâdan sor

Gubâr-ı hâk-i nâ'leynin rikâb-ı evliyâdan sor
O bâz-ı ser-firâzın âşiyânı nerededir bilmem
Ânı bâlâ-nişîn bâr-gâh-ı kibriyâdan sor.³⁰⁷

Rikâ': Hazreti seyyidînâ ve mevlanâ Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhî ve sellem, Hazreti Alî el-Mürtezâ kerramellâhi vecchühü, Hazreti Hasan el-Basrî radiyellâhü anh, Hazreti Habîb el-acemî radiyellâhü anh, Hazreti Dâvud et-Tâî kaddesellâhü sirrahü'l-a'lâ, Hazreti ma'rûf el-Kerhî kaddesellâhü sirrahü'l-a'lâ, Hazreti Sırrü es-Sekatî kaddesellâhü sirrahü'l-a'lâ, Hazreti Cüneydi-i Bağdâdî kaddesellâhü sirrahü'l-a'lâ, Hazreti Ebâ Bekir eş-Şiblî kaddesellâhü sirrahü'l-a'lâ, Hazreti Abdülvâhidü'l-Temîmî kaddesellâhü sirrahü'l-a'lâ, Hazreti Ebî'l-Ferec Tarsûsî kaddesellâhü sirrahü'l-a'lâ, Hazreti Ebi'l-Hasan el-kuraşî Aliyyi'l-Hakeryi kaddesellâhü sirrahü'l-a'lâ, Hazreti Ebî Saîdü'l-Mübârek el-Mahzûmî kaddesellâhü sirrahü'l-a'lâ, Hazreti Seyyid Abdülkâdir el- Geylânî Kuddise sirrahü'l-a'lâ.³⁰⁸

Metnin Anlamı: Ta'lik: Abdülkâdir-i Geylânî Hazretleri'nin derecesinin yüksekliğini, en yüksek dereceden sor, ayakkabılarının toprağının tozunu, velilerin enselerinden sor, o meşhur doğanın yuvası nerededir bilmem, onu Allah'ın yüksek huzurunda oturanlardan sor.

İmza ve Tarih: Aziz 1331/Aziz 1912.

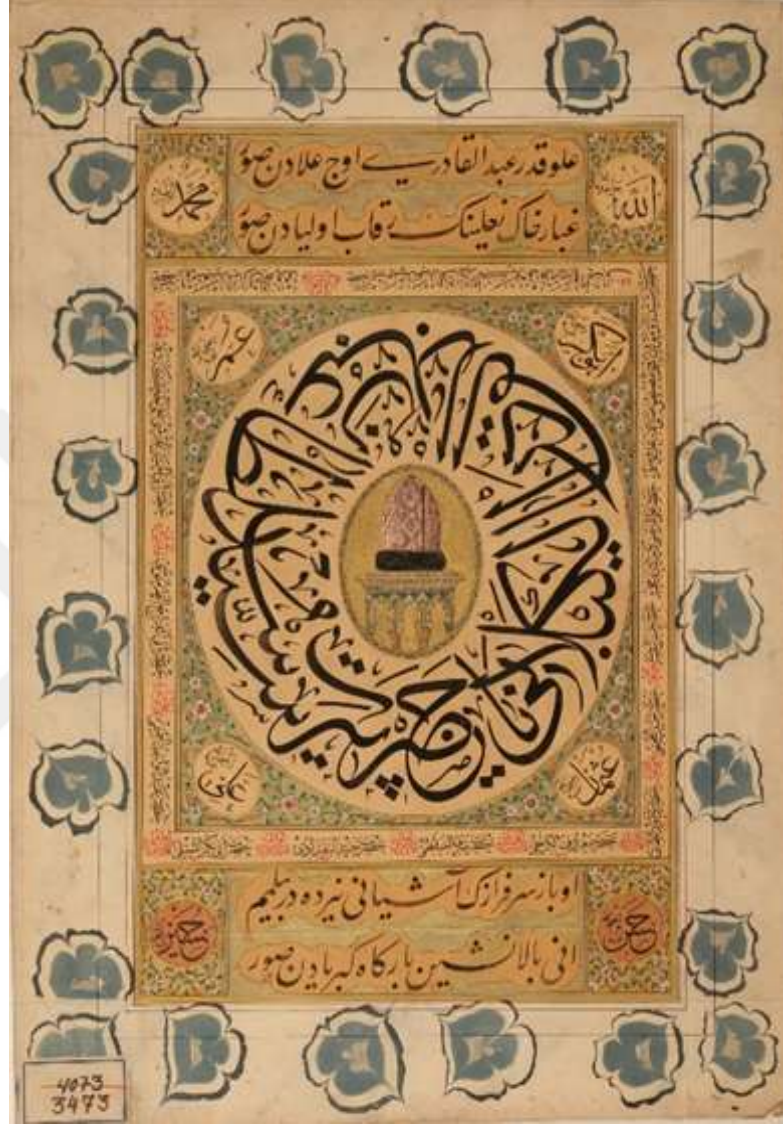
Kompozisyon Özellikleri: Hutût-ı mütenevvia levha, krem rengi âharlı kağıda siyah is ve la'l (kırmızı) mürekkebi ile yazılmıştır. Levhanın merkezine kaideli *Kâdirî Tâc-ı Şer'îfî*, altın zemin üzerine resmedilerek etrafına celî sülûs hat, müdevver formda terkip edilmiştir. Yazıda kullanılan keşide formu ile istifte tasarrufa gidilmiş ve kompozisyon dengelenmiştir. Hareke ve tezyinî unsurlarla görsel açıdan bütünlük sağlanmıştır. Sülûs yazının etrafı altın ve çiçek motifleriyle bezenerek köşebentlerdeki madalyonlara *çihâr yâr-i güzîn*³⁰⁹ tertip edilmiştir. Eser genişletilip kare forma geçiş yapılarak oluşturulan bordürde siyah ve kırmızı mürekkeple rikâ' hattı yer almaktadır. Kompozisyonun altında ve üstünde ikişer satırdan oluşan ta'lik

³⁰⁷ Şeyh Rıza Talabani'ye (ö. H. 1327/ M.1910) ait Nutk-u Şerif. Şeyh Rıza Talabani, 19. Yüzyıl ortaları ile 20. yüzyıl başlarında Kerkük bölgesinde yaşamış hiciv ustası Kürt bir şairdir. Bkz. Salih Uçak, "Şeyh Rıza Talabani'nin Türkçe Şiirlerinde Sosyal ve Siyasî Hiciv", *Tarihte Türkler ve Kürtler Sempozyumu*, C. 3, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 157.

³⁰⁸ Kâdiriyye Tarikatı Altın Silsile.

³⁰⁹ Hz. Peygamber'den sonra halifelik görevini yürüten Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali için özellikle Sünnî müslümanlar tarafından kullanılan bir tabir. Bkz. Mustafa Fayda, "Hulefâ-yı Râşidîn", *DİA*, C. 18, TDV Yayınları, İstanbul 1998, ss. 324-338.

hatlı şiir bulunmaktadır. Beyitler koltuk tezhibi ile çevrelenerek ortalarına *Allah* (c.c.), *Muhammed* (s.a.v.), *Hasan* ve *Hüseyin* isimleri madalyon içine yazılmıştır. Hatip ebrulu dış bordüre çekilen cetvellerle tasarım sona erdirilmiştir.

Şekil 3.90. Hutût-ı Mütenevvia Levha

Katalog No:	91
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Sülüs-Celî Sülüs-Rikâ'-Ta'lik
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi-Arapça
Bulunduğu Yer:	Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi Env. No: 3472.
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.91

Metnin okunuşu: Celî sülüs: Yâ Hzreti Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sirrahü'l-sâmî.

Sülüs ve rikâ': Allâh celle celâlühü, Muhammed aleyhi's-selâm, Ebû Bekir radiyellâhü anh, Ömer radiyellâhü anh, Osman radiyellâhü anh, Alî radiyellâhü anh, Hüseyin radiyellâhü anh.

Ta'lik: İçerim boş görünür kalbi delik bir nâyım

Mahrem-i sırr-ı Alî Hazreti Mevlânâ'yım

Dû cihanda eğer altın ola dersin nâmın

Sikkesi altına gir Hazreti Mevlânâ'nın.³¹⁰

Rikâ': Hazret-i seyyidinâ ve mevlanâ Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhî ve sellem, Hazret-i Alî el-Mürtezâ kerramellâhi vecheh, Hazret-i Hasan el-Basrî radiyellâhü anh, Hazret-i Habîb el-Acemî radiyellâhü anh, Hazret-i Dâvud et-Tâî kaddesellâhü sirrahü'l-âlî, Hazret-i Ma'rûf el-Kerhî kaddesellâhü sirrahü'l-âlî, Hazret-i Sırrî es-Sekatî kaddesellâhü sirrahü'l-âlî, Hazret-i Cüneydi-i Bağdâdî kaddesellâhü sirrahü'l-âlî, Hazret-i Ebû Bekir eş-Şiblî kaddesellâhü sirrahü'l-âlî, Hazret-i Ebû Ömer Muhammed Zecâc kaddesellâhü sirrahü'l-âlî, Hazret-i Ebû Bekir es-Sâc kaddesellâhü sirrahü'l-âlî, Hazret-i İmâm Ahmed el-Gazâlî kaddesellâhü sirrahü'l-âlî, Hazret-i Ahmed en-Nika'l-Hatîbî kaddesellâhü sirrahü'l-âlî, Hazret-i Şemsü'l-Eimmeti'l-Serahsî kaddesellâhü sirrahü'l-âlî, Hazret-i Sultanü'l-Ulema' Muhammed Bahâeddîn Veled Belhî kaddesellâhü sirrahü'l-âlî, Hazret-i Seyyid Burhaneddîn Muhakkık-ı Tirmizî kaddesellâhü sirrahü'l-âlî, Hazret-i Mevlânâ Celâleddin'in Rûmî kaddesellâhü sirrahü'l-âlî.³¹¹

Metnin Anlamı: Celî sülüs: Ey Hz. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Allah sırrını kutsasın.

Sülüs ve rikâ': Azameti yüce ve ulu olan Allâh, Muhammed (Selam üzerine olsun), Ebû Bekir (Allah ondan razı olsun), Ömer (Allah ondan razı olsun), Osman (Allah ondan razı olsun), Alî (Allah ondan razı olsun), Hüseyin (Allah ondan razı olsun).

³¹⁰ Kaynak bulunamadı.

³¹¹ Mevlevîlik Altın Silsile. Silsile, bir tarikatın birbirine icâzet veren şeyhlerin adlarının yer aldığı liste. Bkz. Necdî Tosun, "Silsile", *DİA*, Cilt: 37, TDV Yayınları, İstanbul 2009, ss. 206-207.

Ta‘lîk: İçim boş gibi görünür, kalbi delik bir ney gibiyim. Hazreti Ali'nin sırrının sırdaşı, Mevlânâ'nın yoldaşım. Eğer her iki dünyada da ismin altın harflerle yazılsın istiyorsan, Mevlânâ'nın altın damgası altına gir.

İmza ve Tarih: Azîz 1331/Aziz 1912.

Kompozisyon Özellikleri: Âharlı kâğıda siyah is ve la'l mürerekkebi ile terkip edilen yazının merkezine kaide üzerinde *Mevlevî Sikkesi* resmedilmiştir. Sikke etrafında, krem rengi zeminli müdevver formda sülüs hattı yer almaktadır. Hazreti kelimesindeki ha küpüne dad harfi tertip edilerek hoş bir görünüm elde edilmiştir. *Kuddise sirrah* ifadesinde sin harflerinin serbest hareketle uzatılması alanın ferahlamasına sebep olmuştur. Mürsel, mukavver ve keşide formu harfler ustalıkla uygulanarak kompozisyonda denge ve düzen sağlanmıştır. Sülüs yazının dört köşesine cihâryâr yazılıp geriye kalan tüm boşluklar altın ve çiçek motifleri ile tezyîn edilmiştir. Rikâ‘hatlı bordürde siyah mürekebin yanı sıra hürmet ifadelerinde kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Bu bölümde, kompozisyondaki diğer hatlara göre daha ince yazının kullanılması alan tasarrufu sağladığı gibi görsel bakımdan zenginleştirmiştir. Alta ve üste ta‘lîk yazı tatbik edilerek beyne’s-sütûr altın boyama ile sınırlandırılmıştır. Yazının koltuk kısımlarında sırasıyla; Allah (c.c.), Muhammed (s.a.v.), Hasan (r.a.) ve Hüseyin (r.a.) isimleri bulunmaktadır. Eser, hatip ebrulu pervaz ve kırmızı-siyah cetvelle çevrelenip nihayetlendirilmiştir. Tarih müdevver bölümde, imza ise altta yer alan ta‘lîk hattının sonuna doğru olan kısmına kaydedilmiştir.

Şekil 3.91. Hutût-ı Mütenevvvia Levha

Katalog No: 92

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Sülüs- Celî sülüs-Rikâ‘

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Ümm-i Ken’ân Dergâh-ı Şerifi.

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.92

Metnin Okunuşu: Üst kısımda: Kâlellâhü Te’âlâ, ve in yekâdüllezîne keferû leyüzlikûneke biebsârihim lemmâ semi’u’z-zikrâ ve yekûlûne innehû lemeçnûn. Ve mâ huve illâ zikrun li’l-âlemîn.³¹²

³¹² Kalem, 68/51-52.

Ortada: Bismillahirrahmânirrahîm. Kul hüvellâhü ehad. Allâhüssamed. Lem yelid ve lem yûled. Ve lem yekün lehû küfüven ehad.³¹³

Alt kısımda: Allâhü lâ ilâhe illâ hüvel hayyül kayyûm, lâ te’huzûhu sinetün velâ nevm, lehû mâ fissemâvâti ve mâ fi’l-erd, men zellezî yeşfe’u ‘indehü illâ biiznih, ya’lemü mâ beyne eydîhim ve mâ halfehüm, ve lâ yühîtüne bişey’in min ‘ilmihî illâ bimâ şâe, vesi’a kürsiyyühüssemâvâti ve’l-erd, ve lâ yeûdühü hıfzühümâ ve hüve’l-aliyyü’l-azîm.³¹⁴ Sadakallâhü’l-azîm.

Metnin Anlamı: Üst Kısımda: Allah Te’âlâ buyurdu ki; O inkârcılar Kur’an’ı işittikleri zaman, seni gözleriyle devireceklermiş gibi bakar, “Şüphe yok o bir delidir” derler. Oysa Kur’ân, âlemler için öğütten başka bir şey değildir.

Ortada: Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın ismiyle. De ki; O Allah’tır bir tektir. Allah eksiksiz, sameddir (Bütün varlıklar O’na muhtaç, fakat O, hiç bir şeye muhtaç değildir). Ondan çocuk olmamıştır, kendisi de doğmamıştır. Hiçbir şey O’ne denk ve benzer değildir.

Alt Kısımda: Allah’dan başka hiç bir ilah yoktur. O, daima yaşayan, daima duran, bütün varlıkları ayakta tutandır. O’nu ne gaflet basar, ne de uyku. Göklerdeki ve yerdeki herşey O’nundur. O’nun izni olmadan huzurunda şefaet etmek kimin haddine! Onların önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini bilir. Onlar ise, O’nun dilediği kadarından başka ilminden hiçbir şey kavrayamazlar. O’nun hükümdarlığı, bütün gökleri ve yeri kucaklamıştır. Her ikisini görüp gözetmek, ona bir ağırlık da vermez. O, çok yüce, çok büyüktür. Yüce Allah doğru söylemiştir.

İmza ve Tarih: Ketebehû Azîz 1332/Bunu Aziz yazdı 1913.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah is mürekkebiyle üç bölüm hâlinde yazılmıştır. İlk bölüm, rikâ’ hattı ile yazılmış olup ortadaki daire formuna uygun olarak ters yönde tertiplenmiştir. İki satırdan oluşan yazıda, *Te’âlâ* kelimesindeki *lam* harfi, *elif* harfiyle birleştirilerek ma’kuse *ye* harfiyle terkip edilmiştir. Satır arası cetvelle ayrılmıştır. Ortada müdevver olarak Besmele ve İhlâs Suresi yer almaktadır. İç içe iki daire formundaki bölümde, Besmele oku tam tur döndürülerek *mim* harfi ile birleştirilmiştir. Dik harflerin nizâmi duruşu, yuvarlak hatlı harflerin ise aynı yerde toplanması ile estetik görünüm kazandırılmıştır. Süsleme ile ayrılan İhlâs Suresi, sağ

³¹³ İhlâs, 112/1-4.

³¹⁴ Bakara, 2/255.

alt köşeden başlayıp yine aynı noktada sonlanmışır. Bu bölümde de harf nispetleri ve tefrişât bakımından denge ve bütünlük sağlanmışır. Surenin etrafı, zincirleme devam eden minik çiçek ve yaprak motifleri ile bezenerek zemini altın mürekkeple boyanmışır. Alt bölüme ise rikâ‘ hattıyla ve satır nizamında Âyete’l-Kürsî yazılmışır. Üç satır olarak tertip edilen âyetin sonunda, *sadakallahü’l-azîm* ifadesi yer almaktadır.

Şekil 3.92. Levha

Katalog No:	93
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Sülüs-Celî Sülüs-Ta‘lîk-Celî Ta‘lîk-Rikâ‘
Yazının Dili:	Farsça-Arapça
Bulunduğu Yer:	Ekrem Ayverdi Koleksiyonu. ³¹⁵

³¹⁵ Bu eser; 5 Kasım 2014 tarihinde Suna ve İnan Kırâç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü’nde

Eserin Boyutları: 48x40 cm.

Şekil No: 3.93

Metnin Okunuşu: Celî sülüs: Alî. Merkezdeki madalyonda: Yâ Hazret-i Pîr Seyyid Sultân Ahmed er-Rifâî. Tâc-ı şerifte: kaddesellâhü sırrahü'l-azîz. Üstteki madalyonda, celî sülüs: Allah, Muhammed ve rikâ': Celle celâlüh, aleyhi's-selâm. Sağda ve solda yer alan madalyonda: Hüseyin/Fatımatü'z-Zehra. Ayn harfinin üstünde: Meded. Ye harflerinin ortasında: Kerramellâhü vecheh/Radıyellâhü anh. Teberlerin üzerinde: Nâd-ı Aliyyen mazharal acâib tecidhu avnen leke fi'n-nevâib/Küllü hemmin ve gammin seyencilî binübüvvetike yâ Muhammed bivelâyetike. Sülüs: Ebû Bekir radiyellâhü anh/Ömer radiyellâhü anh/Osman radiyellâhü anh/âmin. Siyah sancakta rikâ': Lâ ilâhe illellâhü'l-melikü'l-hakku'l-mübîn/Nesrun minellâhi ve fethun karîb. Beyaz sancakta rikâ': Muhammedü'r-rasûlüllâh sâdika'l-ve'dü'l-emîn /ve beşşiri'l-mü'minîn yâ Muhammed.

Celî ta'lik; Der ayn-ı Alî sırr-ı Aliyyü'l-Alâst

Der lâm-ı Alî remz-i veliyyü'l-vâlâst

Der yâ-ı Alî nükte-i Hayyü'l-Kayyûm

Ez nûr-i Hudâ nûr-ı Alî hem peydâst

Metnin Anlamı: Teberlerin üzerinde; Nâd-ı Ali duası; "Aliyyen" diye nida edin ki o, harikaların tezahürünü sağlar. Onu felaketler ve zor durumlarında bir yardımcı olarak bulacaksınız. Tüm gam ve üzüntülerini giderip rahatlamanı sağlar. Nübüvvetin ile Ey Muhammed velayetin ile Ey Ali.

Siyah sancakta: Mülk sahibi Melik, Hak ve varlığı, birliği apaçık Mübin olan Allah'tan başka ilah yoktur. Zafer Allah'tandır ve fetih yakındır.

Beyaz sancakta: Muhammed (s.a.v.) Allah Teâlâ'nın, vaadinde sâdık ve güvenilir bir Rasûlüdür. Mü'minleri müjdele Ey Muhammed.

Celî ta'lik: Ali'deki ayn harfi en ulu sırdır. Ali'deki lam harfi de en yüce velî işaretidir. Ali'nin ya harfi ise, Allah'ın Hayy ve Kayyum isimlerinin nüktesidir. Allah'ın nûrundan Ali'nin nûru da peydâ olmuştur.

İmza ve Tarih: Bende-i âli abâ Muhammed Azîz pür-hatâ 1333/Abâ ehlinin kölesi, hata dolu Muhammed Aziz 1914.

Kompozisyon Özellikleri: Açık tonlardaki zemin üzerine yazı çeşitleriyle oluşturulan kompozisyonda, celî sülûs hatla müsennâ *Alî* yer almaktadır. *Ye* harfi çanaklarının birleştirilerek alem formu verilen kısmına hürmet ifâdesi yazılmıştır. Harflerin kesiştiği bölüme yeşil renkte iki noktaya yer verilmiştir. *Ayn* harfinin hemen üstlerinde müsenna *meded* ifadesi bulunmaktadır. Merkezdeki madalyona tatbik edilen *Seyyîd* ve *Sultan* kelimelerindeki *sin* harfleri keşide formunda kullanılmıştır. Müdevver harflerin çokça tertip edildiği yazıda, *er-Rifâî* ibaresindeki *elif* harfinin vâsıl hali tercih edilmiştir. *Kaddesellâhü sırrahü'l-azîz* terkibi ise Rifâî tâcî üzerine yazılmıştır. Müsennâ *Alî* kelimelerindeki *lam* harfi yukarıya doğru uzatılarak teber³¹⁶ resmedilmiş ve *ayn* harflerinden çıkan uzantıya da, Seyyid er-Rifâî'nin iki kere kutbiyet makamına erişmiş olduğunu ifade eden iki sancak yerleştirilmiştir. Dış pervazda, kalem hareketlerini görebileceğimiz, celî ta'lîk hattıyla Farsça kıta yazılmıştır. Keşide ve ma'kuse formlarının yer aldığı terkip, Hz. Ali'nin adını oluşturan harflerin anlamını içermektedir. Yazı etrafına çift cetvel çekilerek ebrulu bordür oluşturulmuştur. Lacivert zeminli köşebentler, stilize edilmiş yaprak formları ve geçmelerle tezyîn edilmiştir.

³¹⁶ Çeşitli tarikatlarda kutsal bir derviş çeyizi olarak kabul edilen balta. Bkz. Muzaffer Yılmaz, "Çift Başlı Baltanın Sembolik Anlamı Ve Teber İle Olan İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Milli Folklor Dergisi*, C. 18, Sayı: 141, (Bahar 2024), ss. 133-144.

Şekil 3.93. Hutût-ı Mütenevvvia Levha

Katalog No:	94
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî Dîvânî-Celî sülüs-Rikâ‘
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi-Arapça
Bulunduğu Yer:	Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi Env. No: 3471
Eserin Boyutları:	48x46 cm.
Şekil No:	3.94
Metnin okunuşu:	Celî sülüs: Allâh Celle Celâlühü, Muhammed aleyhi’s-selâm, Alî radiyellâhü anh.

Celî dîvânî: Yâ Hazret-i Mevlânâ Muhammed Celâleddîn Rûmî , Yâ Hazret-i Pîr Seyyid Sultan Abdülkâdir Geylânî, Yâ Hazret-i Pîr Seyyid Sultan Ahmed er-Rifâî, Yâ Hazret-i Pîr Seyyid Sultan imâme'l-Alî Ebü'l-Hasen eş-Şâzelî.³¹⁷

Rikâ': Alt kısımda: inne'l-imâme's-Şâzelî tarîkuhû, fî'l-fedlî vâdihatün leîni'l-muhtedî, fenkul ve-lev kadmen alâ âsârihi, feizâ fealte fezâke ehaze bâliyedî.³¹⁸

Üstte: Ulüvv-i kadr-i Abdülkâdir'i evc-i 'ulâdan sor

Gubâr-ı hâk-i nâ'leynin rikâb-ı evliyâdan sor

O bâz-ı ser-firâzın âşiyânı nerededir bilmem

Ânı bâlâ-nişîn bâr-gâh-ı kibriyâdan sor.

Solunda: Dû cihanda eğer altın ola dirsen nâmın

Sikkesi altına gir Hazreti Mevlânâ'nın

Sağında: Tarîk-i Hak'da bürhânım Rifâî Seyyid Ahmed'dir

Gönül beytinde mihmânım Rifâî Seyyid Ahmed'dir.³¹⁹

Metnin Anlamı: Rikâ', Alt kısımda: Şâzelî İmamının yolu, fazilet açısından hidayet bulan için açık ve belirgindir. Onun izinden, en azından bir adım at ki, bunu yaptığında o seni elinden tutacaktır.

Üstte: Abdülkâdir-i Geylânî Hazretleri'nin derecesinin yüksekliğini, en yüksek dereceden sor. Ayakkabılarının toprağının tozunu, velilerin enselerinden sor. O meşhur doğanın yuvası nerededir bilmem. Onu Allah'ın yüksek huzurunda oturanlardan sor.

Sağında: Eğer iki dünyada da varlığının değerli olmasını istersen, Hazreti Mevlana'nın koruması altına gir.

Solunda: Hak yolda delilim Rifâî Seyyid Ahmed'dir, Gönül evimin konuğu Rifâî Seyyid Ahmed'dir.

İmza ve Tarih: Ketebehû eş-Şeyh Azîz er-Rifâî 1334/Bunu Şeyh Aziz er-Rifâî yazdı 1915.

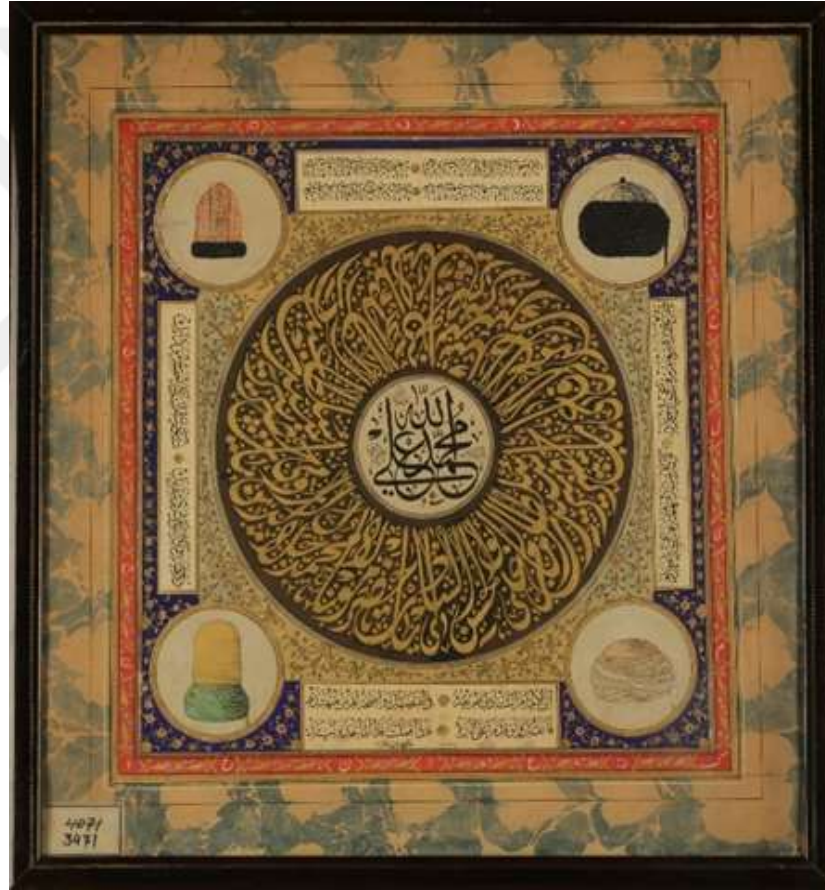
Kompozisyon Özellikleri: Eserin merkezinde, beyaz kâğıda siyah is mürekkebiyle yazılan sülüs-nesih terkip bulunmaktadır. *Ha* ve *ayn* harfleri küplü olup ma'kuse ye tam ortalarından geçmekte ve terkipte iki dik harf karşılıklı olarak uzanmaktadır. Merkezin etrafında siyah zemine zerendûd tekniği uygulanan dîvânî hattı yer

³¹⁷ Kutbü'l-Aktâb olarak kabul edilen dört velînin isimleri.

³¹⁸ Kaynak bulunamadı.

³¹⁹ Kabûlî Rifâî Edirneli Mustafa Efendi'ye (ö. H. 1124 / M. 1712) ait Nutk-u Şerif'in ilk beyti.

almaktadır. Bu yazı çeşidinin dinamik yapısı sebebiyle kompozisyonda durağanlık söz konusu değildir. Yuvarlak formdan, çiçek motifleri ve altınla bezeli bölüme geçiş yapılarak alan ferahlatılmıştır. Tezyinâtın dört tarafına rikâ‘ hatlı kartuşlar yerleştirilmiş ve etrafları cetvellenmiştir. Beyaz âharlı kâğıda is mürekkebiyle tatbik edilen yazılar; alt ve üstte ikişer, sağ ve solda birer satırdan oluşmaktadır. Bölümde, daire içine tarikat sikkelerinin resmedildiği köşebentlerle kare form elde edilmiştir. Kartuşlar ve sikkelerden kalan boşluklar ise mavi zemin üzerine yapılan süslemelerle doldurulmuştur. Heman ardından, etrafına cetvel çekilip altınla boyanan yaprak motifli bordürle çevrelenmiştir. Yaprak bezemenin aralarına üstübeç (beyaz) mürekkeple harfler yazılarak eser nihayete ermiştir.

Şekil 3.94. Hutût-ı Mütenevvia Levha

Katalog No:	95
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Celî sülüs- Nesih irisi-Dîvânî-Rikâ‘
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi-Arapça

Bulunduğu Yer: Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi Env. No: 3443.

Eserin Boyutları: 58x62 cm.

Şekil No: 3.95

Metnin okunuşu: Celî sülüs: Ümm-ü Ken'ân Dergâh-ı Şerîfî.

Nesih: Lî Hamsetün ütfî bihâ harra'l-vebâi'l-hâtımeti'l-Mustafâ ve'l-Mürtazâ ve ebnâhümâ ve'l-Fâtımâ.³²⁰

Celî dîvânî ve rikâ': Yâ Hazreti Celâleddîni Rûmî (kuddise sirrahü'l-azîz), Yâ Hazret-i Seyyid Abdülkâdir Geylânî (kaddesellâhü sirrahü'l-azîz), Yâ Hazret-i Pîr Seyyid Ahmed er-Rifâî (kaddesellâhü sirrahü'l-azîz), Yâ Hazret-i Pîr Seyyid ebü'l-Hasen eş-Şâzelî (kuddise sirrahü'l-azîz).³²¹

Metnin Anlamı: Nesih: Beş şey vardır ki ateşi söndürür; Mustafa (s.a.v.), Murtaza (Hz.Ali), iki oğlu (Hasan ve Hüseyin) ve Fatıma.

İmza ve Tarih: Ketebehü eş-Şeyh Azîz 1335/Bunu Şeyh Aziz yazdı 1916.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah mukavva üzerine zerendûd uygulamasıyla yazılan yazı dâirevî formda olup celî sülüs, nesih, dîvânî ve rikâ' yazı çeşitlerini ihtivâ etmektedir. Formun merkezinde yer alan celî sülüs yazı sağ ortadan başlayıp yukarıya, sonrasında ise alt kısma doğru okumayı gerektiriyor. Tepede konumlandırılan *nun* harfi, hemen altında bulunan küplü *ayn* harfinin başından geçirilerek hoş bir görünüm elde edilmiştir. Ma'kuse ye ise *kef* harfinin sereni ile uyum içinde yer almaktadırlar. Leke dengesi sağlanan yazının alt boşluğuna imza atılıp aralıklı olarak tarih kaydedilmiştir. Merkezin hemen dışında yer alan dâiredeki istif ise olgun karakterli iri nesih ile oluşturularak dört köşe dîvânî ve rikâ' yazı ile taçlanmıştır. Başarılı bir zerendûd levha olarak nitelendirebileceğimiz eser, dîvânî yazının aralarına serpiştirilen minik çiçek motifleri ile tamamlanmıştır. Zeminde yıpranma ve zerendûd uygulamada dökülme meydana gelmiş olmasına rağmen yazı bütünlüğü devam etmektedir.

³²⁰ Veba duası olarak bilinen ibare.

³²¹ Kutbü'l-Aktâb olarak kabul edilen dört velînin isimleri.

Şekil 3.95. Hutût-ı Mütenevvîa Levha

Katalog No :	96
Eserin Türü :	Levha
Yazının Türü :	Sülüs-Celî Sülüs-Ta'lik-Rikâ'-Dîvânî
Yazının Dili :	Arapça-Farsça-Osmanlı Türkçesi
Bulunduğu Yer :	Orhan Büyükkaksoy Koleksiyonu. ³²²
Eserin Boyutları:	58x53 cm.
Şekil No:	3.96

Metnin Okunuşu: Müsenna celî sülüs: Yâ Alî.

Sülüs: Nâd-ı Aliyyen mazharal acâib tecidhu avnen leke fi'n-nevâib/Küllü hemmin ve gammin seyencelî bi-nübüvvetike yâ Muhammed bi-velâyetike.

Rikâ': Ben nâr-ı Enallâh'ı görüp eyledim îmân

Cânânımın aynı ile kaşında nümâyân

Meryem deheni dilberimin, lebleri Îsâ

Ölmüşleri mî'râc-ı visâliyle eder gün gibi ihyâ.³²³

Ta'lik: Der ayn-ı Alî sırr-ı Aliyyü'l-Alâst

Der lâm-ı Alî remz-i veliyyü'l-vâlâst

³²² Serin, *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 98.

³²³ Kaynağı bulunamadı.

Der yâ-ı Alî nükte-i Hayyü'l-Kayyûm

Ez nûr-i Hudâ nûr-ı Alî hem peydâst

Metnin Anlamı: Müsenna celî sülûs: Ey Alî.

Sülûs: “Aliyyen” diye nida edin ki o, harikaların tezahürünü sağlar. Onu felaketler ve zor durumlarında bir yardımcı olarak bulacaksınız. Tüm gam ve üzüntülerini giderip rahatlamanı sağlar. Nübüvvetin ile Ey Muhammed velayetin ile Ey Ali.

Rikâ': Ben, Allah'ın “Ben O'yum” dediği ateşi gördüm ve iman ettim. Sevgilimin gözünde, kaşında bu görünen açıkça bellidir. Sevgilimin Meryem gibi ağzı, dudakları İsa gibidir. Ölmüşleri, vuslatın miracıyla gün gibi diriltir.

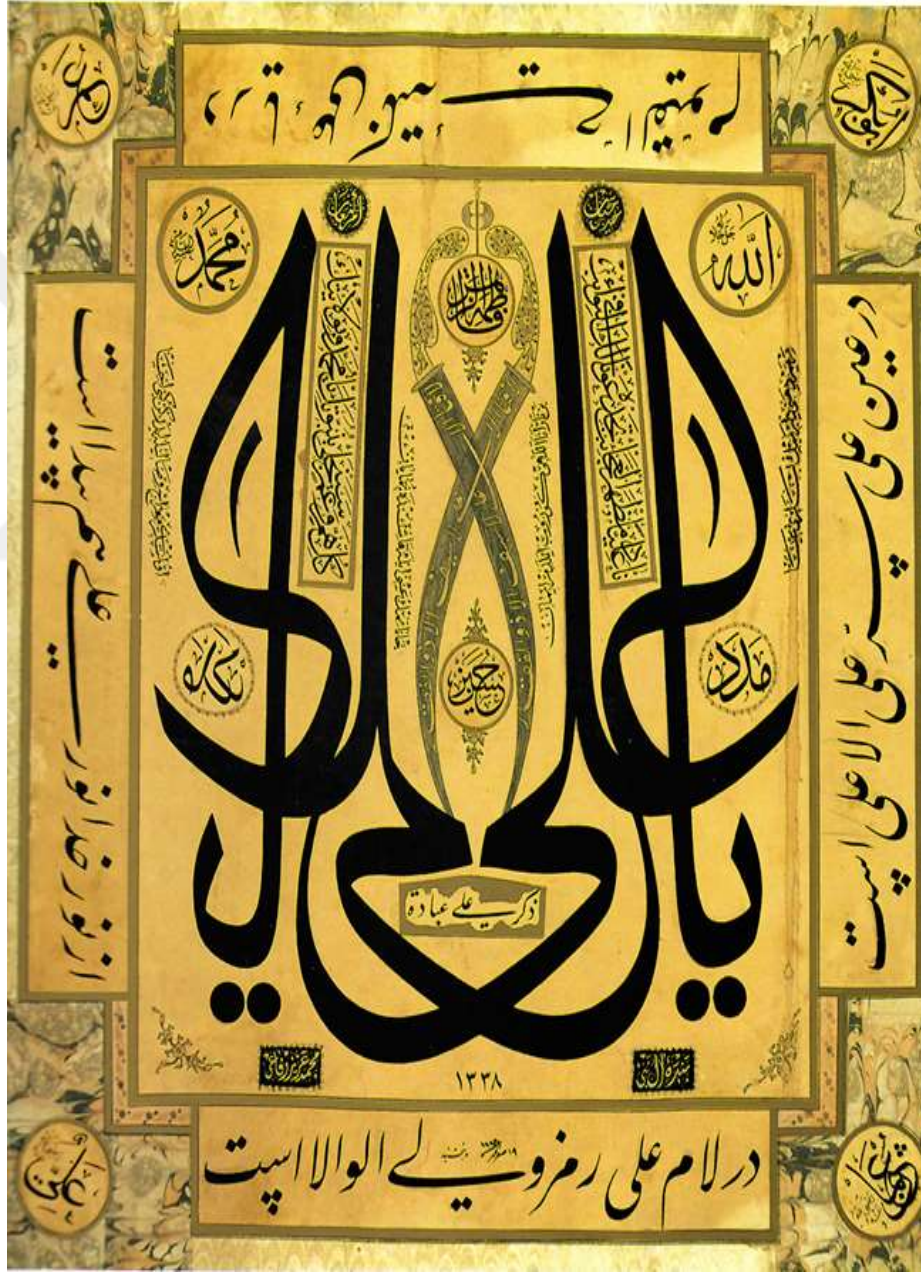
Ta'lik: Ali'nin aynasında Ali'nin sırrı vardır, Ali'nin elifinde velî olanın işareti vardır, Ali'nin yasında Hayyü'l-Kayyûm'un sırrı gizlidir, Allah'ın nuru Ali'nin nurundan doğar.

İmza ve Tarih: Bende-i âli Nebî Muhammed Azîz Rifâî 1338/Nebî ehlinin kölesi Muhammed Aziz Rifâî 1919.

Kompozisyon Özellikleri: Celî sülûs müsenna etrafında şekillenen yazının bütününde siyah is mürekkebi kullanılıp kompozisyonun yoğun görünümü dikkat çekmektedir. Kabzası çiçek bezemeli iki kılıç, simetrik olarak merkeze resmedilerek üzerine hurde ta'lik hattı tatbik edilmiştir. Sırt kısımları karşılıklı olarak baktırılarak ortasına *Hüseyin* yazılı madalyon yerleştirilmiştir. Aynı madalyon kabzada da tatbik edilip içine *Fâtımatü'z-zehra* yazılmış ve çift başlı teberle yükseltilmiştir. Kılıçların sağında ve solunda rikâ' hattı, dikey olarak tertiplenmiştir. Aynalı *Yâ Alî* tasarımında *ayn* harfi su'bâni formunda kullanılmış olup sondaki *ye* harfi bitimiyle kesişmektedir. *Ayn* harfinin içine *meded* ibâresi, *ye* çanaklarının ortasına ise *zikru alâ 'ibâdeti*³²⁴ ifadesi tertip edilmiştir. Dik harflerin arasına *nâd-ı Alî* duası, sülûs hattıyla

³²⁴ “Ali'yi zikretmek ibadettir” rivayeti, sened ve metin yönünden zayıf kabul edilmektedir. Bkz. Münavi, Feyzu'l-kadir, 3/756, no: 4332). Rivayetin geçtiği kaynaklar ise; İbn-i Kesir'in "el-Bidaye ven-Nihaye" C.7, s. 357; İbn-i Asakir'in "Tarih-i Dimaşk" C. 2, s. 408; el-Suyuti'nin "Cami'us-Sağir"C. 1,s.665,Hadis No:4332; el-Münavi'nin "Künûzel-Hakaik" C. 1, s. 134; el-Müttaki el-Hindi'nin "Muntahab'ul Kenz" C. 5, s. 30; el-Zehebi'nin "Mizan'ul İtidal" C. 1, s. 496, el-Kunduzi el-Hanefi'nin "Yenabi'ül Mevedde" s. 180, 231, 237, 262; el-Münavi'nin "Fayd'ü kadir" C. 3, s. 565; Kenz'ul İrfan s. 27; el-Müttaki el-Hindi'nin "Kenz'ul Ummal" C. 11, s. 601, Hadis No: 32894; el-Hemedani'nin "Meveddet'ül Kurba" C. 7, s. 111; Şeyh Yusuf el-Nebehani'nin "Feth'ül Kebir" C. 2, s. 120; Menakıb-ı Meğazeli s. 206, Hadis No: 243; Menakıb-ı Hüvarezmî el-Hanefi s. 261; Ercah'ul Metalib s. 428; el-Küncieş-Şafii'nin "Kifayetüt-Talip" s. 24; ed-Deylemi'nin "el-Firdevs" C. 2, s. 244, Hadis No: 3151; et-Teyisir'in" Şerhu Cami'us-Sağir" C. 2, s. 20; el-Haydari el-Ebadi'nin "Menakıb-ı Ali" s. 34; Kitab'ül Mecruhin C. 1, s. 239; es-Senderusi'nin "Keşf'ül İlâhi"C.1, s. 358; et-Tüsteri'nin "İlhak'ul Hak" C. 7, s. 111; es-Seyyid Murtada Hüseyini'nin "Fedail'ül Hamse min es-Sihahes-Sitte" C. 2, s. 116; el-Kaşifi el-Hanefi et-Termezi'nin "el-Menakib el-Murtadaviyye".

yazılıp cetvelle sınırlandırılmış ve üzerine dîvânî yazı ile *Hadîce Cen'ân* ve *Ümm-i Ken'ân* terkihi yerleştirilmiştir. *Allah* (c.c.) ve *Muhammed* (s.a.v.) isimleri daire içine alınarak her bir tarafı cetvellenen bölümden, yazının ortasına denk gelen keşidelerle hareketlendirilen tâlik hattına geçiş yapılmıştır. Basamak formunda köşebentlere, battal ebru üzerine cihâryâr yazılıp daire içine alınmıştır. Taraklı ebru ile devam eden pervazla sonlandırılan kompozisyonda, imza dîvânî hatla siyah zeminli kartuşlara kaydedilmiştir.

Şekil 3.96. Hutûât-ı Mütenevvia Levha

Katalog No: 97

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Sülüs-Celî sülüs-Nesih- Rikâ‘

Yazının Dili: Osmanlı Türkçesi-Arapça

Bulunduğu Yer: Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi Env. No: 454 (3489)

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.97

Metnin okunuşu: Celî sülüs: Yâ Hazret-i Pîr Seyyid Sultan Ahmed er-Rifâi Ebe'l-Alemeyn.

Sülüs ve rikâ‘: Allâh Celle Celâlühü, Muhammed aleyhi's-selâm, Ebû Bekir radiyellâhü anhü, Ömer radiyellâhü anhü, Osman radiyellâhü anhü, Alî radiyellâhü anhü.

Merkezi çevreleyen kuşakta: Hazret-i Seyyidinâ ve Mevlâna Muhammedi'l-Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem, Hazret-i Alî el-Mürtaza kerramellâhü vecheh ve radiyellâhü anh, Hazret-i Hasan el- Basrî radiyellâhü anh, Hazret-i Habîbi Acemiy radiyellâhü anh, Hazret-i Dâvud et-Tâi kuddise sirrahü'l-âlî, Hazret-i Ma'rûf el-Kerhî kaddesellâhü sirrahü'l-a'lî, Hazret-i Cüneydi'l-Bağdâdî, Hazret-i Ebû Bekri'-Şîblî, Hazret-i Aliyyi'l-Âcemî, Hazret-i Ebî Alî Ruzbârî, Hazret-i Ebû Alî Gulam bin Türkân, Hazret-i Ebû Fazl-ibni Kelhî Bağdâdî, Hazret-i Alî el-Kâri'l-Vâsîtî.³²⁵

Sağ sancakta: Lâ ilâhe illellâh melikü'l-Hakku'l-Mübîn, Nesrun minellâhi ve fethün karîb.

Sol sancakta: Muhammed Rasûlullâh sâdike'l-ve'dî'l-emîn, ve beşşiri'l-mü'minîne yâ Muhammed.

Sancak arasında yer alan rikâ‘ hattı: Âyinedir bu âlem her şey Hak ile kâim, mirât-ı Muhammed'den Allâh görünür dâim.³²⁶

Metnin Anlamı: Celî sülüs: Ey iki bayrak sahibi Hazret-i Pîr Seyyid Sultan Ahmed er-Rifâi.

³²⁵ Silsile-i Rifâiyye.

³²⁶ Aziz Mahmud Hüdâyî'ye âit bir beyit. Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1038/1628): Celvetiyye tarikatının kurucusu, mutasavvıf, şair. Tasavvufi halk edebiyatı şairlerinden olan Hüdâyî, hikemi tarzda ve sade dilde tekke şiirleri yazmıştır. Bkz. Hasan Kâmil Yılmaz, "Aziz Mahmud Hüdâyî", *DİA*, C. 4, TDV Yayınları, İstanbul 1991, ss. 338-340.

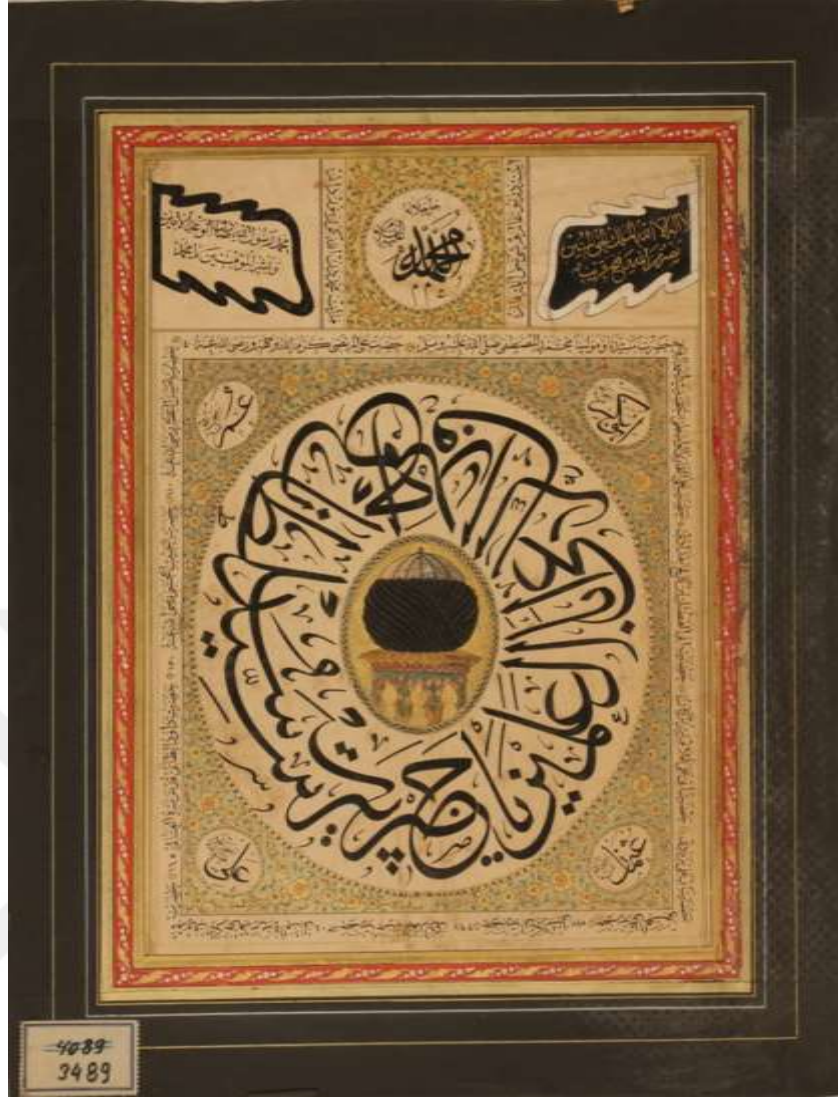
Sağ sancakta: Mülk sahibi Melik, Hak ve varlığı, birliği apaçık Mübin olan Allah'tan başka ilah yoktur. Zafer Allah'tandır ve fetih yakındır.

Sol sancakta: Muhammed (s.a.v.) Allah Teâlâ'nın, vaadinde sâdık ve güvenilir bir Rasûlüdür. Mü'minleri müjdele Ey Muhammed.

Sancak arasında yer alan rikâ' hattı: Her şeyin Allah sayesinde ayakta durduğu bu âlem bir aynadır, Muhammed'in aynasında daima Allah görünür.

İmza ve Tarih: İmza ve tarih bulunmamaktadır.

Kompozisyon Özellikleri: Kaide üzerine resmedilen *Rifâî Tâc-ı Şerifî* etrafında müdevver celî sülûs levha, siyah is mürekkebiyle yazılmış olup krem rengi âharlı kâğıt kullanılmıştır. Celî sülûs yazıda, keşide formu ile alan ferahlatılarak sade bir görünüm sağlanmıştır. Harf bünyeleri ve tefrişat bakımından muvazeneli bir terkip olduğunu söylemek mümkündür. Zincirle sınırlandırılan merkezin ardından altın bezemeli ve motifli zemine geçiş yapılarak köşelere çehâr-yâr-ı güzîn yazılmıştır. İç bordüre tam tur rikâ' hattıyla Rifâî tarîkatı silsilesi tatbik edilmiştir. Üst bölümde, daire içinde girift *Allah, Muhammed* ter kibine yer verilmiş ve etrafına altın bezeme yapılmıştır. Sağında ve solunda, dik bir şekilde rikâ' beyit yer almaktadır. Aşağıdan uzanan cetvellere siyah ve beyaz sancak çizilerek üzerlerine altın ve siyah mürekkeple yazı tatbik edilmiştir. Birbirini takip eden yaprak ve nokta motifli bordürün her tarafına altın cetvel çekilip eserin genel formu ortaya çıkarılmıştır.

Şekil 3.97. Hutût-ı Mütenevvvia Levha

Katalog No:	98
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Sülüs-Dîvânî
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu Env. No: 15.
Eserin Boyutları:	48.8x48.5 cm.
Şekil No:	3.98
Metnin okunuşu:	Celî sülüs: Yâ Hazret-i Pîr Seyyid Sultân Ahmed er-Rifâî ebe'l-alemyn.

Celî dîvânî: Fî hâleti'l-bu'di rûhî küntü ursilühâ. Tükabbilu'l-erda annî ve hiye nâibetî. Ve hâzihi devletü'l-eşbâhi kad hadarat. Femdûd yemînike key tühzî bihâ şefetî.³²⁷

Metnin Anlamı: Celî sülûs: Ey iki bayrak sahibi Hazreti Pîr Seyyid Sultân Ahmed er-Rifâî.

Celî dîvânî: Uzakta iken (senin yüce huzuruna) ruhumu gönderiyordum,

Benim nâibim olarak (yerime) toprağını öpüyordu.

İşte şimdi bedenimle senin saadet huzurundayım,

(Mübarek) elini uzat ki dudaklarım elini öpmek ile şereflensin

İmza ve Tarih: Ketebehû Azîz/Bunu Aziz yazdı. Tarih mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Zerendûd yazı, siyah zemine uygulanarak merkeze celî sülûs tertip edilmiştir. Hattatın sıkça kullandığı ibarede keşide formları, yazının devamına temel oluşturarak terkibi yükseltmiştir. Ustalıkla gruplandırılan dik harfleri, ters yönde seyreden ye harfi kesmektedir. Böylelikle kompozisyonda denge ve düzen sağlanmıştır. Altın cetvelle daire içine alınan merkez, müdevver celî dîvânî hattıyla çevrelenmiş ve görsel açıdan hareket kazandırılmıştır. Esnek, kıvrak ve bol harekeli özelliği ile celî dîvânî yazının ritmi bakana seyir zevki katmaktadır. Daire şeklinin oluşturduğu köşebentler halkâr tekniği ile tezyîn edilerek her tarafına çekilen cetvelle sınırlandırılmıştır.

³²⁷ Bu metin, Pîr Ahmed er-Rifâî'nin meşhur bir kasidesine aittir. Rivâyet edildiğine göre, Seyyid Ahmet Rifâî 1160 yılında hac vazifesini yerine getirirken Medine'de, Hücre-i Saadet'i ziyâreti sırasında Allah Rasûlü (s.a.v.)'e selam verir. O an Hz Peygamber'in selamı aldığı işitilir ve mescitte manevî bir hâl yaşanır. Bu vecd içinde Ahmet Rifâî, Allah Rasûlünün elini öpmek istediğini belirten bu şiiri okur. İmam Süyûtî, *Tasavvuf Risaleleri*, Der. Ferzende İdiz, Nizamiye Akademi Yayınları, İstanbul 2017, ss. 154-155.

Şekil 3. 98. Levha

- Katalog No:** 99
- Eserin Türü:** Levha
- Yazının Türü:** Celî sülüs-Dîvânî
- Yazının Dili:** Arapça
- Bulunduğu Yer:** Türk ve İslam eserleri Müzesi Kütüphanesi Env. No: 3475.
- Eserin Boyutları:** Tespit edilemedi.
- Şekil No:** 3.99
- Metnin okunuşu:** Celî sülüs: Yâ Allah, Muhammedün Rasûlüllâh.
Celî dîvânî: Yâ Hazret-i Ümm-i Sinân/ Kuddise sirahü'l-âlî/ Ken'ân hamâlullâh.
- Metnin Anlamı:** Celî sülüs: Ey Allah, Muhammed Allah'ın Rasûlüdür.
Celî dîvânî: Ey Hazret-i Ümm-i Sinân, Allah yüce sırrını mukaddes etsin, mübarek kılsın.
- İmza ve Tarih:** Nemekahû Azîz, Bunu Aziz yazdı. Tarih mevcut değildir.
- Kompozisyon Özellikleri:** Batık uygulamalı kahve rengi zemin üzerine destarlı sikke formunda terkîp edilen yazıda birbirini tekrar eden ibâreler yer almaktadır.

Allah, Muhammed ve Resûl kelimeleri üst üste konumlandırılmış olup ya ifâdesindeki *elif*ler destarın üst sol taraftan çevreleyerek sağdaki *elif* harfine kavuşturulmuştur. Celî sülûs yazı, yarım daire şeklindeki dîvânî hattıyla desteklenmiştir. Destarın sağında ve solundaki boşluklara buket çiçek motifi tezyîn edilmiştir. Lacivert zemin üzerine uygulanan, birbirini takip eden yaprak ve çiçek motifli tezhip yine klâsik tezhip anlayışıyla bağdaşmayıp dış pervazı oluşturmaktadır.

Şekil 3.99. Levha

3.6. Hilye-i Şerif Levhalar

Bu bölümde üç hilye örneği; ad, tür, dil, bulunduğu yer, ebat, okunuş, anlam, imza, tarih ve kompozisyon özellikleri bakımından, kronolojik sıralama esas alınarak değerlendirilmiştir. Tarih kaydı bulunmayan eserlere sıralamanın sonunda yer verilmiştir.

Katalog No: 100

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Sülüs-Celî sülüs-Muhakkak-Nesih-Hurde Ta'lik

Yazının Dili: Osmanlı Türkçesi-Arapça

Bulunduğu Yer: Emin Barın Hat Koleksiyonu.³²⁸

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.100

Metnin Okunuşu: Müsenna celî sülüs: Ya Kerîm, Ya Muğnî, Ya Bâkî, Ya Kâfî.³²⁹

Tacın sağında: Allah, celle celâlühü.

Tacın solunda: Muhammed, sallallâhü 'aleyhi ve sellem.

Muhakkak besmele: Bismillâhirrahmânirrahîm.

Nesih: An Aliyyi kâne izâ vesafe'n-nebiyyi sallallâhi aleyhi ve sellem. Kâle lem yekün bi't-tavîli'l-mümeğğati. Ve lâ bi'l-kasîri'l-müteraddidi. Ve kâne rab'aten mine'l-kavmi. Be'ide mâ beyne'l-menkibeyni. Ve lem-yekün bi'l-ebyedi'l-emheki ve lâ bi'l-âdemi. Kâne ezhera'l-levni ehzen'l-cismi. Ve lem-yekün bi'l-ce'di'l-katati. Ve lâ bi's-sebti. Kâne ce'den racilen. Ve lem-yekün bi'l-mütahhemi. Ve lâ bi'l-mükelsemi. Kâne esyelü'l-haddi. Ve fî vechi tedvîrun. Ve kâne ebyedu müşerrabün. Ve kâne edde'icü'l-ayneyni. Ve eşkelehümâ ehdebü'l-eşfâri. Celîlü'l-mişâşi ve'l-ketidi. Ecradü zû-mesrubetin. Şesnü'l-keffeyni ve'l-kademeyni. İzâ meşşâ yetekalleu keennemâ yemşî fî sabebin. Ve ize'l-tefete'l-tefete meanan. Lem-yekün berdi'l-hadîsi keserdiküm ve lâkin kâne yetekellemü bikelâmin feslin yefhemühü min semiahü. Beyne ketifeyhi hâtemü'n-nübüvveti. Ve hüve hâtemü'n-nebiyyîne. Ecvedü'n-nâsi sadran. Ve esdekuhüm lehçeten. Ve ekramuhüm aşîraten. Men raâhu bedîheten hâbehü. Ve men haletahü me'rifeten ehabbehü. Yekûlu nâ'ituhü lem erâ kablehü ve lâ be'dehü mislehü.³³⁰

Sülüs (Beyzî kuşak): Muhammed, Ahmed, Hâmid, Mahmûd, Kâsım, Âkîb, Hâtem, Mâhî, Dâî, Sir'ac, Beşîr, Nezîr, Münîr, Resûl, Kerîm, Hâdi, Nebî, Muhted, Mehdi, Halîl, Safî, Yâsin, Tahâ, Müzemmil, Habîb, Müddessir, Kelîm, Mustafâ, Müctebâ, Mürtezâ, Muhtâr, Nâsır, Kâim, Hüccet, Beyân, Hâfız, Âdil, Şehîd, Hakîm, Halîm, Nûr, Mübîn, Bürhân, Mutî', Mü'mîn, Müzekkir, Emîn, Vâ'iz, Nâtık, Sâdık.³³¹

³²⁸ Serin, *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 49.

³²⁹ Esmâ-i Hüsnâ.

³³⁰ Tirmizî, *Şemâil*, s. 15; İbn-i Sa'd, II, 272; İbn-i Kesîr, *el-Bidâye*, V, 231.

³³¹ Hz Muhammed'in elli ism-i şerîfi.

Beyzî bölümün dört köşesinde: Cebrâil aleyhi's-selâm, Mikâil aleyhi's-selâm, İsrâfil aleyhi's-selâm, Azrâil aleyhi's-selâm.

Celî sülûs (Etek bölümü): Ve mâ erselnâke illâ rahmeten li'l-âlemin.³³²

Sülûs (Dış ve iç kuşak): Bismillâhirrahmânirrahîm. Hüvellâhüllezzî lâ ilâhe illâ hû³³³
er-Rahman, er-Rahîm, el-Melik, el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mü'min, el-Müheymin, el-Azîz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir. el-Hâlik, el-Bâri', el-Musavvir, el-Gaffâr, el-Kahhâr, el-Vehhâb, er-Rezzâk, el-Fettâh, el-Alîm, el-Kâbîz, el-Bâsıt, el-Hâfîd, er-Râfî', el-Muizz, el-Müzill, es-Semî', el-Basîr, el-Hakem, el-Adl, el-Latîf, el-Habîr, el-Halîm, el-Azîm, el-Gafûr, eş-Şekûr, el-Aliyy, el-Kebîr, el-Hafîz, el-Mukît, el-Hasîb, el-Celîl, el-Kerîm, er-Rakîb, el-Mücîb, el-Vâsi', el-Hakîm, el-Vedûd, el-Mecîd, el-Bâis, eş-Şehîd, el-Hakk, el-Vekîl, el-Kavî, el-Metîn, el-Velî, el-Hamîd, el-Muhsî, el-Mübdi', el-Muîd el-Muhyî, el-Mümît, el-Hayy, el-Kayyûm, el-Vâcid, el-Mâcid, el-Vâhid, es-Samed, el-Kâdir, el-Muktedir, el-Mukaddim, el-Muahhir el-Evvel el-Âhir ez-Zâhir el-Bâtın el-Vâlî el-Müteâlî el-Berr et-Tevvâb el-Müntakım el-Afüvv er-Raûf Mâlikü'l-mülk Zü'l-celâli, ve'l-ikrâm el-Muksit el-Câmi', el-Ganî el-Muğnî, el-Mâni', ed-Dârr, en-Nâfi', en-Nûr, el-Hâdî, el-Bedî', el-Bâkî, el-Vâris er-Reşîd es-Sabûr. Ellezi tekaddeset ani'l-eşbâhi zâtihi ve tenezzehet an müşâbeheti'l-emsâli sıfâtehû ve şehidet birubûbiyetihi âyâtühû ve dellet alâ vahdâniyyetihi masnu'atuhû vâhidün lâ min killetin ve mevcudün la min illetin bi'l-birri ma'rûfün ve bi'l-ihsâni mevsûfün ma'rûfün bilâ ğâyetin ve mevsûfün bilâ nihâyetin.³³⁴

Merkezin etek bölümünde: Ve mâ erselnâke illâ rahmeten li'l-âlemin.³³⁵

Metnin Anlamı: Müsenna celî sülûs: Ey ihsânı, in'âmı, lütfu, keremi bol olan, sonsuz cömert. Ey istediğini zengin eden. Ey ebedî olan; varlığının sonu olmayan. Ey her şeyi yaratan ve takdir eden.

Muhakkak besmele: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Nesih: Hz. Ali (Allah ondan razı olsun), Hz. Peygamber'i (Allah'ın Salât ve selâmı onun üzerine olsun) vafettiği zaman şöyle buyurdu: Hz. Peygamber'in boyu ne çok kısa ne de çok uzundu, orta boyluydu. Ne kıvrıkcık kısa, ne de düz uzun saçlıydı; saç kıvrıkcıkla düz arasında idi. Değirmi yüzlü, duru beyaz tenli, iri siyah gözlü ve uzun kirpikliydi. İri kemikli ve geniş omuzluydu. Göğsü ortadan karnına kadar kılsızdı. İki

³³² Enbiyâ, 21/107.

³³³ Haşr, 59/22 (Âyetten bir bölüm).

³³⁴ Ahmed er-Rifâi, *Evrâd-ı Rifâiyye*, s. 171. Ahmed er-R'ifâi'nin zikir ve dua metni.

³³⁵ Enbiyâ, 21/107.

avucu ve tabanları dolgundu, yürüdüğü zaman sanki yokuş aşağı iner gibi rahatlıkla giderdi. Sağına ve soluna baktığında bütün vücuduyla dönerdi. İki omuzu arasında nübüvvet mührü vardı. Bu, onun son peygamber oluşunun nişânesi idi. O, insanların en cömert gönüllüsü, en doğru sözlüsü, en en yumuşak huylusu ve en arkadaş canlısı idi. Kendilerini ansızın görenler, heybeti karşısında sarsılırlar fakat üstün özelliklerini bilerek sobetinde bulunanlar onu her şeyden çok severlerdi. Onun üstünlüklerini ve güzelliklerini tanıtmaya çalışan kimse: “Ben gerek ondan önce ve gerekse ondan sonra Rasûlullâh gibi birisini görmedim” diyerek onu övmek konusundaki yetersizliğini itiraf ederdi.

Merkezin etek bölümünde: (Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.

İmza ve Tarih: Ketebehu'l-fakîr Muhammed Abdülazîz min telâmizi'l-me'rûf el-Hâcc Ahmed el-Ârif el-Filibevî ğufıra lehümâ, sene 1324/Bunu Filibeli Ahmed Arif'in bilinen talebelerinden fakir Muhammed Abdülaziz yazdı, sene 1906.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah is mürekkebiyle yazılan hilyenin başmakam kompozisyonunda, celî sülüs hattıyla; *Ya Kerîm, Ya Muğnî, Ya Bâkî, Ya Kâfî* esmâsı müsennâ/aynalı yazı olarak bulunmaktadır. Taç şeklindeki tasarımda bolca harf tetâbukları kullanılarak estetik bir görünüm elde edilmiştir. Eserin merkezinde, klasik beyzî formda nesih hatla Hz. Muhammed (s.a.v.)'in fizikî özelliklerinin anlatıldığı rivâyet metnine yer verilmiş ve istife beyne's-sütûr bezeme uygulanmıştır. Aynı formdaki istifle Hz Muhammed'in isimleri sülüs hatla tatbik edilerek merkezin etrafı çevrelenmiştir. Dört bir köşesine, dört büyük meleğin isimleri, daire formu içine yazılarak kuşaklara geçiş yapılmıştır. Etek bölümüne ise muhakkak besmeleye simetri olacak şekilde peygamberimizi öven âyet girift olarak istiflenmiştir. Göbek kısmını çevreleyen kuşakta, sülüs hattıyla esmâ-i hüsnânın bir kısmı ve *Evrâd-ı Rifâiyye*'de yer alan, Allah'ın zâtını ve sıfatlarını öven duadan kısa bir bölüm yine ustalıkla istiflenmiştir. Hemen ardından dışa doğru devam eden kuşakta tezyînatla uyum içinde, bölümler halinde, bir hadis-i şerif, rivâyetin mahiyeti ve Hz. Peygamber'i metheden beyitler hurde tâlik hattıyla yazılmıştır. Aralıklı olarak, cennetle müjdelendikleri rivâyet edilen sahâbiler; *Talhâ, Zübeyr, Sa'd, Said, Abdurrahman, Ebû Ubeyde*, Hz. Muhammed'in amcaları; *Hamza, Abbas* ve torunu *Hüseyn*'in isimlerine yer verilirken en altta *ırdvânüllâhi aleyhim ecmâin* ifâdesi dairevî formda yazılarak üçüncü kuşağa geçiş yapılmıştır. Son kuşakta ise soldan

başlayarak yukarıdan aşağıya doğru tam tur Allah'ın doksan dokuz isminin ilk bölümü terkîp edilmiştir. Kuşakların bitiminde, köşelerde kalan boşluklara çehâr yâr-ı gizîn tatbik edilerek hilyenin genel formu oluşturulmuştur. Özellikle esmâ-i hüsnâ bölümünde dik harfleri kesen keşideli harfler ve ma'kûse ye, terkinin dikkat çekici unsurlarıdır. Eserin her bir bölümü boşluk kalmayacak şekilde altın bezeme ile farklı tekniklerde tezyîn edilmiştir. Hilye-i Şerif, birçok yazı çeşidini bünyesinde barındıran, klâsik formun dışında hattatın bütün hüneleri ile derin estetik ve sanat anlayışını temaşa edebileceğimiz ilginç tasarımlarındandır. Kompozisyon; terkip, âhenk ve süsleme bakımından oldukça başarılıdır. Yazılardaki dikey ve yatay harflerin kıvraklığı hattatın ustalığını ispatlar niteliktedir. Kullanılan yazı çeşitlerini canlı ve işlek olarak nitelendirebileceğimiz gibi olgun bir yazı karakterinin de göstergesidir.

Şekil 3.100. Hilye-i Şerif Levha

Katalog No: 101
Eserin Türü: Hilye-i Şerif
Yazının Türü: Muhakkak, Celî sülüs, Nesih
Yazının Dili: Arapça
Bulunduğu Yer: Mehmet Çebi Koleksiyonu.³³⁶
Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.
Şekil No: 3.101

Metnin Okunuşu: Muhakkak yazı: Bismillâhirrahmânirrahîm.

Nesih: An Aliyyi kâne izâ vesafe'n-nebiyyi sallallâhi aleyhi ve sellem. Kâle lem yekün bi't-tavîli'l-mümeğğati. Ve lâ bi'l-kasîri'l-müteraddidi. Ve Kâne rab'aten mine'l-kavmi. Be'îde mâ beyne'l-menkibeyni. Ve lem-yekün bi'l-ebyedi'l-emheki ve lâ bi'l-âdemi. Kâne ezhera'l-levni ehsen'l-cismi. Ve lem-yekün bi'l-ce'di'l-katati. Ve lâ bi's-sebti. Kâne ce'den racilen. Ve lem-yekün bi'l-mütahhemi. Ve lâ bi'l-mükelsemi. Kâne esyelü'l-haddi. Ve fî vechi tedvîrun. Ve kâne ebyedu müşerrabün. Ve kâne edde'icü'l-ayneyni. Ve eşkelehümâ ehdebü'l-eşfâri. Celîlü'l-mişâşi ve'l-ketidi. Ecradü zû-mesrubetin. Şesnü'l-keffeyni ve'l-kademeyni. İzâ meşşâ yetekalleu keennemâ yemşî fî sabebin. Ve ize'l-tefete'l-tefete meanan. Lem-yekün berdi'l-hadîsi keserdiküm ve lâkin kâne yetekellemü bikelâmin feslin yefhemühü min semiahü. Beyne ketifeyhi hâtemü'n-nübüvveti. Ve hüve hâtemü'n-nebiyyîne. Ecvedü'n-nâsi sadran. Ve esdekuhüm lehçeten. Ve ekramuhüm aşîraten . Men raâhu bedîheten hâbehü. Ve men haletahü me'rifeten ehabbehü. Yekûlu nâ'ituhü lem erâ kablehü ve lâ be'dehü mislehü. Sallallâhü aleyhi ve sellem.³³⁷

Celî sülüs (Beyzî kuşak): Muhammed, Ahmed, Hâmid, Mahmûd, Kâsım, Âkîb, Hâtem, Mâhî, Dâî, Sir'ac, Beşîr, Nezîr, Münîr, Resûl, Kerîm, Hâdi, Nebî, Muhted, Mehdi, Halîl, Safî, Yâsin, Tahâ, Müzemmil, Habîb, Müddessir, Kelîm, Mustafâ, Müctebâ, Mürtezâ, Muhtâr, Nâsır, Kâim, Hüccet, Beyân, Hâfız, Âdil, Şehîd, Hakîm, Halîm, Nûr, Mübîn, Bürhân, Mutî', Mü'min, Müzekkir, Emîn, Vâ'iz, Nâtık, Sâdık.³³⁸
Çihâr-ı yâr-ı güzîn: Ebu Bekir (Radyallâhu anh), Ömer (Radyallâhu anh), Osman (Radyallâhu anh), Ali (Radyallâhu anh).

³³⁶ Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, İnkılâb Yayınları, İstanbul 2013, s. 140.

³³⁷ Tirmizî, *Şemâil*, s. 15; İbn-i Sa'd, II, 272; İbn-i Kesîr, *el-Bidâye*, V, 231.

³³⁸ Hz Muhammed'in elli ism-i şerîfi

Sülüs (Etek): Ve mâ erselnâke illâ rahmeten li'l-âlemin.³³⁹

Metnin Anlamı: Muhakkak besmele: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Nesih: Hz. Ali (Allah ondan razı olsun), Hz. Peygamber'i (Allah'ın Salât ve selâmı onun üzerine olsun) vassettiği zaman şöyle buyurdu: Hz. Peygamber'in boyu ne çok kısa ne de çok uzundu, orta boyluydu. Ne kıvrık kısa, ne de düz uzun saçlıydı; saç kıvrıkla düz arasında idi. Değirmi yüzlü, duru beyaz tenli, iri siyah gözlü ve uzun kirpikliydi. İri kemikli ve geniş omuzluydu. Göğsü ortadan karnına kadar kılsızdı. İki avucu ve tabanları dolgundu, yürüdüğü zaman sanki yokuş aşağı iner gibi rahatlıkla giderdi. Sağına ve soluna baktığında bütün vücuduyla dönerdi. İki omuzu arasında nübüvvet mührü vardı. Bu, onun son peygamber oluşunun nişânesi idi. O, insanların en cömert gönüllüsü, en doğru sözlüsü, en en yumuşak huylusu ve en arkadaş canlısı idi. Kendilerini ansızın görenler, heybeti karşısında sarsılırlar fakat üstün özelliklerini bilerek sobetinde bulunanlar onu her şeyden çok severlerdi. Onun üstünlüklerini ve güzelliklerini tanıtmaya çalışan kimse: “Ben gerek ondan önce ve gerekse ondan sonra Rasûlullâh gibi birisini görmedim” diyerek onu övmek konusundaki yetersizliğini itiraf ederdi. Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun.

Çihâr-ı yâr-ı güzîn: Ebu Bekir (Allah ondan razı olsun), Ömer (Allah ondan razı olsun), Osman (Allah ondan razı olsun), Ali (Allah ondan razı olsun).

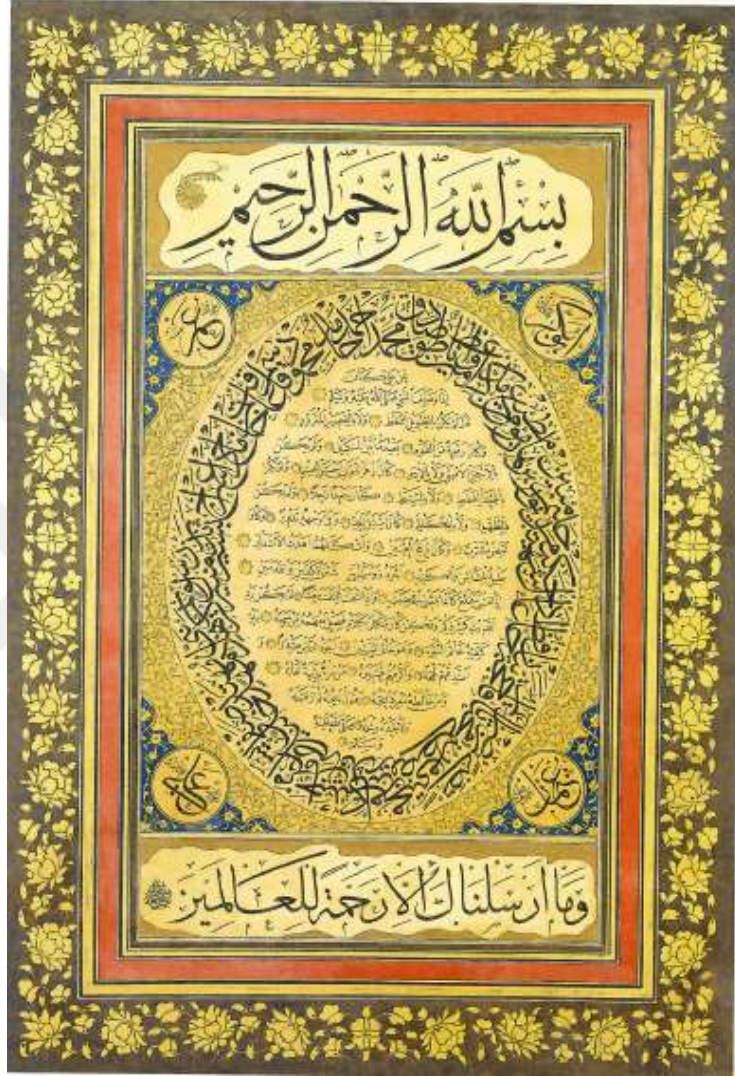
Sülüs (Etek bölümü): (Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.

İmza ve Tarih: Tespit edilemedi

Kompozisyon Özellikleri: Klasik hilye, kahve tonlarındaki âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Hiyenin başmakam bölümünde yer alan muhakkak besmelede beyne's-sütûr altın boyama uygulanmıştır. Merkezde, beyzî formda Hz. Muhammed'in mübarek vasıflarının anlatıldığı rivâyet metni on altı satırdan oluşan nesih hatla yer almaktadır. Nesih yazının etrafına aynı form uygulanarak Hz. Muhammed'in elli ismi sülüs hatla tatbik edilmiştir. İstifte tertip edilen *Mahmûd* isminde, vav harfi başta kullanılan hâli ile kullanılmış ve böylelikle terkinin alt sınırı taşması engellenmiştir. *Mustafa* isminde ise *fe* bağlantılı ye harfi ters yönde keşide olarak uygulanmıştır. Beyzî formun köşebentlerine çehâr-yâr-ı gizîn yazılarak tüm satır klasik tezhipte bezenmiştir. Hiyenin etek bölümüne geleneğe uygun olarak sülüs hatlı âyet yazılmıştır. İstifteki *âlemîn* ifadesinde keşide uygulanarak alan

³³⁹ Enbiyâ, 21/107.

genişletilmiştir. Âyetin sonunda bulunan *nun* harfi ise mevkûfe bırakılarak devamına damla formundaki imza kaydedilmiştir. Farklı renklerde cetvel ve arasuyu ile çevrelenen eserin dış bordürü, kahve rengi zemin üzerine penç ve hatâyi motiflerden oluşan halkâr bezeme ile oluşturulmuştur.

Şekil 3.101. Hilye-i Şerif Levha

Katalog No:	102
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Sülüs- Nesih-Hatt-ı icâze-Ta‘lîk
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi-Arapça
Bulunduğu Yer :	Özel koleksiyon. ³⁴⁰

³⁴⁰ <https://www.ketebe.org/en/artwork/4935?ref=artist&id=166>. (Erişim: 30.04.2024)

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.102

Metnin Okunuşu: Başmakam bölümünde (Sülüs): Bismillâhirrahmânirrahîm.

Besmelenin altındaki nesih yazı: Ruviye an Âli bin ebî Tâlib kerramellâhü vechehü innehü kâle: Kâle Rasûlüllâhi sallallâhi aleyhi ve sellem; men raâyî hilyetî min be'diye fekeennemâ raânî ve men raâhâ şevkan ileyye harramellâhü aleyhi'n-nâr. Ve ye'menü min fitneti'l-kabri ve lâ yehşeru urbânan fî yevmi'l-haşri ve'l-karâr. Sadeka'n-nebiyyi.³⁴¹

Merkezde (Sülüs-Nesih-Ta'lik): Muhammed aleyhi's-selâm. Muhammed ibni Abdullah bin Abdülmüttalib bin Hâşim bin Abdülmenâf bin Kusay bin Kilâb bin Mürre bin Kâb bin Lüey bin Gâlib bin Fihri bin Mâlik bin Nadr bin Kinâne bin Huzeyme bin Müdrike bin İlyâs bin Mudar bin Nizâr bin Me'ad bin Adnân.³⁴²

Müdevver kuşakta (Nesih): Bitehbeh Yâ Muhammed, ente heysûrun, tevecceh haysü şî'te, feinneke mensûrun, lâ ilâhe illellâh, Muhammedün rasûlullâh.

Kuşaktaki dairelerde: Talha bin Ubeydullah, Zübeyr bin Avvâm, Sa'd bin Ebû Vakkâs, Ebû Ubeyde bin Cerrâh, Saîd bin Zeyd, Abdurrahman bin Avf.³⁴³

Müdevver kuşağın etrafında (Nesih): An Aliyyi kâne izâ vesafe'n-nebiyyi sallallâhi aleyhi ve sellem. Kâle lem yekün bi't-tavîli'l-mümeğğati. Ve lâ bi'l-kasîri'l-müteraddidi. Ve Kâne rab'aten mine'l-kavmi. Be'îde mâ beyne'l-menkibeyni. Ve lem-yekün bi'l-ebyedi'l-emheki ve lâ bi'l-âdemi. Kâne ezhera'l-levni ehzen'l-cismi. Ve lem-yekün bi'l-ce'di'l-katati. Ve lâ bi's-sebti. Kâne ce'den racilen. Ve lem-yekün bi'l-mütahhemi. Ve lâ bi'l-mükelsemi. Kâne esyelü'l-haddi. Ve fî vechi tedvîrun. Ve kâne ebyedu müşerrabün. Ve kâne edde'icü'l-ayneyni. Ve eşkelehümâ ehdebü'l-eşfâri. Celîlü'l-mişâşi ve'l-ketidi. Ecradü zû-mesrubetin. Şesnü'l-keffeyni ve'l-kademeyni izâ meşâ yetekalle'u keennemâ yemşî fî sabebin.³⁴⁴

Müdevver formun dört köşesinde: Ebû Bekir radiyellâhü anh, Ömer radiyellâhü Te'âlâ anh, Osmân radiyellâhü anh, Âli radiyellâhü anh.

³⁴¹ Hz. Ali'ye isnat edilen fakat sahih hadis kaynaklarında rastlanmayan hadis.

³⁴² Hz Muhammed (s.a.v.)'in soy ağacı.

³⁴³ Cennetle müjdelenen altı sahâbi.

³⁴⁴ Tirmizî, *Şemâil*, s. 15; İbn-i Sa'd, II, 272; İbn-i Kesîr, *el-Bidâye*, V, 231. Bu bölümde rivâyetin bir kısmı yer almaktadır.

Etek bölümünde (Sülüs): Ve mâ erselnâke illâ rahmeten li'l-âlemin.³⁴⁵

Etek bölümünde (Nesih): Ve ize'l-tefete'l-tefete me'an. Beyne ketifeyhi hâtemü'n-nübüvveti. Ve hüve hâtemü'n-nebiyyîne. Ecvedü'n-nâsi sadran. Ve esdekuhum lehçeten. Ve elyenühüm ariyketen. Ve ekramuhüm aşîraten men raâhu bedîheten hâbehû. Ve men haletahû me'rifeten ehabbehû. Yekûlu nâ'ituhû lem erâ kablehû ve lâ be'dehû mislehû. Sallallâhü aleyhi ve alâ âlihi ve sahbihi ecme'îne't-tâhirîn.³⁴⁶

Göbek ve etek bölümünü çevreleyen kuşakta (Sülüs): Bismillâhirrahmânirrahîm. Allâhu lâ ilâhe illâ huve'l-hayyul-kayyûm. Lâ te'huzuhu sinetun ve lâ nevm. Lehu mâ fissemâvâti ve mâ fil-ard. Men zellezî yeşfe'u indehû illâ biiznih. Ya'lemu mâ beyne eydîhim ve mâ halfehum. Ve lâ yuhîtüne bişey'in min 'ilmihî illâ bimâ şâ'. Vesi'a kursiyyuhu's-semâvâti ve'l-ard. Ve lâ yeûduhu hıfzuhumâ. Ve huve'l-alıyyu'l-azîm. Lâ ikrâhe fi'd-dîni, kad tebeyyene'r-ruşdu mine'l-ğayyi, femen yekfur bi't-tâğûti ve yu'min billâhi fekad istemseke bi'l-'urveti'l-vüskâ, la'n-fisâme lehâ, vallâhu semî'un alîm. Allâhu velıyyullezîne âmenû yuhricuhum mine'z-zulumâti ile'n-nûri, vellezîne keferû evliyâuhumu't-tâğûtu yuhricûnehum mine'n-nûri ilâ'z-zulumâti, ulâike ashâbu'n-nâri, hum fihâ hâlidûn.³⁴⁷

Üstte ve soldaki kartuşlarda (Ketebe kaydına kadar): Kim ki bu mühr-i şerife baksa bir kere subh u şam, hem yüzüne sürse dahi verse salat ü selâm. Hem sevinse baktığı demde derûnî sadakla, hem edinse bunu âdet her günde berdevam. Yıldırım gibi geçidim sırâtı hem dahi, çekmeye derece-i zahmet ol kişi rûz-i kıyâmı. Hem içer kevser şarabından erer maksûduna, hem dahi nâr-ı cehennem ol kese ola haram. Hem dehûl-i cenneti âna müyesserdir deyû, zıkr edup yazdı kitabında Suyûtî ve's-selâm. Havvas Hilve-i Hakânî. Bu hadis içre budur kavli ehim, ya'ni Allah Teâlâ e'lem. Nice pâkize-i sehnedden sonra, fahr-i âlem dedi benden sonra. Hilve-i Pâk'imi kim görse benim, ola görmüş gibi vech-i hasenim. Gördüğünce müteşevvik olsa, hâsılı hüsnüme âşık olsa. Arzu etse yüzüm görmeyi ol, kalbine neşve-i şevk etse Hulûl. Ateş-i dûzah olur ana haram, eyler ikram ile Firdevs'e hırâm. Fitne-i kabirden ol merd-i Hüdâ, yevm-i mîzâna dek emn üzre o. Dahi haşr etmeye uryan ânı Hakk, ola ğufranına Hakk'ın mülhâk. Bu rivâyat kesîru'l-berakât, böyle nakil oldi Ali'den bizzat.

³⁴⁵ Enbiyâ, 21/107.

³⁴⁶ Hz Ali rivâyetinin devamı.

³⁴⁷ Bakara, 2/255-257.

Sağ taraftaki kartuşlarda (Ketebe kaydına kadar): Mekâle-i Hilye hassu'l-hâs. Meşale-i kâfile-i ehl-i yakîn, Hazret-i Şeyh-i cihân sadruddîn. Dedi bu hilye-i alî cahı, kim ki yazup nazar etse gâhi. Eyle Hakk cümle beladan emin, pür bela olsa eğer rûy-i zemin. Füc'eten vesvese-i hatimeden, anı hıfz eyle Zül-Fazl u Minen. Oldığı hânede fakr u gam u bîm, olmaya girmeye şeytan-i racîm. Mübtelâ olmaya emraza teni, rahne-dar olmaya burc-ı bedeni. Hac ve i'tâk sevabın her an, ana ihsân ede Dadar-ı cihan. Kadem urunca diyâr-ı âdeme, olmaya ana musallat zaleme. Şerr-i dünya ve azab-ı ukbâ, âna yaklaşımaya dir icmâle.³⁴⁸

Metnin Anlamı: Başmakam bölümünde (Sülüs): Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Besmelenin altındaki nesih yazı: Hilyemi gören beni görmüş gibidir. Beni gören insan bana muhabbetle bağlanırsa Allah ona cehennemi haram kılar; o kişi kabir azabından emin olur, mahşer günü çıplak olarak haşredilmez. Nebî doğru söyledi.

Merkezde (Sülüs): Muhammed, selam üzerine olsun. Muhammed ibni Abdullah bin Abdülmüttalib bin Hâşim bin Abdülmenâf bin Kusay bin Kilâb bin Mürre bin Kâb bin Lüey bin Gâlib bin Fihr bin Mâlik bin Nadr bin Kinâne bin Huzeyme bin Müdrike bin İlyâs bin Mudar bin Nizâr bin Me'ad bin Adnân.

Müdevver kuşakta (Nesih): Ey Muhammed, sen koruma altındasın. Hangi tarafa yönelirsen yönel, şüphesiz yardım göreceksin. Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed Allah'ın elçisidir.

Müdevver kuşağın etrafında (Nesih): Hz. Ali (Allah ondan razı olsun), Hz. Peygamber'i (Allah'ın Salât ve selâmı onun üzerine olsun) vassettiği zaman şöyle buyurdu: Hz. Peygamber'in boyu ne çok kısa ne de çok uzundu, orta boyluydu. Ne kıvrıkcık kısa, ne de düz uzun saçlıydı; saçı kıvrıkcıkla düz arasında idi. Değirmi yüzlü, duru beyaz tenli, iri siyah gözlü ve uzun kirpikliydi. İri kemikli ve geniş omuzluydu. Göğsü ortadan karnına kadar kılsızdı. İki avucu ve tabanları dolgundu, yürüdüğü zaman sanki yokuş aşağı iner gibi rahatlıkla giderdi.

Etek bölümünde (Sülüs): (Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.

³⁴⁸ Hilye-i Hâkânî'den.

Etek bölümünde (Nesih): Sağına ve soluna baktığında bütün vücuduyla dönerdi. İki omuzu arasında nübüvvet mührü vardı. Bu, onun son peygamber oluşunun nişânesi idi. O, insanların en cömert gönüllüsü, en doğru sözlüsü, en en yumuşak huylusu ve en arkadaş canlısı idi. Kendilerini ansızın görenler, heybeti karşısında sarsılırlar fakat üstün özelliklerini bilerek sobetinde bulunanlar onu her şeyden çok severlerdi. Onun üstünlüklerini ve güzelliklerini tanıtmaya çalışan kimse: “Ben gerek ondan önce ve gerekse ondan sonra Rasulullâh gibi birisini görmedim” diyerek onu övmek konusundaki yetersizliğini itiraf ederdi. Allah'ın salat ve selamı, onun, ailesinin ve tüm sahabelerinin üzerine olsun.

Göbek ve etek bölümünü çevreleyen kuşakta (Sülüs): Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah ki, O'ndan başka ilah yoktur. O Hayy'dır, Kayyûm'dur. Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama. Göklerde ve yerdekilerin hepsi O'nundur. O'nun izni olmadan katında kim şefaât edebilir? O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. (Hiçbir şey O'na gizli kalmaz.) O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar, O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, yücedir, büyüktür. Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O halde kim tâğûtu tanımayıp Allah'a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. Allah iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kafirlerin velileri ise tâğuttur. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar.

Üstte ve soldaki kartuşlarda (Ketebe kaydına kadar): Kim ki bu mühr-i şerife (bu kutsal mührü) bir kere sabah ve akşam baksın, yüzüne sürse ve salât ü selâm getirse, baktığı an içten bir sadakatle sevinse ve bunu her gün sürekli bir alışkanlık haline getirse: O kişi kıyamet günü sıratı (cehennem köprüsünü) yıldırım gibi geçsin, kıyamet gününün zahmetinden kurtulsun. Kevser şarabından içsin, amacına ulaşsın, ve cehennem ateşi ona haram olsun. Cennete girmesi de ona kolaylaştırılır. Bu hadis, Suyuti'nin kitabında da zikredilmiştir. Havvas Hilye-i Hâkânî. Bu hadiste belirtilen esas görüş şudur: Allah Teâlâ en iyisini bilir. Nice temiz insanlardan sonra, âlemlerin övücü (Hz. Peygamber) şöyle demiştir: “Benden sonra hilyemi (benim fiziki özelliklerimi ve niteliklerimi) gören, sanki benim güzel yüzümü görmüş gibi olur. Beni gördüğünde özlem duyarsa ve benim güzelliğime âşık olursa, benim yüzümü

görmeyi arzulayıp kalbine sevgi ve heyecan dolarsa, cehennem ateşi ona haram olur, ona Firdevs Cenneti ikram edilir. O kişi, kabir fitnesinden kurtulur ve kıyamet gününe kadar emniyet içinde olur. Allah, onu çıplak olarak haşretmez (diriltmez), kendi bağışına dahil eder.” Bu rivayet, pek çok berekete sahip olup, doğrudan Hz. Ali tarafından nakledilmiştir.

Sağ taraftaki kartuşlarda (Ketebe kaydına kadar): Özel kişiler için hilye yazısı. Kesin inanç sahiplerinin kfilesinin meşalesi, dünya şeyhi Sadruddin Hazretleri. Bu Ali’nin hilyesini (güzel özelliklerini) yazıp ona zaman zaman bakana Hazret-i Şeyh dedi ki: Kim bu hilyeyi yazıp ona bakarsa, Allah onu her türlü beladan emin kılar, yeryüzü belalarla dolu olsa bile. Ansızın gelen vesveselerden ve kötü sondan, Zül-Fazl ve Minen (fazilet ve nimet sahibi olan Allah) onu korusun. Evinde fakirlik, keder ve korku olmasın; racim (lanetlenen) şeytan o eve giremesin. Bedeni hastalıklara yakalanmasın ve bedeninin kalesi yıkılmasın. Her an ona hac ve köle azat etme sevabı versin, Cihan’ın Sahibi. İnsanoğlunun diyarına adım attığında, zalim ona musallat olmasın. Dünyanın şerri ve ahiretin azabı ona yaklaşmasın, dedi.

İmza ve Tarih: Ketebehu’l-fakîr es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz er-Rifâî min telâmizi el-Hâcc Ahmed el-Ârif/Bunu Hacı Ahmed Arif’in talebelerinden Seyyid Şeyh Muhammed Abdülaziz yazdı. Tarih mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah ve kırmızı mürekkeple âharlı kağıt üzerine yazılan hilyenin başmakam ve etek bölümünde, klasik forma uygun olarak sülüs hatlı besmele ve peygamberi öven âyet yer almaktadır. Kompozisyonun merkezinde yer alan *İsm-i Nebî* terkinin etrafına ise müdevver formda Hz. Muhammed’in soy ağacı yazılmıştır. Sülüs, nesih ve ta’lîk yazıların kullanımıyla oluşturulan bu bölüm estetik görünüm sergilemektedir. Özellikle *bin* ifadesinin tekrar ederek tatbik edilmesi dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber’in şemâilinin anlatıldığı rivâyet metni, dairevî formda yazılarak alt bölümünde Osmanlıca olarak açıklanmıştır. Bu uygulama klasik hilye formundan farklı bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Köşelere tertip edilen çehâr-yâr-ı güzînde, *Âli* ismindeki *ye* harfi zülfikar formunda istiflenmiştir. Etek bölümünde yeşil tonundaki zemine âyet-i kerîme, klasik koltuk tezhibi ile sınırlandırılan kısma da rivâyetin devamı ile Osmanlıca açıklaması terkip edilmiştir. Dikdörtgen formdaki kuşakta yer alan sülüs istif; işlek, canlı ve olgun karakterli yazı görünümü ile kompozisyona hareket kazandırmaktadır. Sülüs yazıyı takip eden kuşaktaki kartuşlara hatt-ı icâze terkihi, sağ ve sol üst köşelere ise kûfî hat ile *Allah*

ve *Muhammed* isimleri yazılarak yazı çeşitliliği sağlanmıştır. Hilyenin başmakam, göbek ve etek bölümleri klasik tezhip ile tezyîn edilmiştir. Etrafı çevreleyen kuşaklarda da boşluklar altınla bezenerek cetvellerle sınırlar belirlenmiştir. Bordo zeminli iç bordürü halkâr süslemeli geniş dış bordür çevrelemektedir. Hilyede kullanılan farklı renkler ve yazı çeşitlerinin yoğun görünümü, soluk renkli pervaz süslemesiyle dengelenmiştir. Kompozisyonadaki dik harfleri kesen yatay formların, ustalıkla tatbik edilen harflerin ve kolaylıkla okunabilmesini sağlayan istifin, hattatın zeka ve becerisinin bir alâmeti olduğunu söylemek mümkündür. Gösterişli süslemesiyle de desteklenen eser, uzun bir temaşayı gerektirecek niteliğe sahiptir.

Şekil 3.102. Hilye-i Şerif Levha

3.7. Hatt-ı icâze Levhalar

Bu bölümde iki hatt-ı icâze levha; ad, tür, dil, bulunduğu yer, ebat, okunuş, anlam, imza, tarih ve kompozisyon özellikleri bakımından, kronolojik sıralama esas alınarak değerlendirilmiştir.

Katalog No:	103
Eserin Türü:	Levha
Yazının Türü:	Sülüs- Rikâ‘
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Sinan Uluant Koleksiyonu. ³⁴⁹
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.103
Metnin Okunuşu:	Sülüs: Bismillahirrahmânirrahîm.

Nesih: Elhamdülillâhi'l-lezî kâle fî kitabihî'l-azîz. Fe'lem ennehü lâ ilâhe illellâh. Ve's-salâtü ve's-selâmü rasûlihî Muhammedi'l-kâili ümirtü ennü kâtîle'n-nâse hattâ yekûlû lâ ilâhe illellâh ve alâ âlihî ve eshâbihî's-şâribin. Rahîka'l-hakîkati min ke'sin. Lâ ilâhe illellâh. Emmâ be'dü fekad kâleti'l-'ulemâu rahimehümullâh. Ve minhüm hüccetü'l-islâmî'l-imâmü'l-gazaliyyü. Yubâhu's-semâ'u fî evkâtî's-sürur. Kâiden lehû tehyîcen in kâne zâlike's-semâ'u mübâhen ke'l-ğînâi fî eyyâmî'l-'idi ve'l-'ursi ve'l-hitâni ve 'inde kudûmi'l-ğâibi ve mâ eşbehü zâlike mimmâ lâ be'se bihi ve yüeyyidühü evvelâ haberu inşâzi'n-nisâi ale's-sütuhi bi'd-deffi ve'l-elhâni 'inde kudûmi rasûlillâhi sallallâhü aleyhi ve selleme el-medeniyyete kâilîne tale'a'l-bedru aleynâ min seniyyâtî'l-vedâ'i ve cebe's-şükru aleynâ mâ de'â lillâhi dâ'. Ve sâniyen mâ zevâhü's-şeyhâni rahimehümüllâhü bisenedihimâ an Âişete radiyellâhü ânha kâlet dehale alâ rasûlullâhi sallallâhü aleyhi ve sellem. Ve 'indî câriyetâni tûğanniyâni biğînâi bü'âsin fâdtace'a ale'l-firâşi ve havvele vechehü ve dehale Ebû Bekri radiyellâhü anhü fenteherahümâ ve kâle emezâmiru's-şeytâni fî beyti rasûlillâhi sallallâhi aleyhi ve sellem. Ve zâlike fî yevmi 'iydin fekalâ rasûlillâhi sallallâhi aleyhi ve sellem. De'hümâ yâ Ebâ Bekrin inne liküllî kavmin 'iyden ve hâzâ 'iydünâ. Âh ve men yekü vecdühü vecdan sahîhan felem yehtec ilâ kavli'l-müğannî lehû min zâtihî tarbün kadîmün ve sükrün dâimün min ğayridanni hâzâ

³⁴⁹ Serin, *Hat Sanatı Târîhi Ekoller ve Tâkipçileri*, C. 1, s. 294.

hüve ğayru'l-hakki'l-sarîh ve'l-kavlü's-sedîdü limen kâne lehû kablün ev elka's-sem'a ve hüve şehîd.

Destûr yâ seyyidî yâ rasûlellâhi yâ Ebe'l-Kâsım. Destûr yâ imâmü âliyyü'l-murtezâ. Destûr yâ ayne'l-e'yâni. Destûr yâ sâhibe'l-meydân. Destûr yâ sâhibe'l-burhân. Destûr yâ ektâbe yâ encâb. Yâ ebdâl. Yâ evtâd. Yâ eshâbe'l-tevbeti. Meded yâ kutbu'l-aktâb. Yâ ferde'l-ehbâb. Yâ imâme'l-mühîbbîn. Yâ nekîbe'l-mehbûbîn. Yâ bâzellâhi'l-eşheb. Yâ tenfericu bihi'l-kürub. Yâ sultâni ehlillâh. Yâ kâilen kademî hâzâ alâ rakabetihü külle veliyyillâh. Yâ gavs. Yâ kutb. Yâ kurrate âyni'l-rasûl. Yâ semerate şecerate'l-betûl. Yâ seyyidî yâ seyyidü yâ şeyhu abde'l-kadîri'l-geylânî. Kaddesellâhü esrârake'l-âliyyeh. Ve emeddenâ biimdâdetike'l-hafıyyeti ve'l-celiyyeh. Ve selâmün âle'l-murselîn. Ve'l-hamdilillâhi rabbi'l-âlemîn.

Metnin Anlamı: Sülûs: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Nesih: Hamd, yüce kitabında “Bil ki Allah'tan başka ilah yoktur” diyen Allah'a mahsustur. Salat ve selam, “İnsanlarla, Allah'tan başka ilah yoktur deyinceye kadar savaşmam emredildi” diyen Rasûlü Muhammed'e, ailesine ve hakikatin içkisinden kadehle içen ashabına olsun. Allah'tan başka ilah yoktur. Âlimlerimiz Allah onlara rahmet eylesin, şöyle demiştir: İmam Gazali gibi İslam'ın delilleri olan alimlerimizden biri, eğlenceli vakitlerde müzik dinlemenin caiz olduğunu söylemiştir. Bu, düğün, bayram ve sünnet merasimlerinde veya uzaktaki birinin gelişi gibi sevinçli durumlarda, herhangi bir sakınca olmaksızın yapılan şarkı söylemeyi kapsar. Buna delil olarak, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in Medine'ye geldiğinde kadınların def çalarak ve şarkı söyleyerek onu karşıladıkları, “Bize Veda Tepesi'nden dolunay doğdu” dedikleri rivayet edilir.³⁵⁰ Yine sahih bir rivayetle İmam Buhari ve Müslim, Hz. Aişe radiyallahu anhâ'dan şöyle nakleder: “Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yanıma girdiğinde yanımda Buas Savaşı'yla ilgili şarkılar söyleyen iki cariye vardı. Rasûlullah yatağa uzandı ve yüzünü başka tarafa çevirdi. Ebû Bekir radiyallahu anhü içeri girdi ve onlara kızarak “Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem evinde şeytanın çalgıları mı var?” dedi. Bu, bayram günüydü. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ise “Bırak onları ey Ebû Bekir, her toplumun bir bayramı vardır ve bu da bizim bayramımızdır” dedi.³⁵¹

³⁵⁰ Muhammed el-Gazzali, *İhyâu-ulûmi'd-din*, I-IV, Kahire 1939, ss. 268-284.

³⁵¹ Buhari, İydeyn 2, 3, 25, Cihad 81, Menakıb 15, Menakıbu'l-Ensar 46, Nikah 82, 114; Müslim, İydeyn 19, (892); Nesai, İydeyn 35-36, (3,195-197).

Ey Allah'ın Rasulü, ey Ebu'l-Kasım! Senden izin diliyorum. Ey Aliyyü'l-Murtaza, senden izin diliyorum. Ey en yüce varlıkların gözü, senden izin diliyorum. Ey meydanın sahibi, senden izin diliyorum. Ey delilin sahibi, senden izin diliyorum. Ey kutuplar, ey yüce ruhlar, ey abdallar, ey rükünler, ey tevbe sahipleri, sizlerden yardım diliyorum. Ey kutupların kutbu, ey dostların en seçkini, ey aşıkların imamı, ey sevilenlerin reisi, ey Allah'ın keskin kılıcı, ey onunla sıkıntıların giderildiği sultan, ey Allah dostlarının başı, ey Allah'ın kutbu, ey Peygamber'in gözünün nuru, ey Hz. Fatıma'nın meyvesi, ey Abdülkadir Geylani! Allah sırrını mukaddes kılışın. Gizli ve açık yardımlarınla bize yardım et. Selam olsun peygamberlere ve hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

İmza ve Tarih: Ketebuhu'l-fakîr eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz gufira lehû 1330/Bunu fakir Şeyh Muhammed Abdülaziz yazdı, mağfîret olunsun 1912.

Kompozisyon Özellikleri: Kare formunda, kahve rengi zemin üzerine siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Levhanın üst bölümünde *oklu besmele* terkibi sülüs hattıyla yer almaktadır. Basmelenin, klasik formuyla ideal ölçülerde ve muntazam yazıldığını söyleyebiliriz. Üst kısmında, oka paralel olacak şekilde çiçek süslemesi yer almaktadır. Altın cetvelle ayrılan bu bölümün ardından rikâ' hattı tatbik edilmiştir. Satır nizamında tertip edilen yazı, canlı ve işlek bir görünüm arz ederken sağında ve solunda uygulanan tezyinât sadeliği bozmayacak şekilde tasarlanmıştır. Cetvelle ayrılan alt bölüm beş satırdan oluşmakta ve orta bölümün yan sınırlarından taşacak uzunluktadır. Dışarıya doğru gittikçe genişleyen cetvellerle çevrelenerek eser tamamlanmıştır.

Şekil 3.103. Levha

Katalog No: 104

Eserin Türü: Levha

Yazının Türü: Hatt-ı icâze

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: <https://www.ketebe.org/eser/4795?ref=artist&id=166>, Erişim: 09.0602024.

Eserin Boyutları : Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.104

Metnin Okunuşu: Bismillâhirrahmânirrahîm. Tebârakellezî bi yedihîl mülkü ve hüve alâ kulli şey'in kadîr. Ellezî halaka'l-mevte ve'l-hayâte liyeblüveküm eyyuküm ahsenü amelâ, ve hüve'l- azîzul ğafûr. Ellezî halaka seb'a semâvâtîn tibâkâ, mâ terâ fî halkı'r-rahmâni min tefâvut, ferci'il basara hel terâ min fûtûr. Sümmerci'il basara kerrateyni yenkalib ileyke'l-basaru hâsien ve hüve hasîr. Ve lekad zeyyenne's-semâe'd-dunyâ bimesâbîha ve ce'alnâhâ rucûmen li's-şeyâtîni ve a'tednâ lehum azâbes saîr. Ve lillezîne keferû birabbihim azâbu cehennem, ve bi'sel masîr. İzâ ulkû

fihâ semi'û lehâ şehîkan ve hiye tefûr. Tekâdu temeyyezu minel gayz, kullemâ ulkiye fihâ fevcun seelehum hazenetuhâ elem ye'tikum nezîr. Kâlû belâ kad câenâ nezîrun fe kezzebnâ ve kulnâ mâ nezzelallâhu min şey'in in entüm illâ fî dalâlin kebîr. Ve kâlû lev kunnâ nesmeu ev na'kilu mâ kunnâ fî ashâbi's-saîr. Fa'terefû bizenbihim, fesuhkan liashâbi's-saîr. Innellezîne yahşevne rabbehum bi'l-ğaybi lehum mağfîratun ve ecrun kebîr. Ve esirrû kavlekum evicherû bihî, innehû 'alîmun bizâti's-sudûr. Elâ ya'lemu men halaka, ve hüve'l-latîfu'l-habîr. Hüvellezî ce'ale lekumu'l-arâda zelûlen femşû fî menâkibihâ ve kulû min rızkıhî, ve ileyhi'n-nuşûr. E-emintum men fî's-semâi en yahsife bikumu'l-arâda feizâ hiye temûr. Em emintum men fî's-semâi en yursile aleykum hâsibâ, feseta'lemûne keyfe nezîr. Ve lekad kezzebellezîne min kablihim fe keyfe kâne nekîr. Eve lem yerav ilâ't-tayri fevkahum sâffâtın ve yakbîdne, mâ yümsikühünne illâ'r-rahmân, innehû bikulli şey'in basîr. Em-men hâzâllezî hüve cündun lekum yensurukum min dûni'r-rahmân, ini'l-kâfirûne illâ fî ğurûr. Em men hâzâllezî yezukukum in emseke rızkahu, bel leccû fî 'utuvvin ve nüfûr. E-fe men yemşî mukibben alâ vechihî ehdâ em men yemşî seviyyen alâ sırâtın mustakîm. Kul hüvellezî enşekum ve ce'ale lekumu's-sem'a vel ebsâra ve'l-ef'idete, kalîlen mâ teşkurûn. Kul hüvellezî zeraekum fî'l-ardı ve ileyhi tuhşerûn. Ve yekûlûne metâ hâzâ'l-va'du in küntüm sâdikîn. Kul innemâ'l-ilmu indallâhi ve innemâ ene nezîrun mubîn. Felemmâ raevhu zülfeten sîet vucûhullezîne keferû ve kîle hâzâllezî kuntum bihî tedde'ûn. Kul eraeytüm in ehlekeniyallâhu ve men ma'îye ev rahimenâ femen yucîru'l-kâfirîne min azâbin elîm. Kul hüve'r-rahmânu âmennâ bihî ve aleyhi tevekkelnâ, feseta'lemûne men hüve fî dalâlin mubîn. Kul eraeytüm in asbaha mâûkûm ğavran femen ye'tikûm bimâin me'în.³⁵²

Metnin Anlamı: Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Hükümrânlık elinde olan Allah, yücedir. O her şeye hakkıyla gücü yetendir. O, hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratandır. O, mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır. O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır. Rahmân'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Bir kere daha bak! Hiçbir çatlak (ve düzensizlik) görüyor musun? Sonra tekrar tekrar bak; bakışların (aradığı çatlak ve düzensizliği bulamayıp) âciz ve bitkin halde sana dönecektir. Andolsun biz, en yakın göğü kandillerle donattık. Onları şeytanlara atılan taşlar yaptık ve (ahirette de) onlara alevli ateş azabını hazırladık. Rablerini inkar edenler için cehennem azabı vardır. Ne

³⁵² Mülk, 67/1-30.

kötü varılacak yerdir orası! Oraya atıldıklarında, onun kaynarken çıkardığı korkunç uğultuyu işitirler. Neredeyse cehennem öfkeden çatlayacaktır! Oraya her bir topluluk atıldıkça oranın bekçileri onlara, “Size bir uyarıcı gelmemiş miydi?” diye sorarlar. Onlar da şöyle derler: ”Evet, bize bir uyarıcı gelmişti fakat biz onu yalanlamış ve Allah hiçbir şey indirmemiştir. Siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz’ demiştik.” Yine şöyle derler: “Eğer kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, şu alevli ateştekilerden olmazdık.” İşte böylece günahlarını itiraf ederler. Artık alevli ateştekiler Allah’ın rahmetinden uzak olsun! Görmedikleri halde Rablerinden korkanlar için bir bağışlanma ve büyük bir mükafat vardır. Sözüünüzü gizleyin, yahut onu açığa vurun; (fark etmezse). Şüphesiz Allah, sinelerin özünü (kalplerde olanı) hakkıyla bilir. Yaratan bilmez mi? O, en gizli şeyleri bilir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır. O, yeryüzünü sizin ayaklarınızın altına serendir. Haydi onun üzerinde yürüyün ve Allah’ın rızkindan yiye. Dönüş ancak onadır. Göktekinin size yere geçirivermeyeceğinden emin mi oldunuz? (O zaman) bir de bakarsınız yeryüzü şiddetle çalkalanıyor. Yahut göktekinin, üzerinize taş yağdıran rüzgar göndermeyeceğinden mi emin oldunuz? O zaman, uyarım nasılmış bileceksiniz! Andolsun, onlardan öncekiler de yalanlamıştı. Beni inkar etmenin sonucu nasıl oldu!? Üstlerinde kanat çırparak uçan kuşlara bakmazlar mı? Onları (havada) ancak Rahmân tutuyor. Şüphesiz O her şeyi hakkıyla görendir. Yahut Rahmân’dan başka size yardım edecek şu ordunuz (tarafdarlarımız) kimlerdir? İnkarcılar ancak bir aldanış içindedirler. Peki Allah rızkını keserse, kimdir size rızık verecek olan? Hayır, onlar azgınlık ve nefretle direnip durdular. Şimdi, yüzüstü kapanarak düşe kalka yürüyen mi daha doğru gider, yoksa dosdoğru bir yolda dimdik yürüyen mi? De ki: “O, sizi yaratan ve size kulaklar, gözler ve kalpler verendir. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!” De ki: “O, sizi yeryüzünde yaratıp çoğaltandır. Ancak onun huzurunda toplayacaksınız.” “Eğer doğru söyleyenler iseniz, bu tehdit ne zaman gerçekleşecek?” diyorlar. Deki: “O bilgi, ancak Allah katındadır. Ben ise sadece apaçık bir uyarıcıyım.” Onu (azabı) yakından gördükleri zaman inkar edenlerin yüzleri kötüleşir ve onlara, “İşte bu, (alaylı bir biçimde) isteyip durduğunuz şeydir” denir. De ki: “Söyleyin bakalım: Diyelim ki Allah beni ve beraberindekileri helak etti, yahut bize acıdı. Peki, ya inkarcıları elem dolu bir azaptan kim koruyacak?” De ki : “O Rahmân’dır. O’na iman ettik, yalnızca O’na tevekkül ettik. Siz, kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu yakında öğreneceksiniz. De ki: “Söyleyin bakalım: Suyunuz çekilirse, size kim temiz bir akar su getirir?”

İmza ve Tarih: Ketebehu'l-fakîru'l-hakîr es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz er-Rifâî min telâmizi'l-me'rûf el-Hâcc Ahmedü'l-Ârif el-Filibevî 1343/Bunu Filibeli Hacı Ahmed Arif'in tanınan öğrencilerinden fakir ve hakir Seyyid Şeyh Muhammed Abdülaziz Rifâî yazdı 1924.

Kompozisyon Özellikleri: Nohudî renk âharlı kâğıda siyah is mürekkebiyle ve dört bölüm halinde yazılmıştır. Mülk Suresi'nin rikâ' hattıyla tertiplendiği dikdörtgen formlu levhada, besmele kartuş içine tatbik edilerek etrafı, klasik üslûpta mavi zeminli altın bezeme ile çevrelenmiştir. Cetvellerle bölüm araları belirlenmiş ve farklı motiflerle âyet durakları tezyîn edilmiştir. Yazıda arasuyu, tekrar eden bordo renk goncalar ve minik yapraklardan oluşmaktadır. Kompozisyonda beyaz, kırçillı kâğıt üzerine hatayî ve hançer yapraklı halkâr bezeme yapılarak dış bordür tamamlanmıştır. Eser, hem yazının metâneti hem de süsleme açısından başarılı bir çalışmaya örnek olup ön plana çıkmaktadır.

Şekil 3.104. Levha

3.8. Murakka‘lar

Bu bölümde yirmi beş murakka³⁵³; ad, tür, dil, bulunduğu yer, ebat, okunuş, anlam, imza, tarih ve kompozisyon özellikleri bakımından, kronolojik sıralama esas alınarak değerlendirilmiştir. Bu sıralama murakka‘ların son sayfasında yer alan tarihe göre yapılmıştır.

Katalog No: 105

Eserin Türü: Murakka‘ (Meşk)

Yazının Türü: Sülüs-Nesih

³⁵³ Kıtaların germe usulüne göre hazırlanmış bir mukavvaya yapıştırılıp çevresi bezendikten sonra aynı ebatla kesilerek sırt sırta getirilir ve üç kenarından ince bir deri veya kumaş şeritle birbirine tutturulur. Bu uygulamayla oluşturulan hat albümlerine verilen ad. M. Uğur Derman, “Murakka”, *DİA*, C. 31, TDV Yayınları, Ankara 2020, s. 204.

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Ziya Aydın Hat Koleksiyonu.³⁵⁴

Eserin Boyutları: 30x21 cm.

Şekil No: 3.105

Metnin Okunuşu: Sülüs: Bismillâhirrahmânirrahîm.

Nesih: Kâle Rasûlüllâhi sallallâhü aleyhi ve sellem. Lev enneküm küntüm tetevekkelüne alellâhi hakka tevekkülühi lerazekaküm kemâ yerzükü't-tayra teğdû himâsân ve terûhu bitânân.³⁵⁵ Kâle Rasûlüllâh salevâtüllâhi aleyhi ve selâmühü. Tûbû ilellâhi feinnî etûbü ilellâhi fi'l-yevmi miete merratin.³⁵⁶ Kâle Rasûlüllâhi sallallâhü aleyhi ve sellem.

Metnin Anlamı: Sülüs: Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Nesih: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: Eğer siz, Allah'a hakkıyla tevekkül etmiş olsaydınız, sabahleyin aç gidip akşamleyin tok dönen kuşları rızıklandığı gibi sizi de rızıklandırırdı. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: Allah'a tövbe edin. Çünkü ben, her gün Allah'a yüz defa tövbe ederim. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu.

İmza ve Tarih: Mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Açık kahve tonlarındaki âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılan murakka', sülüs ve nesih hattıyla iki bölüm halinde tertip edilmiştir. Üst kısımda sülüs oklu besmele ideal ölçüde ve muntazam bir şekilde yazılmıştır. Alt bölüme tatbik edilen hadis-i şerifin ise; canlı, işlek ve olgun bir nesih yazı örneği olduğunu söylemek mümkündür. Dönemin tezhip anlayışını yansıtan süslemeleri görebildiğimiz çalışmada, besmele oku üzerinde ve kenarlarında yapraklardan ve çiçek motiflerinden oluşan tezyinat yer almaktadır. Cetvelle ayrılan nesih yazı kenarlarına uygulanan koltuk tezhibi de yeşil tonlarındaki zemin üzerine yaprak ve çiçek motiflerinden oluşmaktadır. Kompozisyon, iki cetvel arasına yerleştirilen kumlu ebru bordürü ile çevrelenerek sonlandırılmıştır.

³⁵⁴ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 56.

³⁵⁵ Tirmizî, *Zühd*, 33; İbn Mâce, *Zühd*, 14.

³⁵⁶ Sahih-i Müslim, *Zikir ve Dua*, *Tevbe ve İstiğfar*, 2702.

Şekil 3.105. Murakka' (Meşk)

Katalog No:	106
Eserin Türü:	Murakka' (Meşk)
Yazının Türü:	Sülüs- Nesih
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Ziya Aydın Hat Koleksiyonu. ³⁵⁷
Eserin Boyutları:	30x21 cm.
Şekil No:	3.106

Metnin Okunuşu: Sülüs: Allâhü veliyyü't-tevfîk³⁵⁸ ve hüve ni'me'r-rafik.

Nesih: Leyüġânü alâ kalbî. Ve enâ estaġfirullâhe fiküllî yevmin seb'îne merratin.³⁵⁹
 Kâle Rasûlullâhi sallallâhu aleyhi ve sellem. Lehümü'l-büşrâ fi'l-hayâti'd-dünya'r-ru'ya's-sâlihâtü yübeşşeru bihâ'l-mü'minü. Cüz'ün min sittetin ve erbe'îne cüz'en mine'n-nübüvveti. Femen raâ zâlike felyühbir bihâ ve men raâsivâ zâlike feinnemâ hiye mine's-şeytâni liyehzünehü felyenfüs alâ yesârihi selâsen.³⁶⁰

Metnin Anlamı: Sülüs: Başarıyı sağlayan Allah'tır ve O ne güzel dosttur.

Nesih: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: Kalbim kararmış gibidir ve ben her gün Allah'tan yetmiş defa bağışlanma dilerim. Rasûlullah (s.a.v) şöyle

³⁵⁷ Serin, *Türk Hat Üstâdları I Hattat Aziz Efendi*, s. 57.

³⁵⁸ Nesâî, Fey', 1. (H. no: 4147)

³⁵⁹ Sahih-i Müslim, Kitâbu'z-Zikr ve'd-Duâ ve't-Tevbe ve'l-İstiġfâr, Bab 41, Hadis no: 2702.

³⁶⁰ Sahih-i Müslim, Kitâbü'r-Rü'ya, Bab 3, Hadis no: 2263.

buyurdu; müminlerin dünya hayatındaki müjdesi, salih rüyalar. Bu, nübüvvetin kırk altı cüz'ünden biridir. Kim bu rüyayı görürse, onu anlatsın. Kim başka türden bir rüya görürse, o şeytandandır ve onu üzme içindir. O zaman sol tarafına üç defa tükürsün.

İmza ve Tarih: Mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Açık kahve tonlarındaki âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılan murakka', sülüs ve nesih hattıyla iki bölüm halinde yazılmıştır. Sülüs yazıda *veliy* kelimesindeki keşide ve *lam* harfine bağlan *elif* harfi istife hareket kazandıran uygulamalardır. *Refik* ibaresindeki mürsel *kaf* harfi ile süsleme için alan sağlanmıştır. Dört satırdan oluşan nesih yazı koltuk tezhibi ile sınırlandırılmıştır. Yaprak motifli arasuyu ile ayrılan iki bölüm, ebru ile oluşturulan dış bordür ile çevrelenmiştir.

Şekil 3.106. Murakka' (Meşk)

Katalog No:	107
Eserin Türü:	Murakka' (Meşk)
Yazının Türü:	Sülüs-Nesih
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Ziya Aydın Hat Koleksiyonu. ³⁶¹
Eserin Boyutları:	30x21 cm.

³⁶¹ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 58.

Şekil No: 3.107

Metnin Okunuşu: Sülüs: Kâle Rasûlüllâhi sallallâhü aleyhi ve sellem.

Nesih: Ve'l-yesküt bihâ ehaden. An se'îd ibni Cübeyrin an ibni Abbâsin anibni'n-Nebiiyi sallallâhü aleyhi ve sellem. Fî kavlihî Te'âlâ elâ inne evliyâellâhi lâ havfün aleyhim ve lâ hüm yehzenûn.³⁶² Hümüllezîne yüzkerullâhü lirü'yetihim. An Ömer ibni Hattâb ani'n-Nebiiyi sallallâhü aleyhi ve sellem. İnne 'ibâdellâhi leünâsen mâ hüm bienbiyâe ve lâ şühedâe yeğbituhümü'l-enbiyâü.³⁶³

Metnin Anlamı: Sülüs: Allah (s.a.v.) Resûlü şöyle buyurdu;

Nesih: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: Onlar Allah'ın dostlarıdır ki, onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir. (Yunus, 62) ayeti hakkında: Onlar öyle kimselerdir ki, görüldüklerinde Allah hatırlanır. Ömer ibn Hattâb'ın, Nebi sallallâhü aleyhi ve sellem'den rivayet ettiğine göre; Allah'ın öyle kulları vardır ki, ne peygamberdirler ne de şehitler. Ama peygamberler ve şehitler onlara imrenirler.

İmza ve Tarih: Mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Açık kahve tonlarındaki âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. İki bölüm halinde tertip edilen murakka'nın ilk bölümünde sülüs hatlı satır istifi yer almaktadır. Yazıda *sad* harfi keşide ile, sonda bulunan *sin* hafi ise serbest hareketle *lam* harfine bağlanarak hareket kazandırılmıştır. Klasik tezhipten uzak bir uygulama ile oluşturulan koltuk tezhibi ve ebrulî dış bordür albümün diğer sayfaları ile aynı usulde tasarlanmıştır.

³⁶² Yunus, 10/62.

³⁶³ Tirmizi, Sünen, Kitab-üz Zühd, Hadis no: 2391; Müsned-i Ahmed, 1/185.

Şekil 3.107. Murakka' (Meşk)

- Katalog No:** 108
- Eserin Türü:** Murakka' (Meşk)
- Yazının Türü:** Sülüs-Nesih
- Yazının Dili:** Arapça
- Bulunduğu Yer:** Ziya Aydın Hat Koleksiyonu.³⁶⁴
- Eserin Boyutları:** 30x21 cm.
- Şekil No:** 3.108
- Metnin Okunuşu:** Sülüs: Estağfirullâhe mimmâ kâne.³⁶⁵

Nesih: Ve's-şühedâü yevme'l-kıyâmeti limekânihim minellâhi azze ve celle fekalû;
Ya Rasûlüllâhi men hüm ve mâ e'mâlühüm leallenâ nühibbühüm kâle kavmün
tühâbbû biravhillâhi biğayri erhâmin ve emvâlin beynehüm yete'âtavnehâ beynehüm
vellâhü inne vücûhehüm lenûrun ve innehüm lealâ menâbirâ min nûrin ve lâ
yehâfûne izâ hâfe'n-nâsü ve lâ yehzenûne izâ hazine'n-nâsü sümme karae elâ inne
evliyâellâhi lâ havfun aleyhim ve lâ hüm yehzenûn.³⁶⁶

Metnin Anlamı: Sülüs: Yaptıklarımın dolaylı Allah'tan af diliyorum.

³⁶⁴ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 59.

³⁶⁵ İstiğfar duası.

³⁶⁶ Tirmizi, Sünen, Kitab-üz Zühd, Hadis no: 2391; Müsned-i Ahmed, Hadis no: 5/343, 354, 375.

Nesih: Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurdu; Allah'tan af dilerim. Şehitler kıyamet gününde Allah katındaki yerlerinden dolayı imrenecekler ve şöyle diyecekler; Ey Allah'ın Rasulü, onlar kimlerdir ve amelleri nelerdir? Biz de onları sevebilir miyiz? Rasulullah şöyle cevap verdi; onlar, aralarında ne akrabalık ne de mal alışverişi olmayan, Allah'ın rızası için birbirlerini seven kimselerdir. Allah'a yemin olsun ki, yüzleri nurdur ve onlar nurdan minberler üzerindedirler. İnsanlar korktuğunda onlar korkmazlar, insanlar üzüldüğünde onlar üzülmezler. Sonra şu ayeti okudu; "Haberiniz olsun ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir." (Yunus, 62).

İmza ve Tarih: Mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Kahve tonlarındaki âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılan murakka', sülüs ve nesih hattıyla iki bölüm halinde tertip edilmiştir. İlk bölümü oluşturan sülüs yazıda yer alan *estağfirullah* kelimesindeki keşidelerin satır nizamını dengelemek için kullanıldığı görülmektedir. Sonda bulunan *nun* harfî de mürsel bırakılarak üzerine bezeme yapılmıştır. Yazı kalemi ile çekilen *üstün* hareketleri yazı boşluğunu doldurmaktadır. İkinci bölümü oluşturan nesih yazı aralarında durak bulunmamakta ve bir bütün olarak göze hoş gelmektedir. Yazıyı çevreleyen altın cetvel sülüs yazının üst sınırına çok yakın çekilmiştir. Dönemin tezhip anlayışını yansıtan koltuk tezhibi ve arasuyu, kumlu ebru çerçeveyle desteklenmiştir.

Şekil 3.108. Murakka' (Meşk)

Katalog No: 109
Eserin Türü: Murakka‘ (Meşk)
Yazının Türü: Sülüs-Nesih
Yazının Dili: Arapça
Bulunduğu Yer: Ziya Aydın Hat Koleksiyonu.³⁶⁷
Eserin Boyutları: 30x21 cm.
Şekil No: 3.109

Metnin Okunuşu: Sülüs: Min zelelî ve an zünûbî ve tefrîtî ve isrârî.³⁶⁸

Nesih: An Enes ibni Mâlikin (r.a). Kâle kîle lirasûlillâhi sallallâhü aleyhi ve sellem. Men evliyâullâhi’l-lezîne lâ havfün aleyhim ve lâ hüm yehzenûn. Fekâle’l-lezîne nezarû ilâ bâtını’d-dünya hîne nezara’n-nâsü ilâ zâhiriha ve’h-temmû biâcili’d-dünyâ hîne’h-temme’n-nâsü biâcilihâ feemâtü minhâ mâ haşev kable en yümîtehüm ve terakû minhâ mâ alimû kable en seyetrukehüm.³⁶⁹

Metnin Anlamı: Sülüs: Ben küçük günahlarımı, aşırılıklarımı ve ısrarlarımı itiraf ediyorum.

Nesih: Enes bin Mâlik (r.a) dedi ki: Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem’e soruldu; Allah’ın dostları kimlerdir ki, onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyizler? Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu; onlar, insanların zahirine baktığı zaman dünyanın batınına bakanlar, insanların aceleciliğine kapıldığı zaman dünyanın aceleciliğine kapılmayanlar, dünyadan önce onları öldüren şeylerden uzak duranlar ve dünya onları terk etmeden önce ondan ne biliyorlarsa onu terk edenlerdir.

İmza ve Tarih: Mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Açık kahve tonlarındaki âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılan murakka‘ sayfası, sülüs ve nesih hattıyla iki bölüm halinde tertip edilmiştir. Yuvarlak formu harflerin yoğun olduğu sülüs yazıda vav harfleri ye harfi çanaklarının içine yerleştirilerek bir ritim elde edilmiştir. Sonda yer alan ye harfi ise mürsel bırakılarak satır dengesi sağlanmıştır. Bu sayade üzerine yapılan bezemeye alan açılmıştır. Sülüz yazı, koltuklu nesih yazı bölümünden yaprak ve

³⁶⁷ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 60.

³⁶⁸ İstiğfar duası.

³⁶⁹ Kaynağa ulaşılamadı.

çiçek motifli bordürle ayrılmaktadır. Kumlu ebru ile oluşturulan dış bordürle çevrelenerek sayfa tasarımı tamamlanmıştır.

Şekil 3.109. Murakka' (Meşk)

Katalog No: 110

Eserin Türü: Murakka' (Meşk)

Yazının Türü: Sülüs-Nesih

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Ziya Aydın Hat Koleksiyonu.³⁷⁰

Eserin Boyutları: 30x21 cm.

Şekil No: 3.110

Metnin Okunuşu: Sülüs: Ve anhü salavâtullâhi aleyhi ve selâmühû.

Nesih: Kâle Rasûlüllâhi sallallâhü aleyhi ve sellem. Lâ tehillü's-sadekatü liğaniyyin ve lâ zî mirratin seviyyin. Ve yürvâ lâ hazza fihâ ve lâ likaviyyin müktesib. Kâle'n-Nebiyyü sallallâhü aleyhi ve sellem. Lâ tehillü's-sadekati liğaniyyin illâ lihamsetin. Liğâzin fî sebilillâhi ev liâmilin aleyhâ ev liğârimin. Ev liracüli's-terâhâ bîmâlihî. Ev liracülin lehû cârun miskînü fetesaddeka ale'l-miskîni feehde'l-miskînü.³⁷¹

Metnin Anlamı: Sülüs: Allah'ın selamı ve rahmeti onun üzerine olsun.

³⁷⁰ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 61.

³⁷¹ Ebû Dâvûd, Zekât, 24; Tirmizî, Zekât, 23.

Nesih: Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki; sadaka zengine ve sağlıklı, güçlü bir kimseye helal değildir. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki; sadaka zengine helal değildir, ancak beş kimseye helaldir: Allah yolunda savaşan bir gaziye, sadaka işinde çalışan bir görevliye, borçlu olan birine, onu malıyla satın alan birine ve yoksul bir komşusu olup da yoksula verilen sadakayı komşusuna hediye eden birine.

İmza ve Tarih: Mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Sülüs ve nesih hattıyla iki bölümde tertip edilen murakka‘, kahve tonlarındaki âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Albümde yer alan diğer sayfalar gibi olgun ve işlek yazı örneğini burada da görebilmekteyiz. Sülüs yazıda *te* harfi üstüne tatbik edilen *ötre* harekesi yazı kalemi kalınlığında olup boşluk dengesini sağlamıştır. Sayfanın koltuk tezhibi klasik uygulamadan uzak bir üslupla yapılmıştır. Altın cetvelle sınırlandırılan yazı etrafı ebrulî dış bordürle çevrelenmiştir.

Şekil 3.110. Murakka‘ (Meşk)

Katalog No: 111
Eserin Türü: Murakka‘ (Meşk)
Yazının Türü: Sülüs-Nesih
Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Ziya Aydın Hat Koleksiyonu.³⁷²

Eserin Boyutları: 30x21 cm.

Şekil No: 3.111

Metnin Okunuşu: Sülüs: Nâkilen an rabbihî azze ve celle enâ ‘inde

Nesih: Liğaniyyi ve yürvâ evi’bni’s-sebîl. Ve kâle leyse’l-miskînü’l-lezî yetûfü ale’n-nâsi teruddühü’l-lukmetü ve’l-lukmetâni ve’t-temratü ve’t-temratâni. Ve lâkinne’l-miskîne’l-lezî lâ yecidü ğinen yüġnîhi ve lâ yüftanü bihî feyütesaddeku aleyhi ve lâ yekûmü feyesâle’n-nâse ve kâle inne hâzihi’s-sadekâti innemâ hiye evsâhu’n-nâsi ve innehâ lâ tehillü limuhmmedin ve lâ liâli Muhammedin.³⁷³

Metnin Anlamı: Sülüs-Nesih: Aziz ve Celil olan Rabbinden naklen, buyurdu ki; ben, varlıklı kimse ile fakirin yanındayım. Yine buyurmuştur ki; yoksul, insanları dolaşp bir veya iki lokma veya bir veya iki hurma ile geri çevrilen kimse değildir. Asıl yoksul, kendisini geçindirecek bir şeyi olmayan ve hali bilinmediği için sadaka verilmesi gereken, ancak insanlardan bir şey istemeyen kimsedir. Ve buyurdu ki; bu sadakalar, ancak zenginlerin malıdır ve Muhammed’e ve Muhammed’in ailesine helal değildir.

İmza ve Tarih: Mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Nohudî renk âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. İlk bölümde sülüs hattı yer alırken terkipte ‘inde kelimesindeki *nun* harfi keşideli olarak kullanılmıştır. Sade ve ferah görünümlü yazının sonunda bulunan *dal* harfi altındaki nokta, yazıya ait olmayıp leke dengesi amcıyla uygulanmıştır. Boşluğa yapılan yaprak motifli bezeme ile alan değerlendirilmiştir. Koltuk tezhipli nesih yazı ikinci bölümü meydana getirirken ferah görünüm devam ettirilmiştir. Dikkat çekecek büyüklükte uygulanan hatip ebru kâğıdı ile dış bordür oluşturulmuştur. Altın cetvel ile her bir bölüm ön plana çıkarılmış ve sayfa tasarımı nihayetlendirilmiştir.

³⁷² Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 62.

³⁷³ Sahih-i Müslim, Zekat: 111.

Şekil 3.111. Murakka‘ (Meşk)

- Katalog No:** 112
- Eserin Türü:** Murakka‘ (Meşk)
- Yazının Türü:** Sülûs-Nesih
- Yazının Dili:** Arapça
- Bulunduğu Yer:** Ziya Aydın Hat Koleksiyonu.³⁷⁴
- Eserin Boyutları:** 30x21 cm.
- Şekil No:** 3.112
- Metnin Okunuşu:** Sülûs: El-münkesirati kulûbühüm lieclî.³⁷⁵

Nesih: Kâle Rasûlüllâhi salavâtüllâhi aleyhi ve selâmühü. Men ekele’l-halâle erbe‘îne yevmen nevverallâhü kalbehü ve ecrâ yenâbî’a’l-hikmeti.³⁷⁶ Kâle Rasûlüllâhi sallallâhü aleyhi ve sellem. Selâsetün lâ türaddü de‘vetühüm’s-sâimü hînü yüftiru ve’l-imâmü’l-âdilü ve de‘vetü’l-mezlûmi yerfe‘uhâllâhü fevka’l-

³⁷⁴ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 63.

³⁷⁵ Sahavi, el-Mekasidu’l-Hasene, 1/169. Bu hadis ile ilgili sahih bir kaynağının olmadığı belirtilmektedir. Bkz. Keşfu’l-Hafa, 1/230.

³⁷⁶ Ebû Nuaym, Hilye, 5/215; İbnü’l-Mübârek, Kitâbü’z-Zühd, Hadis no: 1014; Deylemî, Firdevsü’l-Ahbâr, Hadis no: 6179.

ğamâmi. Ve yeftehu lehâ ebvâbü's-semâi ve yekûlü'r-rabbü ve 'izzetî leensuranneke ve lev be'de hînin. Ve kâle selâsü.³⁷⁷

Metnin Anlamı: Sülüs: Benim için kalpleri kırık olanlar.

Nesih: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur; kim kırk gün helal (rızık) yerse, Allah kalbini aydınlatır ve hikmet pınarlarını akıtır. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur; üç kişinin duası reddedilmez; oruçlunun iftar ettiği zaman yaptığı dua, adil imamın (yöneticinin) duası ve mazlumun (haksızlığa uğramış kişinin) duası. Allah, bu duayı bulutların üzerine kaldırır ve gök kapılarını açar. Ve Rab, “İzzetim hakkı için seni mutlaka destekleyeceğim, hatta bir süre sonra bile olsa” der. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur; üç şey...

İmza ve Tarih: Harrarahu'l-fakîr es-Seyyid Muhammed Abdülazîz ğaferallâhü zünûbehü 1324/Bunu Seyyid Muhammed Abdülazîz yazdı, Allah günahlarını affetsin 1906.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah is mürekkebiyle iki bölüm halinde terkib edilen murakka' nohudî renk âharlı kâğda yazılmıştır. *El- münkesira* ifadesinde *kef* harfi kelime başında kullanılan şekliyle tatbik edilerek satır istifi genişletilmiştir. Yazı sonunda yer alan mürsel *ye* harfi üstünde mâil olarak hattatın imzası ve tarih kaydı bulunmaktadır. İmza kaydını çevreleyen bezeme ise yazıya estetik boyut kazandırmıştır. Birbirinden farklı ebatta yapılan koltuk tezhibi dört satırlık nesih yazıyı sınırlandırmaktadır. Ayrıca sülüs ve nesih yazılardan oluşan iki bölümü ayırmak için motifli bordür uygulaması yapılmıştır. Etrafına altın cetvel çekilerek hatip ebrulu dış bordür ön plana çıkarılmıştır.

³⁷⁷ Sünen-i Tirmîzî, Hadis No: 3598; Mişkâtü'l-Mesâbih, Hadis no: 2249.

Şekil 3.112. Murakka' (Meşk)

Katalog No: 113

Eserin Türü: Murakka' (Meşk)

Yazının Türü: Sülüs-Nesih

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: M. Uğur Derman Koleksiyonu.³⁷⁸

Eserin Boyutları: 30x21 cm.

Şekil No: 3.113

Metnin Okunuşu: Sülüs: Ve suffetün minhü zü'l-arşı yestüruhâ ve be'dü fi hâ meânin (lestü uhsîhâ).

Nesih: Femen yürîdü şîrâhâ me'a tekallülühi. Feyleyten bidevâmi's-subhi yühyîhâ.

Temmeti'l-kasîdetü'l-mübâranketi bi'inâyetillâhi'l-meliki'l-Kerîm.

Sülüs: Allâhümme salli ve sellim alâ cemi'i'l-enbiyâi ve'l-mürselin (Vel-hamdülillâhi rabbi'l-âlemîn).³⁷⁹

Metnin Anlamı: Sülüs-Nesih: Ve Arş'ın sahibinden bir grup, onu aramaya çıkmışlardır ve onun içinde sayamayacağım birçok anlam bulunmaktadır. Kim onu

³⁷⁸ Serin, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, s. 67.

³⁷⁹ Dua ve salavat.

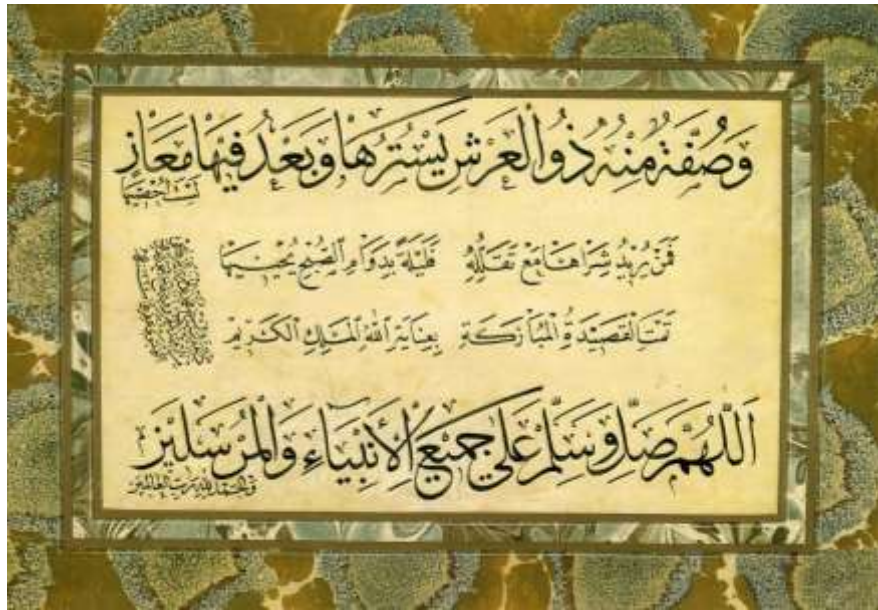
tüm zorluklarıyla birlikte satın almak isterse, sabahın devamı boyunca bir geceyi onunla canlandırır.

Bu mübarek kaside Allah'ın, Kerim Melik'in inayetiyle tamamlandı.

Sülüs: Allah'ım, tüm peygamberlere ve gönderilmiş elçilere salat ve selam et. Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun.

İmza ve Tarih: Ketebehu'l-fakîr es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz er-Rifâî min telâmizi'l-me'rûf el-Hâcc Ahmed Ârif el-Filibevî ğufıra lehümâ, sene 1337/ Bunu Filibeli Hacı Ahmed Arif'in bilinen talebelerinden Seyyid Şeyh Muhammed Abdülaziz yazdı, Allah ikisine de mağfiret etsin, sene 1918.

Kompozisyon Özellikleri: Açık renk batıklenmiş âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılmış olup sülüs ve nesih olarak üç bölüm halinde tertip edilmiştir. Sülüs yazılarda yazı sonunda bulunan *nun* harfleri tam yuvarlanmadan bırakılarak satır sonlarının dengelenmesi sağlanmıştır. Ayrıca metnin kalan kısımları hatt-ı icâze ile terkinin alt kısımlarına eklenmiştir. Sol tarafta mâil olarak atılan imza ve *temmeti'l-kaside* ibaresinden meşk murakka'nın son sayfası olduğu sonucuna varmaktayız. Üst sınırdaki harekelere çok yakın çekilen cetvel yeşil tonlarındaki battal ebrulu iç bordür ile çevrelenmiştir. Aynı tonlarda seçilen ebru ile de dış bordür oluşturularak sayfa tamamlanmıştır.

Şekil 3.113. Murakka' (Meşk)

Katalog No: 114
Eserin Türü: Murakka‘ (Meşk)
Yazının Türü: Sülüs-Nesih
Yazının Dili: Arapça
Bulunduğu Yer: Tespit edilemedi.
Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.
Şekil No: 3.114

Metnin Okunuşu: Sülüs: İnnehû min Süleymâne ve innehû bismillâhirrahmânirrahîm.³⁸⁰ Ve bihî neste‘înu ve nestecîru ve aleyhi’t-tüklânü (Mine’l-hızlâni).³⁸¹

Nesih: Rabbi yessir ve lâ tü‘assir yâ müyessir külli asîrin rabbi temmim ve’s-sehl ve kemmi’l-bi’l-hayri ve minhü’l-biinâyetü.³⁸²

Metnin Anlamı: Sülüs: Şüphesiz, bu (mektup) Süleyman’dandır ve Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla (başlamaktadır).

Nesih: Rabbim, kolaylaştır ve zorlaştırma. Ey her zorluğu kolaylaştıran Rabbim! Her işimizi kolaylaştır ve hayırla tamamla. Yardımınla bizi koru.

Sülüs: Ve O’ndan yardım isteriz, O’na sığınırız ve O’na tevekkül ederiz (başarısızlıktan).

İmza ve Tarih: Mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Açık renk batıklenmiş âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılan murakka‘,³⁸³ sülüs ve nesih hattıyla üç bölüm halindedir. Sülüs hatlı oklu besmele ile başlayan sayfa nesih yazı ile tatbik edilen dua metni ile devam ederek tekrar sülüs yazıya geçiş yapılmıştır. Alt kısımda yer alan terkipte bağlantılar keşide ile sağlanarak satır nizamı, yazı kalemi ile çekilen üstün ve ötre harekeleri ile

³⁸⁰ Neml, 27/30.

³⁸¹ Arapça dua.

³⁸² Arapça dua metni.

³⁸³ Nun Kasidesi ile oluşturulan murakka‘nın ilk sayfası olup tamamı yirmi yedi sayfadır. Çalışmamızda ulaşabildiğimiz; 1, 2, 8, 9, 13 ve 27. sayfalar incelenmiştir. Kasidetü’n-Nûniyye: İbn Kayyim el-Cevziyye’nin (ö. 751/1350) akaide dair manzum eseridir. 5949 beyitten oluşan kaside aruz vezninde olup mensur bir girişle başlamakta ve farklı hacimlerdeki fasılalarla devam etmektedir. Tüm beyitler nun harfi ile bittiği için bu isimle meşhur olmuştur. M. Sait Özervarlı, “el-Kasidetü’n-Nûniyye”, *DİA*, C. 24, TDV Yayınları, İstanbul 2001, s. 570.

de boşluklar dengelenmiştir. Kahve rengi zemin ebrulu iç bordür hatip ebrulu dış bordür ile çevrelenerek altın cetvellerle desteklenmiştir.

Şekil 3.114. Murakka' (Meşk)

Katalog No: 115

Eserin Türü: Murakka' (Meşk)

Yazının Türü: Sülüs-Nesih

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Tespit edilemedi.

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.115

Metnin Okunuşu: Sülüs: Elhamdülillâhi âli'l-vasfî ve's-şâni münezzehi'l-hükmi an âsâri bütân.

Nesih: Minhü's-salavâtü alâ mübdî şerâihi, nebiyyine'l Mustafâ min nesli Adnân. Ve'l-âli ve's-sahbi sümme't-tâbi'îne lehüm, mâ câeti's-sühbü li'l-mer'â bitehtân.

Sülüs: Hâzâ akâidü âbdin müznibin câni yûsî bihâ külle mevsûfi (biîmân).

Metnin Anlamı: Sülüs: Hamd, vasfî ve makamı yüce olan, hükmü batıl olmanın izlerinden münezzeh olan Allah'a mahsustur.

Nesih: Salavat, şeriatlerin açıklayıcısı olan, Adnan soyundan gelen Nebiyyimiz Mustafa'ya, onun ailesine ve sahabesine, sonra da onlara tabi olanlara olsun. Bulutların mer'aya (otlaklara) bereket getirdiği sürece.

Sülüs: Bu, günahkâr bir kulun inançlarıdır; her iman sahibi için tavsiye eder.

İmza ve Tarih: Mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Siyah is mürekkebi ile nohudî renk âharlı kâğıda sülüs ve nesih olarak yazılmıştır. İlk satırda bulunan sülüs yazıda yatay ve dikey harfler yoğun bir görünüm oluşturmaktadırlar. Satırın tam ortasına denk gelen *ve'-ş-şâni* terkinde *şin* ve *nun* harflerinin noktaları bir bütün olarak tatbik edilmiştir. İki satırlık nesih yazı sayfa ortasına tertip edilerek ikinci sülüs istifine geçiş yapılmıştır. İlkine göre daha ferah görünen yazının sonundaki kelime, sınırın korunması adına yukarıya doğru tatbik edilmiştir. Metnin kalan kısmı ise alt boşluğa yazılarak istif tamamlanmıştır. İç ve dış bordür albümün diğer sayfalarına uygun olarak düzenlenmiştir.

Şekil 3.115. Murakka' (Meşk)

Katalog No:	116
Eserin Türü:	Murakka' (Meşk)
Yazının Türü:	Sülüs-Nesih
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	Tespit edilemedi.

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.116

Metnin Okunuşu: Sülüs: Feleyse ‘ilmen bişey’in ev irâdetihî lifirakhâ biiftirâkin ‘inde vîcdân.

Nesih: Lâ yektedî halka nefsiyyin ve kesratehü, halku’l-lügâti keincîlin ve furkân. Eş-şer‘u leyse bifer‘in li’l-kelâmi limâ, yekfi liisbâtihi i‘câzü Kurân.

Sülüs: Ve rû’yetullâhi bi’l-ebsâri vâki‘atün limü’mînîne ve lâkin lâ li‘umyân.

Metnin Anlamı: Sülüs: Bir şey hakkında bilgi sahibi olmak veya o şeyi istemek, vicdanında ayrılık anında yaşanan bir boşluk gibi değildir.

Nesih: Bir canlının yaratılışı ve onun çokluğu, İncil ve Kur’an gibi dillerin yaratılması anlamına gelmez. Şeriat, kelamın (sözün) bir dalı değildir, çünkü Kur’an’ın mucizeliği onun doğruluğunu ispat etmek için yeterlidir

Sülüs: Allah’ın gözle görülmesi müminler için gerçekleşecektir, ancak körler için değil.

İmza ve Tarih: Bulunmamaktadır.

Kompozisyon Özellikleri: Batiklenmiş nohudî renk kâğıda siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Sülüs ve nesih hattıyla üç bölüm halinde terkip edilen yazının ilk bölümünü sülüs satır istifli oluşturmaktadır. İstifte *vav*, *fe*, *kaf* ve dik harflerin daha fazla olduğu görülmektedir. Sonlara doğru tatbik edilen *vîcdân* kelimesi farklı bir yazı çeşidiyle bitirilerek satır sınırı korunmuştur. Harekeden olmayan nokta ‘*inde*’ ifadesinde *dal* harfinin altına uygulanmıştır. İki satırlık nesih yazı ortaya yazılarak tekrar sülüs hatlı istifli sonuncu bölüme geçiş yapılmıştır. Bu terkip hareke ve harflerin kullanımı bakımından yoğun bir görünüme sahiptir. Murakka’nın diğer sayfaları gibi yazı etrafı kahve tonlarındaki ebru ile çevrelenerek catvellenmiştir.

Şekil 3.116. Murakka' (Meşk)

Katalog No: 117

Eserin Türü: Murakka' (Meşk)

Yazının Türü: Sülüs-Nesih

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Tespit edilemedi.

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.117

Metnin Okunuşu: Sülüs: Yüra'l-hüviyyetü lâ cevheriyyetihî ev kevnihî aradan ev sibkı fıkdan.

Nesih: Hakikatü'l-hakkı lem tü'kal biâleminâ, lâkin teraddüdühüm fî dâri ridvân. Allâhü hâliku ef'âli'l-'ibâdi, ve mâ yezunnü tevlîdühü min fi'li insân.

Sülüs: Hâdin müdillün hakîkıyyün ve in nüsibâ âle'l-mecâzi ilâ ruslin ve şeytân.

Metnin Anlamı: Sülüs: Onun hüviyeti (kimliği), cevher olmasından dolayı değil, ne bir arız (sonradan gelen) ne de bir yokluk durumu olmasından dolayı görülür.

Nesih: Hakikatin gerçeği bizim ilmimizle anlaşılamaz, fakat onların (meleklerin veya müminlerin) cennet yurdundaki durakları belirlidir. Allah, kulların fiillerinin yaratıcısıdır ve insanın fiilinden türediği zannedilmez.

Sülüs: Gerçek hidayet veren ve saptıran Allah'tır, mecazen peygamberlere ve şeytana nispet edilse bile.

İmza ve Tarih: Bulunmamaktadır.

Kompozisyon Özellikleri: Nohudî renk batıklenmiş âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle tatbik edilmiştir. Kaside beyitleri altta ve üstte sülüs, ortada ise nesih hattı ile yazılarak murakka' sayfası oluşturulmuştur. İlk bölümdeki yazıda yatay harflerin daha fazla olması nedeniyle üstün harekeleri yazı kalemi ile çekilerek boşluk dengesi sağlanmıştır. Sondaki *nun* harfinin mürsel olarak *dal* harfinin üstüne terkip edilmesiyle sınırın aşılması engellenmiştir. Dört beyit, iki satır şeklinde nesih hattı ile tertiplenmiştir. Burada keşideli kullanılan harf çanakları istife hareket kazandırmış, işlek ve canlı bir görünüm elde edilmiştir. Sonuncu bölümde, sonlara doğru dik harfler yoğunlaşarak başta yer alan yatay seyir görünümü değişmektedir. Tam olarak yuvarlanmayan *lam* harfî içine beyitin son kısmı yazılarak istif tamamlanmıştır. Murakka'nın dokuzuncu sayfasını oluşturan yazının etrafı aynı usulde ebru ile çevrenip altın cetvelle bilirgin hale getirilmiştir.

Şekil 3.117. Murakka' (Meşk)

Katalog No:	118
Eserin Türü:	Murakka' (Meşk)
Yazının Türü:	Sülüs-Nesih
Yazının Dili:	Arapça

Bulunduğu Yer: Tespit edilemedi.

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.118

Metnin Okunuşu: Sülüs: Muhammedün efdalü'r-rasüli'l-lezî semi'û tesdikahü min cemâdâtin (ve zûbâni).

Nesih: Ve emruhü beyyinün fî hâletheyi limen, kânet lehû fî'tibâri'l-hâli aynân. İhbâruhü an guyûbin ke'l-hikâyetin an, belvâ tûsîbü bi'usmânebni affan.

Sülüs: Ve mâ cerâ beyne kesrâ ve's-sahâbeti min infâki kenzin ve min tehrîbi (büldân).

Metnin Anlamı: Sülüs: Muhammed, peygamberlerin en faziletlisidir ki, cansız varlıklar ve zübaniler bile onun doğruluğunu tasdik etmişlerdir.

Nesih: Onun durumu, iki gözü olan ve hâli dikkatle gözlemleyen kimse için her iki durumda da açıktır. O'nun gayb (gizli) haber vermesi, tıpkı Osman bin Affan'a musibet getiren bir beladan bahsetmek gibidir.

Sülüs: Ve Kisra (Pers hükümdarı) ile sahabeler arasında geçen olaylarda, ne bir hazinenin harcanması ne de şehirlerin yıkımı meydana geldi.

İmza ve Tarih: Mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Nohudî renk âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. İki satır sülüs ve ortada nesih yazı olarak terkeb edilen meşkte *ellezîde* yer alan *zel* harfî tam yuvarlanmadan bırakılarak çanaklı *ye* harfine alan sağlanmış. Sonda bulunan mürsel *te* harfinin üzerine dik olarak metnin devamı rikâ' hattıyla tatbik edilmiştir. İki satırlık nesih bölümünde *bi'usmânebni* tertibindeki *nun* harflerinin üst üste kullanılması yazıya hareket kazandırmaktadır. Ardından tekrar sülüs hattına geçiş yapılarak sayfa düzeni oluşturulmuştur. Alt bölümdeki sülüs yazıda yer alan sahabeti kelimesinde kullanılan keşide formu ve istifî ters yönde kesen *ye* harfleri dikkat çekmektedir. Satır kürsüsüne sığmayan kısım mürsel *be* harfinin üstüne yazılarak sınır korunmuştur. Altın cetvelle çevrelenen kahve tonlarındaki battal ebru ile iç bordür oluşturulurken farklı renkteki hatip ebrulu pervazla da görsel desteklenmiştir.

Şekil 3.118. Murakka' (Meşk)

Katalog No: 119

Eserin Türü: Murakka' (Meşk)

Yazının Türü: Sülüs-Nesih

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Tespit edilemedi.

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.119

Metnin Okunuşu: Sülüs: Ve küllühüm bezelû liddîni mühcetehüm ve li'ş-serî'ati kânû hayra e'vân.

Nesih: Yâ rabbi teslûbennî hubbehüm ebedan, men kâle âmine ye'men selbe îmân. Ve dâme nusratü men bi'l-hayri yezkürünî me'h-darra vechü'r-rubâ min katri nîsân.

Sülüs: Temmeti'l-kasîdetü'n-nuniyyetü bi'l-eltâfi'l-celîletü'r-rabbâniyyeh.

Metnin Anlamı: Sülüs: Ve onların hepsi din uğruna canlarını feda ettiler ve şeriat için en iyi yardımcıları oldular.

Nesih: Yâ Rabbi, beni onların sevgisinden ebediyen mahrum etme; kim ki 'Âmin' derse, imanını kaybetme endişesi olmadan emniyette olsun. Ve beni hayırlı ananların yardımı daim olsun; Nîsân yağmurunun damlaları kadar zarif olan yüzlerin mutluluğu hep devam etsin.

Sülüs: Kasîde-i Nûniyye, Rabbânî yüce lutuflarla sona erdi.

İmza ve Tarih: Ketebehu'l-fakîr el-hakîr es-Seyyid Muhammed Abdülaziz er-Rifâî, sene 1336/Bunu fakir, hakir Seyyid muhammed Abdülaziz Rifâî yazdı sene 1917.

Kompozisyon Özellikleri: Beyaz renk âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebi ile yazılan murakka'nın son sayfası üç bölüm halinde tertip edilmiştir. İlk satırda yer alan sülüs hattında özellikle *muhcetehüm* terkibi harf birleşimleri bakımından dikkat çekmektedir. İstif sonunda yazı sınırının korunması adına *nun* harfi mürsel formda bırakılmıştır. İki satırlık nesih hattının bulunduğu bölümün sol tarafına mâil olarak imza ve tarih kaydedilmiştir. Son bölümde tekrar sülüs yazıya geçiş yapılarak sayfa düzeni tamamlanmıştır. Dik harflerin çok olduğu istifte *kasidetü* kelimesindeki *te* harfi geride tatbik edilerek üst boşluk dengelenmiştir. Son satırda kasidenin bitirilmesi ile ilgili metin yer aldığı için beyitlerden farklı olarak satır sonunda *nun* harfi bulunmamaktadır. Murakka'nın diğer sayfalarında yapılan ebru çerçeveler bu sayfada uygulanmamıştır.

Şekil 3.119. Murakka' (Meşk)

Katalog No:	120
Eserin Türü:	Murakka' (Meşk)
Yazının Türü:	Sülüs-Nesih
Yazının Dili:	Arapça

Bulunduğu Yer: M. Uğur Derman Koleksiyonu.³⁸⁴

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

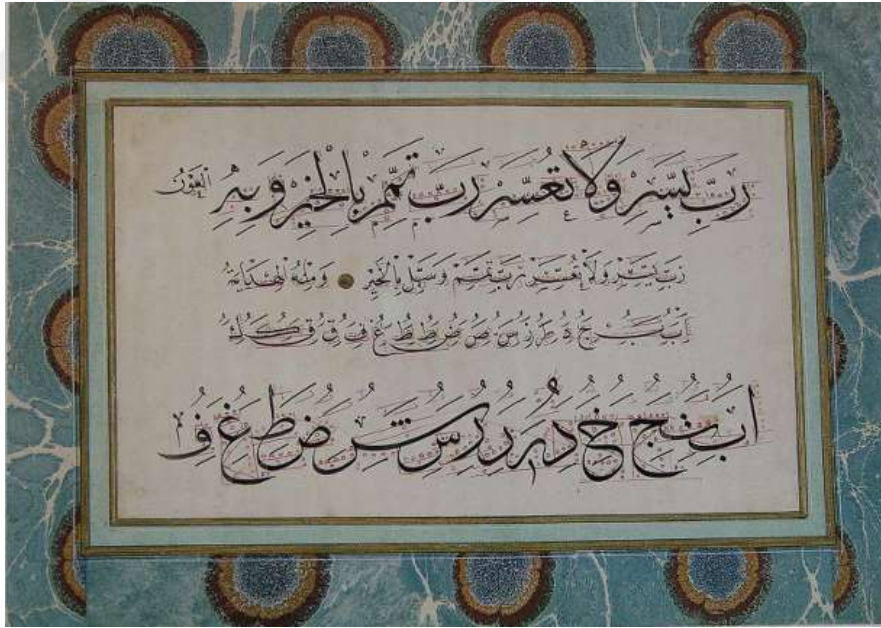
Şekil No: 3.120

Metnin Okunuşu: Sülüs-Nesih: Rabbi yessir ve lâ tu‘assir rabbi temim bi’l-hayr ve bihi’l-avn. Harf meşkleri

Metnin Anlamı: Sülüs-Nesih: Rabbim! Kolaylaştır, zorlaştırma. Rabbim yardımınla hayırla sonuçlandır.

İmza ve Tarih: Mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Beyaz âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Sülüs ve nesih hattıyla arapça dua metni ve harfler terkip edilmiştir. Hem dua metni hem de hurufat kırmızı mürekkeple ölçülendirilerek ayrıntı verilmiştir. Yazı etrafı yeşil tonundaki iç bordür ve cetvelle çevrelenmiştir. Kumlu ebru ile oluşturulan öbeklerin dikkat çektiği ebru kâğıdı ile pervazlanarak üzerine beyaz renkte cetvel çekilmiştir.

Şekil 3.120. Murakka‘ (Meşk)

Katalog No: 121

Eserin Türü: Murakka‘ (Meşk)

³⁸⁴ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*.

Yazının Türü:	Sülüs-Nesih
Yazının Dili:	Arapça
Bulunduğu Yer:	M. Uğur Derman Koleksiyonu. ³⁸⁵
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.121
Metnin Okunuşu:	Sülüs- Nesih harf meşkleri
Metnin Anlamı:	Sülüs- Nesih harf meşkleri
İmza ve Tarih:	Mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Beyaz âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılan murakka‘ sayfası, sülüs ve nesih hattıyla üç bölüm halinde tertip edilmiştir. Hurufatın ikinci bölümü ve *be* harfi katmalarının yer aldığı terkipte kırmızı mürekkeple ölçü verilerek meşkte ayrıntıya gidilmiştir. Yazı etrafındaki iç bordür yeşil tonlarında boyanarak etrafına çekilen altın cetvelle belirgin hale getirilmiştir. Sayfa kalın öbekli ebru ile çevrelenerek tamamlanmıştır.

Şekil 3.121. Murakka‘ (Meşk)

Katalog No:	122
Eserin Türü:	Murakka‘ (Meşk)

³⁸⁵ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*.

Yazının Türü: Sülüs-Nesih

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: M. Uğur Derman Koleksiyonu.³⁸⁶

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.122

Metnin Okunuşu: Sülüs-Nesih: Sübhânekellâhümme ve bihamdike ve tebâre kesmûke ve te‘âlâ ceddûke ve celle senâûke ve lâ ilâhe ğayrûke.³⁸⁷

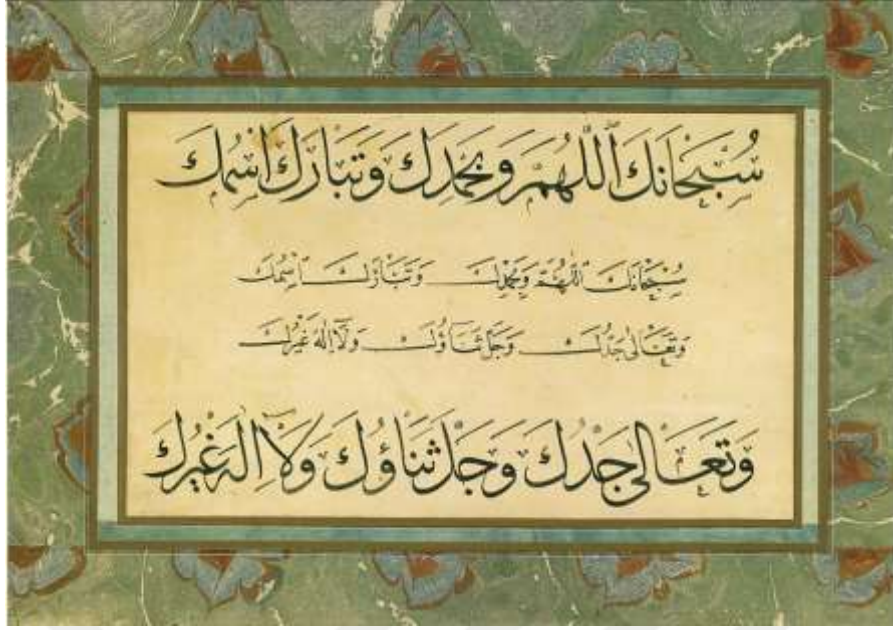
Metnin Anlamı: Sülüs-Nesih: Allah’ım! Sen eksik sıfatlardan pak ve uzaksın. Seni daima böyle tenzih eder ve överim. Senin adın mübarektir. Varlığın her şeyden üstündür. Senden başka ilah yoktur.

İmza ve Tarih: Mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Açık kahve rengi âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Sübhâneke duası, iki satır sülüs ve iki satır nesih hattı ile terkip edilerek ferah ve sade bir görünüm elde edilmiştir. Sülüs istiflerin sonlarında yer alan *kef* harflerinin mürsel formda kullanılmasıyla satır düzeni sağlanmıştır. Nesih bölümde ise *kef* harflerinin serbest olarak uzatılması alanı genişletmiştir. İkinci sülüs yazıda keşideli *ayn* harfi *lam* harfine bağlantılı olarak tatbik edilmiştir. Daha ince kalemle çekilen hareketler yazının genel formunda uygulanmıştır. Yazı etrafına açık ve koyu yeşil renklerle arasuyu, hatip ebru ile de dış bordür oluşturulmuştur.

³⁸⁶ Serin, *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 65.

³⁸⁷ Her namazın ilk tekbirinden sonra, yatsının ilk sünneti ile ikindinin sünnetinde üçüncü rekâta kalkınca okunması sünnet olan dua.

Şekil 3.122. Murakka' (Meşk)

Katalog No: 123

Eserin Türü: Murakka' (Meşk)

Yazının Türü: Sülüs-Nesih

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: M. Uğur Derman Koleksiyonu.³⁸⁸

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.123

Metnin Okunuşu: Sülüs-Nesih: E'üzü billâhi's-semî'l-alîmi mine's-eytânirrâcîm.³⁸⁹
Bismillâhirrâhmânirrâhîm.

Metnin Anlamı: Kovulmuş şeytanın şerrinden işiten ve bilen Allah'a sığınırım.
Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

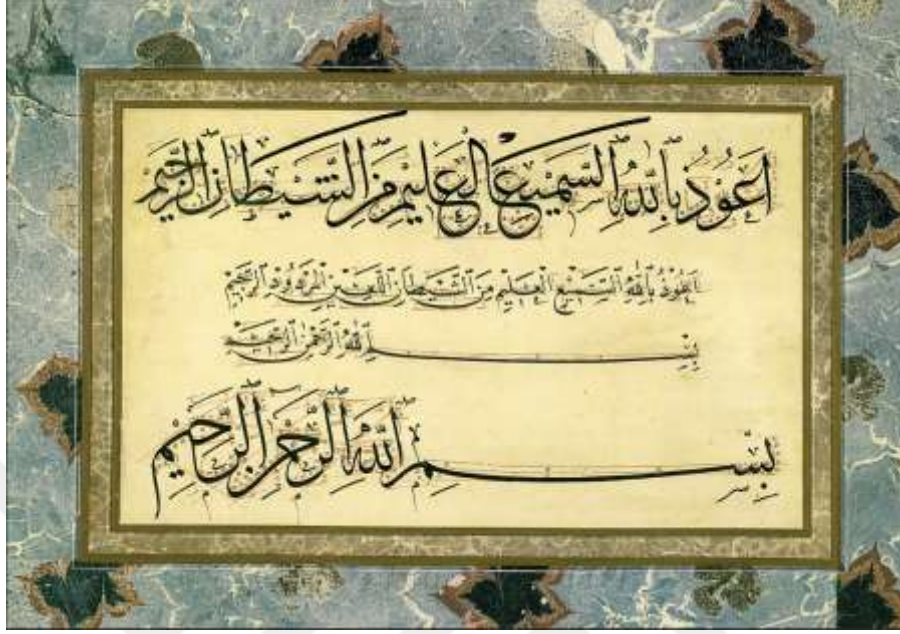
İmza ve Tarih: Mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Açık kahve rengi batıklı âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılan murakka', sülüs ve nesih hattıyla üç bölüm olarak tertip edilmiştir. İstiâze duası ve besmele iki ayrı hatla yazılarak kırmızı mürekkeple

³⁸⁸ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*.

³⁸⁹ İstiâze duası. Her türlü kötülükten korunabilmek için sözle Allah'ın yardım ve korumasını istemeyi ifade eder. Genellikle besmele öncesinde okunan istiâze duasına hadislerde geniş yer verilmiştir. Muhsin Demirci, "İstiâze", *DİA*, C. 23, TDV Yayınları, İstanbul 2001, ss. 318-319.

ölçülendirilmiştir. Ayrıca oklu besmele, klasikleşmiş haliyle geometrik çizgilerle sınırlandırılmıştır. Zemin ebrulu iç bordür, altın cetveller ve hatip ebrulu dış bordür ile murakka‘ sayfası çevrelenmiştir.

Şekil 3.123. Murakka‘ (Meşk)

Katalog No: 124

Eserin Türü: Murakka‘ (Meşk)

Yazının Türü: Sülüs-Nesih

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: M. Uğur Derman Koleksiyonu.³⁹⁰

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.124

Metnin Okunuşu: Sülüs: El-hattü’l-haseni li’l-hakîmi kemâlün ve li’l-ğaniyyi cemâlün (ve li’l-fakîri mâlün ve ânhü cemi‘u’l-âmâli).³⁹¹

Nesih: El-hattü’l-haseni li’l-hakîmi kemâlün ve li’l-ganiyyi cemâlün ve li’l-fakîri mâlün. Men lem yeşkürî’l-kalîle lem yeşkürî’l-kesîra ve men lem yeşkürî’n-nâse lem yeşkürillâh.³⁹²

³⁹⁰ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*.

³⁹¹ Klasik Arapça deyimlerinden biridir.

³⁹² Tirmizî, *Birr*, 35.

Sülüs: Ve bi'ş-şükri tedûmü'n-ni'amü küllühâ.

Metnin Anlamı: Sülüs: Güzel yazı, bilge için mükemmellik, zengin için güzellik ve fakir için maldır. Ve bütün işler ondandır.

Nesih: Güzel yazı, bilge için mükemmellik, zengin için güzellik ve fakir için maldır. Aza şükretmeyen, çoğa da şükretmez ve insanlara teşekkür etmeyen, Allah'a da şükretmez.

İmza ve Tarih: Mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Açık renk âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Sülüs ve nesih hattıyla üç bölüm halinde tertip edilen sayfada harf birleşimleri dikkat çekmektedir. Sülüs yazılarda yer alan *kemâlün*, *cemâlün* ve *bi'ş-şükri* kelimelerinde *elif* harfleri sonrasında gelen *lam* harfleriyle birleştirilmiştir. İlk bölümün sonundaki *lam* harfi mürsel bırakılarak içine metnin devamı nesih olarak terkip edilmiştir. İki satırlık nesih yazının sonundaki ibarenin yukarıya doğru yazılmış olması satır nizamının dengelenmesi amacını akla getirmektedir. Üst sınıra çekilen cetvelin harekelere çok yakın olduğu görülen sayfada yeşil renkteki arasuyu ve aynı tonlardaki hatip ebrulu çerçeve meşki ön plana çıkarmıştır.

Şekil 3.124. Murakka' (Meşk)

Katalog No: 125

Eserin Türü: Murakka' (Meşk)

Yazının Türü: Sülüs-Nesih

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu Env. No: 30.9-1.

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.125

Metnin Okunuşu: Sülüs: E-min tezekkîrû cîrânin bi zî selemi, mezecte dem'an (cerâ min mükletin bi demin).³⁹³

Nesih: Em hebbeti'r-rîhu min tilkâi kâzimetin, ve evmeda'l-berku fi'z-zulemâi min idamin. Femâ liayneyke in kulte ekfûfâ hemetâ, ve mâ likalbike in kulte estefik yehimi.³⁹⁴

Sülüs: E-yahsebu's-sabbu enne'l-hubbe münketimun, mâ beyne münsecimin (minhü ve muztarimin).³⁹⁵

Metnin Anlamı: Sülüs: Selem ağaçlarını mı, ordaki dostları mı andın ki birden Gözbebeğin kanlandı, gözyaşın aktı kırmızı kırmızı.

Nesih: Yoksa bir yel mi esti Kâzime yönünden, yoksa Eden Dağı'nın üstünde, kapkaranlık gecede şimşek mi çaktı? Gözlerine ne oldu ki, "dur ağlama" desen çoşar ırmak olur; Ya kalbine ne dersin, "yetiş huzur" dedikçe artar acısı gamı.

Sülüs: Aşk gizli kalır mı kimseden, niçin aldatır kendini insan? Gönül yanıp dururken, gözden akarken çeşme gibi gözyaşı

İmza ve Tarih: Mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Krem rengi âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Alt ve üst satırlarda sülüs, ortada ise nesih hattı yer almaktadır. Harekelerde ve özellikle nesih yazıda meydana gelen bozulma nedeniyle okuma zorlaşmaktadır. Her yazı çeşidi sonuna paraf atılan meşkin etrafına gümüş renkli cetvel çekilmiştir. Daha açık renkteki dokulu kâğıda yapıştırılarak meşk tamamlanmıştır.

³⁹³ Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'nin (ö. 695/1296 ?) Hz. Peygamber için yazdığı ünlü Kasîdetü'l-bürde eserinin giriş kısmında bulunan beyit. On bölümden oluşan Kasîdetü'l-bürde, en eski nüshalarında 160 beyit iken sonrakilerde 165 beyte kadar ulaşmaktadır. Aruz vezniyle yazılan eser yapı ve üslup bakımından sağlam olması sebebiyle İslam coğrafyasının her bölgesinde büyük ilgi görmüştür. Hattatlar da meşk derslerinde genellikle bu kasideyi yazarlar. Mahmut Kaya, "Kasîdetü'l-bürde", *DİA*, C. 24, TDV Yayınları, İstanbul 2001, ss. 568-569.

³⁹⁴ Kasîdetü'l-bürde'nin ikinci ve üçüncü beyitleri.

³⁹⁵ Kasîdetü'l-bürde'nin dördüncü beyiti.

Şekil 3. 125. Murakka‘ (Meşk)

Katalog No: 126

Eserin Türü: Murakka‘ (Meşk)

Yazının Türü: Sülüs-Nesih

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu Env. No: 30.9-2.

Eserin Boyutları : 28x20 cm.

Şekil No: 3.126

Metnin Okunuşu: Sülüs: Mâ abednâke hakka ‘ibâdetike yâ ma‘bûd.³⁹⁶

Nesih: Kâle Rasûlullâhi sallallâhü âleyhi ve sellem. İzâ mâte ibnü âdeme inkate‘a ameluhü illâ min selâsin sadekatin câriyetin ev ‘ilmin yüntefe‘u bihi ev veledin sâlihîn yed‘uv lehu.³⁹⁷ Ve kâle’n-Nebiyyü salevâtullâhi aleyhi ve selâmühü. Es-sayfû izâ nezele nezele birızkîhi. Ve izâ’r-tehale’r-tehale bizenbin müdîfihi.³⁹⁸ Allâhümme sallî ve sellim alâ nebiyyi’r-rahmeti ve şefî‘i’l-ümme Muhammedin ve âlihi’t-tayyibîne’t-tâhirîne ecme‘in.

Metnin Anlamı: Sülüs: Yâ Ma‘bûd (Yalnızca kendisine ibadet edilen Allah’ım), sana hakkıyla ibadet edemedik.

³⁹⁶ Özellikle tasavvuf ehli ve birçok İslam alimi tarafından dile getirilen bir yakarış. Bazı ivâyetlere göre Hz. Peygamber’e (s.a.v) atfedilmektedir. Bkz. Hâkim, Hadis No: 8739.

³⁹⁷ Müslim, Vasiyyet 14; Ebû Dâvûd, Vasâyâ 14; Tirmizî, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.

³⁹⁸ Kaynağı bulunamadı.

Nesih: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu; âdemoğlu öldüğü zaman, üç şey dışında ameli kesilir; sadaka-i cariye (devam eden hayır), faydalanılan ilim ve kendisine dua eden salih evlat. Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu: Kılıç indiği zaman, rızkıyla iner. Ve çekildiği zaman, ona eklenen bir günah ile çekilir. Allah'ım! Rahmet Peygamberi ve ümmetin şefaathçisi Muhammed'e (s.a.v.) ve onun tertemiz ve pak ailesine salât ve selâm eyle.

İmza ve Tarih: Harrarahû Muhammed Azîz min telâmizi El-Hâc Ahmed el-Ârif/Bunu Hacı Ahmed Arif'in talebelerinden Muhammed Aziz yazdı. Tarih mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Krem rengi batikli âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılan murakka‘, sülüs ve nesih hattıyla iki bölüm halinde tertip edilmiştir. Sülüs yazıda keşideli harflerin kullanıldığını görmekteyiz. Bununla birlikte *ayn* harfinin baş kısmı doldurulmayarak boş bırakılmıştır. Beş satırdan oluşan nesih yazının birbirinden farklı uzunluklarda tatbik edilmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca hadis araları için boşluk bırakıldığı halde durak tezhibi yer almamaktadır. Yine nesih yazının sonunda bulunan *ecme'in* kelimesinde *ayn* harfi, kelime başındaki şekliyle tatbik edilerek *mim* harfi ile ortak (Tetâbuk) kullanılmıştır. Nesih yazı türünde çok rastlanmaması bakımından farklı bir uygulamadır. Sol boşluğa dik olarak imza kaydedilerek yazı etrafına gümüş renkli cetvel çekilmiştir. Yazının genel formu, satır nizamı ve tashihsiz oluşu tamamlanmamış murakka‘ sayfası olduğu düşüncesini akla getirmektedir.

Şekil 3. 126. Murakka' (Meşk)

Katalog No:	127
Eserin Türü:	Murakka' (Meşk)
Yazının Türü:	Ta'lik
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi
Bulunduğu Yer:	Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu Env. No: 11.9 (30.14-1)
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.127
Metnin okunuşu:	Sol taraftaki sayfa: Besmeleyle idelim feth-i kelâm Fethola tâ bu mu'ammâ-yı benâm Olmasa besmele resmi memdûd Cins-i eşyada olur muydu vücûd. ³⁹⁹ Sol taraftaki sayfa: Bilmeyen Şevket-i Bismillâh'ı Anlamaz sırrı Kelânullâh'ı

³⁹⁹ Hilye-i Hâkânî: Hz. Muhammed'in mübârek vasıflarını ve güzelliğini tasvîr eden mesnevî tarzında yazılmış dinî bir eserdir. Müellifi Mehmed Bey (ö. 1015/1606)'dir. Eserin tamamı 716, beyitten oluşmaktadır. Halk arasında Mevlîd ve Muhammediye gibi çok sevilmiş ve yaygınlaşmış bir eserdir. Bkz. Mustafa İzzet Uzun, "Hâkânî Mehmed Bey", *DLA*, C. 15, TDV Yayınları, İstanbul 1997, ss. 166-168. Aziz Efendi imzalı murakka'nın tamamında elli beyit yer almaktadır. Çalışmamızda ise ulaşabildiğimiz dört sayfa incelenmiştir.

Barekallah zehî sırr-ı latîf
Bulur anınla şeref nazm-ı şerif.

Metnin Anlamı:

Sağ taraftaki sayfa:
Sözümüzü besmeleyle açalım
Tâ ki çözülsün bu meşhur bilmece
Bu besmele uzun olmasa
Eşyalar meydana gelir miydi.

Sol taraftaki sayfa:

Bismillah kelimesinin büyüklüğünü bilmeyen kişi,
Allah Kelâmı'nın sırrını anlayamaz.
Allah mübarek etsin, ne kadar güzel ve hoş bir sır
Bu şerefli şiir, onunla kıymetlenip şeref bulmuştur

İmza ve Tarih:

Mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Seçilmiş metinlerin yazı alıştırmasının yapıldığı bir ta'lik mürekkebât meşkidir. Açık tonlardaki âharlı kâğıda siyah mürekkeple dikdörtgen formunda yazılmış iki sayfadan oluşmaktadır. Harfler kırmızı noktalarla ölçülendirilmiştir. Satır aralarında yer alan işaret, *sin-ayn-ye* harflerinin üslûplaştırılmış şekli olup “çalışmak” anlamına gelen *sa'y* kelimesine delâlet eder. Meşk murakka'sı bordo renkli iç bordür ve beyaz renkli cetvelle çevrelenmiştir. En dışına ise ebrulî dış bordür yapılarak sayfaların düzeni sağlanmıştır. Yesârizâde'yi taklîden yazdığı bilinmektedir.

Şekil 3.127. Murakka' (Meşk)

Katalog No:	128
Eserin Türü:	Murakka' (Meşk)
Yazının Türü:	Ta'lik
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi
Bulunduğu Yer:	Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu. ⁴⁰⁰
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.128
Metnin Okunuşu:	Hem demişler dūrūr eṣrâf, elhak Ârız-ı pâki araknâk olıcak Şem-'i ruhsâre dönerdi mâha İki kandil idi arşullâha
Metnin Anlamı:	Hem doğrusu ileri gelenler demişler Temiz yeryüzü ter içinde olacak Yanağının mumu (kokusu) yıldıza dönerdi

⁴⁰⁰ Serin, *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 105

Arşullâh'a iki kandil idi.

İmza ve Tarih: İmza mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Nohudî renk kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılıp kırmızı mürekkep ile de ölçülendirilmiştir. Dört satır hâlinde terkip edilerek satır aralarına paraf atılmıştır. Meşk murakka'sı olması nedeniyle mürekkep, kalem hareketlerinin görülebileceği koyulukta hazırlanmıştır. Aynı zamanda kalem vakfesi uygulanarak harflerin kavis ve dönüş yerleri belirlenmiştir. Dikdörtgen formundaki murakka' sayfası cetvellenerek renkli bordürle çevrenmiştir.

Şekil 3.128. Murakka' (Meşk)

Katalog No: 129

Eserin Türü: Murakka' (Meşk)

Yazının Türü: Ta'lik

Yazının Dili: Osmanlı Türkçesi

Bulunduğu Yer: Ekrem Hakkı Ayverdi koleksiyonu Env. No: 11. (30.14-2).

Eserin Boyutları : Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.129

Metnin Okunuşu: Gûyâ ol dürr-i dendân-ı nefîs
İki mısra‘ idi mevzûn-i selîs
Şöyle şeffâf idi ol cevher-i sâf
İncilâsıyla dolardı etrâf.

Metnin Anlamı: İddiaya göre, o değerli inci gibi dişler
İki ölçülü ve akıcı mısra gibiydi
O saf cevher öyle berraktı ki
Pırıltısıyla etrafı aydınlatırdı.

İmza ve Tarih: Ketebehû eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz er-Rifâî ğufira zünûbehü/Bunu Şeyh Abdülaziz er-Rifâî yazdı, Allah günahlarını bağışlasın. Tarih mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Dikdörtgen formunda ve dört satırdan oluşan meşk, murakka‘nın son sayfasını oluşturmaktadır. Kırmızı nokta ile yapılan ölçülendirmeyi ve kalem vakfelerini bu sayfada da görebilmekteyiz. Üçüncü satırın sonunda yer alan *fe* harfi üst boşluğa yazılarak satır dengesi korunmuştur. Talik hattında sıkça gördüğümüz keşideli harfler, sayfada başarılı bir şekilde tatbik edilmiştir. En altta atılan paraf, imza kaydıyla bütünlük araz etmektedir. Bordo rengindeki iç bordür beyaz cetvelle ön plana çıkarılarak ebrulî dış bordüre geçiş yapılmıştır.

Şekil 3.129. Murakka‘ (Meşk)

3.9. Kur’an-Kerim Sayfaları

Bu bölümde üç Kur’ân-ı Kerîm (Altı sayfa) ; ad, tür, dil, bulunduğu yer, ebat, okunuş, anlam, imza, tarih ve kompozisyon özellikleri bakımından, kronolojik sıralama esas alınarak değerlendirilmiştir.

Katalog No: 130

Eserin Türü: Kur’an-Kerim Sayfası

Yazının Türü: Nesih

Yazının Dili: Arapça

Bulunduğu Yer: Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu Env. No: 2.6 (13.1)

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi

Şekil No: 3.130

Metnin Okunuşu: Sağ taraftaki sayfa: Bismillâhirrahmânirrahîm.

Elhamdülillâhirabbi’l-âlemin, Errahmânirrahîm. Mâlikî yevmiddin. İyyâke na‘budu

ve iyyâke neste‘în. İhdinessirâta’l-mustakîm. Sirâtallezine en‘amte aleyhim, ğayri’l-mağdûbi aleyhim ve leddâllîn.⁴⁰¹

Sol taraftaki sayfa: Elif, Lâm, Mîm. Zâlike’l-kitâbu lâ reybe fih, huden li’l-muttekîn. Ellezîne yu’minûne bi’l-ğaybi ve yukîmûne’s-salâte ve mimmâ razaknâhum yunfikûn. Vellezîne yu’minûne bi mâ unzile ileyke ve mâ unzile min kablik, ve bi’l-âhireti hüm yûkînûn. Ulâike alâ hûden min rabbihim ve ulâike humû’l-muflihûn.

Metnin Anlamı: Sağ taraftaki sayfa: Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın ismiyle. Hamd, Âlemlerin Rabbi, Rahmân, Rahîm, hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) maliki Allah’a mahsustur. (Allahım!) Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil.

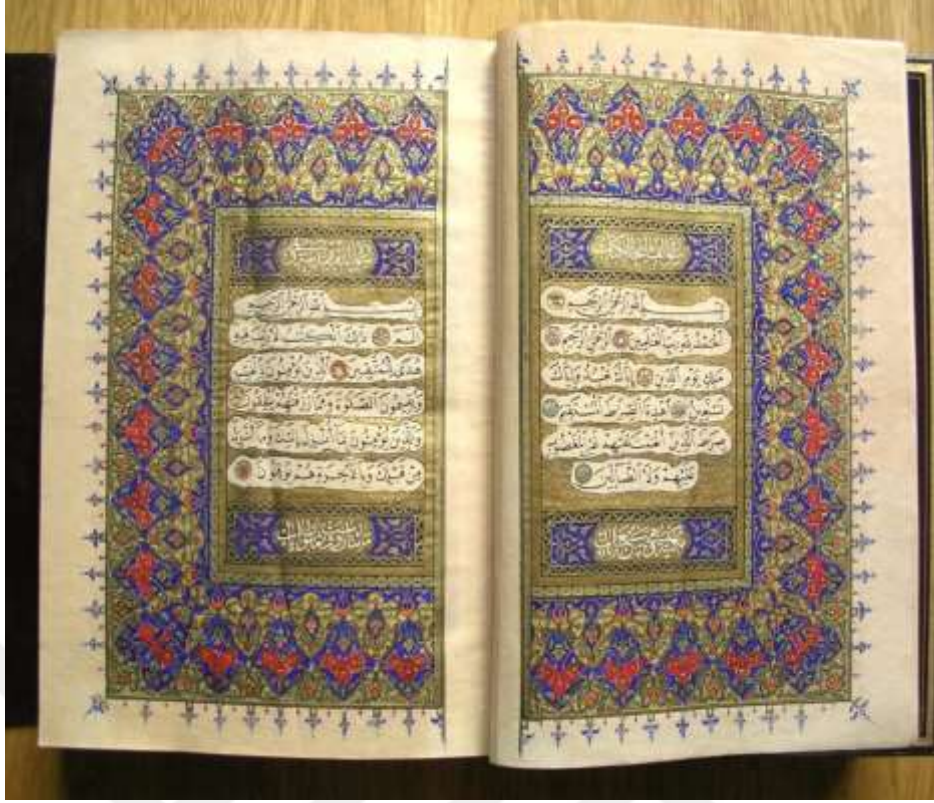
Sol taraftaki sayfa: Elif Lâm Mîm. Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir. Onlar gaybe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar. Onlar sana indirilene de, senden önce indirilenlere de inanırlar. Ahirete de kesin olarak inanırlar. İşte onlar Rab’lerinden (gelen) bir doğru yol üzeredirler ve kurtuluşa erenler de işte onlardır.

İmza ve Tarih: Bulunmamaktadır.

Kompozisyon Özellikleri: Kur’an-ı Kerîm’in ilk sayfaları olan eser, siyah is ve üstübeç (beyaz) mürekkeple yazılmıştır. Sağ taraftaki sayfada besmele ve Fâtiha Suresi ikinci sayfada ise besmele ve Bakara Suresi yer almaktadır. Her iki sure altı satır olarak tatbik edilerek betne’s-sutûr uygulanmıştır. Üstteki kartuşa sure isimleri, alttaki kartuşa ise âyet sayıları rikâ‘ hattıyla ve beyaz mürekkeple tertip edilmiştir. Altın cetvel ve klâsik serlevha⁴⁰² tezhibi ile tamamlanmıştır.

⁴⁰¹ Fâtiha, 1/1-7.

⁴⁰² Tezhip sanatında el yazması kitaplarda metnin başladığı karşılıklı iki sayfasına yapılan bezemeli başlığı ifade eder. Gülnur Duran, “Serlevha”, *DİA*, C. 36, TDV Yayınları, İstanbul 2009, ss. 567-569.

Şekil 3.130. Kur'an-ı Kerîm Sayfaları

- Katalog No:** 131
- Eserin Türü:** Kur'an-ı Kerîm Sayfası
- Yazının Türü:** Nesih
- Yazının Dili:** Arapça
- Bulunduğu Yer:** Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu Env. No: 2.1 (30.17)
- Eserin Boyutları:** Tespit edilemedi.
- Şekil No:** 3.131

Metnin Okunuşu: Sağ taraftaki sayfa: Bismillâhirrahmânirrahîm. Elhamdülillâhirabbi'l-âlemin, Errahmânirrahîm. Mâliki yevmiddin. İyyâke na'budu ve iyyâke neste'în. İhdinessirâta'l-mustakîm. Sirâtallezine en'amte aleyhim, ğayri'l-mağdûbi aleyhim ve leddâllîn.⁴⁰³

Sol taraftaki sayfa: Elif, Lâm, Mîm. Zâlike'l-kitâbu lâ reybe fih, huden lil muttekîn. Ellezîne yu'minûne bi'l-ğaybi ve yukîmûne's-salâte ve mimmâ razaknâhum

⁴⁰³ Fâtiha, 1/1-7.

yunfikûn. Vellezîne yu'minûne bi mâ unzile ileyke ve mâ unzile min kablik, ve bi'l-âhireti hüm yûkinûn. Ulâike alâ hüden min rabbihim ve ulâike humü'l-muflihûn.

Metnin Anlamı: Sağ taraftaki sayfa: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle. Hamd, Âlemlerin Rabbi, Rahmân, Rahîm, hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) maliki Allah'a mahsustur. (Allahım!) Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil.

Sol taraftaki sayfa: Elif Lâm Mîm. Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir. Onlar gaybe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar. Onlar sana indirilene de, senden önce indirilenlere de inanırlar. Ahirete de kesin olarak inanırlar. İşte onlar Rab'lerinden (gelen) bir doğru yol üzeredirler ve kurtuluşa erenler de işte onlardır.

İmza ve Tarih: Bulunmamaktadır.

Kompozisyon Özellikleri: Krem rengi âharlı kâğıda siyah is mürekkebi ile yazılmıştır. Nesih yazı, ince bir kalem ölçüsü ile yazılmış olup sayfalar yedişer satırdan oluşmaktadırlar. Âyet aralarına durak tezhibinin uygulandığı sayfalarda, Fâtiha Suresi'nin başında yer alan oklu besmele sonuna da durak yapılmıştır. Altın cetvelle sınırları belirlenen surelerin etrafı klâsik tezhiple bezenmiştir. İç kısımdaki tezhibin etrafı ise şikâf⁴⁰⁴ halkâr ile çevrelenerek serlevha nihayete ermiştir.

⁴⁰⁴ Tezhip sanatında halkârî yapılan işlerin üzerine boya konmasına denilir. Boyalı halkâr demektir. <https://www.frntr.com/kultur/1173450-tezhip-sanati-ve-tezhip-terimleri.html>.

Şekil 3.131. Kur'an-ı Kerîm Sayfaları

- Katalog No:** 132
- Eserin Türü:** Kur'an-ı Kerîm Sayfası
- Yazının Türü:** Nesih
- Yazının Dili:** Arapça
- Bulunduğu Yer:** Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu.⁴⁰⁵
- Eserin Boyutları :** Tespit edilemedi.
- Şekil No:** 3.132

Metnin Okunuşu: Sağ ve sol sayfa: Seyeslâ nâran zâte leheb. Vemraetuhu hammâlete-l-hatab. Fî cîdiha hablun min mesed.⁴⁰⁶ Bismillâhirrahmânirrahîm. Kul huvellâhu ehad. Allâhu's-samed. Lem yelid ve lem yûled. Ve lem yekun lehû küfüven ehad.⁴⁰⁷ Bismillâhirrahmânirrahîm. Kul e'ûzu birabbi'l-felak. Min şerri mâ halak. Ve min şerri ğâsikın izâ vekab. Ve min şerri'n-neffâsâti fi'l-'ukad. Ve min şerri hâsidin izâ hased.⁴⁰⁸ Bismillahirrahmânirrahîm. Kul e'ûzü birabbi'n-nâs.

⁴⁰⁵ Serin, *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, ss. 54-55.

⁴⁰⁶ Leheb, 111/3-5.

⁴⁰⁷ İhlâs, 112/1-4.

⁴⁰⁸ Felak, 113/1-5.

Meliki'n-nâs. İlâhi'n-nâs. Min şerri'l-vesvâsi'l-hannâs. Ellezî yûvesvisü fî sudûri'n-nâs. Mine'l-cinneti ve'n-nâs.⁴⁰⁹

Metnin Anlamı: Sağ ve sol sayfa: Leheb Sûresi; ... O, bir alevli ateşe girecektir. Boynunda bükülmüş hurma liflerinden bir ip olduğu halde sırtında odun taşıyarak karısı da (o ateşe girecektir). İhlâs Sûresi; Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. De ki; O Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır, o, hiçbir şeye muhtaç değildir.) Ondandır çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir. Felak Sûresi; Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. De ki: “Yarattığı şeylerin kötülüğünden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden, düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden, haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden, sabah aydınlığının Rabbine sığınırım.” Nâs Sûresi; Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. De ki: Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine vesvese veren sinsi vesvesecinin kötülüğünden, insanların Rabbine, insanların Melik'ine, insanların İlâh'ına sığınırım.

İmza ve Tarih: Ketebehû eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz er-Rifâî ğufira zünûbehü. Tarih mevcut değildir.

Kompozisyon Özellikleri: Kur'an-ı Kerîm'in sonunu oluşturan bu iki sayfa krem rengi âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Sure isimleri, kaç âyet ve nerede nâzil oldukları bilgisi sure başlarında yer alan klasik tezhipli kartuşlara tertip edilmiştir. Âyet sonları, farklı boyutta ve şekillerdeki durak tezhipleri ile bezenmiştir. Altın cetvelle çevrelenen sayfaların sonunda müzehhebin imzası bulunmaktadır.

⁴⁰⁹ Nâs, 114/1-6.

Şekil 3.132. Kur'an-ı Kerim Sayfaları

3.10. Mezar Taşı Kitâbeleri

Bu bölümde dokuz mezar taşı kitâbesi; ad, tür, dil, bulunduğu yer, ebat, okunuş, anlam, imza ve tarih yönünden değerlendirilmiştir. Bununla birlikte kitâbeler, kayıtlı oldukları numara sırası esas alınarak sıralanmıştır.

Katalog No:	133
Eserin Türü:	Mezar Taşı
Yazının Türü:	Celî ta'lik
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi
Bulunduğu Yer:	Fatih Cami Haziresi No: 5
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi
Şekil No:	3.133

Metnin Okunuşu: Hüve'l-bâkî Fatih Câmî'-i Şerîfî mücîz ders-i âmlarından Reîsü'l-Ulemâ Tikveşli El-Hâc Hâfız Yusuf Ziyâeddin Efendi ve kâffe-i mü'minîn ervâhına El-Fâtîha.

Tarih-i vefatı: 22 Safer. sene 1339

Tarih-i tevellüdü: 15 Şa'bân sene 1245

Metnin Anlamı: O, ebedidir. Fatih Câamii icâzet vermeye yetkili ders-i âmlarından ve ilim adamlarının reisi Tikveşli Hacı Hâfız Yusuf Ziyâeddin Efendi ve bütün mü'minlerin rûhlarına Fâtiha.

Vefat Tarihi: 5 Kasım 1920

Doğum tarihi: 4 Nisan 1830

İmza ve Tarih: Ketebehû Azîz/Bunu Aziz yazdı. Tarih bulunmamaktadır.

Şekil 3.133. Fatih Cami Haziresi No: 5

Katalog No:	134
Eserin Türü:	Mezar Taşı
Yazının Türü:	Celî ta'lik
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi
Bulunduğu Yer:	Fatih Cami Haziresi No: 15

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi

Şekil No: 3.134/a, b, c

Metnin Okunuşu: Şekil 15.a: Hüve'l-hayyû lâ-yemût. Vüzerâdan Şeyhü'l-harem-i Hazret-i Nebevî Mehmet Şevket Paşa'nın mezarı burasıdır. Rûhîçun el- Fâtiha.

Velâdeti Rebî'ül-evvel 1239

Vefâtı 22 Zîl-ka'de sene 1308

Şekil 15.b: Vüzerâdan Şeyhül-Harem Mehmet Şevket Paşa'nın mezarı burasıdır.

Şekil 15.c: Velâdeti: Sene 1239/Ey sahib-i ibtisâr bu mezarı imâle-i nigâh-ı i'tibar etmeden güzâr eyleme ki başı ucunda gördüğün taş değil fenâ-yı âleme mütehaccir bir misâl-i hâlidir derûnunda gunûde-i sükût/olan merhumun rûhunu da bir fâtiha ile şâd eyle ki âkıbet senin de karâr-gâhın bu hâk-i siyeh-dildir. Dest-i cellâd-ı ecelden ne civân-ı kavî halâs olur, ne pîr-i zebûn. Innâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ün. Vefâtı: Sene 1308.

Metnin Anlamı: Şekil 15.a: O, ölümsüz diridir. Vezirlerden Medine ve Mescid-i Nebevî'nin korunması ve idaresiyle görevli olan Mehmet Şevket Paşa'nın mezarıdır. Ruhu için Fatiha.

Doğumu: Kasım 1823.

Vefatı 29 Haziran 1891.

Şekil 15.b: Vezirlerden Şeyhül-Harem Mehmet Şevket Paşa'nın mezarı burasıdır.

Şekil 15.c: Ey gönül gözüyle her şeyi görüp fark eden kişi, bu mezara dikkatle bakmadan geçme ki; baş ucunda gördüğün bir taş değil, âlemin geçici olduğunu hatırlatan taştan bir perdedir. İçindeki merhumun ruhunu da bir “Fâtiha” ile memnun et ki senin sonun da bu siyah topraktır. Ecel cellâdının elinden ne kuvvetli gençler kurtulur ne de âciz yaşlılar. “Biz Alah’a âidiz ve vakti geldiğinde ona döneceğiz.”⁴¹⁰

İmza ve Tarih: Ketebehû Azîz/Bunu Aziz yazdı. Tarih bulunmamaktadır.

⁴¹⁰ Bakara, 2/156. (Âyetten bir bölüm)

Şekil 3.134. a,b,c Fatih Cami Haziresi No: 15

Katalog No:	135
Eserin Türü:	Mezar Taşı
Yazının Türü:	Celî ta‘lîk
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi
Bulunduğu Yer:	Fatih Cami Haziresi No: 36
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.135

Metnin Okunuşu: Hüve'l-bâkî. Otuz sene Girid'de vâililik etmiş ve ba'dehu bu meclis-i vâlâ-yı ahkâm ı adliyye riyâsetini ve iki def'a mesned-i celîl-i sadâreti ihrâz ederek mecâlis-i âliyyeye me'mûr iken irtihâlî dâr-ı na'îm eylemiş olan el-Hâcc Mustafa Nâîlî Paşa'nın rûhuna el-Fâtîha.

Fî 15 Şevval, sene 1288.

Metnin Anlamı: O, ebedidir. Otuz sene Girit'te valilik etmiş ve daha sonra adli işlerle ilgili konuların görüşüldüğü meclis başkanlığını ve iki defa da sadrazamlık görevini üstlenmiş ve yüksek kurullarda üye iken vefat etmiş olan Hacı Mustafa Nâili Paşa'nın ruhuna Fatiha.

28 Aralık 1871.

İmza ve Tarih: Harrarahû Azîz/Bunu Aziz yazdı. Tarih bulunmamaktadır.

Şekil 3.135. Fatih Cami Haziresi No: 36

Katalog No:	136
Eserin Türü:	Mezar Taşı
Yazının Türü:	Celî ta'lik-Celî sülüs
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi
Bulunduğu Yer:	Fatih Cami Haziresi No: 58

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.136/a, b, c

Metnin Okunuşu: Şekil 139.a: Şurada medfûn Mehmet Cemâl Bey merhûm edîb idi fâzıl idi. Zekâvet-i fevkalâdesiyle tev'em olan ahlâk-ı âliyyesi cihetiyle fîtratda nâdirü'-emsâl bir hârîka-i kemâl idi. Üss-i maksadı vatan ve milletine hizmet idi sa'y ü ikdâmiyle rûtbe-i ûlâya ve mektûbî-i hâriciye mühimme müdürîyeti mu'âvinliğine

Şekil 139.b: İrtikâ etmiş idi. Eyvâh ki henüz yirmi dokuz yaşında iken rûh-ı mukaddesi pervâz-ı cennât-ı âliyât eyledi. Bu timsâl-i mücessem-i fazîletin kabrini ziyâret eden ihvân-ı dînden bir Fâtîha-i Şerife ile rûhunun şâd buyrulması rica olunur. Rahmetullâhi aleyh rahmeten vâsi'a.

Fî 1 Ağustos, sene 1312.

Şekil 138.c: Mehmet Cemâl Bey'in rûhîcün rızâen lillâhi'l-Fatiha.

Fî 4 Rebî'ül-evvel, sene 1314.

Metnin Anlamı: Şekil 139.a: Şurada gömülmüş olan Mehmed Cemal Bey merhum edep ve fazîlet sahibiydi. fevkalâde zekâsı gibi yüksek ahlâkıyla az bulunur olgun insanlardandı. Asıl amacı vatan ve milletine hizmet etmektir. Çalışmasıyla birinci derece memuriyete ve mektubî-i hariciye mühimme müdürîyeti yardımcılığına yükselmişti.

Şekil 139.b: Yazık ki henüz yirmi dokuz yaşındayken mukaddes rûhu cennete uçtu. Fazîletin somutlaşmış örneği olan bu kişinin kabrini ziyaret eden din kardeşlerinden bir "Fâtîha" ile rûhunun memnun edilmesi rica olunur. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

13 Ağustos 1896.

Şekil 139.c: Mehmed Cemal Bey'in rûhuna Allah rızası için Fâtîha.

13 Ağustos 1896.

İmza ve Tarih: Ketebehû Aziz/Bunu Aziz yazdı. Tarih bulunmamaktadır.

Şekil 3.136. a. Fatih Cami Haziresi No: 58

Şekil 3.136.b. Fatih Cami Haziresi No: 58

Şekil 3.136.c. Fatih Cami Haziresi No: 58

Katalog No:	137
Eserin Türü:	Mezar Taşı
Yazının Türü:	Celî ta'lik
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi

Bulunduğu Yer: Fatih Cami Haziyesi No: 65

Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.

Şekil No: 3.137/a, b

Metnin Okunuşu: Şekil 137.a: Hüvel-hayyü lâ-yemût Esbak hâriciye nâzırı merhûm Râşit Paşa kerîmesi devletlû subhî Paşazâde Sâmi Bey halîlesi Fâika Hanım'ın sinni on altıya dâhil oldukda rûh-ı mukaddesi vâsıl-ı makâm-ı illiyyîn ve mufârakati bi'l-cümle ta'allukât-ı ehîbbâsına mûcib-ı âh u enîn ve dâğ-ı derûn oldu. Merhûme-i müşârûn ileyhâ ahlâk-ı hamîdeye mâlik ve râh-ı sevâba sâlık bir zât-ı melek-haslet idi. Dünyâda makbûl ve muhterem olduğu gibi ümîd ederiz ki ukbâda mazhar-ı iltifât-ı Rabbü'l-enâm olur. Rahmetullâhi aleyhâ rahmeten vâsi'a.

Fî 23 Rebî'ül-âhir, sene 1299.

Şekil 137.b: Ah mine'l firâk! Der-akâb terk edecekdin bu fenâ dünyâyı Bağ-ı Firdevs bıraktın da ne hâle geldin evvel sânurum nâr-ı firâkınla beni yakmak için uğradın âleme gitdin yine pek müsta'cel terk-i candan beter oldu emel çâr-yâr indi semâdan dedi bu târîhî: "Taze gül Fâika'yı cevri ile soldurdu eccl".

Sene 1299, Fî 23 Rebî'ül-âhir.

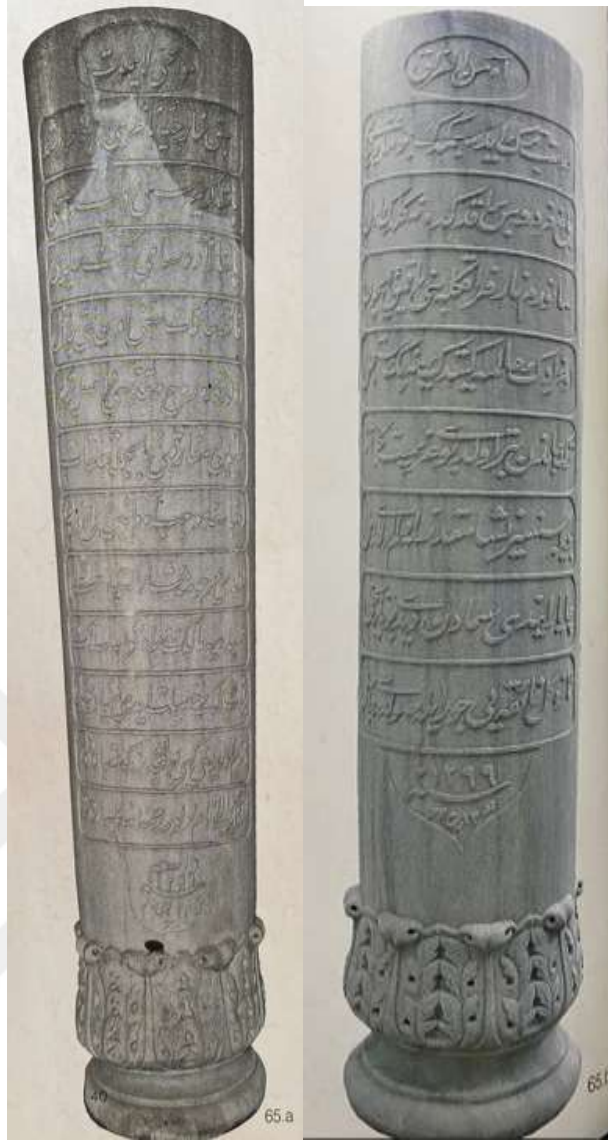
Metnin Anlamı: Şekil 137.a: O, ölümsüz olan diridir. Dışışleri eski bakanı merhum Râşid Paşa'nın kızı ve Subhi Paşa'nın oğlu Sâmi Bey'in eşi Fâika Hanım'ın yaşı on altıya girdiğinde mukaddes rûhu cennete gitti. Ayrılığı bütün akraba ve dostlarına acı ve iç yarası oldu. Merhûme yüksek ahlâk sahibi, sevap işlemeyi seven ve melek huylu bir zat idi. Dünyada beğenildiği ve saygıdeğer olduğu gibi, ümit ederiz ki âhirette de Allah'ın iltifatına mazhar olur. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

12 Mayıs 1882.

Şekil 137.b: Ayrılıktan ah! Ansızın bu fânî dünyâyı terk edecektin de neden Firdevs cennetini bırakıp geldin. Sanırım ayrılık ateşinle beni yakmak için uğradın âleme gittin yine pek çabuk bu gidiş bana ölümden beter oldu ah! Böyle sensiz yaşamaktansa ölmeyi arzu ettim. Bu tarih çâr-yâr (Dört halife) gökten inerek söyledi. Taze gül Fâika'yı cefa ile soldurdu eccl.

Sene 14 Mart 1882

İmza ve Tarih: Ketebehû Aziz/Bunu Aziz yazdı. Tarih bulunmamaktadır.

Şekil 3.137. a, b. Fatih Cami Haziresi No: 65

- Katalog No:** 138
- Eserin Türü:** Mezar Taşı
- Yazının Türü:** Celî Sülüs
- Yazının Dili:** Osmanlı Türkçesi
- Bulunduğu Yer:** Fatih Cami Haziresi No: 78
- Eserin Boyutları:** Tespit edilemedi.
- Şekil No:** 3.138
- Metnin Okunuşu:** Hüve'l-baki. Üstâd-ı şehr Harpûtî İshak Efendi merhûmun
necl-i necîbi meclis-i idâre-i emvâl-i eytâm reîsi fazîletlû Mehmed Cemâleddîn

Efendi Hazretleri'nin duhter-i pâkizeleri ki henüz on sekiz sâline resîde olan bütün ömr-i civânîsini tilâveti Kur'ân-ı Kerîm ve ibâdet ü tâ'ât-ı Hudâ-yı Erhamü'r-Râhimîn ile imrâr ve hattâ nefes-i peseninde bile zikrullahı ibzâl ile müste'âr-ı hayât eden zeka ve mehâsin-i ahlâkın timsâli muhaddarât-ı İslâmiyye'nin bir bîkr-i kalîlü'l-misâli Fâtıma Mendûhe Hanım'ın rûhîçün el-Fâtiha.

Fî 7 Rebî'ül -âhire, sene 1326.

Metnin Anlamı: Şöhretli üstat harputlu İshak Efendi merhumun torunu ve yetim mallarını idare eden meclisin başkanı Mehmet Cemâlettin Efendi Hazretleri'nin kızı henüz 18 yaşına basmış ve bütün ömrünü Kur'an okumak ve ibadetle geçiren zekâ ve güzel ahlâk örneği Fatma Memdûhe Hanım rûhuna Fâtiha.

9 Mayıs 1908

İmza ve Tarih: Aziz. Tarih bulunmamaktadır.

Şekil 3.138. Fatih Cami Haziresi No: 78

Katalog No: 139
Eserin Türü: Mezar Taşı
Yazının Türü: Celî ta'lik
Yazının Dili: Osmanlı Türkçesi
Bulunduğu Yer: Fatih Cami Haziresi No: 85
Eserin Boyutları: Tespit edilemedi.
Şekil No: 3.139/a, b, c, d

Metnin Okunuşu: Şekil 139.a: Hüve'l bâkî. Müşîrân-ı izâmdan Bâb-ı Ser-askerî Muhâkemât Dâiresi Reîsi Mahmûd Mes'ûd Paşa'nın mezârı burasıdır. Rûhu için el-Fâtiha.

28 Cemâziye'l-âhır sene 1308

27 Şubat sene 1306.

Şekil 139.b: Mahmut Mes'ud Paşa'nın mezârı burasıdır.

Şekil 139.c: Burada yatan zat Bâb-ı Seraskerî Muhakemât Reisi Müşîr Mahmud Mes'ud Paşa'dır. Mekteb-i Harbiye'nin ilk yetiştirdiği Erkân-ı Harbiye sınıfının birincisi olarak 1263 senesinde ba-şehadet-nâme mektebden çıkmışdı. Livâlîğa kadar hocalıkla mektebde kalub 1279 senesinde Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Reisi olmuştu. 1294 senesine kadar Erkân-ı mezbure riyasetinde bulundu. Halâ mevcut olan Daire-i Umur-ı Askerîyye'yi müşarün ileyh yaptırmışdır.

Şekil 139.d: 1302 senesi saferinde müşirlikle Muhâkemat Riyâseti'ne memur olarak hîn-ı irtihâline kadar Meclis-i Âli-i Rüesa Riyâseti'ni dahi îfâ iderdi. 1308 senesi Cemaziye'l-âhırinin yirmi dokuzuncu gicesi yetmiş yaşında olduğu halde âlem-i fâniye ebediyyen veda ederek azm-i dâr-ı cinân olmuşdur. Gayet dil-nüvaz ve pek halûk olduğuçün bütün askerlerin mahbûb-ı kulûbi idi. İnşallah fanîler yanında nasıl ki mahzar-ı ihtiram olduysa bâkî indinde dahi sezâ-vâr-ı gufran olmuşdur.

Metnin Anlamı: Şekil 139.a: O ebedidir. Önde gelen maraşallerden Genelkurmay Başkanlığı Muhakemât Dairesi Başkanı Mahmut Mesut Paşa'nın mezârı burasıdır. Rûhu için Fâtiha.

8 Şubat 1891.

Şekil 139.b: Mahmut Mes'ud Paşa'nın mezarı burasıdır.

Şekil 139.c: Burada yatan zat Genelkurmay Başkanlığı Mahkemeler Başkanı Mareşal Mahmut Mesut Paşa'dır. Harp Okulu'nun ilk yetiştirdiği kurmay sınıfının birincisi olarak 1846 senesinde mezun oldu. Hoca olarak mektepte kalıp 1862 senesinde kurmay subaylar başkanı olmuştu. 1877 senesine kadar adı geçen başkanlıkta bulundu. Hâlen mevcut olan binaları ismi zikredilen paşa yaptırmıştır.

Şekil 139.d: 1884 senesi Kasım ayında Mareşallik rütbesiyle mahkemeler başkanlığına memur olarak atanmış ve vefatına kadar Meclis-i Ali-i Rüesâ başkanlığını da yürütmüştür. 9 Şubat 1891 gecesi yetmiş yaşında olduğu halde bu fani dünyaya veda ederek cennet diyarına gitmiştir. Gayet kibar ve güzel ahlaklı olduğu için bütün askerlerin gönülden sevdiği bir kimse idi. Bu dünyada insanlar yanında hürmete lâyık olduğu gibi, inşaallah ebediyette de bağışlanmaya lâyık görülmüştür.

İmza ve Tarih: Hame-i Azîz/Aziz'in kalemi. Tarih bulunmamaktadır.

Şekil 3.139. a, b. Fatih Cami Haziresi No: 85

Şekil 3.139.c

Şekil 3.139.d

Katalog No:	140
Eserin Türü:	Mezar Taşı
Yazının Türü:	Celî sülûs
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi
Bulunduğu Yer:	Fatih Cami Haziyesi No: 90
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.140

Metnin Okunuşu: Hû. Dâmâd-ı Hazret-i Şehriyârî İşkodralı-zâde devletlû Celâleddîn Paşa Hazretleri'nin vâlidesi Âişe Nâhide Hanım'ın rûhîçün el-Fâtiha.

Fî 23 Zîl-hicce sene 1334 ve Fî 8 Teşrîn-i evvel sene 1332.

Metnin Anlamı: O (Allah). Padişah dâmâdı İşkodralızâde (Arnavutluk) Celalettin Paşa Hazretleri'nin annesi Ayşe Nâhide Hanım'ın ruhu için Fâtiha.

21 ekim 1916.

İmza ve Tarih: Ketebehu eş -Şeyh Aziz er-Rifâî. Şeyh Azîz er-Rifâî yazdı. Tarih bulunmamaktadır.

Şekil 3.140. Fatih Cami Haziyesi No: 90

Katalog No:	141
Eserin Türü:	Mezar Taşı
Yazının Türü:	Celî ta'lik
Yazının Dili:	Osmanlı Türkçesi
Bulunduğu Yer:	Fatih Cami Haziyesi No: 320
Eserin Boyutları:	Tespit edilemedi.
Şekil No:	3.141/a, b, c, d

Metnin Okunuşu: Şekil 141.a: Hû. Küllü men ‘alyhâ fân.⁴¹¹ Germiyan hânedânından ve Hacı Emîrzâde Kütahyalı Hacı Ali Paşa’nın mahdûmu sadr-ı esbak Seyyîd Hacı Abdurrahman Nûreddîn Paşa’nın rûhuna el-Fâtihâ.

Târîh-i velâdeti 10 Zîl-hicce sene 1251

Târîh-i irtihâli 23 Şa’bân sene 1330.

Şekil 141.b: Merhûm-i müşârûnileyh Şumnu, Varna, Niş mutasarrıflıklarında; Prizren, Tuna, Ankara, Bağdâd, Diyârbekir, Kastamonu, Aydın, Edirne vâlîliklerinde ve başvekil unvânıyla makâm-ı sadâretde Adliyye Nezâretinde îfâ-yı hüsn-i hizmet eylemiştir.

Şekil 141.c: Kâğıd-hâne suyunda hizmetin takdîr edüp Sultân Vezîri Nâzır-ı Adliyye Paşa Abdurrahman’ın mükâfâten 1321 sâlinde bu çeşme zülâl-i lûtfu oldu. Hazret-i Abdülhamîd Hân’ın.

Şekil 141.d: Mağfûrûn leh Hacı Abdurrahman Nûreddîn Paşa’nın kabridir.

Metnin Anlamı: Şekil 141.a: O (Allah). “Yeryüzünde bulunan her şey yok olacaktır.” Germiyanogulları’ndan (Kütahya ve çevresinde hüküm süren beylik) ve Hacı Emirzâde Kütahyalı Hacı Ali Paşa’nın oğlu, eski Sadrazam Seyyid Hacı Abdurrahman Nureddin Paşa’nın ruhuna Fâtîha.

Doğum tarihi: 10 Zilhicce 1251/ 1835

Vefat tarihi: 23 Şa’ban 1330/1911

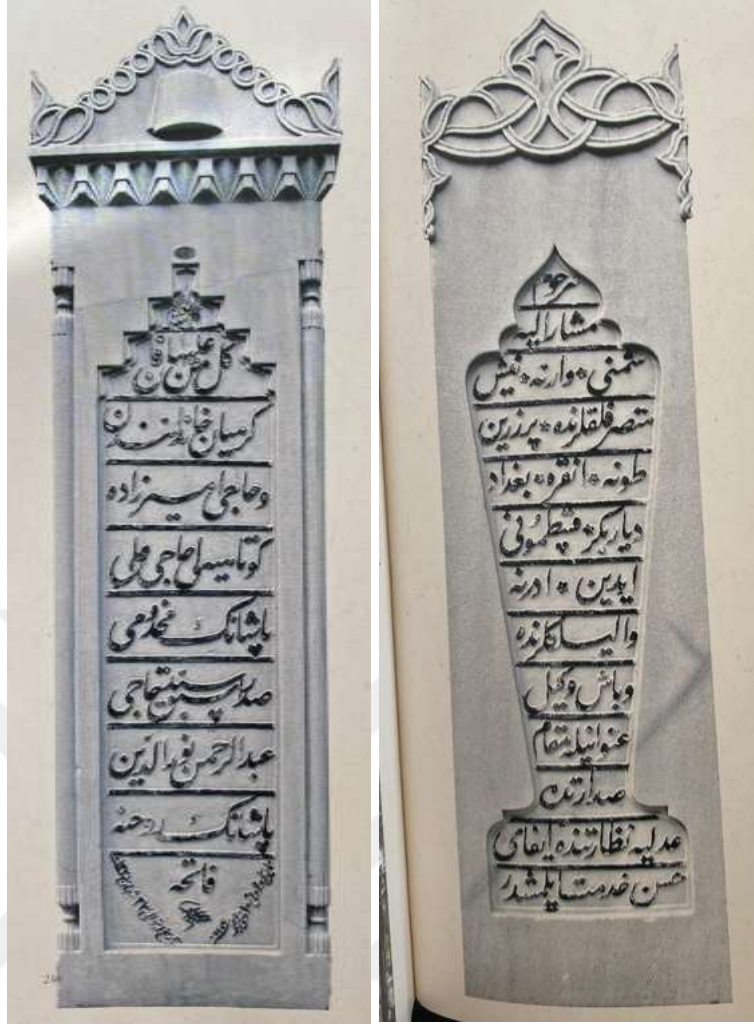
Şekil 141.b: Adı geçen merhûm Şumnu, Varna, Niş mutasarrıflıklarında; Prizren, Tuna Ankara, Bağdad, Diyarbakır, Kastamonu, Aydın, Edirne vâlîliklerinde ve Başvekil unvanıyla Sadrazamlık makâmında ve Adalet Bakanlığında iyi hizmetlerde bulunmuştur.

Şekil 141.c: Sultan (2. Abdulhamid) Adliye Bakanı Abdurrahman Paşa’nın Kağıthane suyunda yaptığı hizmetini takdir edip, bu çeşmeyi 1321 senesinde ödül olarak yaptırdı ve bu su Abdülhamid Han Hazretleri’nin lûtfunun berrak suyu oldu.

Şekil 141.d: Allah’ın bağışına kavuşan Hacı Abdurrahman Nureddin Paşa’nın kabridir.

İmza ve Tarih: Ketebehû Azîz/Bunu Aziz yazdı. Tarih bulunmamaktadır.

⁴¹¹ Rahmân, 55/26.

Şekil 3.141. a, b. Fatih Cami Haziresi No: 320

Şekil 3.141.c

Şekil 3.141.d

4. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Bu bölümde, üçüncü bölümde kapsamlı olarak incelediğimiz Hattat Aziz Efendi'ye ait eserler; türleri, yazı çeşitleri, istif düzenleri, metinde kullanılan ibareler, kullanılan diller, harf anatomileri, malzeme ve işleniş, süsleme, imza ve tarih açılarından değerlendirilecektir.

4.1. Eser Türleri

Hattat Aziz Efendi; levha, kıta, tuğra, hilye, murakka', Kur'an-ı Kerîm ve mezar taşı kitâbesi türlerinde eserler vermiştir. Eser türleri; sülüs-celî sülüs levhalar, ta'lik- celî ta'lik levhalar, kıta'lar, tuğralar, hutût-ı mütenevvia levhalar, hilye-i şerif levhalar, hatt-ı icâze levhalar, murakka'lar, Kur'an-ı Kerîm sayfaları ve mezar taşı kitâbeleri başlıkları altında değerlendirilmiştir.

4.1.1. Sülüs-Celî Sülüs Eserler

Bu bölümde Hattat Aziz Efendi'ye ait sülüs-celî sülüs türünden kırk yedi adet eseri bulunmaktadır. Şekil 3.6, 3.7, Şekil 3.30, 3.31, Şekil 3.33, Şekil 3.36, Şekil 3.39 EHAK; Şekil 3.4, 3.5, Şekil 3.9, 3.10, Şekil 3.12, 3.13, Şekil 3.16, 3.17, 3.18, Şekil 3.20, Şekil 3.22, Şekil 3.35 TİEM'den temin edilmiştir. Şekil 3.3 *Fatih Özkafa'nın, Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk Koleksiyonundaki Kırk Hat Eseri* adlı kitabından, Şekil 3.11 Muhittin Serin'in; *Hat Sanatı Târîhi: Ekoller ve Tâkipçileri*, Şekil 3.21, Şekil 3.23, Şekil 3.29, Şekil 3.34, Şekil 3.44, 3.45 *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, Şekil 3.46 *Hat Sanatı ve meşhur Hattatlar* adlı kitaplarından alınmıştır. Şekil 3.8, Şekil 3.25 ve Şekil 3.42 *Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Kalem Güzelleri sergi kataloğunda*, Şekil 3.19 ve Şekil 3.47 ise *İstanbul Antik Sanat* kataloğunda tespit edilmiştir. Şekil 3.2, Şekil 3.15, Şekil 3.26, Şekil 3.28, Şekil 3.32 Ketebe.org ve Şekil 3.40 fikriyat.com sayfalarından alınmıştır. Bulundukları yeri tespit edemediğimiz Şekil 3.1, Şekil 3.14, Şekil 3.24, Şekil 3.37, 3.38, Şekil 3.41 ve Şekil 3.43'te yer almaktadır. Şekil 3.7'de yer alan eser, ebat olarak diğer levhalardan daha büyük olması bakımından dikkat çekmektedir. Şekil 3.8 ve Şekil 3.25'teki çalışmalar yazı kalıbı formunda hazırlanmış olup iğneli hâli ile bölümde yer almaktadırlar. Şekil 3.18'de yazı zemini olarak kullanılan kâğıdın oval, Şekil 3.41'deki eserin ise boşluktaki görünümü ve hiçbir yönden sınırlandırılmamış olması bakımından farklılık arz etmektedirler. Şekil 3.10'da yer alan eserde yazı bütünlüğü bozulmuş ve Şekil 3.44'deki yazıya ise tashih yapılmamıştır. Bölümün sonlarına doğru yer verilen

Şekil 3.42 ve Şekil 3.44'te imza ve tarih mevcut olmayıp Şekil 3.43, Şekil 3.45, Şekil 3.46 ve Şekil 3.47'de sadece imza kaydına yer verilmiştir.

4.1.2. Ta'lik ve Celi Ta'lik Eserler

Bu başlık altında hattatın yirmi altı eserine yer verilerek hat sanatı açısından değerlendirilmiştir. Şekil 3.50'de yer alan levha Eyüp Sultan, Şekil 3.63'teki ise Sünbül Sinan Türbesi'nde görüntülenmiştir. EHAK'ndan temin edilen Şekil 3.51, Şekil 3.64, Şekil 3.67 ve TIEM'de tespit edilen Şekil 3.52, Şekil 3.55, Şekil 3.58, 3.59, 3.60, Şekil 3.62, Şekil 3.65, Şekil 3.68, Şekil 3.71 bu bölümde yer alan eserlerdendirler. Şekil 3.53 Muhittin Serin'in *Hat Sanatı Târîhi*; Şekil 3.54, Şekil 3.56, Şekil 3.61, Şekil 3.70, Şekil 3.72, 3.73 *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi* kitaplarından alınmıştır. Şekil 3.48, Şekil 3.66, Şekil 3.69'daki eserler ise Ketebe.org sayfasından eklenmiştir. Tarih ve imza kaydı bulunmayan Şekil 3.72 ve 3.73 bölümün sonunda incelenmiştir. Şekil 3.67 ve Şekil 3.70'de bulunan mâil kıtalar ve Şekil 3.56 ve Şekil 3.61'de satır kürsüsünde aşağıdan yukarıya doğru terkip edilen yazılar dikkat çekmektedirler. Bu farklılık ta'lik hattında genellikle satır nizamında istiflerin tercih edilmesinden kaynaklanmaktadır. Şekil 3.57'de yazı bütünlüğü bozulmuş olup tarih ve imza kaydı kısmen okunabilmektedir. Şekil 3.71 ve Şekil 3.68'de yazı zemininde yıpranma ve zerendûd yazıda dökülme meydana gelmesinden kaynaklı Şekil 3.68'de ketebe kaydının tespiti zorlaşmaktadır.

4.1.3. Kıta'lar

Hattat Aziz Efendi'ye ait on bir kıta' (Şekil 3.74, 3.75, 3.76, 3.77, 3.78, 3.79, 3.80, 3.81, 3.82, 3.83, 3.84) bu bölümde yer almaktadır. Şekil 3.74 ve Şekil 3.77'deki kıta' örneklerinde herhangi bir tezyinî unsur yoktur. Bununla birlikte Şekil 3.76 ve Şekil 3.79'daki kıta'lar sadece koltuk tezhipli olup Şekil 3.75, Şekil 3.80, 3.81, 3.82, 3.83'te yer alan kıta'lar ise hem koltuk tezhipli hem de yazı etrafına bezeme yapılmıştır. Şekil 3.78 ve Şekil 3.84'teki kıta'ların ebrulanmış olmaları süsleme açısından bölümde ayırt edici bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı metnin kullanıldığı Şekil 3.76 ile Şekil 3.78'deki sülüs yazılar girift istif olmaları bakımından diğerlerinden ayrılmaktadırlar. Şekil 3.84'te yer alan eser, dikine dikdörtgen formunda yazılan tek kıta' örneğidir.

4.1.4. Tuğralar

Hattata ait dört tuğra levha (Şekil 3.85, 3.86, 3.87, 3.88) bu bölüme dâhil edilmiştir. Şekil 3.85'te yer alan tuğra, istifte kullanılan metin yönünden⁴¹² diğerlerinden ayrılmaktadır. Şekil 3.86'da⁴¹³ herhangi bir bezeme unsuru bulunmamakla birlikte Şekil 3.85, Şekil 3.87 ve 3.88'deki tuğralara süsleme yapılmıştır.

4.1.5. Hutû-ı Mütenevvia Levhalar

Aziz Efendi'nin birden fazla yazı türünü kullanarak oluşturduğu on bir levha (Şekil 3.89, 3.90, 3.91, 3.92, 3.93, 3.94, 3.95, 3.96, 3.97, 3.98, 3.99) bu bölümde yer almaktadır. Şekil 3.90, 3.91 ve Şekil 3.97'deki yazıların merkezine, Şekil 3.94'te ise dört köşeye tarikat tâcı, Şekil 3.93'teki kompozisyonda simetrik teber ve bayrak, Şekil 3.96'da ise simetrik kılıç resmedilmiştir. Şekil 3.93 ve Şekil 3.96'daki levhalarda müsenna yazı uygulaması yapılmıştır. Destarlı sikke formunda tasarlanan Şekil 3.99'daki yazı, terkip açısından diğerlerinden ayrılmaktadır. Bununla birlikte Şekil 3.94'ün dış bordür süslemesinde, motif aralarına beyaz mürekkeple hafif yazılmış olması da bu bölümde fark oluşturmaktadır.

4.1.6. Hilye-i Şerif Levhalar

Bu bölüm hattata ait üç hilyeden (Şekil 3.100, 3.101, 3.102) oluşmaktadır. Şekil 3.100'de yer alan hilye hutû-ı mütenevvia, Şekil 3.101'de bulunan hilye ise klâsik formda yazılmıştır. Şekil 3.102'deki hilye, kullanılan ibareler yönünden diğerlerinden ayrılmaktadır.

4.1.7. Hatt-ı İcâze Levhalar

Hattat Aziz Efendi'nin yazdığı iki hatt-ı icâze esere (Şekil 3.103, 3.104) bu bölümde yer verilmiştir. Şekil 3.104'teki levhaya Ketebe.org sayfasından ulaşılmıştır. Şekil 3.103'te bulunan eser, başında sülüs hattıyla oklu besmele tertip edilmiş olmasıyla yazı çeşitliliği bakımından diğerinden farklıdır. Dikdörtgen formunda tasarlanan Şekil 3.104 ise süsleme yönünden dikkat çekmektedir.

⁴¹² Neml, 27/30.

⁴¹³ Aynı eser, Muhittin Serin'in *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi* adlı kitabının 99. sayfasında altın bezemeli bordür ile çevrelenmiş olarak yer almaktadır.

4.1.8. Murakka'lar

Aziz Efendi'ye ait yirmi beş murakka' (Şekil 3.105, 3.106, 3.107, 3.108, 3.109, 3.110, 3.111, 3.112, 3.113, 3.114, 3.115, 3.116, 3.117, 3.118, 3.119, 3.120, 3.121, 3.122, 3.123, 3.124, 3.125, 3.126, 3.127, 3.128, 3.129) bu bölümde yer almaktadır. Şekil 3.127, 3.128, 3.129'da bulunan ta'lik hatlı sayfalar meşk murakka'ları olup yazı türü ve form açısından diğerlerinden ayrılmaktadırlar. Yine Şekil 3.127, 3.128, 3.129'daki murakka'larda açık tonda mürekkep kullanılarak kalem hareketlerinin görülmesi sağlanmış ve satır aralarına yaz anlamına gelen paraflar atılmıştır. Beraberinde harf ölçülerinin noktalarla gösterilmiş olması açısından da diğer murakka'lardan farklıdır.

4.1.9. Ku'an-ı Kerîm Sayfaları

Şekil 3.130, 3.131, 3.132'deki Kur'an-ı Kerîm sayfaları bu bölümü oluşturmaktadır. Şekil 3.130, 3.131'de yer alan sayfalar serlevha, şekil 3.132'deki sayfalar ise Kur'an'ın son sayfalarıdır. Aynı zamanda Şekil 3.132'de Nâs Suresi'nin altındaki tezhipli kartuşta müzehhibin imzası yer almaktadır. Bölümde yer alan sayfaların yazı karakterleri ve süsülemeleri, farklı Kur'an-ı Kerîm'lere ait olduklarını göstermektedir.

4.1.10. Mezar Taşı Kitâbeleri

Bu bölümde hattat imzalı mezar taşları; Şekil 3.133/a, b, c, Şekil 3.134, Şekil 3.135/a, b, c, d, Şekil 3.136, 3.137, 3.138, Şekil 3.139/a, b, c, Şekil 3.140/a, b, Şekil 3.141'de yer almaktadır. Şekil 3.141/a, b'deki şahideler dikdörtgen formunda ve üzerine yazılan ta'lik hattının siyah renkte olması nedeniyle diğer mezar taşlarından ayrılmaktadır. Şekil 3.138 ve Şekil 3.140'ta mezar taşları celî sülüs hatlıdır. Boyutsuz ta'lik yazı ile oluşturulan kartuş Şekil 3.141/c'de tespit edilmiş olup görünümü ile dikkat çekmektedir.

4.2. Yazı Türleri

Hattat Aziz Efendi kompozisyonlarında; sülüs, nesih, ta'lik, muhakkak, dîvânî, tevkî' ve rikâ' yazı çeşitlerini kullandığı görülmektedir. Bununla birlikte bir yazı çeşidi olmayıp yazı karakterini ifade eden celî sülüs, celî ta'lik ve daha ince kalemle yazılan hâli olan hurde ta'lik de hattatın çalışmalarında yer almaktadır.

Katalog bölümünde incelenen yazılara bakıldığında hattatın, celî sülüs yazılarının diğer yazı türlerine göre daha fazla olduğu görülmektedir. Sülüs-celî sülüs bölümünde Şekil 3.12’de rikâ’ hattı ve Şekil 3.46’da hurde ta’lîk celî sülüs yazıya eşlik etmektedir. Şekil 3.42’de ise yazının genel formu celî sülüs olup gubârî yazıyla oluşturulmuş olması bölümde yazı türü bakımından farklı bir uygulama olarak yer almaktadır. Şekil 3.48 ve Şekil 3.67’deki eserler ta’lîk hattıyla tatbik edilen iki örnektir. Şekil 3.67 ve Şekil 3.70’de bulunan mâil kıta’lar ise talik-celî talik yazılar arasında farklı uygulamalardır. Kıta’ların tamamı (Şekil 3.74, 3.75, 3.76, 3.77, 3.78, 3.79, 3.80, 3.81, 3.82, 3.83, 3.84), murakka’ların ise Şekil 3.127, 3.128 ve 3.129’daki yazılar hariç sülüs ve nesih hattıyla yazılmıştır.

Hattatın birçok yazı çeşidini kullanak terkip ettiği levhalarda (Şekil 3.89, 3.90, 3.91, 3.92, 3.93, 3.94, 3.95, 3.96, 3.97, 3.98, 3.99, 3.100, 3.101) sülüs, celî sülüs, nesih, dîvânî, celî dîvânî, ta’lîk, celî ta’lîk rikâ’ ve hurde ta’lîk yazılarını görmek mümkündür. Şekil 3.96’da celî sülüs hattının etrafına uygulanan iri nesih yazı Aziz efendi’nin farklı çalışmalarındandır. Hattat, Şekil 3.100 ve 3.101’de yer alan hilyelerin başmakam bölümünde muhakkak yazı tercih ederek yazı çeşitlerindeki maharetini göstermiştir. Şekil 3.103’de sülüs besmelenin devamında ve Şekil 3.104’ün tamamında rikâ’ hattı kullanmıştır.

4.3. Metinlerin Muhtevası

Hattat Aziz Efendi’nin eserlerinde; âyet-i kerîme (Şekil 3.1, 3.6, 3.7, 3.13, 3.15, 3.16, 3.21, 3.26, 3.27, 3.32, 3.33, 3.35, 3.40, 3.41, 3.43, 3.47, 3.61, 3.62, 3.69, 3.72, 3.81, 3.82, 3.85, 3.89, 3.92, 3.104), hadis-i şerif (Şekil 3.4, 3.8, 3.11, 3.31, 3.39, 3.64, 3.74, 3.75, 3.78, 3.80, 3.83, 3.84, 3.89, 3.105, 3.106, 3.107, 3.108, 3.109, 3.110, 3.111, 3.112, 3.113), tarikat büyükleri, sahabe, âlim, Allah ve Muhammed isimleri (Şekil 3.12, 3.18, 3.19, 3.20, 3.28, 3.30, 3.34, 3.45, 3.46, 3.52, 3.54, 3.55, 3.56, 3.65, 3.66, 3.86, 3.87, 3.88, 3.90, 3.91, 3.93, 3.94, 3.95, 3.96, 3.97, 3.98, 3.99), dörtlük ve beyitler (Şekil 3.3, 3.14, 3.17, 3.29, 3.36, 3.44, 3.48, 3.51, 3.67), kaside (Şekil 3.2, 3.63), naat (Şekil 3.9, 3.25, 3.49, 3.50), dua ifadeleri (Şekil 3.23, 3.24, 3.37, 3.42, 3.59), kelâm-ı kibar (Şekil 3.5, 3.10, 3.22, 3.58), kelime-i tevhid (Şekil 3.73), esmâ-i hüsnâ (Şekil 3.68) gibi ibareler kullanmıştır.

Meşk murakka’larda; Kaside-i Nuniyye (3.114, 3.115, 3.116, 3.117, 3.118, 3.119), Rabbi yessir meşki (Şekil 3.120, 3.121, 3.122, 3.123, 3.124) ve Hilye-i Hâkânî beyitleri (Şekil 3.127, 3.128, 3.129) yer almaktadır. Hattatın, hilye

çalışmalarında (Şekil 3.100, 3.101, 3.102); besmele, âyet-i kerimeler, Hz. Muhammed'in isimleri, esma-i hüsnâ, çehâr-yâr-ı güzîn, aşere-i mübeşşere, hadis-i şerif, tesbihat gibi ibareler kullandığı görülür. Şekil 3.102'deki hilyede ise merkezin etrafına Hz. Muhammed'in soy ağacı terkip edilerek muhteva olarak farklı bir uygulamaya gidilmiştir.

Aziz Efendi'nin kompozisyonlarında Hz. Ali ve aile efradının isimleriyle oluşturduğu istifler (Şekil 3.23, 3.93, 3.96) ve Şekil 3.65'te yer alan levhadaki *Amân yâ Hazret-i Şâh-ı Velâyet ibaresi* muhteva bakımından dikkat çekmektedir. Zira bağlı olduğu Rifâiyye tarîkatı silsile olarak Hz. Ali'ye dayanmaktadır.⁴¹⁴ Bu durum, hattatın terkiplerini oluştururken tercih ettiği ifadeler ve tekrar eden isifler konusunda bir fikre varmamıza olanak sağlamaktadır.

4.4. Kullanılan Diller

Hattat Aziz Efendi; Osmanlı Türkçesi, Arapça ve Farsça dillerinde eserler vermiştir. Sülûs ve celî sülûs eserleri Arapça (Şekil 3.1, 3.4, 3.5, 3.6, 3.7, 3.8, 3.9, 3.10, 3.11, 3.12, 3.13, 3.15, 3.16, 3.19, 3.20, 3.21, 3.22, 3.23, 3.24, 3.26, 3.27, 3.28, 3.30, 3.31, 3.32, 3.33, 3.34, 3.35, 3.37, 3.38, 3.39, 3.40, 3.41, 3.42, 3.43, 3.45, 3.46, 3.47), Osmanlı Türkçesi (Şekil 3.2, 3.3, 3.14, 3.17, 3.18, 3.29, 3.36), Farsça (Şekil 3.44), Osmanlı Türkçesi-Arapça (Şekil 3.25); ta'lik ve celi ta'lik eserleri Arapça (Şekil 3.52, 3.54, 3.55, 3.56, 3.59, 3.61, 3.62, 3.64, 3.65, 3.66, 3.68, 3.69, 3.71, 3.72, 3.73), Osmanlı Türkçesi (Şekil 3.51, 3.60, 3.63), Farsça (Şekil 3.48, 3.67), Osmanlı Türkçesi-Arapça (Şekil 3.49, 3.50, 3.67), Arapça-Farsça (Şekil 3.58, 3.70) ile yazmıştır. Kıta'ların tamamında (Şekil 3.74, 3.75, 3.76, 3.77, 3.78, 3.79, 3.80, 3.81, 3.82, 3.83, 3.84), hatt-ı icâze levhalarında (Şekil 3.103, 3.104) ve tuğra tasarımlarında (Şekil 3.85, 3.86, 3.87, 3.88) sadece Arapça tercih edilmiştir. Murakka'lar; Şekil 3.105, 3.106, 3.107, 3.108, 3.109, 3.110, 3.111, 3.112, 3.113, 3.114, 3.115, 3.116, 3.117, 3.118, 3.119, 3.120, 3.121, 3.122, 3.123, 3.124, 3.125, 3.126'da Arapça, Şekil 3.127, 3.128, 3.129'da ise Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Hutût-ı mütenevvia levhalar; Arapça (Şekil 3.89, 3.92, 3.98, 3.99), Osmanlı Türkçesi-Arapça (Şekil 3.90, 3.91, 3.94, 3.95, 3.97), Farsça-Arapça (Şekil 3.93) ile oluşturulmuş olup Şekil 3.96'da yer alan eser Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi ile yazılan tek eser özelliği taşımaktadır. Hilye-i şerif levhalar ise Arapça (Şekil 3.101) ve Arapça-Osmanlı Türkçesi (Şekil 3.100, 3.102) şeklinde tasarlanmıştır.

⁴¹⁴ Mustafa Tahralı, "Rifâiyye", *DİA*, C. 35, TDV Yayınları, İstanbul 2008, s. 99.

Aziz Efendi'nin eserlerinde, kullanılan dil yönünden zengin içerik dikkat çekmektedir. Sanatının yanı sıra ilmî kişiliği ile özellikle Arapçaya olan hâkimiyetini murakkâ'larda ve kıta'larda kullandığı hadis metinlerinde görebilmekteyiz.

4.5. İstifler ve Kullanılan Formlar

Aziz Efendi'nin, girift sülüs ve celî sülüs eserleri arasında rahatlıkla okunabilecek (Şekil 3.5, 3.7, 3.10, 3.11, 3.15, 3.16, 3.17, 3.18, 3.19, 3.20, 3.23, 3.24, 3.26, 3.27, 3.28, 3.30, 3.31, 3.32, 3.33, 3.34, 3.37, 3.38, 3.39, 3.41, 3.42, 3.43, 3.46) şekilde tasarladıklarının yanı sıra okunurken dikkat gerektiren (Şekil 3.8, 3.21, 3.25, 3.35, 3.36, 3.40) eserleri de mevcuttur. Şekil 3.8'de *Allah* lafzı teşrifâta uygun olarak tatbik edilmiş olup kalan kısımlar yukarıdan aşağıya doğru istiflenmiştir. Şekil 3.21'de de yukarıdan aşağıya doğru terkip söz konusu olmasına rağmen kolaylıkla okunabilmektedir. Şekil 3.25, 3.36'da yer alan armudî formdaki yazıların okunuşlarında istisnâî durum söz konusu olup harflerin bazıları formu oluşturabilmek adına şekillendirilmiştir. Fakat, resim-yazı örneği olan bu seçkin tasarımda harfler şekle feda edilmeyip okunaklı bir yazı oluşturulmuştur. Hattatın istiflerinde dikkat çekici bir diğer unsur, Şekil 3.8, 3.25'te görülmektedir. Bu iki istif, küplü *ha* harflerinin üçgen (Şekil 3.8) ve kare (Şekil 3.35) formunda merkezde toplanması amaçlanarak geleneğin dışında uygulanmıştır. Şekil 3.56 ve 3.61'de bulunan eserler, ta'lik yazının genelinde kullanılan satır istifleri haricinde bir uygulamayla aşağıdan yukarıya doğru yazılmıştır. Şekil 3.67 ve 3.70'teki eserler ise hattatın mâil kıta' denemelerine örnek teşkil etmektedir.

Hattatın çalışmalarında kare (Şekil 3.2, 3.5, 3.21, 3.44), dikdörtgen (Şekil 3.1, 3.3, 3.4, 3.6, 3.7, 3.9, 3.11, 3.12, 3.13, 3.14, 3.16, 3.17, 3.19, 3.22, 3.23, 3.24, 3.29, 3.31, 3.32, 3.33, 3.37, 3.38, 3.41, 3.42, 3.43, 3.47, 3.48, 3.49, 3.50, 3.51, 3.52, 3.53, 3.54, 3.55, 3.57, 3.58, 3.59, 3.60, 3.62, 3.63, 3.64, 3.65, 3.66, 3.67, 3.68, 3.69, 3.70, 3.71, 3.72, 3.73), müdevver (Şekil 3.8, 3.10, 3.20, 3.26, 3.27, 3.28, 3.30, 3.35, 3.45, 3.46), beyzî (Şekil 3.15, 3.18, 3.34, 3.40), armudî (Şekil 3.25, 3.36), müsenna (Şekil 3.93, 3.96) ve tekke levhası (Şekil 3.19) olarak isimlendirilen formlar hâkimdir. Murakka'lar, kıta'lar ve hilye-i şeriflerde istifler alışıldığı üzere dikdörtgen formda oluşturulmuştur. Şekil 3.85, 3.86, 3.87, 3.88'deki istifler tuğra formunda olup hattatın tuğra çekmedeki muvaffakiyetini göstermektedir. Hattatın eserlerinde bolca yer verdiği keşideli harflerle (Şekil 3.12, 3.18, 3.20, 3.24, 3.28, 3.30) alanda tasarrufa gidilmiş ve devamındaki terkiplere zemin oluşturulmuştur. Özellikle müdevver ve

dairevî formlarda, küplü harfler kullanılarak alanın ferahlatılması hattatın istiftteki önemli uygulamalarındandır. Şekil 3.4, 3.6, 3.15, 3.16'da ma'kûse formunda kullanılan ye harfî dik harfleri ters yönde kesen görünümüyle yazıya estetik görünüm kazandırmaktadır. Aynı zamanda Şekil 3.23 ve 3.34'te Hz. Ali isminin kullandığı yazılarda aynı form tercih edilerek ona isnad edilen Zülfikâr'ın uygulanmasına olanak sağlanmıştır. Şekil 3.40'ta zı ve elif harflerinde, Şekil 3.100'de ise hilyenin başmakam bölümünde kef ve ye harflerinde tetâbuk uygulanarak *Ya Kerîm*, *Ya Muğnî*, *Ya Bâkî*, *Ya Kâfî* esmâsı müsenna şeklinde yazılmıştır. Bu uygulama tac formunda olması vechiyle dikkat çekmektedir.

Şekil 4. 1. Aziz Efendi'ye ait istif örneği (1324/1906 EHAK)

Şekil 4. 2 Armudî formda levha (1334/1916 EHAK)

Şekil 4. 3 Ma'kûse Fe formunun uygulandığı yazı örneği (1320/1902 TİEM No: 3465)

Şekil 4. 4 Ma'küse Ye harfi ile yapılan zülfikâr örneği

Şekil 4. 5 Tetâbuklu müsenna yazı örneği

Ve inneke lealâ hulikin 'azîm (Şekil 3.1, 3.61), *Fellâhü hayrun hâfizen ve hüve erhâmü'r-râhimîn* (Şekil 3.13, 3.35), *ve in yekâdü'l-lezîne keferû leyüzlikûneke biebsârihim lemmâ semi'u'z-zikrâ ve yekulûne innehû lemeçnûn ve mâ hüve illâ zikrun li'l-'âlemîn* (Şekil 3.32, 3.62) istifleri ile Nûr Suresi 35 ve Kalem Suresi 51-52. âyetleri hattatın en çok kullandığı istiflerdir. *Nâd-ı Ali* duası (Şekil 3.23, 3.93, 3.96) hattatın, Hz. Ali ismini kullanarak tasarladığı kompozisyonlarda tekrar eden bir başka istif olarak karşımıza çıkmaktadır. Şekil 3.102'de yer alan hilye-i şerif ise kompozisyon açısından türünün tek örneği olarak çalışmamızda yer almaktadır. Hilyenin dairevî göbek bölümünde bulunan Hz. Peygamber'in mübarek vasıflarının anlatıldığı rivâyetin, Osmanlı Türkçesi ile de alt kısma yazılmış olması hattatın farklı istif denemesi olarak değerlendirilebilir. Şekil 3.76'da bulunan kıtanın sülüs bölümünde kullanılan ibare, Şekil 3.78'deki kıtada istifin sonlarına

doğru yapılan bazı değişikliklerle daha sonra tekrar yazılmıştır. Bu da hattatın istif denemelerine örnek teşkil etmektedir.

Şekil 4. 6. Aynı ibarenin kullanıldığı iki istif örneği (Sol: 1327/1909, Sağ: 1338/1919 EHAK No: 62)

Hattat celî sülûs kompozisyonlarında daha ince kalemle; hürmet ifadesi (Şekil 3.12, 3.28, 3.30, 3.45), *kâlellâhü Tê'âlâ* (Şekil 3.27, 3.33) ve *sadakallâhü'l- azîm* (Şekil 3.1, 3.11, 3.13, 3.15, 3.31) ifadelerini terkip etmiştir. Bu ifadeler eserin genel formuna uygun olarak düz, damla şeklinde ya da müdevver yazının boşlukları doldurulacak şekilde yazılmıştır.

Şekil 4. 7. Daha ince kalemle yazılan ibarelere örnekler

Aziz Efendi'nin Bâb-ı Meşîhat'te memur olduğu vakitlerde Rifâî tarikatına intisâbından sonraki istiflerinde tasavvuf etkisini görmek mümkündür. Hattatın bu dönemdeki tekke levhalarında; *Yardım et Ey Hazreti Edhem* (Şekil 3.12), *Meded Yâ Hazret-i Ken'ân* (Şekil 3.19), *Yâ Hazret-i Şeyh Sultân Merkez Mûsâ Muslihiddîn* (Şekil 3.20), müsenna *Yâ Ali* (Şekil 3.23, 3.93, 3.96), *Yâ Hazret-i Pîr Muhammed Behâeddîn Şâh-ı Nakşibendî el-Buhârî* (Şekil 3.28), *Meded Yâ Hazret-i Hadîce Cenân* (Şekil 3.30), *Yâ Hazret-i Pîr Seyyid Sultân Ahmed er-Rifâî* (Şekil 3.46, 3.97, 3.98), *Yâ Gavsü'l-a'zâm es-Seyyid 'Abdü'l-Kâdir Geylânî* (Şekil 3.52), *Yâ ebe'l-'alemyn es-Seyyid Ahmed er-Rifâî* (Şekil 3.54), *Yâ Hazret-i Pîr Seyyid 'Abdülkâdir Geylânî* (Şekil 3.55), *Amân yâ Hazret-i Şâh-ı Velâyet* (Şekil 3.65), *Yâ Hazret-i Pîr*

Muhammed Behâeddîn Şah-ı Nakşibend (Şekil 3.66), *Yâ Hazret-i Seyyid Sultân Şeyhü'l-kebîr Ahmed er-Rifâî* (Şekil 3.86), *Yâ Hazret-i Üveys İbn-i Âmir 'ul Karenî* (Şekil 3.87), *Yâ Hazret-i Şeyh Sultân Abdülkâdir Geylânî* (Şekil 3.88), Kâdiriyye tarîkatı altın silsile (Şekil 3.90), Mevlevîlik altın silsile (Şekil 3.91), Kutbü'l-aktâb (Şekil 3.94, 3.95) ve Silsile-i Rifâiyye (Şekil 3.97) istiflerinin hâkim olduğu sonucuna varmamız mümkündür. Eserlerdeki tarih kayıtları bu tespitimizle örtüşmektedir. Bununla birlikte Şekil 3.19'da kullanılan *Meded Yâ Hazret-i Ken'ân* ibaresi ve Şekil 3.99'daki *Yâ Allah, Muhammedün Rasûlüllâh* terkibi destarlı sikke formunda tasarlanmıştır. Bu kompozisyonlar hattatın farklı istif denemeleri bakımından dikkat çekici örneklerdir.

Şekil 4. 8. Sikke formunda istife örnek (1326/1908)⁴¹⁵

4.6. Harf Anatomileri

Aziz Efendi'nin eserleri bir bütün olarak incelendiğinde sanatının ilk dönemlerinde bile kaleminin kuvveti görülmektedir. Fakat özellikle sülüs ve celî sülüs eserlerde; *vav*, *fe* başlarında yayılma ve *ceylan gözlerinde* genişlik, *elif* zülfelerinde sertlik ve *be* harfi birleşimlerinde cılızlık göze çarpmaktadır. İlerleyen zamanlarda bu sorunlar giderilerek olgun harflerin insicâmı yazılarında fark edilebilir niteliğe bürünmüştür. Bu değişimlerde dönemin celî ustası Sâmi Efendi'nin meclislerinde bulunup yazı inceliklerini öğrenmesinin etkili olduğunu söylemek mümkündür.⁴¹⁶

⁴¹⁵ İstanbul Antik Sanat Eserleri, Başyapıtlar Müzayedesi, 31 Ekim 2022.

⁴¹⁶ Serin, *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 14.

	Aziz Efendi'nin 1315/1897 tarihli sülüs yazısından detay (Ketebe.org)
	Aziz Efendi'nin 1315/1897 tarihli sülüs yazısından detay (Ketebe.org)
	Aziz Efendi'nin 1315/1897 tarihli sülüs yazısından detay (Ketebe.org)
	Aziz Efendi'nin 1314/1896 tarihli celî sülüs yazısından detay

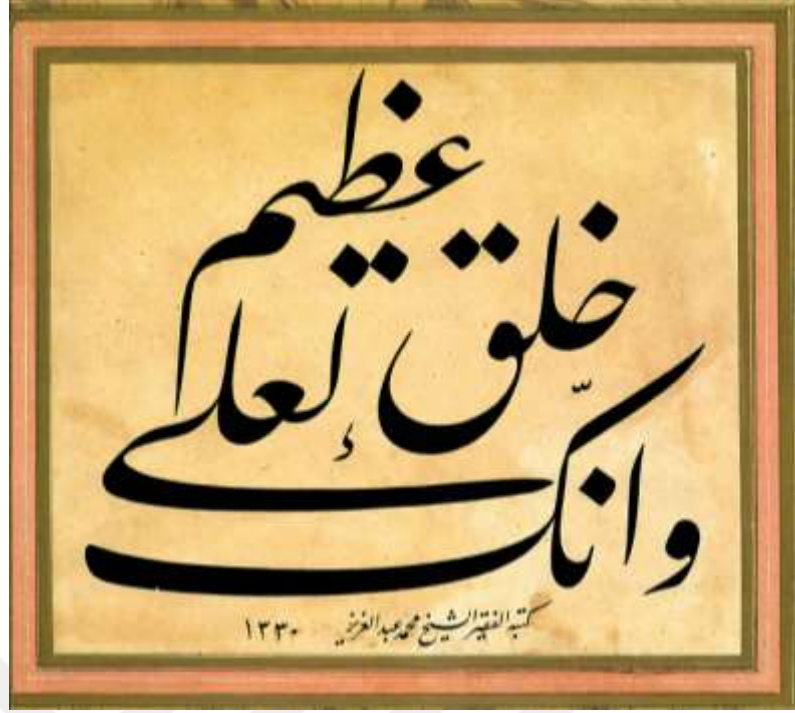
Tablo 4.1. Harf Detay Örnekleri

Şekil 4. 9. Aziz Efendi'nin celî sülûs yazısına bir örnek (1322/1904, EHAK No: 58)

Şekil 3.4, 3.8, 3.11, 3.22, 3.24, 3.25, 3.26, 3.27, 3.28, 3.30, 3.31, 3.32, 3.33, 3.34, 3.35, 3.40, 3.42, 3.43, 3.44, 3.90, 3.91, 3.92, 3.93, 3.95, 3.96, 3.97, 3.98, 3.100, 3.102 gibi eserlerde; küplü ve çanaklı harflerin çekilişleri, dik harflerin ritmi, en ve boylardaki nispet hattatın muvaffakiyetini ve maharetini görebileceğimiz muhteşem örneklerdir. Harflerin net, pürüzsüz görünümü, keskin hatların oluşumu ve doğal seyri ile kalem hakkının gerçekleştirildiği bu eserler Aziz Efendi'nin kendine has yazı karakterini görebileceğimiz örneklerdir.

Aziz Efendi'nin ta'lik ve celî ta'lik eserlerinde harfler ideal ölçü de olup yazı karakterine uygun olarak inceden kalına, kalından inceye geçişler başarılıdır. Yesârîzâde etkisini görebileceğimiz çalışmalarında olgun tâlik yazı örnekleri mevcuttur (Şekil 3.48, 3.49, 3.50, 3.51, 3.52, 3.53, 3.54, 3.55, 3.56, 3.57, 3.58, 3.59, 3.60, 3.61, 3.62, 3.63, 3.64, 3.65, 3.66, 3.67, 3.69, 3.72, 3.73).

Şekil 4. 10. Aziz Efendi'nin celî talik yazısına bir örnek (1330/1912, MSK)

Şekil 4. 11. Aziz Efendi'nin (Sağ) Yesârîzâde'yi⁴¹⁷ takliden yazdığı meşk murakka'sı (EHAK No: 11-9)

⁴¹⁷ <http://www.kalemguzeli.org/index.php?go=main&KNO=15>, (Erişim: 25.05.2024)

Hattat nesih yazıya sevimlilik ve canlılık vererek kendi üslûbunda yeni bir şive kazandırmıştır.⁴¹⁸ Yazıdaki harflerin işlek ve ferah görünümü zahmetsizce yazılmış izlenimini vermekte ve örnek oluşturmaktadır (Şekil 3.75, 3.76, 3.77, 3.78, 3.79, 3.80, 3.81, 3.82, 3.83, 3.84, 3.105, 3.106, 3.107, 3.108, 3.109, 3.110, 3.111, 3.112, 3.130, 3.131, 3.132).

Şekil 4. 12. Aziz Efendi'nin nesih yazısına bir örnek (Erhan Altıntaş Koleksiyonu)⁴¹⁹

Aziz Efendi'nin dîvânî yazılarına bakıldığında mükemmel eserler ortaya koyduğu görülmektedir. Şekil 3.94, 3.95, 3.98, 3.99'da yer alan çalışmalar bu yazı türünde örnekler olup harf bünyeleri bakımından sağlam yapıya sahiptirler.

⁴¹⁸ Serin, *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 17.

⁴¹⁹ Serin, *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 51.

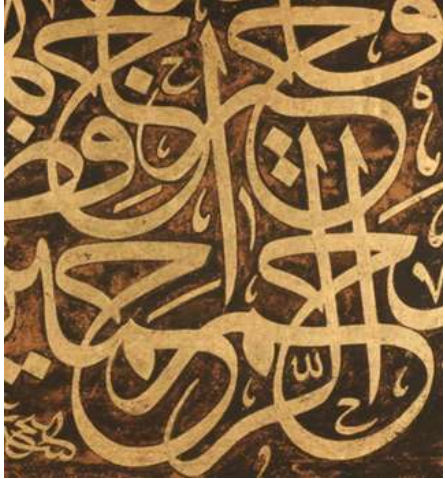
Şekil 4. 13. Aziz Efendi'ye ait celî divânî yazı örneği (EHAK No: 15)

Aziz Efendi'nin eserlerinde harf anatomileri açısından değerlendirme yapılabilmesi için hocası Filibeli Ârif Efendi (ö. M. 1909), talebesi Mahmud Bedrettin Yazır (ö. M. 1952) ve çağdaşı Sâmi Efendi'nin eserlerinden harf detayları incelenip benzer ve farklı yönler (Tablo 3) tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre Tablo 3'te yer alan Aziz Efendi ve hocası Hacı Ârif Bey'e ait vav harfleri form olarak birbirlerine çok yakındır. Fakat Aziz Efendi'ye ait harf örneğinde vav başının biraz daha öne doğru eğik, hocasına ait detayda ise vav kuyruğunun daha kavisli yapıldığı fark edilmektedir. Aziz Efendi'nin talebesi Mahmut Bedrettin Yazır'a ait vav harfi ise (Tablo 3) anatomik olarak diğer ikisinden çok farklı olup vav gözü daha kapalı formda ve kuyruğu daha dik inmektedir. Çağdaşı Sâmi Efendi ile kıyaslandığında (Tablo 4.3); Aziz Efendi'de *ha* harfi başları daha kavisli, Sami Efendi'de ise daha düz çekilmiştir. Aziz Efendi *mim* harfi kuyruklarını daha bombeli ve dik uygulamışken Sâmi Efendi sola doğru yaymıştır. *Ha* harfi küplerinin birbirine çok yakın olduğu iki yazıda *elif* harfi Aziz Efendi'nin elinden daha hareketli çıkmıştır. Sâmi Efendi'ye ait *elif* harfi detayında ise kavislerin azaldığı görülmektedir.

	Aziz Efendi'ye ait eserden vav harfi detayı (1326/1908 TİEM No: 4552)
	Filibeli Arif Efendi'ye ait eserden vav harfi detayı (Ketebe.org)
	Mahmud Bedrettin Yazır'a ait eserden vav harfı detayı⁴²⁰

Tablo 4 2. Aziz Efendi Filibeli Arif Efendi ve Mahmud Bedrettin Yazır'a ait vav harfi mukayese örneği

⁴²⁰ Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı Ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, C. I, s. 31.

	Aziz Efendi'nin istiflediği eserden detay (TİEM No: 3436)
	Sâmi Efendi'nin istiflediği eserden detay (TİEM No: 3436)

Tablo 4.3. Aziz Efendi ve Sâmi Efendi'nin aynı ibareyi⁴²¹ istifledikleri eserlerden detay

4.7. Malzeme ve İşleniş

Aziz Efendi kompozisyonlarını genellikle âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebi ile uygulamıştır. Hilye, levha, kıta, murakka' türünden eserler; kahve, nohudî, krem ve beyaz renkli zemin üzerine yazılmış olup Şekil 3.34'te bulunan eser, çivit mavisi âharlı kâğıdın kullanıldığı tek uygulama olarak dikkat çekmektedir. Şekil 3.12, 3.18, 3.23, 3.30, 3.35, 3.39, 3.49, 3.51, 3.55, 3.60, 3.68, 3.71, 3.72, 3.73, 3.85, 3.86, 3.94, 3.95 ve 3.98'de yer alan eserler siyah zemin üzerine zerendûd tekniği ile yazılmıştır. Şekil 3.19'da lacivert, Şekil 3.45'te ise beyaz renkli zemine yapılan zerendûd uygulaması farklı malzeme kullanımına örnek teşkil etmektedir. Siyah âharlı kâğıda sarı zırnık mürekkebinin kullanıldığı eserler; Şekil 3.1, 3.7, 3.8, 3.11, 3.25 ve Şekil 3.32'de yer almaktadır. Hattatın kırmızı (Lâl) mürekkeple küçük

⁴²¹ Fellâhü hayrun hâfizen ve hüve erhâmü'r-râhimîn, Yûsuf, 12/64. (Âyetten bir bölüm).

dokunuşlar yaptığı eserleri de (Şekil 3.90, 3.91, 3.102) mevcuttur. Şekil 3.94'teki çalışmada süsleme aralarındaki harfler üstübeç mürekkeple yazılmış olup bu renk mürekkebin kullanıldığı tek eser özelliği taşımaktadır. Bununla birlikte mezar taşı kitâbelerinde iâreler; Şekil 3.133, 3.136, 3.138 ve 3.140 taş; Şekil 3.134, 3.135, 3.137, 3.139 ve 3.14'de mermer zemin üzerine uygulanmıştır.

Şekil 4. 14. Süslemede harflerin yer aldığı levhadan detay

Şekil 3'te sülüs hatla ve siyah is mürekkebiyle yazılan *mazhar-ı feyz olamaz düşmeyicek hâke nebât, mütevâzı' olanı rahmet-i Rahmân büyütür* beyiti, Şekil 3.51'de ta'lik yazı ile ve altın (zer) mürekkeple uygulanmıştır. Yine Şekil 3.49'da zerendûd olarak tatbik edilen nutuk, Şekil 3.50'de siyah is mürekkebi ile yazılmıştır. Yani hattatın aynı istifi hem altın mürekkeple hem de siyah is mürekkebi ile terkip ettiği görülmektedir.

4.8. Süslemeler

Hattat Aziz Efendi'nin eserlerine bakıldığında Batı etkisi ile döneme hâkim olan Barok ve Rokoko üslûbunda tezyinât öne çıkmaktadır. Buketler (Şekil 3.39, 3.56), iç içe geçmiş barok karakterli yapraklar (Şekil 3.1, 3.2, 3.15, 3.19, 3.48), stilize edilmiş çiçekler (Şekil 3.20, 3.28, 3.59, 3.60, 3.62, 3.64), vazo içerisinde çiçek motifi (Şekil 3.63), goncalar (Şekil 3.2) dönemin tezhip anlayışını yansıtan süslemelerdir. Hattatın eserleri arasında; pençler, hatâyîler, rûmîler ve hançer yapraklardan oluşan hâlkâr bezemeli klasik tezhip örnekleri (Şekil 3.37, 3.80, 3.81, 3.82, 3.83, 3.98, 3.102, 3.104) de mevcuttur. Şekil 3.130, 3.131'de yer alan Kur'ân-ı Kerîm'in serlevha sayfası ve Şekil 3.132'deki sure başları da klasik üslûpta tezyîn edilen eserler arasındadır.

Şekil 4. 15. Barok tarzı süslemenin yapıldığı levha örneği (1314/1896)

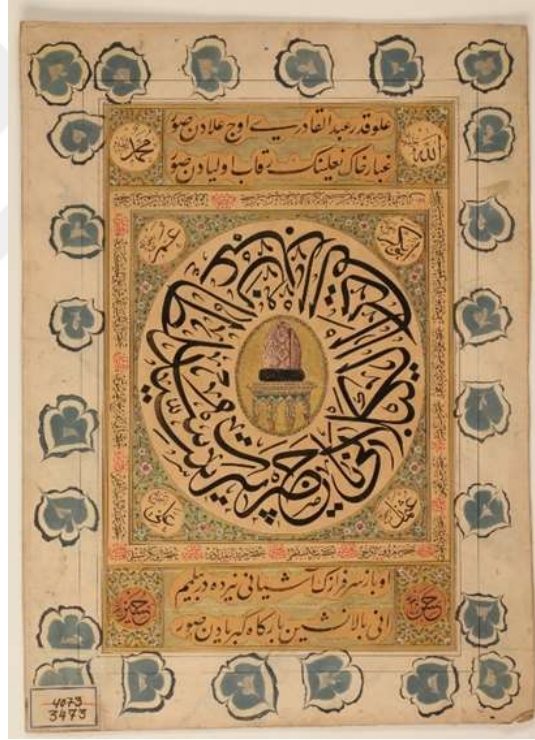

Şekil 4. 16. Beyne's-sütûr ve püskürtme tekniği uygulanan mâil kıta' örneği (1340/1921

EHAK No: 28)

Şekil 4. 17. Klasik tezhipli kıta' örneği (1344/1925)

Şekil 4. 18. Dış pervazı hatip ebru ile oluşturulan levha (1331/1912 TiEM No: 3472)

Aziz Efendi'nin çalışmalarında kırmızı zemin üzerine tekrar eden yaprak motifli arasuyu (Şekil 3.9, 3.12, 3.17, 3.20, 3.52, 3.54, 3.97, 3.99) ve boşluklarda uyguladığı buket ve yarı stilize çiçekler (Şekil 3.56, 3.64, 3.87, 3.88) sıkça rastladığımız süslemelerdendir. Şekil 3.48, 3.50, 3.57, 3.75, 3.93'te köşebentlerde, Şekil 3.1, 3.2, 3.3, 3.15, 3.19, 3.31, 3.47, 3.65, 3.101'deki eserlerde dış bordürde süsleme yapılmıştır. Şekil 3.76, 3.78, 3.79, 3.105, 3.106, 3.107, 3.108, 3.109, 3.110,

3.111, 3.112’de bulunan kıta’larda sadece koltuk, Şekil, 3.80, 3.81, 3.82, 3.83’de ise hem koltuk hem de dış bordür tezhiplenmiştir. Püskürtme tekniğinin uygulandığı pervazları, Şekil 3.67’de yer alan mâil kıta’da ve Şekil 3.88’deki tuğra çalışmasında görebilmekteyiz. Tüm yüzeyin motiflerle bezendiği Şekil 3.39 ve Şekil 3.89’daki eserler görünümleriyle dikkat çekmektedirler. Şekil 3.94’de arasuyu, küçük yaprak motifleri arasına harflerin terkip edilmesiyle oluşturulmuş olup bir başka örneğine rastlayamadığımız uygulamadır. Şekil 3.67’deki mâil kıtada, Şekil 3.89, 3.90 ve 3.91’de bulunan hutû-ı mütenevvia levhaların ta’lîk bölümünde ve Şekil 3.100’de yer alan hilyenin bir kuşağında bezeme olarak beyne’s-sütûr tekniğinin uygulandığı görülmekte ve diğerlerinden farklı olarak öne çıkmaktadırlar. Tasavvufî etkiyle yapıldığını düşündüğümüz Şekil 3.19, 3.90, 3.91, 3.93, 3.94, 3.96 ve 3.97’deki resimsel öğeler ise hattatın çalışmalarında önemli yer tutan öğelerdir. Bununla birlikte eserlerinin genelinde, yazı etrafına çekilen altın cetveller ve kuzular kompozisyonu ön plana çıkarmıştır.

Hattatın eserlerinde; battal (Şekil 3.27, 3.44, 3.66, 3.84, 3.127, 3.129), gelgit (Şekil 3.34, 3.55, 3.59), hatip (Şekil 3.91, 3.92, 3.94) şal (Şekil 3.40) ebru ile oluşturulan dış pervazlara ve iç bordürlere (Şekil 3.67, 3.78, 3.88) rastlamak mümkündür. Şekil 3.42’de yer alan dikdörtgen formlu eserde dilimli renkli ebrularla oluşturulan iç bordür ve Şekil 3.96’da battal ebrulu köşebentler süsleme bakımından farklı uygulamalardır.

Aziz Efendi’nin, hat sanatının yanı sıra tezhip ve ebru sanatını da öğrenip uyguladığı bilinmektedir.⁴²² Bu nedenle kompozisyonlarında ebrû ile çevrelenmiş birçok levhaya rastlamak mümkündür. Ayrıca kullanılan renkler, bezeme unsurları ve ortaya çıkarılan genel görünüm ile süsleme açısından hattatın elinden çıktığını düşündüğümüz eserler mevcuttur. (Şekil 3.4, 3.9, 3.10, 3.12, 3.17, 3.20, 3.27, 3.28, 3.34, 3.52, 3.54, 3.56, 3.57, 3.58, 3.59, 3.60, 3.61, 3.62, 3.64, 3.65, 3.68, 3.71, 3.74, 3.76, 3.79, 3.85, 3.87, 3.90, 3.91, 3.93, 3.94, 3.96)

4.9. İmzalar

Aziz Efendi’nin eserlerine bakıldığında imzalarını; satır istifi (Şekil 3.2, 3.9, 3.10, 3.14, 3.17, 3.29, 3.32, 3.33, 3.48, 3.51, 3.53, 3.55, 3.56, 3.58, 3.61, 3.62, 3.63, 3.64, 3.65, 3.66, 3.69, 3.100, 3.102, 3.103, 3.104), stilize edilmiş (Şekil 3.1, 3.3, 3.4,

⁴²² Serin, *Türk Hat Üstâdları 1 Hattat Aziz Efendi*, s. 17.

3.6, 3.7, 3.8, 3.11, 3.12, 3.13, 3.15, 3.16, 3.18, 3.19, 3.20, 3.21, 3.22, 3.24, 3.25, 3.26, 3.28, 3.30, 3.31, 3.34, 3.35, 3.37, 3.39, 3.40, 3.41, 3.43, 3.45, 3.47, 3.85, 3.86, 3.87, 3.88, 3.92, 3.94, 3.95, 3.98), iki bölüm (Şekil 3.23, 3.49, 3.50, 3.93, 3.96) ve üç bölüm hâlinde satır istifi (Şekil 3.52, 3.54) olarak kaydettiği görülür. Şekil 3.5, 3.36, 3.101’de damla, Şekil 3.59’da ters damla formunda, Şekil 3.38 ve 3.46’da yazıya dik ve Şekil 3.67’de mâil olarak eserlerini imzalamıştır. Şekil 3.89’da yer alan imza metni uzunluğu bakımından diğerlerinden farklı olup divânî olarak atılmıştır. Hattat Şekil 3.27’de nun harfi çanağının şekline uygun olarak imzasını kaydetmiştir. Şekil 3.68 ve 3.71’deki eserlerde, tahrifat sebebiyle imza kayıtlarının tespiti zorlaşmaktadır. Şekil 3.42, 3.44, 3.60, 3.72, 3.73 ve 3.97 hattatın imzasının bulunmadığı az sayıdaki eserlerdir.

Hattat, kıtalarda satırın devamı olarak, hilyelerde ise alttaki boşluklara satır istifi şeklinde imzalarını kaydetmiştir. Murakka’ların ise son sayfalarındaki boşlukları değerlendirerek mâil olarak imzalamıştır.

“Bunu yazdı” anlamına gelen *ketebehu*, *meşekahu*, *harrarahu*, *nemekahu* gibi ifadeleri hat eserlerinin imza kayıtlarında sıkça görmemiz mümkündür. Aziz Efendi’nin en çok kullandığı ibareler ise *ketebehu* ve *nemekahu* ibareleridir. *Ketebehu Aziz*, *Ketebehu Muhammed Aziz* ve *Ketebehu eş-Şeyh Aziz er-Rifâi* hattatın eserlerinde kullandığı imza türleridir. Hattatın çalışmalarında tespit ettiğimiz imzalarını şu şekilde sıralayabiliriz;

Aziz (2), Ketebehû Aziz (23), Ketebehû Muhammed Aziz (12), Muhammed Abdülaziz (1), Ketebehû Muhammed Abdülaziz (1), Bende-i âli abâ Muhammed Azîz pür hata (1), Ketebehu’l-fakîr Muhammed Abdülaziz (2), Ketebehû eş-Şeyh Azîz (4), Ketebehû eş-Şeyh Muhammed Azîz er-Rifâi (9), Ketebehû el-fakîr es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz er-Rifâi (1), Ketebehu’l-fakîr eş-Şeyh Muhammed Azîz er-Rifâi (4), Ketebehu’l-fakir eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz er-Rifâi (1), Ketebehu’l-fakîr eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz (1), Eser-i kilik Muhammed Azîz (3), Ketebehû el-Hâcc Azîz er-Rifâi (1), Nemekahû Muhammed Azîz (1), Eser-i kilik Muhammed Abdülazîz gaferallâhu lehû(1), Ketebehû el-fakîr Muhammed Azîz gaferallâhu lehû (1), Ketebehu’l-fakîr Muhammed Abdülazîz gaferallâhü lehû (1), Nemekahû Muhammed Abdülazîz (3), Ketebehu’l-fakîr eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz gufira lehû (1), Ketebehu’l-fakîr el-hakîr Muhammed Abdülazîz gufira lehû (1), Nemekahû eş-Şeyh Azîz er-Rifâi (1), Ketebehû eş-Şeyh

Muhammed Azîz er-Rifâî (2), Nemekahû Azîz (3), Fakir Muhammed Aziz er-Rifâî (1), Ketebehû es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz er-Rifâî min telâmizi Hasan Hüsni Karınabâdî (1), El-fâkir es-Seyyid Muhammed Azîz min telâmizi el-Hâcc Ahmed 'Ârif (1), Bende-i âli abâ Seyyid Azîz pür hatâ (1), Ketebehû'l-zayîf el-küttâb es-Seyyid Muhammed Abdülazîz min telâmizi el-me'rûf el-hâcc Ahmed el-Ârif Filibevî ve hüve min telâmizi el-me'rûf el-Hâcc es-Seyyid Muhammed Şevkî gafera zünûbehüm ve setera 'uyubehüm âmin (1), Bende-i âli abâ Muhammed Azîz Rifâî (1), Bende-i âli abâ Muhammed Azîz pür hata (1), Ketebehû'l-fakîr es-Seyyid Muhammed Abdülazîz er-Rifâî min telâmizi el-Hâcc Ahmed el-Ârif (1), Harrarahû Muhammed Azîz min telâmizi El-Hâcc Ahmed el-Ârif (1), Ketebehû'l-fakîru'l-hakîr es-Seyyid Muhammed Abdülazîz er-Rifâî min telâmizi'l-me'rûf el-Hâcc Ahmedü'l-'Ârif el-Filibevî (2), Harrarahû'l-fakîr es-Seyyid Muhammed Abdülazîz gaferallâhü zünûbehü (1), Ketebehû el-fakîr Muhammed Abdülazîz min telâmizi Ahmed Ârif (1), Ketebehû el-fakîr eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz er-Rifâî gaferallâhü zünûbehü (1), Ketebehu'l-fakîr Muhammed Abdülazîz min telâmizi'l-me'rûf el-Hâcc Ahmed el-Ârif el-Filibevî gufira lehümâ (1), Ketebehû'l-fakîr es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz er-Rifâî min telâmizi el-Hâcc Ahmed el-Ârif (1), Ketebehû'l-fakîr el-hakîr es-Seyyid Muhammed Abdülazîz er-Rifâî (1), Ketebehû eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz er-Rifâî gufira zünûbehü (1), Ketebehû el-fakîr es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz er-Rifâî gaferallahü zünûbehü (1), Ketebehû'l-fakîr es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Abdülazîz er-Rifâî min telâmizi'l-me'rûf el-Hâcc Ahmed Ârif el-Filibevî gufira lehümâ (1).

Hattat Aziz Efendi, imzalarında nefsi aşağılayan ve rahmet umut eden; fakir, hakir, zayıf, müznib, aba ehlinin kölesi, Allah onu bağışlasın gibi ifadeler kullandığı gibi eş-Şeyh, es-Seyyid ibaresiyle sıfatlarını da eklediği görülmektedir. Ayrıca imzalarında hocalarının isimlerini zikrettiği imza kayıtları da mevcuttur. Şekil 3.49, 3.50, 3.52, 3.58'de kullanılan *eser-i kilik* ifadesinin alışılmışın dışında bir ibare olduğunu söylemek mümkündür. Şekil 3.67'deki mâil imza muhteva olarak tek olup diğerlerinden ayrılmaktadır.

İmza yönünden incelendiğinde Şekil 3.90 ve Şekil 3.91'de yer alan eserlerde müdevver bölümlere uygun imza atılabileceği halde, talik yazının bulunduğu kısma çok küçük olarak kaydedilmiştir. Bu durumda eserdeki celî sülüs yazının tarîkat büyüklerinin isimlerinden oluşuyor olması dikkatimizi çekmektedir. Neticede

hattatın, hürmet edilen bu isimlerin yer aldığı bir çalışmada kendini hakir görerek fark edilebilecek bir imza formundan hicap duyduğu düşüncesi akla gelmektedir.

	Üç bölümde kaydedilen imza örneği
	İki bölümde kaydedilen imza örneği
	İki bölümde dîvânî hatla kaydedilen imza örneği
	Stilize edilmiş imza örneği

	Yazıya dik olarak kaydedilen imzaya örnek
	Mâil olarak kaydedilen imza örneği
	Ters damla formunda imza örneği
	Satır istifi şeklinde imza örneği

Tablo 4.4. Aziz Efendi'nin farklı imza örnekleri

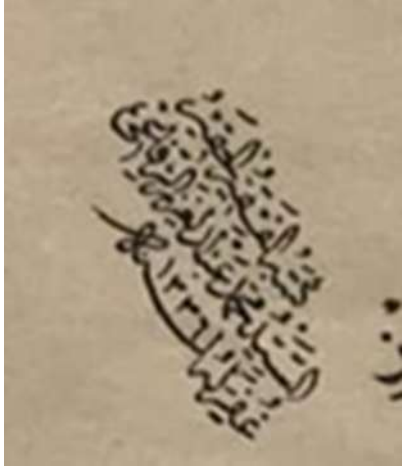
4.10. Tarih

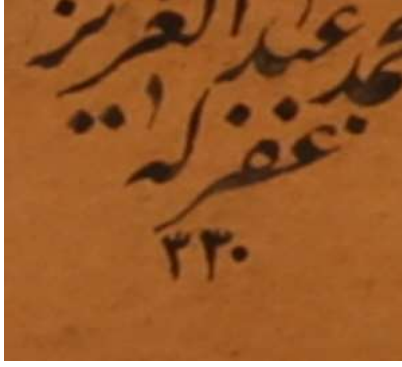
Hattat Aziz Efendi'nin tarih bildiren rakamları bir bütün olarak kullandığı çalışmaları; Şekil 3.4, 3.6, 3.7, 3.9, 3.11, 3.13, 3.14, 3.18, 3.20, 3.21, 3.22, 3.23, 3.29, 3.30, 3.31, 3.32, 3.36, 3.37, 3.38, 3.39, 3.41, 3.48, 3.49, 3.50, 3.51, 3.52, 3.53, 3.54, 3.56, 3.57, 3.58, 3.60, 3.61, 3.62, 3.64, 3.65, 3.66, 3.67, 3.68, 3.69, 3.76, 3.77, 3.82, 3.88, 3.94, 3.96, 3.104'te yer almaktadır. Şekil 3.1, 3.5, 3.15, 3.25, 3.28'de tarih, imza kaydının her iki tarafına bölünerek Şekil 3.8, 3.14, 3.75, 3.78, 3.85, 3.86, 3.87, 3.112'de eğimli olarak ve Şekil 3.17, 3.35'de ise kompozisyona dik bir şekilde yazılmıştır. Her basamağı satır istifine ve müdevver forma uygun olarak dağıtılan ya da kompozisyonun düzenine göre ikiye ayrılan tarih kayıtları Şekil 3.12, 3.24, 3.26, 3.27, 3.40, 3.63, 3.90, 3.91, 3.92, 3.93, 3.96'da yer almaktadır. Şekil 3.2, 3.3, 3.33, 3.34, 3.54, 3.70, 3.74, 3.79, 3.80, 3.81, 3.89, 3.100, 3.103, 3.113, 3.119'daki eserlerde tarihle beraber sene ibaresinin de kullanıldığı görülmektedir. Hattatın çalışmaları arasında binler basamağı olmadan yazılan tek tarih örneği Şekil 3.59'da tespit edilmiştir. Şekil 3.71'deki eserde tahribat nedeniyle tarih okunamamaktadır. Şekil 3.101'de ise tarih tespit edilememiştir. Tarih kaydı bulunmayan Şekil 3.42, 3.43, 3.44, 3.45, 3.46, 3.47, 3.72, 3.73, 3.83, 3.84, 3.97, 3.98, 3.99, 3.102'deki eserler ilgili başlıklar altında tarihi mevcut olan eserlerden sonra sıralanmıştır.

Aziz Efendi eserlerini; 1314/1896 (2), 1315/1897 (1), 1317/1899 (1), 1320/1902 (3), 1321/1903 (2), 1322/1904 (4), 1323/1305 (2), 1324/1906 (6), 1325/1907 (6), 1326/1908 (7), 1327/1909 (2), 1328/1910 (3), 1329/1911 (3), 1330/1912 (6), 1331/1912 (2), 1332/1913 (3), 1333/1914 (1), 1334/1915 (5), 1335/1916 (4), 1336/1917 (2), 1337/1918 (2), 1338/1919 (4), 1340/1921 (5), 1341/1922 (5), 1342/1923 (1), 1343/1924 (2), 1344/1925 (2), 1346/1927 (1), 1347/1928 (4), 1348/1929 (1) yıllarında yazmıştır. Aziz Efendinin yıllara göre eser dağılımına bakıldığında 1324/1906 (6), 1325/1907 (6), 1326/1908 (7), 1330/1912 (6) yıllarında daha çok eser verdiğini söyleyebiliriz.

Tüm basamakların aralıklı olarak yazıldığı tarih örneği

	İmza etrafında şekillendirilerek tarih düşürme örnek
	Eğimli tarih düşürme örnek
	İki bölümde tarih düşürme örnek
	Sene ibaresiyle tarih düşürme örnek

	Binler basamağı yazılmadan tarih düşürme örnek

Tablo 4.5. Aziz Efendi'nin eserlere tarih düşürme örnekleri

5. SONUÇ

Araştırmamızda 20. yüzyıl hattatlarından Aziz Efendi'nin sanat hayatı incelenmiştir. Buna göre çalışmamızda kısaca hat sanatı tarihine değinilerek Aziz Efendi'nin; hayatı, hocaları, talebeleri ve eserleri anlatılmıştır. Hattata ait olduğunu belirlediğimiz levha, hilye, kıta, murakka' ve mezar taşı kitâbesi türünden eserler çalışmamızın katalog bölümünde kronolojik sıra dikkate alınarak teferruatlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda hattatın tekâmül sürecinde aldığı yolun belirlenebilmesi sağlanmıştır.

Birçok yazı çeşidinde mâhir olduğu görülen Hattat Aziz Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında tez cinsinden bir çalışma yapılmamıştır. Ayrıca hattata dair makale ve kitap olmasına rağmen ulaşılabilecek eserlerinin bir araya getirilerek hat sanatı açısından değerlendirildiği kapsamlı bir çalışmanın olmayışı bizleri böyle bir çalışma yapmaya yönlendirmiştir. “Hattat Aziz Efendi ve Hat Sanatındaki Yeri” başlıklı araştırmamızın her yönden birleştirici olması amacı dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Araştırmanın en önemli kısmını oluşturan hattata ait eserlerin belirlenebilmesi için saha araştırması yapılmış ve pek çok önemli hat sanatı tarihi kaynakları incelenmiştir. Saha araştırması sırasında hattatın türbelerde yer alan eserleri sandukayı çevreleyen kafeslerin aşılabilmesi, Fatih Camii Haziresindeki hattat imzalı mezar taşlarının ise devam eden restorasyon nedeniyle tespitleri güçleşmiştir. Yapılan inceleme ve değerlendirmeler sonucunda Aziz Efendi'nin sanatına dair önemli dönüm noktaları olduğu görülmektedir. Bu önemli dönüm noktalarından ilki olan Rifâiyye tarikâtına girişiyle eser muhtevalarındaki değişim dikkat çekmektedir. Bu dönemde hattat “tekke yazıları” olarak tabir olunan levhalar üzerinde çalışarak hem yazı türü hem metin yönünden zengin eserler ortaya koymuştur. Hat sanatındaki yolculuğunu etkileyen bir diğer önemli değişim ise Kur'an-ı Kerîm yazması için Mısır Kralı'nın kendisini Kâhire'ye davet etmesidir. Hattat Aziz Efendi, Kahire'de açtığı mekteplerle hat sanatının yeniden canlanıp oranın onlarca hattatın yetiştiği bir merkez haline gelmesine öncülük etmiştir. Birçok İslam ülkesinden Kahire'ye hat öğrenimi için gelen gençler Osmanlı hat üslûbunun dünyaya yayılmasını sağlamışlardır.

Hattat Aziz Efendi, taklitten çok öteye giderek farklı denemeler yapması neticesinde hat sanatının tekâmül sürecine katkı sağlamıştır. Özellikle celî sülüs

eserlerinde yer alan harflerin bir merkez etrafında ya da satır kürsüsünde muvazeneli dağılımları, yatay ve dikey harflerin ritmi, hatların keskinliği hattatın muvaffakiyetinin, zeka ve becerisinin ispatıdır. Yazı çeşitlerindeki muvaffakiyeti ile otaya çıkarmış olduğu zengin içerikli hat eserleri seyredene zamanı unutturacak türden olup hat sanatı açısından takipçilerine rehber niteliğindedir.

Bu çalışma ile Hattat Aziz Efendi'nin farklı yıllarda ve farklı türlerde oluşturduğu eserleri; dil, istif, muhteva, süsleme, malzeme ve harf anatomileri yönünden tahlil edilerek hangi bakış açısıyla oluşturduğunun tespit edilmesiyle amaca ulaşılmıştır. Eserler hat sanatında kabul gören kurallar çerçevesinde incelenip değerlendirilerek neticeye varılmıştır.

Yaşadığı dönemde en çok yazısı görülen Hattat Aziz Efendi'nin tespit edemediğimiz pek çok eserinin olduğu muhakkaktır. Bu çalışmanın ardından daha çok eserin ortaya çıkarılması ve hat sanatına sunulması en büyük temennimizdir. Yapılan bu çalışma ile farklı kaynaklardan ulaşılan eserler bir araya getirilip hat sanatı açısından kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi sonucunda alana katkı sağlanmış ve zincire bir halka daha eklenmiş olması umundayız. Bununla birlikte akademi ve sanat dünyasına önemli bir görsel kaynak arşivi sunulmuştur. Bütün bunlardan hareketle çalışmamızın sonradan yapılacak araştırmalara kaynaklık etmesi temennisini taşımaktayız.

KAYNAKÇA

- Ahıskalı, Recep, “Ruûs”, *DİA*, C. 35, TDV Yayınları, İstanbul 2008, ss. 272-273.
- Akpınar, Cemil, “İcâzet”, *DİA*, TDV Yayınları, C. 21, İstanbul 2000, ss. 400-1-401.
- Aksu, Hatice, “Rokoko”, *DİA*, C. 35, TDV Yayınları, İstanbul 2008, ss. 159-160.
- Algar, Hamid, “Bahâeddin Nakşibend”, *DİA*, C. 4, TDV Yayınları, İstanbul 1991, ss. 458-460.
- Alparslan, Ali, “Ömer Vasfî Efendi”, *DİA*, C. 34, TDV Yayınları, İstanbul 2007, ss. 83-84.
- _____, “İbn Mukle’nin İslâm Yazısına Hizmeti”, *Tarih boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri* (Bildiriler), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1988, s. 11.
- _____, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s. 45.
- _____, “Celî”, *DİA*, C. 7, TDV Yayınları, İstanbul 1993, ss. 265-267.
- _____, “Müsennâ”, *DİA*, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul 2006, ss. 87-88.
- _____, “Gubârî”, *DİA*, C. 14, TDV Yayınları, İstanbul 1996, s. 167.
- _____, “Kıta”, *DİA*, C. 25, TDV Yayınları, Ankara 2022, s. 505.
- _____, “İmâd-i Hasenî”, *DİA*, C. 22, TDV Yayınları, İstanbul 2000, ss. 169-171.
- Atasoy, Nurhan, “Barok”, *DİA*, C. 5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, ss. 81-83.
- Ateş, Süleyman, “Kutub”, *DİA*, C. 26, TDV Yayınları, Ankara 2002, ss. 498-499.
- Ayan Birol, İnci, “Tezhip”, *DİA*, C. 41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, ss. 61-62.
- _____, “Şükûfe”, *DİA*, C. 39, TDV Yayınları, İstanbul 2010, ss. 258-259.
- Aybakan, Bilal, “Şâfiî”, *DİA*, C. 38, TDV Yayınları, İstanbul 2010, ss. 223-233.
- Ayverdi, Sâmîha, *İbrâhim Efendi Konağı*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2022, ss. 149.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, *Türklerde Yazı Sanatı*, Mars T. ve S.A.Ş. Matbaası, Ankara 1958, s. 66.
- Berk, Süleyman, *Devlet-i Aliyye’den Günümüze Hat Sanatı*, İnkılâb Yayınları, İstanbul 2013, s. 12.
- _____, *Türk İslâm Sanatları Tarihi*, Edt. Abdülkadir Dündar, Grafiker Yayınları, Ankara 2019, s. 409.
- Biçer, Ramazan, “Kerremallahu Vecheh”, *DİA*, C.25, TDV Yayınları, Ankara 2022, ss. 296-297.
- Buzpınar, Ş. Tufan, “Nâkibüleşraf”, *DİA*, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul 2006, ss. 322-324.
- Bursevî, İsmail Hakkı, *Tefsirü Rûhu’l-Beyân*, C. 5, Dâru İhyâi’t-Turasi’l-Arabî, (ty.), s. 64.
- Çağrııcı, Mustafa, “Mürüvvet”, *DİA*, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul 2006, s. 61-63.
- Çıpan, Mustafa, “Fâsih Ahmed Dede”, *DİA*, C. 12, TDV Yayınları, İstanbul 1995, ss. 213-214.
- Çetin, Nihad M., “İslâm Hat San’atının Doğuşu Ve Gelişmesi”, *İslâm Tetkikleri Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1995, ss. 10-11.

- Çıpan, Mustafa, “Fâsîh Ahmed Dede”, *DİA*, C. 12, TDV Yayınları, İstanbul 1995, ss. 213-214.
- Demirci, Muhsin, “İstiâze”, *DİA*, C. 23, TDV Yayınları, İstanbul 2001, ss. 318-319.
- Derman, Fatma Çiçek, “Halkârî”, *DİA*, C. 15, TDV Yayınları, İstanbul 1997, s. 365.
- Derman, M. Uğur, “Nesih”, *DİA*, C. 33, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 1.
- _____, “Ârif Efendi, Filibeli”, *DİA*, C.3, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s. 364.
- _____, “Hat”, *DİA*, C. 16, TDV Yayınları, İstanbul 1997, s. 427.
- _____, “Osmanlı İstanbul’unda Hat Sanatı”, *I. Uluslararası Osmanlı İstanbul’u Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2013, s. 475.
- _____, *Türk Sanatında Ebrû*, Ak Yayınları, İstanbul 1977, s. 40.
- _____, “ÂHAR”, *DİA*, C. I, TDV Yayınları, İstanbul 1988, s. 485.
- _____, “Tuğra”, *DİA*, C. 41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, ss. 336-339.
- _____, “Medresetü’l-Hattâtîn”, *DİA*, C. 18, TDV Yayınları, Ankara 2003, ss. 341-342.
- _____, “Tuğra”, *DİA*, Cilt: 41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, ss. 336-339.
- _____, “YAZIR, Mahmut Bedrettin”, *DİA*, C. 43, TDV Yayınları, İstanbul 2013, ss. 365-366.
- _____, “Kardeş İki Hattatımız: Hatip Ömer Vasfi Efendi- Neyzen Emin Efendi”, *Ömrümün Bereketi: I*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2020, ss. 48-49.
- _____, “Murakka”, *DİA*, C. 31, TDV Yayınları, Ankara 2020, s. 204.
- Duran, Gülnur, “Serlevha”, *DİA*, C. 36, TDV Yayınları, İstanbul 2009, ss. 567-569.
- El-Gazzali Muhammed, *İhyâu-ulûmi'd-din*, I-IV, Kahire, 1939, ss. 268-284.
- Fayda, Mustafa, “Hulefâ-yı Râşidîn”, *DİA*, C. 18, TDV Yayınları, İstanbul 1998, ss. 324-338.
- Hâdimî, Ebu Said, *Tarîkatü'l-Muhammediyye fî-Şerhi Tarîkatı Muhammediyye*, C. 4, Halep 1348, s. 263.
- İbnu'l-Eş'aş es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvud, *Sünen-i Ebî Dâvud*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2001.
- İmam Süyûtî, *Tasavvuf Risaleleri*, Der. Ferzende İdiz, Nizamiye Akademi Yayınları, İstanbul 2017, ss. 154-155.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Hattatlar*, Ketebe Yayınları, İstanbul 2021, s. 75.
- İpşirli, Mehmet, “Bâb-ı Meşîhat”, *DİA*, C. 4, TDV Yayınları, İstanbul 1991, ss. 362-363.
- _____, “Medresetü'l-Kudât”, *DİA*, C. 28, TDV Yayınları, Ankara 2003, ss. 343-344.
- _____, “Medrese (İkinci bölüm, Osmanlı Dönemi)”, *DİA*, C. 28, TDV Yayınları, Ankara 2003, ss. 327-333.
- Kalkışım, M. Muhsin, “Şeyh Galib”, *DİA*, C. 39, TDV Yayınları, İstanbul 2010, ss. 54-57.
- Kaya, Mahmut, “Kasidetü'l-bürde”, *DİA*, C. 24, TDV Yayınları, İstanbul 2001, ss. 568-569.
- Maşalı, Mehmet Emin, “Mushaf”, *DİA*, TDV Yayınları, C. 31, Ankara 2020, ss. 248-254.
- Mumcu, Ahmet, “Dîvân-ı Hümayûn”, *DİA*, C. 9, TDV Yayınları, İstanbul 1994, ss. 430-432.

- Ocak, Ahmet Yaşar, “Hacı Bektâş-ı Velî”, *DİA*, C. 14, TDV Yayınları, İstanbul 1996, ss. 455-458.
- Öngören, Reşat, “Merkez Efendi”, *DİA*, C. 29, TDV Yayınları, Ankara 2004, ss. 200-202.
- Öz, Mustafa, “Zülfikar”, *DİA*, C. 44, TDV Yayınları, İstanbul 2013, ss. 553-554.
- Özervarlı, M. Sait, “el-Kasîdetü’n-Nûniyye”, *DİA*, C. 24, TDV Yayınları, İstanbul 2001, s. 570.
- Özkafa, Fatih, *İstanbul Selâtin Camilerinin Kuşak Yazıları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2008, s. 434.
- _____, *Hat Sanatı Osmanlı’dan Bugüne*, Kapı Yayınları, İstanbul 2023, s. 75-76.
- _____, “Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk Koleksiyonundaki Kırk Hat Eseri”, *Uzluk Ailesi Armağanı*, Hazırlayanlar: Haşim Karpuz, Ahmet Çaycı, Serdar Ceylan, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 2017, s. 209.
- Sadettin, Müstakimzâde Süleyman, Der. Mustafa Koç, *Tuhfe-i Hattâtîn*, Klasik Yayınları, İstanbul 2014, s. 309.
- Sarıkaya, M. Saffet, “Bektâşî-Alevîlerde Bir Dua: Nâdî Ali”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 5, Isparta 1998, ss. 17-31.
- Serin, Muhittin, “Hat Sanatı”, *İslâm Sanatları Tarihi*, Edt. Muhittin Serin, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2012, s. 87.
- _____, *Hat San’atımız*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1982, s. 68.
- _____, *Hat Sanatı Târîhi: Ekoller Ve Takipçileri*, C. 1, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2019, s. 31.
- _____, “Hamdullah Efendi, Şeyh”, *DİA*, C. 15, TDV Yayınları, İstanbul 1997, s. 451.
- _____, “Âhenk”, *DİA*, C. 1, TDV Yayınları, İstanbul 1988, s. 522.
- _____, *Türk Hat Üstadları I Hattat Aziz Efendi*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1999, s. 14,
- _____, “Hasan Hüsnü Efendi”, *DİA*, C. Ek-I, TDV Yayınları, Ankara 2020, s. 536.
- _____, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1999.
- Tahralı, Mustafa, “Kenan Rifâî”, *DİA*, C. 25, TDV Yayınları, Ankara 2022, ss. 254-255.
- _____, “Ahmed er-Rifâî”, *DİA*, C. 2, TDV Yayınları, İstanbul 1989, ss. 127-130.
- _____, “Rifâiyye”, *DİA*, C. 35, TDV Yayınları, İstanbul 2008, s. 99.
- Tosun, Necdet, “Veysel Karanî”, *DİA*, C. 43, TDV Yayınları, ss. 74-75.
- _____, “Silsile”, *DİA*, Cilt: 37, TDV Yayınları, İstanbul 2009, ss. 206-207.
- Topaloğlu, Bekir, “Latîf”, *DİA*, C. 27, TDV Yayınları, Ankara 2003, ss. 108-109.
- Uçak, Salih, “Şeyh Rıza Talabani’nin Türkçe Şiirlerinde Sosyal ve Siyasi Hiciv”, *Tarihte Türkler ve Kürtler Sempozyumu*, C. 3, TDK Yayınları, Ankara 2014, s. 157.
- Uluant, Zeynep, “Ayverdi, Samiha”, *DİA*, C. Ek-1, TDV Yayınları, Ankara 2020, ss. 150-151.
- Uludağ, Süleyman, “Âl-i Abâ”, *DİA*, C. 2, TDV Yayınları, İstanbul 1989, ss. 306-307.

- _____, “Abdülkâdir-i Geylânî”, *DİA*, C. 1, TDV Yayınları, İstanbul 1988, ss. 234-239.
- Uzun, Mustafa İsmet, “Hilye”, *DİA*, TDV, C. 18, İstanbul 1998, ss. 44-47.
- Ünver, Süheyl, “Dosya Aziz Efendi”, Süleymâniye Kütüphanesi, No: 37.
- Yavuz, Şeyda, *Süsleme Sanatlarında Rumi Motifi ve Tarihsel Gelişimi*, Yüksek lisans Tezi, Ankara 2008, s. 13.
- Yazıcı, Tahsin, “Hâfız-ı Şirâzî”, *DİA*, C. 15, TDV Yayınları, İstanbul 1997, ss. 103-106.
- Yazır, M. Bedrettin, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, İdeâl Matbaası, Ankara 1983, s. 129.
- _____, *Medeniyet Âleminde Yazı Ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, C. 1, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2023, s. 92.
- _____, *Medeniyet Âleminde Yazı Ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, C. 2, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2023, s. 276.
- Yılmaz, Abdulkadir, *Türk Kitap Sanatları Tabir ve Istılahları*, Damla Yayınevi, İstanbul 2004, s. 196.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, “Aziz Mahmud Hüdâyî”, *DİA*, C. 4, TDV Yayınları, İstanbul 1991, ss. 338-340.
- Yurdağür, Metin, “Tesbih”, *DİA*, C. 40, TDV Yayınları, İstanbul 2011, ss. 527-528.
- Zennûn, Yûsuf, Serin, Muhittin “Kûfî”, *DİA*, C. 26, TDV Yayınları, Ankara 2002, s. 342.
- İstanbul Müftülüğü Şerhiye Arşivi (MŞH), Sicil-i Ahval Defterleri, No: 63 (Eski no.7), s. 50. Dosya. 95.
- Ekrem Hakkı Ayverdi (1899-1984): Mimarlık Tarihçisi, Restoratör, Koleksiyoner* sergisi kataloğu s. 221. Suna ve İnan Kiraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü (5 Kasım 2014).
- “Ekrem Hakkı Ayverdi’nin Kalem Güzelleri” sergisi kataloğu, Yıldız Holding Sergi Salonu (3 Mayıs-27 Haziran 2019).
- “Mısır’da İstiklâl Efsânesi” *Sebîlürreşâd Dergisi*, Ankara 1340, C. 2, S. 500, s. 66.
- “İngiltere ve Mısır” *Sebîlürreşâd Dergisi*, C. 19, S. 493, Ankara 1340, s. 268.
- “Mısır Ahvâli” *Sebîlürreşâd Dergisi* C. 21, S. 533, İstanbul 1341, s. 100.
- “İngiltere ve İslam Âlemi” *Sebîlürreşâd Dergisi* C. 25, S. 630, İstanbul 1343, s. 96.
- Elektronik Kaynaklar ve Müzâyede Katalogları:
- <https://www.fikriyat.com/tarih/2018/03/27/osmanlinin-yetimler-yurdu-druleytm>
(Erişim: 01.01.2023)
- <https://www.ketebe.org/eser/7835?ref=artist&id=166>, (Erişim: 08.01.2023).
- <https://www.ketebe.org/eser/2692?ref=artist&id=166>, (Erişim: 07.02.2023).
- <https://www.ketebe.org/en/artwork/8279?ref=artist&id=166>, (Erişim: 11.03.2024)
- <https://www.ketebe.org/eser/4577?ref=artist&id=166>, (Erişim: 11.03.2024)
- <https://www.ketebe.org/en/artist/aziz-rifai-166>, (Erişim: 25.03.2024).
- <https://www.ketebe.org/sanatkar/aziz-rifai-166>, (Erişim: 08.12.2023).
- <https://www.ketebe.org/sanatkar/ahmed-hamdi-tezcan-68>, (Erişim: 31.03.2024).

<https://www.ketebe.org/sanatkar/hatib-omer-vasfi-efendi-372>, (Erişim: 01.04.2024).
<https://www.ketebe.org/sanatkar/karinabadi-hasan-husni-efendi-470>, (Erişim: 08.04.2024).
<https://hakkindabilgial.com/mensei-kuttabi-askeri>, (Erişim: 10.04.2024).
<https://www.ketebe.org/sanatkar/muhsinzade-seyyid-abdullah-bey-652>, (Erişim:15.04.2024).
<https://www.ketebe.org/sanatkar/bakkal-arif-efendi-170>, (Erişim: 15.04.2024).
<https://www.ketebe.org/sanatkar/mahmud-bedreddin-yazir-524>, (Erişim: 20.04.2024).
<https://www.ketebe.org/eser/4795?ref=artist&id=166>, (Erişim: 25.04.2024).
<https://www.ketebe.org/en/artwork/4935?ref=artist&id=166>, (Erişim: 30.04.2024).
<http://www.kalemguzel.org/index.php?go=main&KNO=15>, (Erişim: 25.05.2024)
<https://www.frmtr.com/kultur/1173450-tezhip-sanati-ve-tezhip-terimleri.html>,
(Erişim: 08.06.2024)
İstanbul Antik Sanat Müzayede Katalogları, (Erişim: 26.04.2024)

EKLER

Ek 1. İstanbul Müftülüğü Şeriyye Arşivi (MŞH), Sicill-i Ahval Defterleri, No. 63 (Eski no. 7), s. 50, Dosya: 95'in transkripsiyonu.

Mahmud Aziz Efendi. Molla Abdulhamid Efendi'nin mahdûmudur.

1289 sene-i hicriyyesinde -(1288) sene-i mâliye- Maçın kasabasında tevellüd etmiştir.

Ulûm-ı ibtidâiyyeyi Eyüb Sultan'da Şah Sultan İbtidâî mektebinde tahsîl ile 3 Ağustos 301 tarihinde a'lâ derecede şehâdetnâme ve 312 ve 14 tarihlerinde hatt-ı sülûs ve ta'lik ve 322 senesinde ulûm-ı âliye ve 'âliyede de icâzetnâme almıştır.

1312 senesi Şevvalinin on sekizinde (1 Nisan sene 311) doksan beş guruş maaşla mülgâ Meclis-i İdare-i Emvâl Eytâm kalemî kitabetine çırak buyrulup 313 senesi Muharreminin yirmisinde (1 Temmuz sene 311) otuz sekiz ve 314 senesi Rebiulevvelinin 23'ünde (16 Temmuz sene 319) doksan beş ve 318 senesi Saferinin 17'sinde (3 Haziran sene 316) yüz ve 319 senesi Muharreminin 24'ünde (1 Mayıs sene 317) elli guruş ilavesiyle 378 guruşa iblâğ buyrulan maaşından yine ol tarihinde iki buçuk guruş ba'de't-tenzîl 321 senesi Saferinin 16'sında (1 Mayıs sene 319) yirmi dört buçuk ve sene-i merkume Cemâziyelevvelinin 3'ünde (16 Temmuz sene 319) elli guruş zamlı dört yüz elli guruşa iblâğı ve Cemâziyelâhiresinin 21'inde (1 Ağustos sene 319) elli yedi ve 1327 senesi Saferu'l-hayrının 21'inde (1 Mayıs sene 325) kırk dokuz ve sene-i mezkûre Şabanu'l-muazzamanın 28'inde tensîkan iki yüz ve 1332 senesi Saferu'l-hayrının 15'inde (1 Kanuni Sani sene 329) iki yüz ve sene-i mezkûre Zilkadesinin 20'sinde (1 Teşrinisani sene 330) 200 guruş ilavesiyle mahkeme kitabeti ünvanı tevcih buyrulmuş ve 1336 senesi Rebiülâhirin 22'sinde (2 Şubat sene 334) 250 ve 1337 senesi Recebü'lferdinin selhinde (1 Mayıs sene 335) üç yüz guruş zimâmen icrâsıyla 1750 guruşa iblâğ kılınmıştır.

13 Teşrinievvel sene 317 tarihinde 100 guruş maaşla Aksaray'da Mahmûdiyye Rüşdiye Mektebi hüsn-i hat muallimliğine ta'yîn olup 2 Ağustos 325 tarihinde maaşı 200 guruşa iblâğ edilmiş ve mâh-ı Ağustos sene 326 tarihinde vazifesine nihayet verilerek infisâl-i ücretiyye ve maaş-ı mezkûr ücret olarak tesviye edilmiş olduğundan tekâüdiyye tevkîf edilmemiştir.

1 Kanunievvel sene 327 tarihinde 200 guruş maaşla mülgâ? Dershaneler hüsn-i hat muallimliğine ta'yîn olup 1 Teşrinievvel sene 330 tarihinde infisâl etmiştir.

22 Teşrinievvel sene 330 tarihinde 200 guruş maaşla medresetü'l-kudât sınıfına mahsus ve 17 Teşrinisânî sene 330, 300 guruş maaşla medrese-i mezkûra sunûf-ı asliyesine ve 10 Eylül sene 331 tarihinde 200 guruş maaşla tekrar sınıf-ı mahsusu hüsn-i hat muallimi ta'yîn olup 1 Temmuz sene 335 tarihinde sınıf-ı mezkûrenin lağvına mebnî infisâl etmiştir.

Mûmâileyhin uhdesinde 12 Rebiülâhir sene 313 tarihinde bâ ibtidâ hâric-i Edirne müderrisliği bi't-tevcîh 27 Cemâziyelâhir sene 321 tarihinde ibtidâ ve dâhiliyye ve 27 Safer sene 322 tarihinde hareket-i dâhile ve gurre-i zilkâde sene 322 tarihinde bâ muvassıla-i sıhha Bursa müderrisliğine tahvil 26 Rebiulevvel 325 tarihinde ibtidâ altmışlıya terfi ve 27 Receb sene 329 tarihinde İzmir ve gurre-i Safer sene 335 tarihinde Edirne pâye-i mücerrediyile taltif buyurulmuştur.

Mûmâ ileyhin tezkire-i Osmâniyesiyle icâzetnâmeleri mukaddemâ görölerek kendisine iâde edilmiş ve ânifu'z-zikr muallimliklere yakîn ve infisâli ve mikdâr-ı me'hûzâtı kezâlik me'mûriyyet maaşına talimatıyla? zemâimi ve hâiz olduğu rütbe-i ilmiyye tevârîh ve dereecâtı hakkında devâir-i müteâlikasından muâmeleli müzekkireler tercüme-i hâl varakasıyla dosyasında hıfz edilmiştir.

23 Ağustos 337 tarihinde 150 gurus zamla kalem maaşı 1900 guruşa iblâğ buyrulmuştur.

Dâire-i meşîhatde müceddiden ihdâs edilen hatt-ı ta'lik muallimliği 500gurus maaşla 25 Mart sene 338 tarihinden itibaren uhdesine tefvîz edilmiştir.

ÖZ GEÇMİŞ

Meryem Yazıcı, Gebze İmam Hatip Lisesi’ni bitirdikten sonra Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi’nden 14.06.2019 tarihinde mezun oldu. 2021 yılında OMÜ İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı/ Türk İslam Sanatları Yüksek Lisans Programına girdi. Hüsn-i hat ve Osmanlı Türkçesi temel ilgi alanlarıdır.

İletişim Bilgileri

ORCID ID : 0009-0004-7957-4513

Yayınlar:

Meryem Yazıcı, “Hattat Aziz Efendi’ye Âit Bir Hilye-i Şerif Örneğinin Hat Sanatı Açısından Değerlendirilmesi”, 9. *Uluslararası New York Sosyal, Beşeri, İdari ve Eğitim Bilimlerinde Akademik Çalışmalar Kongresi*, 07.03.2024, Saat:14:45-15:00